LION
FEUCHTWANGER

ŽIDOVSKÁ VÁLKA

PRVNÍ DÍL TRILOGIE
JOSEPHUS FLAVIUS

SVOBODA
PRAHA
1968

PŘELOŽIL VALTER FELDSTEIN
© Aufbau-Verlag, Berlín 1959
© Illustrations Jaroslav Sůra, 1967

ŘÍM

Šest mostů vedlo přes řeku Tiber. Na jeho pravém břehu bylo bezpečno; ulice se hemžily muži, jejichž vousy prozrazovaly na první pohled, že to jsou Židé; všude byly židovské či aramejské nápisy a dalo se tu vystačit i s malou trochou řečtiny. Kdo však přešel některý z mostů a odvážil se na levý břeh Tiberu, octl se skutečně uprostřed velikého, kolotajícího města Říma jako cizinec, beznadějně odkázaný sám na sebe.

Přesto Josef u Emiliova mostu propustil chlapce Cornelia, svého horlivého malého průvodce; chtěl se už konečně spolehnout sám na sebe, aby si ověřil svou schopnost a obratnost. Malý Cornelius by byl rád provázel cizince ještě dál. Josef se za ním díval, jak jde váhavě zpátky po mostě; a tu on, Žid Josef, natáhl znenadání s žertovným, laskavým úsměvem pravici a otevřenou dlaní pozdravil chlapce po římském způsobu. A židovský chlapec Cornelius mu se stejným úsměvem přes otcův zákaz tento římský pozdrav oplatil. Zabočil pak vlevo za vysoký dům a najednou byl pryč. Najednou byl Josef sám, a teď se ukáže, jak jeho latina obstojí.

Ví jen tolik, že tady před ním je Dobytčí trh a že tam vpravo je Velké závodiště a že kdesi tam, na Palatinu a za ním, kde se valí davy lidí, staví si císař nový dům a že tady doleva se jde třídou Tusků k fóru a že Palatin a fórum jsou srdcem světa. Mnoho toho o Římě přečetl, ale je mu to málo platné. Požár před třemi měsíci město velice změnil. Zničil čtyři okresy zrovna uprostřed města, přes tři sta veřejných budov, na šest set paláců a rodinných domů, několik tisíc obytných domů. Je to zázrak, co toho Římané za tak krátkou dobu zase postavili. Nemá je rád, tyhle Římany, přímo je nenávidí, ale to jim přiznat musí: organizační talent mají, mají techniku. Techniku, zamýšlí se nad tím cizím slovem, několikrát si je opakuje v cizím jazyce. Není hloupý, on už těm Římanům z té jejich techniky něco odkouká.

Pustí se energicky dál. Zvědavě a vzrušeně vdechuje pach těchto cizích domů a lidí, kteří mají moc buď ho pozvednout, či srazit, jak se jim zlíbí. Doma, v Jeruzalémě, je tento měsíc tišri velice horký i v posledním týdnu; ale zde v Římě se jmenuje september, září, a alespoň dnes je tu vzduch svěží a příjemný. Větřík čechrá Josefovi vlasy, na římské poměry je má trochu dlouhé. Měl by mít vlastně na hlavě klobouk, neboť pro Žida v jeho postavení se sluší, aby chodil na rozdíl od Římanů vždy s kloboukem. Ale co, tady v Římě chodí většina Židů s nepokrytou hlavou jako všichni ostatní, přinejmenším tehdy, když přejdou tiberské mosty. Josef přece nepoleví ve svém židovském smýšlení proto, že nemá na hlavě klobouk.

Stojí nyní před Velkým závodištěm. Je tu všude spousta trosek, požár vznikl v těchto místech. Ale kamenné stěny základů zůstaly nedotčeny. Je to ohromná věc, tohle Velké závodiště. Trvá téměř deset minut, než je člověk obejde. Stadióny v

Jeruzalémě a v Caesareji nejsou nijak malé, ale ve srovnání s touto stavbou vypadají jako hračka.

Uvnitř závodiště jsou hromady kamení a dříví, pracuje se tu. Okounějí tu zvědavci, děti i zahaleči. Josef není dosud oblečen zcela tak, jak by se pro hlavní město patřilo, ale je mladý, štíhlý, urostlý, a jak si tu vše dychtivě prohlíží, vypadá elegantně: není to žádný chudák, je to pán, Lidé se k němu tlačí, nabízejí mu amulety, památkové předměty, napodobeninu obelisku, který se podivně a slavnostně tyčí uprostřed závodiště. Úředně oprávněný průvodce cizinců mu chce ukázat všechny pozoruhodnosti, císařskou lóži, model novostavby. Ale Josef s předstíranou lhostejností mávne rukou. Obchází tu sám mezi kamennými lavicemi, jako kdyby tu býval při závodech stálým divákem.

Tady dole jsou zřejmě lavice vysoké aristokracie, senátorů. Nikdo mu nebrání, aby neusedl na jedno z těchto vytoužených sedadel. Hezky se tu na sluníčku sedí. Pohodlně se tu uvelebí, podepře si hlavu rukou, dívá se zasněně na obelisk, tyčící se uprostřed prostranství.

Nemohl si vybrat lepší dobu pro svůj záměr než tyto měsíce po velkém požáru. Lidé mají dobrou náladu, jsou přístupní. Energie, s jakou se pustil císař do obnovy města, na všechny blahodárně působí. Všechno je zde v pohybu, všude vládne důvěra a čilý obchod, vzduch je průzračný a svěží, je to něco docela jiného než tísnivá, dusivá atmosféra Jeruzaléma, kde se Josef nedokázal prosadit.

Zde ve Velkém závodišti, na senátorské lavici, v příjemném slunci lenivého časného odpoledne, v rámusu stavebního ruchu nově budovaného Říma zvažuje Josef vášnivě, a přesto chladně své vyhlídky. Je mu šestadvacet let, má všechny předpoklady pro velikou budoucnost; pochází ze šlechtického rodu, má důkladné vzdělání, vyznačuje se politickou obratností, je nezměrně ctižádostivý. Ne, nezkysne v Jeruzalémě. Je vděčen otci, že mu věří a že mu vymohl, aby ho poslali do Říma.

Jeho poslání zde je ovšem velmi problematické. Z právnického hlediska nemá jeruzalémská Velká rada důvod ani oprávnění k tomu, aby v této věci posílala do Říma zvláštního vyslance. Josef musil vyškrábat argumenty ze všech koutků svého mozku, než dali jeruzalémští pánové váhavý souhlas.

Věci se měly takto: Před dvěma roky poslal guvernér Antonius Felix tři členy Velké rady jako buřiče do Říma před císařský tribunál, který je nespravedlivě odsoudil k nucené práci. Je pravda, tihle tři pánové byli v Caesareji, když tam Židé při volebních nepokojích strhli s guvernérovy rezidence znaky císařské moci a roztloukli je; oni sami však neměli na tomto buřičském skutku žádný podíl. Jestliže si guvernér vybral právě tyhle tři vysoce postavené starce, byla to zvůle vůči nevinným, skandální přehmat, urážka celého židovského národa. Josef v tom viděl onu vytouženou velkou příležitost, aby se vyznamenal. Opatřil nové svědky, dokazující nevinu tří starců, a teď doufá, že prosadí u císařského dvora jejich rehabilitaci nebo alespoň omilostnění.

Ale římští Židé, jak už postřehl, se nebudou zvlášť namáhat, aby mu byli při jeho poslání nápomocni. Majitel továrny na nábytek Gaius Barzaarone,

představený agrippinské obce, ke kterému ho jeho otec doporučil a u něhož je Josef ubytován, mu chytře, dobromyslně a obezřetně vyložil v náznacích celou situaci. V Římě je sto tisíc Židů a nevede se jim špatně. Žijí tu pokojně s ostatními obyvateli. Pohlížejí s nevolí na to, že v Jeruzalémě získává stále větší vliv nacionální, Římu nepřátelská strana Mstitelů Izraele. Nechtějí ani za nic ohrozit svou příznivou situaci tím, že by se vměšovali do neustálých různic jeruzalémských pánů s Římem a císařskou vládou. Ne, Josef bude musit spoléhat především sám na sebe.

Vršilo se před ním kamení a dříví, cihly, sloupy i různobarevný mramor. Stavba rostla přímo před očima. Až odtud Josef po půlhodině či po hodině odejde, bude vyšší, ne o mnoho, možná o pouhou tisícinu stanovené míry, avšak míry pro tuto hodinu určené bude přesně dosaženo. Ale i on za tuto dobu něčeho dosáhne. Jeho touha, ženoucí jej vpřed, byla nyní ohnivější, palčivější, stala se nepřekonatelnou. Každá rána kladivem a zaskřípání pily, zaléhající sem ze stanoviště, bije, buší a řeže v něm, i když tu sedí na sluníčku zdánlivě lhostejně jako spousta ostatních zevlounů. Bude musit hodně dokázat, než dostane ty tři nevinné z vězení, ale on to dokáže.

Už si nepřipadá tak malý a ubohý jako prvého dne. Jeho úcty k masitým, nepřístupným tvářím zdejších lidí poněkud ubylo. Viděl, že tihle Římané mají menší postavu než on. Chodí uprostřed nich štíhlý a vysoký a římské ženy se za ním obracejí stejně jako ženy jeruzalémské a caesarejské. Dcera představeného obce Gaia, Irena, vrátila se do pokoje a vyrušila otce zřejmě jen proto, že tam byl on. Josef má zdravé tělo, bystrý a obratný mozek. Získal v jedenadvaceti letech velký doktorský titul na vysoké chrámové škole v Jeruzalémě, ovládá veškerou rozvětvenou oblast právnického i bohosloveckého výkladu Písma. A nežil dokonce dva roky na poušti jako poustevník u esejského Bana, aby si tu osvojil ryzí názor, aby se pohroužil sám do sebe a oddal se intuici? Chybí mu již jen nejdolejší příčel žebříku, příznivá chvíle. Ale ta přijde, musí přijít.

Mladý literát a státník Josef ben Matouš sevřel rty. Jen počkejte, vy páni z Velké rady, vy domýšliví páni z kvádrové síně chrámu. Pokořovali jste mě, sráželi jste mě. Kdyby mi otec nebyl něco přidal k penězům, které mi přidělil váš chrámový fond, nebyl bych se sem dostal. Ale teď sedím tady v Římě jako váš delegát. A já, věřte tomu, toho budu umět využít. Já vám ukážu, doktoři a páni.

Lidé uvnitř Velkého závodiště začali na sebe pokřikovat, vstávali, všichni se dívali jedním směrem. Od Palatinu dolů přicházel se vší parádou velký průvod, běžci, pážata, doprovod, nosítka. Také Josef vstal, aby dobře viděl. A hned tu byl u něho opět onen průvodce, který se mu nabídl už předtím, a tentokrát mu Josef neodřekl. Nebyl to císař, ani velitel gardy, byl to nějaký senátor či jiný velký pán, který požádal architekta Celera, aby ho doprovodil po novostavbě závodiště.

Zvědavci se tlačili blíž, zadržováni policií, architektovým služebnictvem i jeho doprovodem. Obratnému průvodci se povedlo prodrat se s Josefem do první řady. Ano, jak už jistě sám poznal podle livrejí pážat, běžců a lokajů, je to senátor Marullus, přišel si prohlédnout závodiště. Josef o něm už leccos slyšel; ve všech provinciích, i v Jeruzalémě se vyprávěly o tomto Marullovi divoké historky jako o

jednom z největších dvorských světáků, který zasvěcoval císaře do všech oblastí rafinovaného požitkářství. Byl prý ostatně také autorem některých lidových frašek, ku příkladu oněch odvážných kusů, v nichž vystupoval velký komik Demetrius Libanus. Dychtivě pozoroval Josef vyhlášeného pána, který ve svých nosítkách nedbale poslouchal architektovy výklady a tu a tam přiložil k oku smaragd lorňonu, aby lépe viděl.

Josefovu pozornost upoutal jiný pán, jemuž byla prokazována obzvláštní úcta. Ale byl to vůbec pán? Sestoupil s nosítek; jeho oděv byl nepěkný a ošumělý; pajdavě se kolébal uprostřed hromad stavebního materiálu, otylý, s masitou tváří, která ani nebyla pořádně oholena, s těžkýma, ospalýma očima pod vyklenutým čelem. Jen tak na půl ucha naslouchal architektovým výkladům. Najednou zvedl kousek mramoru, otáčel jej v tlustých prstech, zvedl jej až těsně k očím, čichl k němu a opět jej zahodil, vzal jednomu zedníkovi z ruky nástroj a ohmatal jej. Nakonec se posadil na kládu, s hekáním si znovu zašněroval rozvázané boty a nevlídně odmítl lokaje, který mu přiběhl na pomoc. Ano, průvodce znal i jeho; byl to Claudius Reginus. „Nakladatel?“ zeptal se Josef. Snad prodává také knihy, ale o tom nebylo průvodci nic známo. Znal ho jakožto císařova dvorního klenotníka. Buď jak buď, náramně vlivný pán, velký finančník, i když vypadá v těch svých šatech jako opravdový chuďas a i když si tak málo potrpí na početnost a okázalost svého doprovodu. Je to kupodivu: vždyť se narodil jako nevolník, jeho otec byl Sicilián a matka Židovka, a takovíhle pánové, kteří se vyšvihnou, ti si obvykle libují v okázalém přepychu. Bylo jisté, že tenhle Claudius Reginus má za sebou ve svých dvaačtyřiceti letech nevídanou kariéru. Za vlády nynějšího císaře, která přeje podnikání, se dělá hodně obchodů, dobrých obchodů, a ve všech má Claudius Reginus prsty. Patří mu velká část egyptského a lybijského obilního loďstva, jeho obilní sklady v Puteoli a Ostii stojí za zhlédnutí.

Senátor Marullus a dvorní klenotník Claudius Reginus rozmlouvali tak nahlas a bez ostychu, že zvědavci v první řadě, mezi nimiž stál i Josef, mohli slyšet každé slovo. Josef předpokládal, že tito dva muži, jejichž jména byla v literárních kruzích na celém světě připomínána s úctou, budou o novostavbě závodiště vyslovovat závažné estetické názory: vždyť Claudius Reginus byl pokládán za nejpřednějšího římského nakladatele. Naslouchal proto pozorně. Nedokázal sledovat rychlou latinu těch dvou, ale přece jen postřehl, že se nemluví o otázkách estetických nebo filosofických: byla řeč jen o cenách, kursech, obchodech. Zřetelně vnímal zvučný nosový hlas senátora, který se ptal z nosítek se zálibnou poťouchlostí tak nahlas, že to bylo daleko slyšet: „A vyděláte také něco na tomhle Velkém závodišti, Claudie Regine?“ Klenotník, který se zatím uvelebil na velkém balvanu a vyhříval se na sluníčku, ruce pohodlně podepřeny na tlustých stehnech, odvětil se stejnou bezostyšností: „To bohužel ne, senátore Marulle, měl jsem za to, že dodávky pro závodiště zadal architekt vám.“ Josef si mohl vyposlechnout z rozhovoru těch dvou pánů ještě víc, ale nedostatečná jazyková i odborná znalost mu bránila porozumět všemu. Průvodce, který sám nebyl náležitě informován, snažil se mu pomoci. Zřejmě Claudius Reginus i senátor Marullus v příhodné době lacino skoupili

obrovské pozemky v málo zastavěných čtvrtích okresů na okraji města; teď, po velkém požáru, získal císař ve vnitřním městě prostory pro své veřejné budovy a vytlačoval stavbu obytných domů do okrajových okresů; nedalo se ani spočítat, jaké výše dostoupily ceny těchto pozemků. „Dobrá, ale což není zakázáno, aby členové senátu provozovali obchody?“ zeptal se najednou Josef průvodce. Ten se na cizince překvapeně podíval. Někteří kolem nich to zaslechli, dali se do smíchu, další se smáli s nimi, jeden druhému sděloval, nač se ten člověk z provincie zeptal, a najednou všude hlaholil smích, šířící se po celém ohromném závodišti.

Senátor Marullus se otázal na příčinu. Kolem Josefa se vytvořil malý volný prostor, znenadání stál tváří v tvář těm dvěma velkým pánům. „Nelíbí se vám snad něco, mladý muži?“ zeptal se tlouštík útočně, ale ne bez humoru; seděl na balvanu a podpíral lokty o mohutná stehna jako nějaká socha egyptského krále. Zářivé slunce nebylo nijak horké, vál slabý větřík, všude vládla dobrá nálada. Početní členové doprovodu naslouchali pobaveně rozmluvě svých dvou pánů s člověkem z provincie.

Josef tu stál skromně, ale nijak rozpačitě. „Jsem v Římě teprve tři dny,“ řekl trochu úpornou řečtinou. „Je snad nějaká neobvyklá hloupost v tom, jestli se ještě nevyznám v nájemních poměrech velkoměsta?“ – „Odkud vlastně jste?“ zeptal se ze svých nosítek senátor. „Z Egypta?“ zeptal se Claudius Reginus. „Jsem z Jeruzaléma,“ odvětil Josef a uvedl celé svoje jméno: Josef ben Matouš, kněz první řady. „To je hodně, na Jeruzalém,“ prohodil senátor a nedalo se poznat, zda to míní vážně nebo žertem. Architekt Celer byl netrpělivý, chtěl pánům vysvětlit své plány, byly to veliké plány, důmyslné a odvážné; ten pošetilý venkovan ho zde rušil. Ale finančník Claudius Reginus byl od nátury zvědavý. Pohodlně seděl na svém teplém balvanu a kladl mladému Židovi otázky. Josef ochotně odpovídal. Snažil se uplatnit věci co možná nové a zajímavé, aby vyzvedl sám sebe i svůj národ. Zeptal se, zda se přihodí i zde v Římě, že by byl některý dům postižen malomocenstvím. Ne, bylo mu řečeno, to se neděje. Ale v Judeji, vykládal Josef, prý se to někdy stává. To se ve zdivu objeví malé načervenalé nebo nazelenalé jamky. Někdy dojde tak daleko, že je nutno dům zbořit. Leckdy může pomoci kněz, ale obřad není snadný. Kněz prý musí dát chorobou stižené kameny vyjmout, potom musí vzít dva ptáky, cedrové dřevo, šarlatovou vlnu a ysop. Musí pak krví jednoho ptáka sedmkrát postříkat dům, druhého ptáka musí za městem na otevřeném poli pustit na svobodu. Potom prý je dům vykoupen a očištěn. Lidé kolem naslouchali tomuto vyprávění se zájmem a většinou bez posměchu; měli porozumění pro věci neobyčejné a milovali hrůzné historky.

Klenotník Claudius Reginus si nevyspalýma očima pozorně prohlížel horlivého hubeného mladého muže. „Jste tady obchodně, doktore Josefe,“ zeptal se, „nebo jste se jen přijel podívat, jak obnovujeme své město?“ – „Jsem tu obchodně,“ odpověděl Josef. „Mým úkolem je vysvobodit tři nevinné. To se u nás považuje za naléhavý obchod.“ – „Obávám se,“ podotkl senátor a trochu zívl, „že jsme v současné době přespříliš zaměstnáni novou výstavbou a že budeme mít sotva kdy na nějaké malichernosti s třemi nevinnými.“

Architekt netrpělivě řekl: „Na balustrádu císařské lóže použiju tohoto zeleně a černě stříkaného hadce. Poslali mi ze Sparty obzvlášť pěkný kus.“ – „Na cestě sem jsem viděl novostavby v Alexandrii,“ řekl Josef, který nechtěl připustit, aby byl vytlačen z rozhovoru. „Ulice jsou tam široké, světlé a rovné.“ Architekt řekl pohrdlivě: „Alexandrii dokáže vystavět každý štěrkař. Mají tam spoustu místa, rovinu.“ – „Uklidněte se, mistře,“ řekl svým vysokým, tučným hlasem Claudius Reginus. „I slepý vidí, že Řím je něco jiného než Alexandrie.“

„Nechte mě, ať toho mladého pána poučím,“ řekl s úsměvem senátor Marullus. Byl v dobrém rozmaru, měl chuť zařečnit si, jak to s oblibou dělával i císař Nero a velmi mnozí velicí pánové ode dvora. Poručil, aby více odhrnuli záclony jeho nosítek, takže všichni ho mohli dobře vidět, jeho hubenou, pečlivě pěstěnou tvář, senátorský purpurový pruh na jeho oděvu. Pohlédl na muže z venkova smaragdem svého lorňonu. „Ano, mladý pane,“ řekl nosovým, ironickým hlasem, „dnes jsme dosud v období výstavby a nejsme ještě úplně hotovi. Nicméně můžete již teď bez velké fantazie poznat, jaké bude naše město ještě do konce letošního roku.“ Trochu se nadzvedl, vystrčil dopředu nohu v červené botě s tlustou podrážkou, jež byly výsadou nejvyšší šlechty, a nasadil s lehkou parodií tón jarmarečního prodavače: „Mohu bez nadsázky prohlásit: Kdo nezná zlatý Řím, nemůže říci, že doopravdy žil. Ať se ocitnete v Římě kdekoli, pane, jste vždycky uprostřed, protože nemáme žádné hranice, pohlcujeme ustavičně další a další okolní obce. Můžete zde slyšet sto rozličných jazyků. Můžete zde studovat zvláštnosti všech národů. Máme zde víc Řeků než Athény, víc Afričanů než Kartágo. Nemusíte ani cestovat po světě, a naleznete zde všechny světové výrobky. Najdete tu zboží z Indie a z Arábie v takovém množství, že nezbytně dospějete k přesvědčení o naprostém budoucím vyčerpání těchto zemí, a že tyto národy, jestliže budou chtít krýt svou potřebu vlastních výrobků, budou musit přijít k nám. Co je vám libo, pane, španělská vlna, čínské hedvábí, alpský sýr, arabské parfémy, léčiva ze Súdánu? Jestliže tu něco z toho nenajdete, dostanete odměnu. Či chcete se dovědět nejnovější zprávy? Na fóru i na Martově poli jsou vždy podrobné znalosti o tom, když v Horním Egyptě klesají obilní kursy, když měl některý generál na Rýně hloupý projev, když náš vyslanec na dvoře partského krále vzbudil příliš hlasitým kýchnutím nežádoucí pozornost. Bez našich knihoven nemůže pracovat žádný učenec. Máme stejný počet soch jako obyvatel. Platíme nejvyšší ceny za ctnost i za neřest. U nás najdete všecko, co si dovede vaše fantazie představit; ale najdete mnohem víc toho, co si vaše fantazie ani představit nedovede.“

Senátor se vyklonil z nosítek; všichni kolem mu naslouchali. Udržel až do konce onu ironickou pózu, napodobující nějakého advokáta či jarmarečního prodavače, ale v jeho slovech zaznívala opravdová vřelost. Všichni cítili, že tato veliká oslavná řeč na město je čímsi víc než pouhou parodií. Uchváceni naslouchali chvále města, svého města, s jeho požehnanými ctnostmi i s jeho požehnanými neřestmi, města nejbohatších i nejchudších, nejživějšího města na světě. Když senátor skončil, uspořádali mu ovace jako v divadle milovanému herci. Ale senátor Marullus už nic neslyšel, už se na Josefa ani nepodíval. Zmizel v

nosítkách, přivolal k sobě pokynem architekta, dal si vysvětlit model novostavby. Také klenotník Reginus už na Josefa nepromluvil. Ale když rozcházející se dav unášel Josefa odtud, zamrkal na něho ironicky a povzbudivě, což dávalo jeho masité tváři zvláštní prohnaný výraz.

Zamyšlen, nevšímaje si okolí, i když do něho každou chvíli někdo vrazil, klestil si Josef cestu hustými davy. Nerozuměl docela senátorově latinské řeči, ale i jeho srdce se z ní rozehřálo a jeho myšlenky se vzepjaly. Vyšel vzhůru na Kapitol a se zalíbením hleděl na chrámy, ulice, pomníky a paláce. Ve Zlatém domě, který tam byl zbudován, vládl římský císař světu; z Kapitolu vycházela usnesení římského senátu a lidu, jež přeměňovala svět; tam v archívech ležel, vryt do kovu, řád světa, jak jej přikazoval Řím. Řím, to je síla, říkal si to slovo: Řím, Řím, a pak si to slovo přeložil do hebrejštiny, v té znělo „gevurah“, a pak si je přeložil do aramejštiny, v té znělo „kochbah“, a to už ztratilo onu hrozivost nadobro. Ne, on, Josef, syn jeruzalémského Matouše, kněz první řady, strach z Říma nemá.

Shlížel na město, život v něm nyní kypěl prudčeji, nastala doba velkého odpoledního ruchu. Křik, hemžení, shon. Vpíjel obraz města, ale za ním, skutečněji než tento skutečný Řím, viděl své rodné město, kvádrovou síň chrámu, v níž zasedala Velká rada; a skutečněji než hluk fóra slyšel zvučný hukot ohromné hlásné trouby, která při východu i při západu slunce zvěstovala celému Jeruzalému a až do Jericha, že nyní se přináší každodenní zápalná oběť na oltář Jehovův. Josef se usmál. Senátorem se může stát jen ten, kdo se narodil v Římě. Tento pan Marullus se dívá hrdě a povýšeně ze svých nosítek a strká nohu do červené boty s tlustou podrážkou a s černými řemínky jako všech těch čtyři sta senátorů. Ale on, Josef, je raději, že se narodil v Jeruzalémě, i když nemá prsten druhé šlechty. Ten Říman se mu posmíval; ale on se posmíval ještě víc jim, Římanům. Co dokáží dát oni, mužové Západu, techniku, logiku, tomu je možno se naučit. Ale nelze se naučit síle vidění a svatosti Východu. Národ a bůh, člověk a bůh tam jedno jsou. Ale je to neviditelný bůh, nelze ho vidět a nelze se mu naučit, člověk ho buď má, nebo nemá. On, Josef, má to, čemu se nelze naučit. A nepochyboval o tom, že se naučí i tomu druhému, technice a logice Západu.

Sešel s Kapitolu. Jeho podlouhlé, vášnivé oči planuly z bleděsnědé, kostnaté tváře. V Římě věděli, že lidé z Východu jsou často posedlí svým bohem. Obraceli se za ním, někteří s jistým posměchem, někteří i se závistí, ale většině lidí, zejména ženám, se líbil, jak tu tak šel, naplněn svými sny a ctižádostí.

Gaius Barzaarone, představený agrippinské obce, u něhož Josef bydlel, vlastnil nejvýnosnější římskou továrnu na umělecký nábytek. Jeho hlavní skladiště byla na druhém břehu Tiberu ve středu města, menší krám měl v Subuře a dva velké luxusní obchody v arkádách Martova pole; za všedních dnů byl i jeho velký soukromý dům v židovské čtvrti, nedaleko Brány tří ulic, přecpán zbožím, se kterým obchodoval. Ale dnes, v předvečer sabatu, nebylo tu po tom všem ani stopy. Josefovi se zdálo, že se dnes změnil celý dům, především prostorná jídelna. Jindy ústila tato místnost přímo do dvora; dnes byla od něho oddělena ohromným

závěsem a Josef se tu s blahým pohnutím setkal s domácím obyčejem, s jeruzalémským mravem. Věděl, že dokud zůstane tento závěs spuštěn, je každý host v jídelně vítán. Až se závěs odhrne a zavane sem vzduch, započne večeře, a kdo by přišel potom, přišel by pozdě. Místnost dnes také nebyla osvětlena po římském způsobu, nýbrž podle judského obyčeje: stříbrné lampy, zdobené girlandami fialek, visely se stropu. Na kredenci, na příborech, na číších, slánkách, na lahvích s olejem, octem i kořením svítil znak Izraele, vinný hrozen. A mezi spoustou nádobí, a to dojímalo Josefovo srdce víc než všechen ten lesk, stály ohřívací bedny, obalené slámou; neboť v den sabatu se nesmělo vařit, proto byla jídla již přichystána a jejich vůně se nesla místností.

Přes útulnost prostředí byl Josef nespokojen. V duchu počítal s tím, že mu jako knězi první řady a nositeli velkého doktorského jeruzalémského titulu bude nabídnuto u stolu místo na jedné ze tří lenošek. Ale tomuhle ješitnému Římanovi stouplo zřejmě do hlavy, že mu teď po velkém požáru obchod s nábytkem vzkvétá, a ani ho nenapadlo vyhradit Josefovi některé z čestných míst. Patrně měl sedět se ženami a méně váženými hosty u velkého společného stolu.

Proč se tu vlastně stojí a neshrne se závěs a nezačne se jíst? Gaius položil už dávno dětem na hlavu ruku, žehnaje jim prastarým výrokem. Chlapcům řekl: Bůh dej, abys byl jako Efraim a Manasse, a dívkám: Učiň Bůh, abys byla jako Ráchel a Lea. Všichni jsou netrpěliví a mají hlad: nač se čeká?

A tu zahlaholí za závěsem ze dvora známý hlas a již se vynoří zpod závěsu tlustý pán, kterého Josef už viděl: finančník Claudius Reginus. Pozdraví žertovně po římském způsobu pána domu i jeho stařičkého otce Áróna, prohodí několik blahosklonných slov i k méně ctihodných členům rodiny, a tu ejhle, poznal Josefa, který je na to velice pyšný, zamrká na něho těžkýma, nevyspalýma očima, řekne mu svým vysokým, tučným hlasem, a všichni to slyší: „Dobrý den, pokoj s tebou, Josefe, synu Matoušův, kněže první řady.“ Ihned se zvedne závěs, Claudius Reginus rovnou ulehne na prostřední lehátko, na čestné místo. Gaius se uvelebí na druhém, starý Árón na třetím. Poté odříká Gaius nad plným pohárem judského vína, vína z Eškoly, sobotní modlitbu, požehná vínu a veliký pohár koluje od úst k ústům, pak požehná chlebu, rozláme jej, rozdělí a všichni řeknou amen a pak se konečně začne jíst.

Josef sedí mezi obtloustlou paní domu a její hezkou šestnáctiletou dcerou Irenou, která na něho bez rozpaků upírá své něžné oči. Kolem velkého stolu sedí ještě mnoho dalších lidí, chlapec Cornelius i druhý Gaiův nedospělý synek, dále dva ostýchaví, nepatrní studenti bohoslovectví, očekávající, že se tu dnes večer dosyta najedí, a zejména jeden mladý pán s hnědožlutou tváří ostrých rysů, sedící proti Josefovi a neskrývaně jej ustavičně pozorující. Ukáže se, že ten pán pochází rovněž z Judeje, ovšem z polořeckého města Tiberiady, že se jmenuje Justus, ano, Justus z Tiberiady, a že se jeho situace po všech stránkách kupodivu podobá situaci Josefově. I on studoval teologii, práva a literaturu. Zabývá se převážně politikou a žije tu jako agent titulárního krále Agrippy. Jeho rod není tak vznešený jako Josefův, ale umí díky svému původu lépe řecky a latinsky; také je zde už tři roky.

Mladí pánové se očichávají, oba jsou zvědaví, zdvořilí a jeden ke druhému svrchovaně nedůvěřiví.

Naproti na lehátkách se vede rozmluva hlasitě a bez ostychu. Dvě nádherné synagógy ve středu města zničil požár, ale tři veliké modlitebny zde na pravém břehu Tiberu zůstaly nedotčeny. Je ovšem bolestné a kruté, že oba tyto kostely shořely, ale představené obcí na pravém břehu Tiberu to i tak trochu potěšilo. Každá z pěti židovských obcí v Římě měla svého představeného a všech pět obcí mezi sebou ostře soutěžilo. Zvlášť napjatý poměr byl mezi velice výlučnou synagógou Veliovou na druhém břehu a mezi početnou, ale nevybíravou agrippinskou obcí Gaiovou. Zejména Gaiův otec, stařičký Árón, bezzubě hartusil na ty povýšené hlupáky na druhé straně. Což nestanoví zákon i dávná tradice, že synagógy je nutno stavět na nejvyšším místě,jako jeruzalémský chrám kraluje z výše celému městu? Ale samozřejmě, Julián Alfus, představený velijské obce, ten musil mít synagógu hned vedle Palatinu, i když ji z tohoto důvodu musil postavit na nižším místě. Byl to trest od boha, jestliže dopustil, aby jeho domy byly spáleny. Trest zejména i za to, že Židé tam na druhém břehu kupují sůl u Římanů, i když každý ví, že se tahle římská sůl, aby měla pěkný vzhled, natírá vepřovým sádlem. Takto klnul stařec všemu a všem. Pokud Josef dokázal pochytit z jeho ne docela souvislého vzteklého mumlání, bral si teď právě na paškál ty, kteří kvůli módě i obchodu mění svá svatá hebrejská jména na latinská a řecká. Jeho syn Gaius, jenž se sám původně jmenoval Chajim, se dobromyslně a shovívavě usmíval; děti by to vlastně neměly slyšet. Ale Claudius Reginus se zasmál, poklepal starochovi na rameno a řekl, on že se od narození jmenuje Reginus; narodil se jako nevolník a tak že ho nazval jeho pán. Ale že by se vlastně měl jmenovat Melek, tak mu někdy říkala jeho matka, a že nemá docela nic proti tomu, jestliže ho i stařec bude nazývat Melekem.

Hnědožlutý Justus z Tiberiady mezitím už Josefa důkladně prozkoumal. Ten cítil, že ho Justus celou dobu pozoruje. Měl dojem, že Justus se mu v duchu posmívá, že se baví způsobem jeho hovoru, jeho výslovností, jeho jeruzalémskými návyky při jídle, jak například drží palcem a prostředníkem navoněné párátko ze santálového dřeva a dává si je k ústům. Teď mu nenadále položí Justus otázku, a v té už se zase ozývá ona zpropadená velkosvětská povýšenost: „Jste tu patrně kvůli politickým záležitostem, doktore a pane Josefe ben Matouši?“ A tu se už Josef neudrží, musí tomuhle posměvačnému římskému mládenci dát na srozuměnou, že jde vskutku o věc velikou a významnou, pro kterou ho sem vyslali, i začne vykládat případ tří nevinných. Rozohní se, mluví trochu příliš pateticky pro uši téhle skeptické římské společnosti; ale najednou se rozhostí ticho v obou částech místnosti, na lehátkách i u velikého stolu, všichni naslouchají výmluvnému mladému muži, uchvácenému sebou samým i svou věcí. Josef si dobře všimne, jak nadšeně k němu vzhlíží Irena, jak se jeho kolega Justus durdí, jak se i Claudius Reginus zálibně pousmívá. Je mu to povzbuzením, dodává svým slovům ještě větší váhu, jeho řeč nabývá důrazu. Až ho nevrle přeruší staroch: o sabatu se o

obchodních záležitostech nemluví. Josef okamžitě zmlkne, všecek zkrušen. Ale v duchu je spokojen, má pocit, že jeho řeč zapůsobila.

Posléze je večeře u konce, Gaius odříká dlouhou modlitbu po jídle, všichni odejdou, zůstanou zde jen vážní muži.

Gaius pozve na lehátka i Josefa a Justa. Když odejde přísný stařec, sejmou všichni z hlavy obyčejem předepsané pokrývky, dopřejí si pohodlí.

Tak tu leží a odpočívají čtyři muži při víně, cukrovinkách a ovoci, nasycení, v dobré míře, žádostiví rozhovoru. Místnost je ozářena příjemným žlutavým světlem, závěs je vyhrnut, z temného dvora sem vane vítaný chládek. Oba starší pánové si s Josefem vykládají o Judeji, vyptávají se ho.

Gaius byl v Judeji bohužel jen jednou, ještě jako mladý muž, je to už dávno; spolu se statisíci poutníky obětoval v chrámu o svátcích pésach beránka. Viděl toho od té doby hodně, triumfální průvody, velkolepé hry v aréně i na Velkém závodišti, ale podívaná na zlatobílý chrám v Jeruzalémě a na nadšení statisíců, kteří naplnili obrovský prostor, zůstane navždy jeho nejmocnějším zážitkem. Nemají snad římští Židé v Jeruzalémě svou vlastní poutnickou synagógu? Neposílají snad chrámu poplatky a dary? Nešetří peníze, aby za ně bylo možno poslat jejich mrtvá těla do Judeje a pochovat je ve staré vlasti? Ale jeruzalémští pánové tropí všecko možné, aby lidem jejich starou vlast zošklivili. Proč se u všech všudy nedokážete dohodnout s římskou vládou? S císařskými úředníky je možno vyjít v pokoji, jsou to snášenliví lidé, mnohokrát jsme si to ověřili. Ale to ne, vy v Judeji musíte vždycky hlavou proti zdi, vy už máte tu hašteřivost v krvi, však ono se vám přece jen jednoho krásného dne ucho džbánu utrhne. S úsměvem to převedl do aramejštiny: Budete nakonec hryzat suchý chléb, ale myslil to vlastně doopravdy.

Klenotník Claudius Reginus konstatuje s úsměškem, že Josef podle strohé jeruzalémské etikety nevyprazdňuje číši naráz, nýbrž že ji, než dopije, vždycky dvakrát postaví na stůl. Claudius Reginus zná poměry v Judeji velmi dobře, byl tam teprve přede dvěma roky. Není to vina římských úředníků, že Judea ne a ne dospět ke klidu, není to ani vina velkých jeruzalémských pánů, nýbrž jedině a pouze malých agitátorů, takzvaných „Mstitelů Izraele“. Jen proto, že nevidí jinou cestu, jak udělat politickou kariéru, štvou k beznadějnému ozbrojenému povstání. Nikdy prý se Židům nedařilo lépe než za vlády tohoto požehnaného císaře Nerona. Židé mají všude vliv a tento vliv bude nadále vzrůstat, budou-li natolik chytří, aby nelezli příliš na světlo. Co je důležitější: moc mít, nebo ji stavět na odiv, dodal a vypláchl si ústa vlažným vínem.

Josefovi se zdálo, že je na čase říci něco na obhajobu Mstitelů Izraele. Pánové v Římě, prohlásil, by neměli zapomínat na to, že v Judeji nemá vládu jen chladný rozum, nýbrž že tam nezbytně promlouvá i srdce. Člověk tam na každém kroku zakopává o znaky římské svrchovanosti. Pan Gaius Barzaarone připomněl s opravdovou vřelostí oslavy velikonoc v chrámě. Ale když je nutno se dívat na to, jak surově a cynicky si například v tomto chrámě počíná římská policie, která tam o velikonocích udržuje pořádek, tu pak i nejklidnějšímu člověku stoupne krev do hlavy. Není snadné oslavovat vysvobození z Egypta, když člověk při každém slově

cítí za zády pěst Římanů. Není umění chovat se klidně zde v Římě; ale je to nesnesitelně obtížné v zemi, kterou si vyvolil Hospodin, ve které má své sídlo, v zemi izraelské.

„Hospodin není již v zemi izraelské, Hospodin je nyní v Itálii," řekl ostrý hlas. Všichni se podívali na muže zažloutlé pleti, který takto promluvil. Držel číši v ruce, na nikoho se nedíval; tato věta byla určena jen jemu samotnému. V těch slovech nezaznívalo odmítnutí ani posměch, bral v nich pouze na vědomí danou skutečnost. Pak se opět odmlčel.

Mlčeli všichni. Nedalo se na to nic říci. I Josef, ač nerad, cítil, že je to pravda. „Hospodin je nyní v Itálii," přeložil si tu větu do aramejštiny. Hluboce ho to vzrušilo.

„To máte patrně pravdu, mladý pane," řekl po chvíli finančník Claudius Reginus. „Abyste věděl," otočil se na Josefa, „já vlastně nejsem Žid, jsem syn sicilského nevolníka a židovské matky. Můj pán tehdy nedovolil, aby mě dali obřezat, a jsem mu za to, upřímně řečeno, dodnes vděčen, jsem člověk obchodní, a pokud mohu, vyhýbám se všemu, co je pro mne nevýhodné; zato na každé věci hledám stránky, které jsou pro mne výhodné. Váš bůh Jehova mě přesvědčuje víc než konkurence. Sympatizuji s Židy."

Finančník pohodlně ležel s pohárem vlažného vína v ruce, obraceje chytré, nevyspalé oči do temného dvora. Na prostředním prstě měl obrovskou matnou perlu, od které Josef nemohl odtrhnout zrak. „Ano, doktore Josefe," řekl Gaius Barzaarone, „tohle je nejkrásnější perla čtyř moří."

„Nosím ji pouze v sobotu," řekl Claudius Reginus.

Jestliže nevyužiji dnešního večera, uvažoval Josef, jestliže nyní nevytěžím nic z té syté blahovůle, ze sentimentality, která toho mocného muže po dobrém jídle ovládla, jsem pitomec a nikdy nedokážu přivést záležitost tří nevinných k dobrému konci. „Když tedy patříte k sympatizujícím, pane Claudie Regine," obrátil se k finančníkovi skromně a přesto naléhavě, „nechcete se ujmout těch tří nevinných z Caesareje?"

Klenotník popuzeně postavil pohár. „Caesarea," řekl a jeho jindy tak ospalé oči se najednou dívaly ostře a jeho vysoký hlas zněl hrozebně. „Je to dobré město se znamenitým přístavem, mnoho se odtamtud vyváží, obchod s rybami má znamenitý. Jsou tam skvělé možnosti. Ale vy sami máte vinu na tom, že vám tohle město berou z rukou. To způsobují ty vaše nesmyslné požadavky. Víno mi kysne, když slyším o těch vašich Mstitelích Izraele."

Josef, polekán nenadálou vznětlivostí jinak tak klidného pána, odpověděl se znásobenou skromností, že vysvobození tří nevinných je záležitost ryze mravní, že je to otázka humanity, a nikoli politiky. „Nechceme uplatňovat politické ani právnické argumenty," řekl. „Víme, že u dvora se dá čehokoli dosáhnout jen osobními styky," a podíval se na Claudia Regina s pokornou prosbou. „A jsou aspoň ti vaši tři nevinní skutečně nevinní?" zeptal se nakonec klenotník a zamrkal. Josef ho okamžitě začal ohnivě ujišťovat, že ti tři byli na opačném konci města, když propukly nepokoje. Ale Claudius ho přerušil, o tohle že mu nešlo. Chce se

dovědět, ke které politické straně tihle tři náleží. „Řečnili v Modré síni?“ zeptal se. Modrá síň byla shromaždištěm Mstitelů Izraele. „To ano,“ musil přiznat Josef. „Tak vidíte,“ řekl Claudius Reginus a tím byla pro něho věc zřejmě vyřízena.

Justus z Tiberiady hleděl na sličnou, vášnivou, ctižádostivou Josefovu tvář. Josef utrpěl zjevnou porážku a Justus mu to přál. Díval se na svého mladého druha a cítil, jak ho odpuzuje i vábí. Chtěl totéž co on, být velkým spisovatelem a získat politický vliv. Měl stejné prostředky, stejnou cestu, stejné cíle jako on. Zpupný Řím dozrál pro starobylejší kulturu Východu, právě tak jako dozrál před sto padesáti lety pro kulturu řeckou. Byl to lákavý a skvělý úděl podílet se na tom, jak tato východní kultura bude Řím zevnitř postupně rozkládat. Vycítil to a kvůli tomu přišel před třemi roky do Říma, právě tak jako nyní Josef. Ale pro něho, Justa, je to lehčí i těžší. Jeho vůle je ryzejší, jeho nadání pronikavější. Ale ve volbě prostředků je příliš obezřetný, příliš vybíravý. Hluboko nahlédl do politického i literárního dění hlavního města, cítil odpor ke kompromisům, k laciným efektům. Tenhle Josef je zřejmě méně vybíravý. Ten necouvne ani před sebehrubšími prostředky, ten půjde vzhůru za jakýchkoli okolností. Umí hrát divadlo, lichotit se, smlouvat. Pro znalce je to přímo pastva sledovat takovouhle bezostyšnost. Justovo židovství má duchovnější charakter než Josefovo, dojde mezi nimi ke střetnutím. Bude to tvrdé soutěžení, nebude vždycky snadné zůstat slušný; ale on, Justus, slušný zůstane. Nabídne tomu druhému jakoukoli příležitost, která se mu naskytne.

„Byl bych vám té rady, Josefe ben Matouši,“ řekl, „abyste se obrátil na herce Demetria Libana.“ A znovu se zraky všech obrátily na mladého pána se žlutou tváří. Jak to, že na to nikdo jiný nepřipadl? Demetrius Libanus, nejpopulárnější komik hlavního města, hýčkaný miláček dvora, Žid, který při každé příležitosti své židovství zdůrazňoval, ano, to byl pravý člověk pro Josefovu věc. Vždyť císařovna ho u sebe ráda vídá a zve ho každý týden mezi své přátele. Oba ostatní souhlasili: Demetrius Libanus je pro Josefa člověk, na kterého je třeba se obrátit.

Za chvíli se rozloučili. Josef odešel nahoru do svého pokoje. Záhy, velmi uspokojen, usnul. Justus z Tiberiady šel domů sám, byla to svízelná cesta temnou nocí. Usmíval se; představenému obce Gaiu Barzaaronovi nestál ani za to, aby mu dal s sebou světlonoše.

Sotva se rozednilo, byl už Josef, provázen jedním otrokem představeného obce Gaia Barzaarona, u Tiburské brány, kde ho očekával kočí obchodní společnosti pro venkovskou dopravu. Vůz byl malý, dvoukolový, hodně těsný a nepohodlný. Pršelo. Mrzutý kočí odhadoval, že cesta potrvá aspoň tři hodiny. Josefovi bylo zima. Otrok, kterého mu dal Gaius na cestu především jako tlumočníka, byl málomluvný a začal brzy tlouci špačky. Josef si pevněji přitáhl plášť. V Judeji by mu bylo ještě teď krásně teplo. Ale přece jen je lepší, že je tady. Tentokrát to musí dobře dopadnout, věří své Štěstěně.

Židé zde v Římě ustavičně spojují věc tří nevinných s politikou Mstitelů Izraele, s otázkou Caesareje. Je dojista důležité pro celou zemi, že Židé mají být různými machinacemi připraveni o vládu nad městem Caesarejí; ale on si nepřeje, aby se tato otázka směšovala s jeho třemi nevinnými. Zdá se mu to cynické. Jemu

jde toliko o mravní zásadu. Pomáhat uvězněným, to je jeden z prvních morálních požadavků židovského učení.

Upřímně řečeno, ti tři nevinní nebyli pravděpodobně v Caesareji zrovna v dobu voleb jen tak docela náhodou. Ze svého hlediska měl tehdejší guvernér Antonius Felix nepochybně důvod, proč ty tři sebral. Ale on, Josef, nemá proč uvažovat o důvodech guvernéra, který už byl bohudík zatím odvolán. Pro něho jsou ti tři nevinní. Pomáhat uvězněným!

Vůz nadskakuje. Silnice je zpropadeně mizerná. Hle, a už je vidět cihelnu. Je to šedožlutá poušť, a všude kolem samé kůly a ohrady. U brány se setkávají s nedůvěřivými a zvědavými pohledy povalujících se tu stráží, radostně vítajících tuto změnu. Otrok s nimi vyjednává, ukazuje průkazy. Josef znechuceně postává stranou.

Chmurnou, skličující cestou je dovedou ke správci. Kolem se ozývá tlumené, monotónní pozpěvování; při práci je nutno zpívat, tak je nařízeno. Dozorci mají obušky a biče, udiveně sledují cizince.

Správce je nemile překvapen. Když má přijít nějaký návštěvník, bývá o tom obvykle předem zpraven. Obává se kontroly, nepříjemností, nerozumí či nechce rozumět Josefově latině, on sám mluví řecky špatně. Stále se nemohou dohovořit, je nutno přivolávat ustavičně na pomoc otroka. Pak přijde nějaký správcův podřízený, něco si spolu šeptají, a tu správce okamžitě změní chování. Rovnou také vysvětlí, proč. Ti tři nejsou na tom totiž zvlášť dobře se zdravím, bál se prý, že je i přesto poslali dělat, ale teď se dověděl, že je přece jen z lidskosti ponechali v jejich cele. Má radost, že to dobře dopadlo, všecek roztaje, najednou rozumí Josefově latině o hodně líp, i on sám mluví teď řecky nesrovnatelně lépe, najednou hovoří jedna radost.

Tady jsou spisy těch tří. Původně byli nasazeni v Sardinii, v dolech, ale nestačili na to. Trestanci odsouzení k nuceným pracím bývají jinak zaměstnáni při stavbě silnic, čištění stok, šlapání mlýnů nebo ve veřejných lázních u čerpadel. Práce v cihelnách je nejlehčí. Židovské trestance nemají správci továren rádi. Dělají potíže se stravou, nechtějí dělat v sobotu. Správce prohlásil, že on je k těm třem trestancům zvlášť ohleduplný, to že může sám směle říci. Ale i ohleduplnost má bohužel své meze. Vzhledem k nové výstavbě města jsou právě na státní cihelny kladeny nesmírné požadavky. Za téhle situace musí každý zabrat. Požadované množství je nutno buď jak buď dodat, a jak si asi dovedete, pane, představit, římští stavitelé nejsou nijak skromní. Oficiální minimum je teď patnáct pracovních hodin. Má tu osm set až tisíc lidí a průměrně čtyři týdně zkapou. Je potěšen, že ti tři nejsou ještě mezi nimi.

Potom svěřil správce Josefa jednomu ze svých podřízených. Znovu musil Josef projít cihelnou, kolem dozorců s obušky a biči, uprostřed toho tlumeného, jednotvárného pozpěvování, v hlíně a horku, kolem ohnutých dělníků, sténajících na kolenou pod břemeny. Josefovi přicházejí na mysl verše Písma o faraónovi, jak utiskoval lid izraelský v egyptské zemi. „I nutili Egypťané nemilosrdně dítky izraelské, aby jim sloužily. A ztrpčovali jim život těžkou prací v hlíně a s cihlami.

A dosadili nad nimi biřice, aby je utiskovali těžkou robotou; a tak vystavěli faraónovi města Pitón a Ramses.“ Nač jsou slaveny svátky pésach s jásotem a velikou okázalostí, když tu stále ještě musí dítky izraelské vláčet cihly, aby jejich nepřátelé mohli stavět svá města? Hlína se mu lezce lepila na boty, prolézala mu mezi prsty. A ustavičně kolem to jednotvárné, přitlumené pozpěvování.

Posléze dospěli k ubikacím trestanců. Voják jde pro žalářníka. Josef zatím čeká v síni. Čte si nápis na dveřích, Výrok proslulého soudobého spisovatele Seneky: „Že to jsou otroci? Ale jsou to také lidé. Že to jsou otroci? Ale jsou to i druhové našeho domova. Že to jsou otroci? Ale jsou to i přátelé na nižším stupni.“ Leží tu otevřena malá knížka, směrnice spisovatele Columelly, odborníka pro řízení velkých podniků. Josef tam čte: „Je nutno každodenně shromažďovat trestance ke společnému nástupu. Je nutno také každodenně přesvědčit se o tom, zda okovy dobře drží a zda jsou cely pevně uzavřeny. Nejúčelnější je zřizovat cely pro patnáct trestanců.“

Vedou ho k těm třem. Cela je pod zemí, úzká okénka jsou velmi vysoko, takže na ně nelze dosáhnout rukama.

Těsně jedna vedle druhé stojí tu patnáct pryčen, pokrytých slámou, ale i teď, kdy je zde pouze pět lidí, on, dozorce a tři trestanci, je tu nesnesitelně těsno.

Ti tři tu sedí vedle sebe. Jsou polonazí, visí z nich cáry, jejich pleť je olověně zsinalá. Na nohou nad kotníky mají kruhy pro řetěz, na čele vypálené znamení, písmeno E. Hlavy mají až k temeni dohola ostříhané, a tak působí groteskně jejich ohromné plnovousy, zavšivené, slepené, žlutobílé. Josef zná jejich jména: Natan, Gadja, Jehuda. Gadju a Jehudu vídal zřídka a jen letmo, není divu, že je nemůže poznat; ale Natan ben Baruch, doktor a pán, člen Velké rady, byl jeho učitelem, čtyři roky s ním den co den strávil řadu hodin, měl by ho mezi těmi třemi rozeznat. Ale nepoznává, který z těch tří to je. Natan býval poněkud otylý, prostřední postavy; ale tady sedí dvě prostředně veliké kostry a jedna velmi vysoká. A on nedokáže odhadnout, která z těch dvou prostředně velikých koster by mohla být jeho učitel Natan.

Pozdraví ty tři. Podivně zaznívá v tomto bědném prostředí jeho zdravý, násilně přitlumený hlas: „Pokoj s vámi, doktoři a páni.“ Ti tři vzhlédnou a teď poznává podle silného obočí svého starého učitele. Vzpomíná si, jaký strach i hněv ho jímal z těchto vášnivých očí pod silnými brvami; neboť tenhle člověk ho velice trápil: když bylo Josefovi devět deset let a nedokázal pochopit jeho spletité výklady, pokořoval ho učitel posměchem, srážel jeho sebevědomí s jízlivou záměrností. Tenkrát – a jak často! – přával tomuto zachmuřenému, mrzutému člověku všecko nejhorší. Nyní, když je na něho upřen skomíravý pohled těchto vyschlých očí, má pocit, jako kdyby mu kámen padl na srdce, a hrdlo se mu sevře soucitem.

Musí k nim dlouho a obezřetně mluvit, než jeho slova proniknou do vědomí těch tří, než přemohou jejich otupělost a únavu. Konečně odpovídají, odkašlávají, zajíkají se. Je s nimi konec. Neboť i když je nepřiměli k tomu, aby přestoupili Jehovovo přikázání, aspoň jim zabránili v tom, aby mohli jeho přikázání plnit. Pozbyli tudíž života vezdejšího i posmrtného. Ať je tedy bijí, až se svalí na tu

jílovitou půdu, ať je tedy přibijí na kříž podle toho proklatého zvyku, jakým tihle zločečení Římané vraždí lidi: Pán dal, Pán vzal, čím dřív to skončí, tím lépe, buď jméno Páně pochváleno.

Těžce se dýchá v tomto těsném, zšeřelém prostoru, je tu vlhko a chladno, úzkými otvory oken proniká déšť, drží se tu nehnutě těžký zápach, zvenku sem zdaleka zaznívá tlumené pozpěvování. Josefovi je stydno, že má na zdravém těle šaty bez úhony, že je mladý a silný, že odtud bude moci za hodinu odejít, opustit toto místo jílu a děsu. Ti tři nemohou uvažovat o ničem, co je mimo úzký okruh jejich strašlivé každodennosti. Nemá smysl vykládat jim o Josefově poslání, o krocích, které se v jejich zájmu chystají, o politice, o příznivější situaci u dvora. Pro ně je nejtrpčí to, že nemohou zachovávat předpisy čistoty, přísná přikázání o rituálním mytí. Měli rozmanité dozorce a strážce, jedni byli tvrdší a odňali jim modlící řemínky, aby se na nich neoběsili, jiní byli hodnější, ponechali jim je. Ale všichni to byli neobřezanci, rouhači a proklatci. Jim bylo lhostejné, zda trestanci jsou či nejsou lépe živeni, neboť nejedli maso zvířat, která nebyla zabita podle předpisu. Jejich jedinou potravou zůstávaly tedy odpadky ovoce a zeleniny. Vášnivě o tomto problému diskutovali. Doktor Gadja zprvu mnoha argumenty dokazoval, že je to dovoleno. Ale nakonec i on vyslovil souhlas s oběma ostatními, že je to dovoleno jen jako záchrana tehdy, kdy bezprostředně hrozí smrt. Ale kdo může vědět, zda Hospodin, jeho jméno budiž pochváleno, určil jejich smrt na tento nebo až na následující měsíc? Proto tedy přese všechno to dovoleno není. Pokud nejsou příliš otupělí nebo unavení, vždy znovu rozpřádají debatu a hledají teologická zdůvodnění toho, co je a co není dovoleno, a to si pak vzpomínají na kvádrovou síň chrámu. Josef předpokládal, že tyto debaty jistě bývají mnohdy prudké a přecházejí v pouhé hašteření, ale byla to zřejmě jediná věc, která ty tři ještě udržovala při životě. Ne, nebylo možné promluvit s nimi o čemkoli jen trochu rozumném. Když se zmínil o tom, že císařovna Židům přeje, odpověděli, že je sporné, zda je na tomto místě bahna a špíny přípustné se modlit; že prý ani nikdy nevědí, který je právě den, a že tak možná znesvěcují sobotu tím, že si modlící řemínky navlékají, a všední den tím, že si je nenavlékají.

Josef se vzdal vší snahy. Naslouchal jim. A když jeden z nich citoval kterési místo z Písma, chopil se příležitostí a citoval místo, které bylo s oním v rozporu. A hle, rázem ožili a začali se přít a vyráželi argumenty ze svých vysílených hrdel a Josef se přel s nimi, a to byl pro ně veliký den. Ale nevydrželi se silami a velmi záhy se jich opět zmocnila netečnost.

Josef se na ně díval, jak tu dřepí v sinavém přísvitu svého žaláře. Tihle tři, tak tělesně zbědovaní, ve špíně a tak docela na dně, bývali v Izraeli vynikajícími lidmi, jejich jména se skvěla v kvádrové síni mezi ostatními zákonodárci. Pomáhat uvězněným. Ne, nejde o to, zda mají Židé v Caesareji vládu či ne; to je směšné a podružné. Jde o to, pomoci těmto třem. Pohled na ně jej rozechvíval, vzněcoval v něm všechnu jeho ohnivost. Byl naplněn zbožným soucitem, který mu rval srdce. Uchvacovalo i povznášelo ho, jak se ve své nouzi tvrdošíjně drží zákona, jak křečovitě se zákona chytají, jak jen tento zákon jim dovoluje dýchat, aby mohli

zůstat naživu. Vzpomínal na dobu, kdy on sám žil v svaté odříkavosti na poušti, u esejských, u svého učitele Bana, a kterak tenkrát v jeho nejlepších okamžicích mu svitlo poznání nikoli rozumem, nýbrž skrze zahloubání, tím, že prohlédl, skrze boha.

Pomáhat uvězněným. Sevřel rty s pevným předsevzetím, že v sobě potlačí jakékoli pomyšlení na sebe samého a že pro něho budou existovat toliko tito tři ubožáci. Za truchlivým pozpěvováním trestanců pronikla do jeho sluchu závažná hebrejská slova přikázání. Ne, není zde z domýšlivého sobectví, to Jahve ho sem poslal. Kráčel nazpět šedivým deštěm, ale necítil ten déšť ani jíl, který se mu lepil na boty. Osvobodit uvězněné.

Muž Josefových politických názorů nemohl jít v Judeji na závody nebo do divadla. Jen jedenkrát byl na představení v Caesareji, potají a se špatným svědomím. Ale bylo to bezvýznamné ve srovnání s tím, co viděl dnes v Marcellově divadle. Hlava se mu točila z tanců, z drobných šaškovských výstupů, z baletu, z velké patetické němohry, z té okázalosti a ustavičných změn na ohromném jevišti, které celé dlouhé hodiny nebylo ani na okamžik prázdné. Justus, který seděl vedle něho, mával nad tím vším jen rukou. Jemu se na divadle líbila jen burleskní revue, jakou právem miloval lid, a smiřoval se až dosud se vším tím nesmyslem jen proto, aby měl zajištěno místo na revui komika Demetria Libana.

Ano, tento komik Demetrius Libanus měl sice mnoho nepříjemných vlastností, ale zachoval si jako umělec lidskou tvář. Narodil se v císařské domácnosti jako nevolník, pak ho císař Claudius propustil na svobodu; získal svým uměním nejen neslýchané jmění, ale i titul „prvního herce své doby“. Miloval ho císař Nero, kterého učil řečnickému a hereckému umění. Byl to nedůtklivý pán, ten Libanus, a jeho židovství ho povznášelo i sráželo. Ani císařovy prosby či rozkazy ho nedokázaly přimět, aby vystoupil v sobotu nebo o velkých židovských svátcích. Vždy znovu se pouštěl s doktory židovských universit do debat o tom, zda ho Hospodin skutečně zavrhl proto, že hraje divadlo. Dostával hysterické záchvaty, když měl vystupovat v ženských šatech, a tudíž přestoupit přikázání Písma, podle něhož nesmí muž nosit ženský oděv.

Jedenáct tisíc diváků v Marcellově divadle, unaveno několikahodinovými produkcemi první části večera, začalo se zuřivě a s křikem dožadovat začátku burlesky. Vedení divadla bylo na rozpacích, patrně proto, že byl očekáván příchod císaře nebo císařovny, v jejichž lóži bylo už všechno připraveno. Ale obecenstvo čekalo nyní už pět hodin, bylo zvyklé prosadit svá práva v divadle i proti císařskému dvoru, vyhrožovalo, pokřikovalo, a tak bylo nutno začít.

Opona se stočila do propadla, komedie Demetria Libana začínala. Jmenovala se „Požár“ a autorem byl prý senátor Marullus. Jejím hrdinou, kterého hrál Libanus, byl Izidor, otrok z egyptského města Ptolemais, a tento otrok byl chytřejší než jeho pán i všichni kolem. Hrál téměř bez rekvizit, neměl žádnou masku, žádné vzácné šaty ani zvýšené podpatky. Byl to prostě otrok Izidor z egyptské provincie, ospalý, zarmoucený, mazaný chlapík, kterému se nemůže nic přihodit, který si ví v každé situaci rady. Pomáhá svému pánovi, který je neobratný a budižkničemu, z

nesčetných svízelů, opatří mu peníze i postavení a spí s pánovou ženou. Když mu dá jednou pán pohlavek, řekne mu zarmouceně a rozhodně, že teď musí od něho bohužel odejít a že se nevrátí dřív, dokud pán nedá vyvěsit na všech veřejných místech prosbu, aby mu odpustil. Pán dá otroka Izidora spoutat a pošle na něho oznámení policii, ale Izidorovi se samozřejmě přesto podaří upláchnout; za obrovského jásotu obecenstva vodí pak Izidor policii ustavičně za nos. Hra musila být bohužel přerušena zrovna v nejnapínavějším místě, ve chvíli, kdy už se zdálo chycení Izidora neodvratné; neboť právě v tom okamžiku se objevila císařovna. Obecenstvo do jednoho vstalo a pozdravilo z jedenácti tisíc hrdel půvabnou plavovlasou paní, která děkovala za pozdrav vztaženou paží s dlaní obrácenou k obecenstvu. Její příchod byl však dvojnásobným překvapením, neboť v jejím doprovodu byla i abatyše vestálek: Až dosud nebylo obvyklé, aby aristokratické jeptišky chodily na lidové burlesky do Marcellova divadla.

Kus musil být hrán znovu od počátku. Josef to uvítal, tato neslýchaná, vyzývavá reálnost hry byla pro něho podmanivě nová a podruhé jí rozuměl daleko lépe. Upíral své planoucí oči na herce Libana, na jeho drzá a zarmoucená ústa, na jeho výmluvné ruce, na celé jeho pohyblivé, výmluvné tělo. A pak přišel kuplet, proslulý kuplet zpěvohry „Požár“, který Josef během svého krátkého římského pobytu slyšel už stokrát zpívat, hulákat, brumlat i hvízdat. Herec stál na rampě, kolem něho jedenáct klaunů, a v rachotu bubnů, v bručení trub, v kvílení fléten zpíval kuplet: „Kdo je tady pán? Kdo platí máslo? Kdo platí holky? A kdo, kdo platí syrskou voňavku?“ Obecenstvo bylo na nohou a zpívalo s sebou, dokonce i jantarově žlutá císařovna ve své lóži pohybovala rty a vznešená abatyše se smála ostošest. Ale teď se nakonec otrok Izidor ocitl v obklíčení, nebylo už úniku, policisté stáli těsně kolem něho; i začal tvrdit, že on není otrok Izidor, ale jak to policistům dokázat? Tancem. Ano. A tu začal tanec Izidor vláčel ještě na noze řetěz. Musil tančit a přitom ukrýt řetěz, bylo to nesmírně těžké, bylo to komické a přitom dojemné, byl tu člověk, který tančil, aby si zachoval svobodu a život. Josef byl uchvácen, obecenstvo bylo uchváceno. Hlavy diváků sledovaly každý hercův pohyb, určovaný tím, jak byla jeho noha strhována řetězem. Josef se cítil naskrz aristokratem a nijak se nepozastavoval nad tím, když mu otroci prokazovali jakoukoli nejnižší službu; většina lidí zde v divadle se nad tím rovněž nepozastavovala, vždyť na příkladu několika desítek tisíc popravených otroků mnohokrát velmi jasně dokázali, že nechtějí setřít rozdíl mezi pánem a otrokem. Ale teď, jak viděli tančit tohoto člověka s řetězem, který se vydával za pána, byli všichni na jeho straně a proti jeho pánovi a všichni tihle Římané i se svou císařovnou jásali nad tím, jak ten troufalý chlapík opětovně napálil policajty a přitom si potichu a prohnaně broukal: „Kdo je tady pán? Kdo platí máslo?“

A dál už byla hra vyloženě nestydatá. Izidorův pán opravdu dal na plakátech zveřejnit svou omluvu a smířil se se svým otrokem. Ale nadělal mezitím spoustu hloupostí: pohádal se se svými nájemníky a ti mu přestali platit. Přesto jim z nějakých důvodů nesměl dát výpověď, jeho drahé domy ztratily cenu. Tady dokázal pomoci jen mazaný Izidor, a také pomohl. Pomohl tak, jak si podle názoru

lidu pomáhali v podobném případě císař a někteří velcí pánové: zapálil celou městskou čtvrť se znehodnocenými domy. Způsob,jakým to Demetrius Libanus podal, to bylo troufalé i jedinečné. Každá věta znamenala narážku na spekulanty s pozemky, na všechny mocné, kteří vydělávali ohromné peníze na znovuvýstavbě města. Nikdo tu nebyl Ušetřen, ani architekti Celer a Severus, ani proslulý starý politik a spisovatel Seneca, který teoreticky vychvaloval chudobu, a prakticky žil v bohatství, ani finančník Claudius Reginus, nosící na prostředníku ohromnou perlu, ale nemající dost peněz na to, aby si koupil do bot pořádné řemínky, nebyl ušetřen ani sám císař. Ani jediné slovo se neminulo cílem, divadlo tonulo v nadšení, lidé se svíjeli smíchem. A když nakonec vyzval herec Libanus obecenstvo, aby na jevišti vyrabovalo hořící dům, nastala vřava, jakou Josef ještě neviděl. Lákavý vnitřek domu se důmyslným strojním zařízením otočil směrem k divákům. Tisíce se valily na jeviště, vrhaly se na nábytek, na nádobí i na pokrmy. Všichni křičeli. Šlapali po sobě, tlačili se jeden přes druhého. A po celém divadle i před ním, po obrovských, elegantních kolonádách, po celém rozlehlém Martově poli se zpívalo a hulákalo: „Kdo je tady pán? Kdo platí máslo?“

Když byl Josef Justovým přičiněním pozván k Demetriu Libanovi na večeři, byl trochu nesvůj. Býval vždy sebevědomý. Nepřivedlo ho nijak do rozpaků, když byl představen velekněži, králi Agrippovi či římskému guvernérovi. Ale k tomuto herci pociťoval větší respekt. Jeho komedie ho uchvátila. Naplňovalo ho obdivem, jak jedinec, tento Žid Demetrius Libanus, dokázal přimět tolik tisíc urozených i prostých lidí, tolik Římanů a cizinců, aby uvažovali a cítili tak jako on.

Herec ležel, když k němu Josef přišel, na lehátku v pohodlném zeleném županu; podal mu nedbale ruku se spoustou prstenů. Josef s překvapením i obdivem viděl, jak malé postavy je muž, který dovedl naplnit celé ohromné Marcellovo divadlo.

Byla to večeře v úzkém kruhu. Byl zde Antonius Marullus, senátorův syn, ještě jeden aristokratický holobrádek, pak jeden židovský pán, člen představenstva Veliovy synagógy, jistý doktor Licinius, náramně afektovaný a Josefovi na první pohled nesympatický člověk.

Josef, který se dostal poprvé do vznešené římské domácnosti, věděl si kupodivu brzy rady se spoustou neznámých mu věcí. Bylo těžko vyznat se v tom, jak používat nádobí, jak nakládat s rybími omáčkami a s kořením. Ale to nejdůležitější brzo odkoukal od nesympatického doktora Licinia, který ležel na lehátku proti němu. Za půl hodiny již odmítal všechno, na co neměl chuť, stejně povýšeně elegantním pohybem hlavy a poroučel si pouhým pokynem malíčku to, co ho lákalo.

Herec Libanus jedl málo. Naříkal si na dietu, kterou mu ukládá jeho zpropadené povolání, ach, také vzhledem k ženám, a zmínil se v několika oplzlých větách o tom, jak někteří divadelní podnikatelé brání umělcům, svým otrokům, důmyslným přístrojem připevněným k tělu, aby si nemohli vyhodit z kopýtka. Ale za přiměřenou odměnu je mohou jisté vysoce postavené dámy pohnout, aby

ubohým hercům na tu či onu noc mechanismus odstranili. A hned už si zase začal dobírat některé kolegy, kteří vyznávali jiný styl než on, dělal si posměšky z tradice, z masky i koturnu.

Vyskočil z lehátka a začal napodobovat herce Stratokla, vykračoval si po pokoji, až se mu nadouval jeho zelený župan. Nosil sandály bez podpatků, ale přesto musel mít každý v té chvíli dojem, jako by měl vyvýšené střevíce, i jak je ten Stratokles afektovaný.

Josef se vmísil do hovoru, skromně si pochvaloval, jak diskrétní, a přesto trefné byly narážky Demetria Libana na finančníka Regina. Herec vzhlédl. „Tak vám se to místo líbilo? To mám radost; nemělo to totiž ten ohlas, jaký jsem očekával.“ Josef zaníceně, a přesto skromně líčil, jak ho to představení rozjitřilo. Viděl nesčetně otroků, ale nyní že poprvé zvěděl a uvědomil si, co vlastně otrok je. Herec podal Josefovi ruku se spoustou prstenů. Je to pro něho velké uznání, řekl, dovedeli takto uchvátit někoho, kdo přichází právě z Judeje. Josef mu musil do podrobností povědět, jak na něho zapůsobila ta či ona jednotlivost. Herec zamyšleně naslouchal a jedl přitom jakýsi zdravotní salát. „Přicházíte z Judeje, doktore Josefe,“ přešel konečně Demetrius Libanus na jiné téma. „Ó moji milí Židé,“ řekl naříkavě i rezignovaně. „Ti mi nejvíc ztrpčují život. Proklínají moje jméno v hebrejské synagóze jen proto, že využívám těch darů, které mi Hospodin poskytl. Sloužím jejich dětem za odstrašující příklad. Leckdy přímo zuřím, jak mě popouzí jejich omezenost. Ale když potřebují v císařské rezidenci vyřídit nějakou žádost, to si mohou nohy uběhat a pořád do mne hučí. To je jim Demetrius Libanus dobrý.“

„Bože,“ řekl mladý Marullus, „to ví každý, Židé, ti otravují pořád.“

Tohle si vyprošuji,“ zvolal najednou herec a vstal, všecek rozhořčen. „Vyprošuji si, aby se v mém domě Židům nadávalo. Jsem Žid.“

Antonius Marullus se začervenal, chtěl se usmát, ale nepovedlo se mu to, snažil se vykoktat nějakou omluvu. Ale Demetrius Libanus ho už neposlouchal. „Judea,“ řekl, země izraelská, Jeruzalém. Nikdy jsem tam nebyl, nikdy jsem neviděl chrám. Ale jednou tam zajedu a přinesu na oltář obětního beránka.“ Toužebně i fanaticky hleděly jeho šedomodré, zarmoucené oči z bledé, poněkud naběhlé tváře.

„Dokážu víc, než co jste viděl,“ obrátil se znenadání významně a tajemně k Josefovi. „Mám jistý nápad. Jestli se mi podaří, pak, ano, pak mi bude právem příslušet můj titul a budu opravdu ‚prvním hercem své doby‘. Vím dobře, jak to udělat. Je to pouze věc odvahy. Modlete se, doktore a pane Josefe ben Matouši, abych tu odvahu dostal.“ Antonius Marullus ovinul důvěrně a mile paži kolem hercova krku. „Pověz nám ten svůj nápad, milý Demetrie,“ prosil. „Zmiňuješ se nám o něm už potřetí.“ Ale Demetrius Libanus setrval ve své uzavřenosti. „Také císařovna na mne naléhá,“ řekl, „abych svůj nápad prozradil. Myslím, že by za to dala hodně, kdybych ten nápad uskutečnil,“ a na jeho tváři se rozhostil nesmírně nestoudný úsměv. „Ale ani mě nenapadne,“ dodal.

„Vykládejte mi o Judeji," obrátil se znovu k Josefovi. Josef vyprávěl o svátcích pésach, o svátcích snášení dříví, o obřadu Dne smíření, kdy velekněz v jediný den za rok vzývá Jehovu jeho pravým jménem, a kterak všechen lid, jakmile uslyší to velké a strašlivé jméno, vrhá se na zem před neviditelným bohem a jak se padesát tisíc čel dotkne dlažby chrámu. Herec naslouchal se zamhouřenýma očima. „Ano, i já jednou to jméno uslyším," řekl. „Rok co rok odkládám cestu do Jeruzaléma; herci není dáno mnoho let plné síly, musí s nimi dobře hospodařit. Ale jednou přece jen vstoupím na loď. A až zestárnu, koupím si blízko Jeruzaléma dům a malý statek."

Při hercových slovech Josef bystře a rychle přemýšlel: teď je herec ještě přístupný, teď je v příhodné náladě. „Smím vám o Judeji povědět ještě něco, pane Demetrie?" požádal. A jal se vyprávět o svých třech nevinných. Vzpomněl si na cihelnu, na podzemní celu, prosáklou studeným vlhkem, i na tři kostlivce, na to, jak nemohl poznat svého starého učitele Natana. Herec si sevřel rukou čelo, zavřel oči a Josef mluvil barvitou a vzletnou řečí.

Když skončil, všichni mlčeli. Pak řekl doktor Licinius z Veliovy synagógy: „Velice zajímavé." Ale herec se do něho zhurta pustil; chtěl být uchvácen, chtěl věřit. Licinius se hájil. Kde prý je důkaz, že jsou ti tři skutečně nevinní? Tady doktor a pán Josef ben Matouš mluví samozřejmě tak, jak je o tom sám upřímně přesvědčen, ale proč by měly být jeho svědecké výpovědi lepší než ty, které uvedl guvernér Antonius Felix a které císařský římský soud plně ověřil? Ale Josef se podíval vážně a s důvěrou na herce a prostě odvětil: „Jděte se na ty tři muže podívat. Jsou v tiburské cihelně. Promluvte si s nimi. Jestliže i potom budete věřit v jejich vinu, nevyjde z mých úst ani jediné slovo."

Herec chodil po místnosti sem a tam, jeho oči nebyly už zarmoucené, ta tam byla jeho malátnost. „To je znamenitý návrh," zvolal. „Mám radost, doktore Josefe, že jste ke mně přišel. Pojedeme do Tiburu. Já se na ty tři nevinné podívám. Pomohu vám, doktore a pane Josefe ben Matouši." Stál před Josefem, menší než on, ale zdál se o mnoho větší. „Jestlipak víte," řekl, „že tato cesta je v souladu s mým nápadem?"

Všecek ožil, rozveselil se, sám se ujal míšení vína, každému pověděl něco příjemného. Hodně se pilo. Pak dal kdosi návrh, aby si zahráli. A tak se pustili do hry se čtyřmi kostkami ze slonové kosti. Demetrius Libanus si na něco vzpomněl. Někde prý musí mít uschovány ještě z dob svého dětství hebrejské kostky; jsou velice zvláštní, mají totiž osu, která je nahoře zároveň držátkem, takže je možné roztočit je jako káču. Ano, Josef znal tyhle kostky. Pustili se do hledání a našli je. Byly to hrubé, primitivní kostky, bylo komické a rozveselilo je, jak se daly roztočit. Hra je bavila. Nehrálo se vysoko, ale pro Josefa byly částky, o něž hráli, obrovské. Oddychl si, když první tři hry vyhrál.

Byly to čtyři kostky. Na každé byla písmena gamel, he, nun, šin. Šin znamenalo nejhorší, nun nejlepší výsledek vrhu. Pravověrní Židé zakazovali tuto hru, podle jejich názoru bylo písmeno šin dávnou podobou boha Saturna a písmeno nun bohyně Nogy-Istar, kterou Římané nazývali Venuší. Po každé hře byly kostky

shrnuty na hromádku uprostřed a každý hráč si mohl vybrat kostku, kterou chtěl. Josefovi padalo velmi často šťastné písmeno nun. Brzy poznal, že jedna z kostek při každém roztočení padne tak, že vyjde písmeno nun; bylo to zřejmě tím, že tato kostka měla neznatelně odloupnutý jeden růžek.

Když to Josef zjistil, přeběhl mu mráz po zádech. Co když ostatní zjistí, že dosáhl tolika nun kostkou s odloupnutým růžkem? Nehrozilo pak nebezpečí, že bude promarněn výsledek dnešního večera, že ztratí přízeň tohoto velkého muže? Počínal si proto nadále velice obezřetně, prohrál část své výhry. Přesto mu zbylo tolik, že nemusil už po zbytek svého pobytu v Římě zvlášť šetřit.

„Bude to veliká neskromnost, pane Demetrie," zeptal se po skončení hry, „když vás poprosím, abyste mi tyto kostky věnoval na památku?" Herec se zasmál. Do jedné z kostek veškrabal nemotorně své iniciály.

„Kdy zajedeme ke třem nevinným?" zeptal se Josefa. „Během pěti dnů," navrhl nejisté Josef. „Pozítří," řekl herec.

Demetria Libana uvítali v cihelně velkolepě. Strážní oddíl vzdal prvnímu herci své doby poctu zbraní, jaká byla vyhrazena jen nejvýše postaveným osobnostem. Dozorci i strážci se tísnili u bran, zdravíce ho vztyčenou pravicí s otevřenou dlaní. Ze všech stran volali: „Buď pozdraven, Demetrie Libane."

Jasná obloha zářila, jíl i vězňové, shrbení nad svou prací, vypadali méně bezútěšně, z jejich jednotvárného pozpěvování všude zaznával proslulý kuplet: „Kdo je tady pán a kdo platí máslo?" Josef šel vedle herce celý zmámený; pohled na úctu, jaké požíval Demetrius Libanus i v těchto místech svrchované bídy, ho uchvacoval téměř ještě víc než ovace tisíců divadelních návštěvníků.

Ale v oné podzemní, studené vlhké kobce se rázem vytratila ona vnější slavnostnost, jakou se cihelna dnes honosila. Vysoká úzká okna, zápach, jednotvárné pozpěvování. Ti tři se tu krčili jako tehdy, vychrtlí, na nohou podle předpisu železný kruh, na lebce vypálené E, a zavšivené plnovousy byly v groteskním protikladu k jejich do polovičky vyholeným hlavám.

Josef se pokoušel přimět je k řeči. Po stejném laskavém úsilí jako minule podařilo se mu dostat z nich jen věty žalu a beznadějného zoufalství.

Herec v náhlém vzrušení prudce polykal. Nespustil oči z těch starců, kteří tu vyzáblí, zlomení, s těžce se pohybujícími ohryzky koktali svá kormutlivá slova. Dychtivě natahoval uši, aby dobře slyšel jejich zajíkavý, namáhavý chrapot. Chtělo se mu přecházet sem a tam, ale to bylo těžké v tomto těsném, nízkém prostoru; a tak stál nehnuté, všecek rozjitřen, na jednom místě. Před zrakem jeho bystré fantazie kráčeli najednou tito mužové slavnostně v bílém oděvu kvádrovou síní chrámu jako hlasatelé zákona v Izraeli. Vytryskly mu slzy, a on je nesetřel, stékaly volně po jeho poněkud naběhlých tvářích. Stál tu podivně strnule, nehybně. A pak se zaťatými zuby zvedl docela pomalu ruku se spoustou prstenů a roztrhl svůj oděv, jak to činí Židé na znamení velkého žalu. Pak přisedl k těm třem ubožákům, přitiskl se přímo k jejich páchnoucím hadrům, až ho udeřil do tváře jejich zkažený dech a zalechtaly ho jejich špinavé vousy. A tu s nimi začal mluvit aramejsky; byla to aramejština lámaná, těžce skládaná, málo se v ní pocvičil. Ale byla to slova,

která chápali, hodila se lépe k jejich duševnímu stavu i k jejich situaci než slova Josefova; vyjadřovala slitování nad jejich ubohostí a bídou, byla to slova velice lidská, a oni plakali a žehnali Libanovi, když odcházel.

Cestou zpět Demetrius Libanus dlouho mlčel, ale pak dal nahlas průchod svým úvahám. Co je patos výjimečného neštěstí, takového Hérakla na hořící hranici, či padlého Agamemnona ve srovnání s bědným údělem těchto tří, jejichž tělo i srdce pozvolna, znenáhla propadá zkáze? Jakou to nekonečnou, strašnou cestu musili ujít tito tři, kteří byli velicí v Siónu, a vysoko nesli pochodeň učení, než se otupělí a zničení proměnili v tyto tři ubohé hromádky bídy.

Když se po návratu do města herec loučil s Josefem u Tiburské brány, řekl ještě: „Víte, co bylo nejstrašlivější? Ne to, co říkali, nýbrž ten podivný způsob, jak ustavičně pohupovali trupem sem a tam, stále stejně. To dokáží jen lidé, kteří pořád sedí na zemi a žijí dlouho ve tmě. Slova mohou lhát, ale tyto pohyby jsou děsivě pravdivé. Musím si to promyslet. Tím je možno dosáhnout silného účinku.“

Tuto noc nešel Josef spát. Seděl ve svém pokoji a sepisoval pamětní spis o třech nevinných. Došel mu olej v lampě a knot mu ohořel, přilil si olej, nasadil nový knot a psal dál. Psal velmi málo o caesarejském případu, psal hlavně o žalostném stavu tří starců a zvlášť mnoho o spravedlnosti. Psal, že spravedlnost je pro Židy od nejdávnějších časů nejpřednější ctností. Dovedou snášet nouzi i útlak, ale ne bezpráví; oslavují každého, i toho, kdo je utiskuje, jestliže dá průchod právu. „Ať proudí právo jako běhutá voda,“ praví jeden z jejich proroků, „a spravedlnost jako nevysýchající bystřina.“

„Pak nastane zlatý věk,“ praví druhý, „až bude právo přebývat i na poušti.“ Josef planul. Dávná moudrost rozněcovala jeho vlastní žár. Seděl a psal. Knot v lampě čadil, a on psal. Od bran zaznívál k němu hřmot nákladních vozů, které za dne nesměly po ulicích jezdit. Nedbal ničeho, psal a tomu, co napsal, se snažil dát nejvybranější formu.

Tři dny poté odevzdal posel od Demetria Libana Josefovi dopis, v němž ho herec stručně a suše vyzýval, aby se přichystal, že pozítří v deset hodin půjde s ním na návštěvu k císařovně.

Císařovna. Josef zatajil dech. Ve všech ulicích stála její bysta, byla uctívána jako bohyně. Co jí říci? Jak najít vhodná slova, jak vniknout do srdce této ženy, jejíž život i myšlení je tak povzneseno nad všechny ostatní lidi? A jak tak o tom uvažoval, věděl už, že najde pravá slova; neboť byla to žena, a v něm bylo jakési skryté, lehké pohrdání ke všem ženám; věděl, že právě tím si ji získá.

Znovu pročítal svůj rukopis. Pročítal si jej nahlas, neovládaje svá gesta, jako kdyby jej četl v Jeruzalémě. Byl napsán aramejsky, teď jej lopotně překládal do řečtiny. Je to řečtina hemžící se neobratnostmi a chybami, jak sám dobře ví. Není nevhodné předstoupit před císařovnu s tak špatně upraveným rukopisem, v němž je spousta chyb? Nebo snad budou právě jeho chyby působit naivně, mile?

O nadcházející audienci se nikomu ani nezmíní. Běhá po městě. Vyhýbá se známým, z ničeho nic se rozběhne ke kadeřníkovi pro novou voňavku, upadá ze stavu plné důvěry do nejhlubší deprese.

Na bystách má císařovna nízké, jasné a něžné čelo, protáhlé oči, ne zvlášť malá ústa. I její nepřátelé uznávají, že je krásná, a mnozí praví, že uvede ve zmatek každého, kdo jí uvidí poprvé. Jak by mohl před ní obstát on, bezvýznamný venkovan? Musí najít někoho, s kým by si o tom mohl popovídat. Doběhne domů. Hovoří s dívkou Irenou, která se celá rozzáří a je nesmírně poctěna tím, že si ji zaváže mlčenlivostí, protože jí prý musí svěřit něco velice důležitého; a pak jí všecko vyklopí: jak si představuje setkání s císařovnou, co jí řekne. Zkouší před Irenou své vystupování, slova, gesta.

A den poté ho nesou s celou parádou v nádherných nosítkách Demetria Libana do císařského paláce. Vpředu hlasatelé, pak běžci, početný doprovod. Lidé se zastavují, kdekoli se nosítka objeví, a provolávají herci slávu. Josef vidí na ulicích císařovniny busty, čistě bílé i barevné. Jantarově žluté vlasy, bledou, jemnou tvář, výrazně rudé rty. Poppaea, myslí si. Poppaea znamená panenka, Poppaea znamená děťátko. Vzpomene si na židovský výraz: janiki. I na něho tak kdysi volávali. Nemůže být těžké na císařovnu zapůsobit.

Podle toho, co mu lidé o císařovně vypravovali, Josef očekával, že ji najde jako orientální panovnici na skvostných polštářích a poduškách, že kolem ní bude služebnictvo, které ji bude ovívat vějíři, komorné s voňavkami, že bude okázale vystrojena. Zatím seděla docela jednoduše v pohodlném křesle a byla oblečena nadmíru prostě, měla na sobě dlouhou štolu, vypadala skoro jako matróna; štola byla ovšem zhotovena z tenoučkého kójského flóru, z látky v Judeji nad jiné vyhlášené. Císařovna nebyla téměř ani nalíčena, měla hladký účes, rozdělený pěšinkou, vlasy svázané v uzel; nebylo tu ani potuchy po oněch věžovitě složitých účesech se spoustou klenotů, jaké nosily dámy vládnoucí vrstvy. Milá jako velmi mladé děvčátko seděla tu císařovna, usmívala se na pány rudými širokými ústy a podávala jim bílou dětskou ruku. Ano, byla právem nazývána poppaea, děťátko, janiki; ale Josef shledal, že ho skutečně uvádí ve zmatek, a teď už nevěděl, co jí říci.

Řekla: „Prosím, pánové," a protože si herec sedl, sedl si i Josef, a tu nastalo krátké mlčení. Císařovna měla opravdu jantarově žluté vlasy, jak je označovaly císařovy verše, ale řasy a brvy nad jejíma zelenýma očima byly tmavé. Josef uvažoval v horečném chvatu: Je docela jiná než ty busty, je to dítě, ovšem dítě, které může kohokoli poslat bez okolků na smrt. Jak se dá s takovýmhle dítětem hovořit? Je prý mimoto náramně chytrá.

Císařovna se na něho upřeně a bez rozpaků dívala, a on, poněkud zpocen, zachovával jen s velkým úsilím pokorný a horlivý výraz. Lehce, docela nepatrně se její ústa sevřela, a najednou nevypadala už nikterak dětsky, ale nadmíru zkušeně a pohrdavě. „Přicházíte právě z Judeje?" otázala se Josefa. Mluvila řecky, její hlas zněl trochu křehce, nadmíru jasně. „Povězte mi," požádala ho, „co se v Jeruzalémě soudí o Arménii?" To byla skutečně překvapující otázka; i když klíč k římské východní politice vězel v rozřešení arménského problému, přikládal Josef své Judeji příliš velký význam, než aby bylo možno uvažovat o ní nikoli samostatně, nýbrž ve spojitosti s tak barbarskou zemí, jako byla Arménie. V Jeruzalémě vlastně

nikdo o Arménii neuvažoval, rozhodně o ní nikdy neuvažoval on, a tak ho nenapadalo nic, co by na tuto otázku odpověděl. „Židům se v Arménii daří dobře," řekl po chvíli mlčení trochu pošetile. „Opravdu?" prohodila císařovna a teď se usmála naplno, zjevně pobavena. Vyptávala se dál stejným způsobem, bavil ji ten mladý pán s protáhlýma, vášnivýma očima, který neměl zřejmě ani potuchy o tom, jaká hra se vede o jeho zemi. „Děkuji," řekla posléze, když Josef s velikým úsilím dokončil složitou větu o strategické situaci na partských hranicích, „teď jsem informována mnohem lépe," řekla. Usmála se spokojeně na Demetria Libana; jakého to komického chlapíka z Východu jí přivedl? „Skoro už věřím," prohodila směrem k herci s údivem i s uznáním. „že doopravdy hájí věc tří nevinných z čistého srdce." A obrátila se blahosklonně a velmi zdvořile k Josefovi: „Vyprávějte mi, prosím, o vašich chráněncích." Seděla tu pohodlně ve svém křesle; její hrdlo bylo matově bělostné, tenkým flórem šatů, které měly tak vážný střih, prosvítaly nohy i paže.

Josef se vytasil se svým pamětním spisem. Ale jakmile začal předčítat řecky, okamžitě řekla: „Co vás napadá? Jen mluvte aramejsky."

„Ano, ale budete mi dobře rozumět?" zeptal se hloupě Josef. „A kdo vám říká, že chci rozumět dobře?" odvětila císařovna. Josef pokrčil rameny, spíš hrdě než uraženě, a spustil aramejsky, tak, jak si původně řeč připravil, dokonce citáty ze starých spisů uváděl klidně hebrejsky. Ale nedokázal se soustředit, zjistil, že jeho slovům chybí vzletnost, díval se na císařovnu upřeně, zprvu pokorně, pak trochu nesměle, potom se zaujetím a nakonec téměř bezostyšně. Nevěděl, zda mu naslouchá, a neměl vůbec potuchy, zda mu rozumí. Když skončil, otázala se téměř současně s posledním slovem, které řekl: „Znáte Cleo, ženu mého guvernéra v Judeji?" Josef si všiml výrazu „mého". Jak to znělo: můj guvernér v Judeji. Představoval si, že taková slova musí zaznít, jako kdyby byla vytesána z kamene, a teď tady sedí dítě a s úsměvem řekne: můj guvernér v Judeji, a ono to zní samozřejmě, je znát, že to tak doopravdy je; Gessius Florus je skutečně jejím guvernérem v Judeji. Ale přesto Josef nepřipustil, aby to na něho zapůsobilo. „Neznám guvernérovu ženu", řekl a troufale se zeptal: „Smím očekávat odpověď na svůj výklad?"

„Vzala jsem váš výklad na vědomí," řekla císařovna. Kdo by pochopil, co to znamená?

Herec shledal, že je na čase zakročit. „Doktor Josef má málo času na společenské styky," přispěchal na pomoc svému chráněnci. „Zabývá se literaturou."

„Och," řekla Poppaea; zvážněla a zamyslila se, „hebrejská literatura. Znám z ní málo. To, co znám, je krásné, ale velice těžké." Josef se sebral, soustředil se. Musí – musí se mu podařit rozohnit tuto paní, sedící zde tak pokojně a posměšně. Jal se vykládat, že jeho jedinou snahou je objevit Římanům vynikající židovské písemnictví. „Vyvážíte z Východu perly a koření a zlato a vzácné zvířectvo," vykládal. „Ale jeho největší poklady, jeho knihy, necháváte bez povšimnutí."

Poppaea se zeptala, jak si to představuje, objevit Římanům židovskou literaturu. „Objevte mi z ní něco," řekla a upřeně se na něho podívala svýma zelenýma očima.

Josef zamhouřil oči, jak to vídal doma u vypravěčů pohádek, a začal vypravovat. Chopil se hned první věci, která ho napadla, a vyprávěl o Šalomounovi, izraelském králi, o jeho moudrosti, o jeho moci, o jeho stavbách, o jeho chrámu, o jeho ženách i o jeho modloslužebnictví, o tom, jak ho navštívila etiopská královna, i o tom, jak moudře rozřešil spor žen o dítě, i jak napsal dvě nadmíru hluboké knihy, jednu o moudrosti, zvanou Kazatel, a druhou o lásce, zvanou Píseň písní. Josef se pokusil přednést několik strof z Písně písní směsí řečtiny a aramejštiny. Nebylo to snadné. Teď už neměl oči zavřeny, nepřekládal také už jen ústy, snažil se vyjádřit ony horoucí verše i gesty, dýcháním, celým tělem. Císařovna se svezla poněkud hlouběji do křesla. Paže spočívaly na opěradlech, ústa měla pootevřena. „Jsou to krásné písně," řekla, když se Josef odmlčel a po přestálé námaze těžce oddechoval. Obrátila se k herci. „Váš přítel je milý mladík," řekla.

Demetrius Libanus se cítil trochu odstrčen, a tak využil příležitosti, aby se uplatnil. Poznamenal, že pokladnice židovského písemnictví je nevyčerpatelná. On sám prý ho často využívá, aby dal svému umění novou svěžest.

„Byl jste posledně jako otrok Izidor báječně sprostý," řekla císařovna uznale. „To jsem se nasmála," řekla. Demetrius Libanus tu seděl s poněkud staženou tváří. Císařovna musí přece vědět, že tohle jsou poznámky, které právě od ní nerad slyší. Tenhle mladý, drzý a neobratný Jeruzaléman mu nepřinesl štěstí. Celá tato audience byla pochybená, neměl to dělat. „Jste mi ostatně ještě dlužen odpověď, Demetrie," pokračovala císařovna. „Ustavičně vykládáte o nějakém velkém revolučním nápadu, který máte na mysli. Nechcete ten nápad konečně vyklopit? Upřímně řečeno, už mu ani moc nevěřím." Herec tu seděl zamračen a podrážděn. „Nemám už důvod, abych svůj nápad skrýval," řekl nakonec svárlivě, „Souvisí s tím, o čem tu teď celou dobu hovoříme." Na chvilku se odmlčel, aby to, co řekne, plně zapůsobilo, a pak jen lehce poznamenal: „Rád bych si zahrál Žida Apellu."

Josef se polekal. Žid Apella, to byla postava Žida ve světle zlovolného vtipkaření římských lidí, typ nadmíru odporný, pověrčivý, páchnoucí, hnusně fraškovitý; veliký básník Horatius uvedl tuto figuru do literatury před půl stoletím. A nyní by chtěl Demetrius Libanus…? Josef se polekal.

Téměř ještě víc ho polekala císařovna. Její matově bělostná tvář se zarděla. Bylo obdivuhodné i strašné, kolik v ní bylo rozmanitých podob.

Herec vychutnával účinek svých slov. „Na našich divadlech se objevovaly až dosud postavy Řeků a Římanů a Egypťanů i barbarů," vykládal, „ale Žida nehrál dosud nikdo."

„Pravda," řekla tiše a těžce císařovna, „je to dobrý a nebezpečný nápad." Všichni tři se odmlčeli a zamyslili se.

„Příliš nebezpečný nápad," řekl nakonec herec, zarmouceně a již s lítostí. „Bojím se, že to nepůjde. Neměl jsem to ani vyslovit. Bylo by krásné zahrát si Žida

Apellu, ne toho pošetilého blázna, jakého z něho učinil lid, nýbrž takového, jaký je, se vším jeho smutkem i komičností, s jeho postěním i s jeho neviditelným bohem. Jsem pravděpodobně jediný herec, který by to uměl. Bylo by to nádherné. Ale je to příliš nebezpečné. Vy, Veličenstvo, nás Židy do značné míry chápete. Ale jak málo je takových zde v Římě. Obecenstvo se bude smát, pouze smát, a mé nejlepší umění bude provázet jen zlovolný výsměch. To by bylo zlé pro všechny Židy.“ A po odmlce dodal: „A potom by to bylo nebezpečné i pro mne samotného před tváří mého neviditelného boha.“

Josef tu seděl jako přikován. Je tu svědkem něčeho, co je svou nenadálostí nadmíru povážlivé. Z vlastní zkušenosti poznal, jak nesmírně dovede zapůsobit takové divadelní představení. Jeho živá obrazotvornost si už představovala, jak herec Demetrius Libanus stojí na jevišti a převtěluje svůj nezvyklý život do Žida Apelly, jak tančí, skáče, modlí se a promlouvá tisíci jazyky svého výmluvného těla. Kdekdo věděl, jak nevypočitatelné jsou nálady římského divadelního obecenstva. Nikdo nemohl předvídat, jak by takové představení dokázalo zapůsobit v celé zemi až k partským hranicím.

Císařovna povstala. S podivným posunkem sepjala ruce pod uzlem svého účesu, až se jí svezly rukávy, přecházela po celém pokoji sem a tam, tahajíc za sebou vlečku svého důstojného oděvu. Oba muži vyskočili, když císařovna vstala. „Mlčte, mlčte,“ řekla herci, jen jen hořela. „Nebuďte zbabělý, když už jednou dostanete opravdu dobrý nápad.“ Zůstala před hercem stát, položila mu téměř něžně ruku na rameno. „Římské divadlo je nudné,“ postěžovala si. „Je buď hrubé a omezené, nebo se topí v zastaralých tradicích. Zahrajte mi Žida Apellu, milý Demetrie,“ žádala. „Domluvte mu, mladý muži,“ obrátila se na Josefa. „Věřte mi, sami se lecčemu přiučíte, když Demetrius bude hrát Žida Apellu.“

Josef tu stál mlčky, bylo mu trapno, nevěděl, co dělat. Jeho bledě snědá tvář se zalila nachem. Má Demetriovi domluvit? Věděl, že herec bytostně touží obnažit své židovství před zraky tohoto velikého Říma. Stačilo jen jedno jeho slovo, a kámen se začne kutálet. Nikdo nemohl vědět, kam se dokutálí.

„Jste nudní,“ prohlásila rozladěně císařovna. Znovu usedla. Oba muži dosud stáli. Herec, zvyklý kontrolovat své tělo, stál teď v nehezké, nemotorné póze. „Tak promluvte, tak promluvte,“ naléhala císařovna na Josefa.

„Bůh přebývá nyní v Itálii,“ řekl Josef. Herec vzhlédl, bylo vidět, jak na něho ten mnohoznačný výrok zapůsobil, jak z něho odvál husté předivo nejistoty. Také císařovnu tento výrok okouzlil. „Znamenitý výrok,“ řekla a zatleskala. „Jste chytrý člověk,“ řekla a poznamenala si Josefovo jméno.

Josef pociťoval tíseň i radost. Nevěděl, co to z něho promluvilo. Vymyslil vůbec tuhle větu sám? Vyslovil ji už někdy předtím? Buď jak buď, byl to pravý výrok v pravý čas. A je docela jedno, zda si jej vymyslil on či někdo jiný: záleží na tom, při jaké příležitosti se takový výrok řekne. Věta: „Bůh je v Itálii“ stala se živou teprve teď, v této chvíli, kdy tak silně zapůsobila.

Ale zapůsobila vůbec? Herec tu pořád ještě stál nerozhodnut, či nerozhodnost aspoň předstíral. „Tak řekněte už ano, Demetrie,“ řekla císařovna. „Když ho

přemluvíte, aby řekl ano," obrátila se k Josefovi, „budou vaši tři nevinní propuštěni."

Prudký zásvit zaplanul v Josefových vášnivých očích. Hluboce se uklonil, něžně zvedl bílou ruku císařovny z opěradla a dlouze ji políbil.

„Kdy mi zahrajete Žida?" zeptala se přitom císařovna herce. „Nic jsem neslíbil," bránil se kvapně a bázlivě Demetrius.

„Dejte mu písemný příslib o našich chráněncích," poprosil Josef. Císařovna se uznale usmála nad tím „mu" a „našich". Dala si zavolat svého tajemníka. „Jestliže herec Demetrius Libanus," diktovala, „bude hrát Žida Apellu, zařídím, aby tři židovští vězni v tiburské cihelně byli propuštěni." Dala si podat destičku. Napsala pod to svou iniciálu P. Odevzdala ji Josefovi. Zadívala se na něho zelenýma, jasnýma, výsměšnýma očima. A on její pohled opětoval, pokorně, ale tak naléhavě a dlouze, že se pomalu z jejích očí vytrácel výsměch a jejich jas pohasínal.

Josef se po této audienci vznášel v oblacích. Ti druzí uctívali bysty císařovny, veliké, božské ženy, která dala s úsměvem zabít svou mocnou nepřítelkyni, císařovnu matku, a která s úsměvem srážela na kolena senát i lid římský. On sám však mluvil s touto první ženou světa jako s kteroukoli dívčinou v kterýkoli den. Jildi, janiki. Stačilo mu jen dlouze se jí zahledět do očí, a už mu slíbila, že propustí ty tři muže, což nedokázala ani jeruzalémská Velká rada se vší svou moudrostí a politickou obratností.

Jako okřídlen chodil mezi Židy ve čtvrtích na pravém břehu Tiberu. Hleděli za ním s úctou. Za jeho zády si šuškali: To je doktor Josef ben Matouš z Jeruzaléma, kněz první řady, císařovnin oblíbenec. Dívka Irena mu kladla pod nohy svůj obdiv jako koberec. Patřila minulosti doba, kdy musil Josef v předvečer sabatu usedat mezi méně vážené stolovníky. Teď bylo pro Gaia Barzaarona poctou, když Josef zaujal čestné místo na jeho lehátku. A nadto: ten starý mazaný pán upustil od své obezřetné zdrženlivosti a svěřil se Josefovi s jistými nesnázemi, které před jinými pečlivě skrýval.

Jeho velká továrna na nábytek prospívala stejně znamenitě jako dříve. Ale stále více hrozilo teď nebezpečí, které už několik let předvídal. U Římanů přicházely víc a víc do módy zvířecí podoby, používané jako ozdoby domácího zařízení, jako nohy u stolu, jako reliéfy, na všem možném. Ale v Písmu bylo psáno „Neuděláš sobě obrazu", a Židům bylo zakázáno zhotovovat podoby živých tvorů. Gaius Barzaarone až dosud zvířecí ornamenty nedělal. Ale jeho konkurenti využívali stále bezohledněji této skutečnosti, tvrdili, že jeho výrobky jsou zastaralé, bylo bolestné, jaké množství zákazníků ho opustilo. Gaius Barzaarone ztrácel teď po velkém požáru statisíce tím, že nedělal zvířecí ornamenty. Snažil se z toho nějak dostat, hledal východisko. Vysvětloval, že nábytek z jeho skladiště není přece pro něho, nýbrž že jej prodává dál. Získal dobrozdání celé řady teologů; slovutní doktoři v Jeruzalémě, Alexandrii i Babylóně se vyjádřili, že vytváření sporných ornamentů je v jeho případě pouze malý hřích, ba dokonce že je to dovoleno. Nicméně byl Gaius Barzaarone na pochybách. Nikomu se o těchto dobrozdáních nezmínil. Dobře věděl, že když se na jejich základě odchýlí od názoru ortodoxních

věřících, bude tím vážně ohroženo jeho postavení v agrippinské obci. A jeho otec, stařičký Árón, mohl by mít ze zármutku nad takovým liberalismem, bůh uchovej, dokonce i smrt. Muž navenek tak pevný byl hlodán nejistotou a starostmi.

Josef nebyl v zachovávání ortodoxních obyčejů nijak úzkostlivý. Ale příkaz „Neuděláš sobě obrazu“, to bylo víc než zákon, to byla jedna ze základních pravd židovského učení. Slovo a obraz se navzájem vylučovaly. Josef byl literát každým svým nervem. Lnul k neviditelnému slovu. Byla to nejzázračnější věc na světě, působící bez tvaru mocněji než jakýkoli tvar. Svaté, neviditelné slovo boží dovede mít vskutku v držení jen ten, kdo je neposkvrní představami smyslů, kdo se z hloubi srdce odřekne titěrné marnosti zpodobení. Vyslechl vysvětlování Gaia Barzaarona a jeho tvář byla uzavřená, odmítavá. Ale právě to se starému zamlouvalo. Josef měl dokonce dojem, že by proti němu nebylo námitek, aby se stal zetěm.

Zatím vešlo postupně ve známost, že propuštění tří nevinných je spojeno s jistou podmínkou. Když se Židé o této podmínce dověděli, bylo rázem po radosti. Jakže? Herec Demetrius Libanus má hrát Žida Apellu, patrně v Pompeiově divadle, před čtyřiceti tisíci lidmi? Žid Apella. Mráz běhal Židům po zádech, kdykoli uslyšeli tu zlovolnou přezdívku, do které soustředil Řím všechen svůj odpor k přivandrovalcům na pravém břehu Tiberu. Tahle nadávka sehrála zlou roli při pogromech za císaře Tiberia a Claudia, skrývalo se za ní vraždění a drancování. Nemohla by každým okamžikem ona nenávist, nyní uspaná, znovu propuknout? Není to hloupost i hřích ohrožovat nynější klid? Existuje nejeden zlý příklad, k čemu se dá římské divadelní obecenstvo, když je rozvášněno, strhnout. Je to bezpříkladná troufalost, jestliže chce Demetrius Libanus přivést Žida Apellu na jeviště.

Poznovu, se zdvojenou vášnivostí se pozvedli přísnější mezi židovskými doktory proti herci. Což není hříchem už to, že vystupuje na jevišti, že se odívá do kůže a šatů jiného člověka? Což nedal bůh, pochváleno buď jeho jméno, tvář i pleť jednomu každému? A není to protivení se jeho přikázáním, když ji chce někdo změnit? Ale představovat k pobavení neobřezanců dokonce Žida, jednoho z pokolení Abrahámova, vyvoleného, to je smrtelný hřích, to je rouhačství, to přinese neštěstí na hlavy všech. A požadovali, aby byla nad Demetriem Libanem vyřčena klatba.

Liberálové mezi doktory herce vášnivě obhajovali. Není to, co má v úmyslu, konáno k záchraně tří nevinných? Není to jediný prostředek, jak ty tři zachránit? Není pomoc uvězněným jedno z nejhlavnějších přikázání Písma? Je možno herci říci: Nedělej to, nech ty tři zpráchnivět, jako zašly tisíce jejich předků v egyptských cihelnách?

Vedly se prudké diskuse. V seminářích studujících teologie byly důvtipně stavěny jedny citáty z bible proti druhým. Zajímavý problém byl předložen všem židovským vysokým školám, přeli se o něm v Jeruzalémě, v Alexandrii, velcí doktoři v Babylóně i na dalekém Východě. Byla to věc jako stvořená pro teology a právníky, aby na ní vyzkoušeli svůj důvtip.

Herec sám chodil a každému vykládal o tragickém rozporu mezi svým náboženským a uměleckým svědomím. V duchu byl už dávno rozhodnut, že Žida Apellu hrát bude, ať to stojí co stojí. Také už jasně věděl, jak na to půjde. Jeho libretisté, zejména vtipný a břitký senátor Marullus, už mu napsali účinný děj s příhodnými situacemi. Dokonce i onomu pozoruhodně mechanickému a rezignovanému kolébání těch tří nevinných v žaláři vděčil za nejeden groteskně děsivý nápad. Chtěl lidem ukázat smělou směs tragiky i komiky. Předváděl s náležitou dávkou opatrnosti v lidových hostincích obchodní čtvrti a v těch místech, kde byla obilní skladiště a nuzné baráky, jednotlivé scény, aby si ověřil, jak budou působit. Ale vždy znovu se ho zmocňoval zármutek, že patrně přece jen to nebude moci hrát, že mu to jeho svědomí zapovídá. Viděl s uspokojením, jak o tom pomalu začíná mluvit celý Řím: Bude herec Demetrius Libanus hrát Žida Apellu? Všude, kde se objevila jeho nosítka, ozývaly se pochvalné výkřiky, lidé tleskali a volali: „Buď pozdraven, Demetrie Libane, zahraj nám Žida Apellu.“

Také s císařovnou hovořil o tom, do jakého povážlivého, troufalého podniku by se pustil a jak závažné jsou jeho zábrany. Císařovna se smála, se smíchem sledovala jeho rozkolísanost. Do tiburské cihelny byl poslán pokyn, aby se s třemi židovskými vězni dobře zacházelo; šlo o to, aby do té doby neumřeli. Přitom očekávala Poppaea dobrozdání od ministerstva pro žádosti a stížnosti. Propuštění těch tří nebylo nic závažného; ale římská politika na Východě byla složitá a Poppaea byla natolik Římankou, že by od amnestie těch tří okamžitě upustila, kdyby proti tomu vyvstaly sebemenší politické pochybnosti. Kdyby to bylo nutné, odvolala by s úsměvem svůj slib.

Zatím ovšem nacházela zálibu v tom, že ustavičně podněcovala herce, aby splnil své předsevzetí. Sdělila mu, že vysoká aristokratická opozice v senátě se už chystá vystoupit proti amnestii. Ať se tedy rozhodne, je nesprávné protahovat útrapy tří ubožáků. Usmála se: „Kdy nám zahrajete Žida Apellu, Demetrie?“

Ministr Filip Talassus, šéf východního oddělení císařské kanceláře, volá k sobě již podruhé maséra, aby mu namasíroval ruce i nohy. Je dosud časný podzim, slunce ještě ani nezapadlo, nikomu jinému není zima; ale ministr není s to se zahřát. Tento malý pán se supím nosem leží na lenošce, zabalen do polštářů a pokrývek, před ním jsou pánve s uhlím, jedna na ruce a jedna na nohy. Na druhé straně lenošky hněte masér, otrok, s bázlivým úsilím starou scvrklou kůži, na které vystupují modré, suché žíly. Ministr nadává, vyhrožuje. Masér vynakládá všechno úsilí, aby se vyhnul jizvám na starcových ramenou; ví, že tyto jizvy jsou pozůstatky po bičování, kterým byl ministr Talassus potrestán, když byl ještě ve Smyrně otrokem. Lékaři vyzkoušeli tisíce prostředků, aby tyto jizvy odstranili, provedli operaci, veliký specialista Scribonius Largus použil všech svých mastí, ale staré jizvy ne a ne zmizet.

Je to dnes zlý den, černý den, veškeré služebnictvo v domě ministra Talassa už to pocítilo. Tajemník ví, co způsobilo tuto špatnou náladu. Zmocnila se ministra, když mu předložil jistý dopis z ministerstva pro žádosti a stížnosti, jen takový

drobný, formální dotaz. Pánové v tomto ministerstvu, zejména tlustý, prohnaný Junius Thrax, by rádi ministra Talasse přecházeli, nemají ho v lásce, ale za vlády tohoto císaře se orientální oddělení stalo ústředním bodem veškeré politiky říše; vědí, jaké hromy dovede Filip Talassus rozpoutat, není-li slyšen v některém případě, který se sebevzdáleněji týká jeho rezortu. A proto nevyřídili páni jistý dotaz z kabinetu císařovny definitivně, dokud nedojde dobrozdání ministra Talassa.

Nejde tu v podstatě o závažnou věc. Jde o několik starých Židů, odsouzených před lety v souvislosti s nepokoji v Caesareji k nucené práci. Je to zřejmě zase jeden z císařovniných rozmarů, kolikátý už? Chce zločince omilostnit. Její Veličenstvo je podezřele ohleduplné k židovské pakáži. „Zatracená kurva!“ myslí si ministr a bezděky šťouchne maséra loktem. Pravděpodobně sama pochází z nějakého smilnění se Židem, přesto, že má staré šlechtické jméno. Tihle zpupní římští aristokraté jsou přece odedávna prosáklí všemi neřestmi a zkaženi až do morku kostí.

Ale proti tomuhle rozmaru císařovny se nedá celkem nic namítnout. Lze uvést jen velmi všeobecná hlediska: že situace na Východě vyžaduje svrchované energičnosti i ve zdánlivě drobných případech a podobně.

Malý pán se supím nosem se durdí. Pošle maséra pryč, ten idiot mu beztak nepomůže. Ulehne na bok, přitáhne si špičatá kolena až ke hrudi, bystře uvažuje, všecek rozladěn.

Pořád tihle Židé, všude se člověku pletou pod nohy. Východní politika je po úspěších polního maršála Corbulona při partských hranicích potěšitelně aktivní. Ctižádost podněcuje císaře, aby se stal novým Alexandrem, aby rozšířil oblast vlivu říše až k Indu. Veliká, tajemná tažení na daleký Východ, o kterých sní Řím již celé století a jež se ještě předcházející generaci zdály hloupými chlapeckými fantaziemi, vstoupila do stadia, kdy o nich lze reálně uvažovat. Vojenské autority vypracovaly plány, ministerstvo financí se po pečlivém zkoumání vyslovilo, že prostředky je možno zajistit.

Jen jediný bolavý bod má smělý plán tohoto nového alexandrovského tažení: judskou provincii. Leží právě v oblasti, kde se mají vojenské síly soustředit, veliké dílo nemůže být započato dříve, dokud nebude toto nejisté místo zabezpečeno. Ostatní pánové v císařském kabinetu se usmívají, kdykoli o tom ministr Talassus začne hovořit, myslí si, že jeho nenávist k Židům je utkvělá představa. Ale on, Filip Talassus, ze své asijské minulosti Židy zná. Ví, že s nimi není možno žít v míru, že to je fanatický, pověrčivý, chorobně domýšlivý národ, že si nedají pokoj, dokud nebudou nadobro pokořeni, dokud nebude jejich zpupné hlavní město srovnáno se zemí. Znovu a znovu sedají guvernéři na lep jejich smířlivým slibům, ale pak se pokaždé znovu ukáže, jak byla všechna ta ujištění lživá. Tahle nicotná, malá provincie se nikdy loajálně nepodřídila římské vládě na rozdíl od tolika jiných, větších i mocnějších oblastí. Jejich bůh se nesnáší s jinými bohy. Válečný stav v Judeji v podstatě existuje již od smrti posledního krále, který sídlil v

Jeruzalémě, a v Judeji budou nepokoje i nadále, dojde tam k válce, alexandrovské tažení nebude možno uskutečnit, dokud Jeruzalém nebude zničen.

Ministr Talassus ví, že uvažuje správně. Ale ví rovněž, že nejen pro tyto úvahy dostává při jakékoli zmínce o Židech pálení žáhy a šimrání v bránici. Vzpomíná přitom na minulost, na to, jak se nádavkem k jakémusi vzácnému svícnu stal majetkem jednoho vzdělaného řeckého pána, jak se s vynaložením vší své houževnatosti prosadil dík své dobré paměti i jazykovému talentu, takže mu jeho pán poskytl vzdělání; jak se dostal do užší soutěže kandidátů, kteří měli být přijati do císařských služeb; a když ho pak zkoušel personální šéf císaře Gaia, jak si židovský tlumočník Theodor Zachaeus tropil posměšky z jeho aramejštiny a jak ho proto císařská kancelář málem odmítla. A bylo to jen pro nepatrnou chybu, pokud to vůbec chyba byla. Ale ten smradlavý Žid se o to nepřel, jen ho opravil. Ten Žid opravil slovo „nablion“, jak on to řekl, na „nabla“ nebo snad i „nebel“, „nablion“ že rozhodně není správné, a přitom se podle, ničemně usmál. A co by si s ním byl počal jeho pán, kdyby ho po tolika létech dřiny a výloh nebyli vzali do Říma? Byl by ho dal zbičovat k smrti. Kdykoli si ministr vzpomněl na to, jak se ten Žid usmál, zaléval ho strach i vztek.

Ale nebyla to skutečně jen tato osobní vzpomínka na utrpěné příkoří, že měl na Židy spadeno, byl to i dobrý politický čich. Celý svět byl římský, vládl v něm mír dík jednotnému římskořeckému systému. Jen Židé reptali, nechtěli uznat blahodárnost této mocné organizace, která sjednotila národy. Nebylo možné vytvořit velkou obchodní cestu do Indie, s posláním zanést řeckou kulturu na daleký Východ, pokud nebude nadobro zdeptán tento zpupný, tvrdošíjný národ.

U dvora bohužel judské nebezpečí nevidí. V císařském paláci fouká pro Židy zpropadeně příznivý vítr. Jeho tlustý kolega Junius Thrax od justice je jim nakloněn. Židé sedí i ve finanční správě. Jen za poslední tři roky jich bylo dvaadvacet pojato do seznamu šlechty. Tlačí se na divadlo, do literatury. Není cítit přímo hmatatelně, jak rozkládají říši svými hloupými, pověrčivými knihami? Takový Claudius Reginus vrhá to svinstvo na trh v obrovských nákladech. Starý ministr zdvihne nohy ještě výš, když si připomene Reginovo jméno. Chytrost toho člověka mu vnuká úctu, i když je mu proti mysli. A pak má tenhle Reginus v truhlici perlu, ohromný, bezvadný exemplář lehce růžové barvy. Rád by od něho tu perlu odkoupil. Domnívá se, že kdyby ji nosil na prstě, nebyla by jeho pleť tak suchá. Pravděpodobně by měla ta perla příznivý vliv i na jizvy na ramenou; ale ten smradlavý Žid je bohatý; peníze ho nelákají, on tu perlu nedá.

Ministr Talassus uvažuje o tom i onom. Nepokoje v Caesareji. Reginus a jeho prsten. Neměl by se podpíchnout senát? Bylo by možno připomenout partskou válku. A přece se říká nablion.

Náhle se obrátí na záda, natáhne se, upřeně hledí svýma zarudlýma, suchýma očima ke stropu. Ty tam jsou žaludeční bolesti, po mrazení není ani památky. Má nápad, skvělý nápad. Ne, nebude se zabývat maličkostmi. Co mu pomůže, když ti tři psi v tiburské cihelně zdechnou? Jen ať si páni Židi své miláčky odvedou. Ať si ty tři naloží do česneku nebo do svých šábesových ohřívačů. On má na mysli lepší

věc Vystaví Židům za propuštění těch tří účet daleko peprnější, než by dokázal sestavit kterýkoli pán z ministerstva financí. Edikt, edikt o Caesareji. Spojí otázku Caaesareje s amnestií těch tří. Zítra edikt o Caesareji opět předloží císaři. Čeká již sedm měsíců na podpis. Při této příležitosti jej dostane. Židům nelze ve všem ustupovat. Nelze jim vydat tři zločince a ještě k tomu město Caesareu. Buď jedno, nebo druhé. Protože si tak císařovna přeje, budou její vážení mučedníci propuštěni. Ale za to se musí Židé provždy vzdát svých nároků na Caesareu.

Ministr si povolá sekretáře a vyžádá si pamětní spis o Caesareji. Pokud si vzpomíná, je to spis stručný a pádný. Tak to má císař rád; nechce se totiž dlouho lopotit s politickými otázkami, jeho zajímají jiné věci. Jinak chápe císař dobře, má rychlý a bystrý úsudek. Stačí ho jen přimět k tomu, aby si ten pamětní spis pořádně pročetl, pak jistě ten výnos také podepíše. Záležitost se třemi vězni nemůže být vyřízena, aby se zároveň s konečnou platností nerozhodlo i o případu Caesareje. Ano, tentokrát se musí císař odhodlat. Je nutno blahořečit Poppaeji za nápad, že požaduje propuštění těch tří.

Sekretář přichází, předkládá mu pamětní spis. Talassus jej přelétne. Ano, vylíčil věc jasně a přesvědčivě.

Obyvatelstvo Caesareje tvoří, nečítaje v to otroky, ze čtyřiceti procent Židé a z šedesáti procent Řekové a Římané. Ale v městském magistrátě mají Židé většinu. Jsou bohatí a volební systém odstupňovává volební právo podle ekonomických zásad. Volební právo vycházející z těchto zásad se vcelku v syrské a judské provincii osvědčilo. Proč by neměl o použití obecních dávek rozhodovat ten, kdo platí většinu těchto dávek? Ale v Caesareji je tento volební systém pro většinu obyvatelstva neobyčejně tvrdý. Židé totiž využívají své mocenské pozice v městském magistrátě s neslýchanou zvůlí. Nevyužívají veřejných prostředků pro potřeby obyvatelstva, nýbrž odesílají nepřiměřeně vysoké částky do Jeruzaléma na chrám a na náboženské účely. Není divu, že při volbách dochází pokaždé ke krvavým srážkám. S rozhořčením si caesarejští Řekové a Římané připomínají, že byli prvními obyvateli tohoto města od jeho založení za Herodesovy vlády, že oni postavili přístav, z jehož výtěžků město žije. Koneckonců sídlí v Caesareji i římský guvernér, a je proto tím neudržitelnější, jestliže Židé znásilňují Řeky a Římany v oficiálním hlavním městě provincie. Však už se braly dost velké ohledy na nedůtklivost Židů tím, že jim byla poskytnuta naprostá autonomie v Jeruzalémě. Není možno připustit, aby se tomuto národu, který se ničím nespokojí, vycházelo ještě více vstříc. Minulost Caesareje není židovská, židovská není ani většina jejího obyvatelstva svým původem i náboženstvím, židovský není sám základ ani síla tohoto města. Caesarea, na které závisí pokoj a bezpečí celé provincie, by nedovedla pochopit, kdyby se nejloajálnější a říši nejvěrnější části jejího obyvatelstva trvale odpíralo plně zasloužené volební právo.

Ministr Filip Talassus ve své důvtipné a úskočné zprávě nikterak nezamlčel ani argumenty Židů. Uvedl, že při změně volební soustavy získá řeckořímské obyvatelstvo dispoziční právo nad veškerými židovskými daněmi města, což by prakticky znamenalo, že by židovští kapitalisté byli v podstatě vyvlastněni. Ale

velmi obratně dokazoval, že je to malé zlo ve srovnání s obrovskou nespravedlností, spočívající v tom, že oficiální hlavní město provincie, tak důležité pro celou orientální politiku jako Judea, je existujícím volebním systémem fakticky závislé na libovůli malého počtu bohatých Židů.

Přečetl si to ještě jednou. Pečlivě rukopis rozbíral: jeho argumenty byly přesvědčivé. Byl pevně rozhodnut, usmíval se. Ano, ustoupí v méně významné otázce tří vězňů, a za to vyrve Židům velikou věc, krásné přístavní město Caesareu.

Svolal služebnictvo, láteřil. Dal odnést pánve s uhlím, polštáře, podušky. Co to těm hlupákům napadlo, chtějí ho snad udusit horkem? Přebíhal na svých tenkých nohou po místnosti, krev se rozproudila v jeho kostnatých rukou. Vyžádal si na zítřek ráno naléhavou audienci u císaře. Nyní viděl cestu, po níž půjde a která ho dovede k cíli.

Vždyť nebylo nutno spěchat, mohl s klidem vychutnávat svou pomstu. Minulo už několik desítek let od té doby, co se židovský tlumočník Theodor Zachaeus usmál. Nablion, teď zrovna a jednou provždy: nablion. Může čekat. Až bude podepsán edikt odnímající caesarejským Židům ono mocenské postavení, jež si přisvojili, nebude ani třeba okamžitě jej vyhlásit. Může pak klidně ležet měsíce nebo celý rok, dokud nebude jasná otázka, kdy bude započato velké alexandrovské tažení.

Ano, touto formou navrhne zítra císaři řešení caesarejského případu. Je si jist, že touto formou svůj návrh prosadí. Usmívá se. Nadiktuje ještě před večeří odpověď na dotaz ministerstva pro žádosti a stížnosti, týkající se dobrozdání pro císařovnin kabinet ve věci amnestie tří židovských trestanců v tiburské cihelně. Tlustý Junius Thrax se bude divit, že ministr Talassus nemá proti propuštění těch tří žádné, naprosto žádné námitky.

Při večeři pak ministrovi hosté s údivem shledají, jak se dovede ten starý, mrzutý pán rozveselit.

Demetrius Libanus měl Josefa ve stále větší oblibě. Herec již nebyl zvlášť mladý, život i umění ho stálo mnoho sil, připadalo mu, že mu vášnivost tohoto jeruzalémského jinocha poskytuje nové vzněty. Což nedal Josef podnět i k tomu, že se konečně vytasil veřejně se svým velikým a nebezpečným nápadem vystoupit jako Žid Apella? Zval k sobě Josefa stále častěji. Ten se zbavil svých venkovských návyků, osvojil si dík své bystrosti obratné způsoby velkoměstského života, nabyl zkušeností. Seznámil se hercovým prostřednictvím s mnoha spisovateli, odkoukal od nich techniku, a dokonce i hantýrku jejich řemesla. Rozmlouval o politických i filosofických problémech s významnými muži, milkoval se se ženami, které se mu zalíbily, ať už to byly mladé otrokyně nebo aristokratické dámy.

Josef si tedy žil okázale a dobře. Přesto se ho o samotě často zmocňoval palčivý nepokoj. Byl si samozřejmě vědom toho, že k propuštění tří nevinných nedojde přes noc. Ale míjely týdny, měsíce a on čekal a čekal tak, jako čekal v Judeji. Hnětlo ho to, musel se přemáhat, aby i nadále hrál roli člověka věřícího ve svou věc.

Claudius Reginus ho vyzval, aby mu poslal pamětní spis, který na císařovnu tak zapůsobil. Josef poslal rukopis a napjatě čekal na úsudek proslulého nakladatele. Ten se však neozýval. Josef čekal dlouhé čtyři neděle; Reginus se neozval. Josef byl celý nesvůj, kdykoli si vzpomněl na chladného, bystrého kolegu Justa.

Konečně ho pozval Reginus na oběd. Kromě Josefa byl jediným hostem Justus z Tiberiady. Josef zpozorněl, tušil, že dojde k výměně názorů. Nemusil dlouho čekat. Již po předkrmu hostitel řekl, že si Josefův pamětní spis přečetl. Pozoruhodné nadání pro formu, ale obsah je slabý, argumenty jsou chabé. Z pověření krále Agrippy se prý také Justus vyjádřil k případu tří odsouzených. Bylo by prý pěkné, kdyby jim pověděl svůj názor. Josefovi se zachvěla kolena. Názor celého Říma se mu najednou zdál bezvýznamný vedle názoru tohoto jeho kolegy, Justa z Tiberiady.

Justus se nedal prosit. Případ těch tří lze prý posuzovat toliko v souvislosti s otázkou Caesareje. Otázku Caesareje pak lze posuzovat toliko v souvislosti s celou římskou orientální politikou. Od té doby, co je na Východě velitelem generál polní maršál Corbulo, dělá Řím tu a tam ústupky ve věcech formálních, ale nikdy v otázkách podstatných. Přes všechnu úctu k Josefovu nadání pro formu nevěří, že by měl pro císařskou kancelář rozhodující význam jeho pamětní spis, ale že daleko spíše tu padnou na váhu zprávy a výkazy finančních úřadů a generálního štábu. On, Justus, vyzvedl prý v pamětním spise, který z pověření svého krále Agrippy odevzdal orientálnímu oddělení kanceláře, zejména právnickou stránku caesarejského případu. Připomněl prý příklad města Alexandrie, kde Řím nestrpěl pletichy protižidovských sil. Ale obává se prý, že ministr Talassus, který je tak jako tak antisemita a je pravděpodobně od caesarejských Řeků podplacen, bude přes všechny právnické argumenty pletichy nežidovského obyvatelstva podporovat. Ze stanoviska celkové římské politiky na Východě má k tomu bohužel dobré důvody.

Justus poposedl na svém lehátku; jeho vývody byly bystré, logické, působivé. Josef naslouchal vleže, s rukama zkříženýma za hlavou. Náhle se vztyčil, naklonil se přes stůl k Justovi a záštiplně řekl: „Není pravda, že u tiburských mučedníků jde o politiku. Jde o spravedlnost, o lidskost. Já jsem zde jen kvůli spravedlnosti. Spravedlnost! To křičím lidem do tváře od té chvíle, co jsem přijel do Itálie. Svým úsilím po spravedlnosti jsem přesvědčil i císařovnu.“

Reginus otáčel masitou tvář od jednoho ke druhému. Viděl bleděsnědý hubený obličej Josefův, žlutosnědý hubený obličej Justův. „Zdalipak víte, pánové,“ řekl a v jeho dutém, tučném hlase se ozvalo pohnutí, „že jste si podobni?“

Obou se zmocnily rozpaky. Dívali se jeden na druhého, klenotník měl pravdu. Cítili k sobě nenávist.

„Mohu vám ostatně důvěrně sdělit, pánové,“ pokračoval Reginus, „že se přete o věc, která je už vyřízena. Ano,“ řekl, když dali najevo údiv, „o Caesareji je rozhodnuto. Muže ještě nějakou dobu trvat, než bude edikt zveřejněn; ale byl podepsán a odeslán syrskému guvernérovi. Máte pravdu, doktore Juste. V otázce Caesareje bylo rozhodnuto proti Židům.“

Oba mladí lidé upřeně hleděli na Claudia Regina, který se ospale díval do neurčita. Byli tak ohromeni, že zapomněli jeden na druhého i na svůj spor. „To je pro Judeu nejtěžší rána za posledních více než sto let," řekl Josef. „Obávám se, že pro tento edikt bude prolito hodně krve," řekl Justus. Mlčeli. Pili. „Snažte se, doktore Josefe," řekl Reginus, „aby vaši Židé zůstali rozumní." – „Tady v Římě se to lehko radí," řekl Josef a jeho hlas se zachvěl upřímnou roztrpčeností. Seděl tu shrben, znaven, jako bez krve. Sdělení nepříjemného tlusťocha ho naplnilo takovým zármutkem, že v jeho srdci nebylo už místo pro ponižující pocit, jak směšný je nyní on sám i jeho poslání. Je to tak, pravdu měl jeho sok, ten to všecko předpověděl, a to, co sesmolil on, Josef, to všecko bylo k ničemu a jeho úspěch byl teď pro kočku.

Claudius Reginus se chopil slova. „Ale já právě teď uveřejním vaše memorandum, doktore Juste," řekl, „než bude ten edikt zveřejněn. Musíte si ten pamětní spis poslechnout," obrátil se s neobvyklou křepkostí na Josefa, „je to malé mistrovské dílo." A požádal Justa, aby přečetl jednu kapitolu. Josef se přes všechnu svou zkormoucenost soustředil a byl zaujat. Ve srovnání s těmito jasnými, přesnými větami nemohla jeho ubožáčka, patetická upovídanost obstát.

Vzdal se rázem všech svých plánů. Rozhodl se, že se vrátí do Jeruzaléma, že přijme skromné místo v chrámové službě. Spal tu noc špatně a také nazítří byl ve sklíčené náladě. Jedl málo a nechutnalo mu, nešel k mladé Lucille, se kterou si na dnešek smluvil schůzku. Přál si, aby nikdy nebyl přijel do Říma, aby byl zůstal v Jeruzalémě, aby nevěděl nic o těch zlých a hrozivých věcech, které se tu osnují proti Judeji. Dobře znal město Caesareu, její přístav, její velké obilní sýpky, její loděnice, synagógy, krámy i nevěstince. Dokonce i stavby vytvořené Římany, i když zapovězené, guvernérova rezidence, obrovité sochy bohyně Romy i prvního císaře zvyšovaly proslulost Judeje, pokud toto město spravovali Židé. Ale až přejde vláda do rukou Řeků a Římanů, až bude hlavní město římské, obrátí se všechno v opak, pak budou Židé v celé Judeji, dokonce i v Jeruzalémě, ve vlastní zemi, již jen trpěni. Když na to Josef pomyslil, cítil, že ztrácí půdu pod nohama. Zármutek i hněv ho prosákl skrz naskrz, takže z toho málem onemocněl.

Ale když mu Demetrius Libanus sdělil slavnostně své rozhodnutí, že teď tedy bude hrát Žida Apellu, aby ti tři burští mučedníci byli vysvobozeni, Josef opět zářil jako v době počátků svého úspěchu, jehož jas neměl jediný stín. Římští Židé přijali hercovo rozhodnutí klidněji, než se dalo podle jejich počátečního vzrušení předpokládat; byla totiž zima a představení se zatím nemělo konat veřejně, nýbrž v malém soukromém divadle v císařských sadech. Teď už vlastně huboval jen jeden, stařičký Árón; ten ovšem brumlal bez ustání kletby nad hercovým bezbožným jednáním a nad celou tou hříšnou novomódní generací.

„Žid Apella" byl první lidovou hrou se zpěvy, provedenou v císařském soukromém divadle. Vešlo se do něho jen asi tisíc lidí; početná římská společnost záviděla těm, kteří byli na tuto premiéru pozváni. Byli zde všichni ministři, vychrtlý Talassus, tlustý, dobromyslný Junius Thrax, ministr pro žádosti a stížnosti, i velitel gardy Tigellinus. Také zvědavá a života chtivá abatyše vestálek.

Nezapomnělo se samozřejmě ani na Claudia Regina. Židů zde mnoho nebylo: elegantní Julián Alfus, představený veliovské obce, a jeho syn; a Gaius Barzaarone s dívkou Irenou, pro které se Josefovi jen s velkým úsilím podařilo sehnat pozvání.

Opona se stáčí do propadla. Na jevišti stojí Žid Apella, muž středního věku s dlouhým, zašpičatělým plnovousem, který začíná prokvítat. Žije v judském venkovském městě, jeho dům je malý, v jediné místnosti žije se ženou i s mnoha dětmi. Polovinu z jeho skrovného výdělku mu berou velcí pánové v Jeruzalémě; polovinu zbytku mu berou caesarejští Římané. Když mu umře žena, vystěhuje se. Vezme s sebou malý svitek s vyznáním víry, aby jej přibil k veřejím svého příštího domova, dále s sebou vezme modlicí řemínky, ohřívač na sobotní pokrmy, svícen pro sabat, své četné děti i neviditelného boha. Vydá se na východ, do partské země. Postaví si domek, na veřeje přibije malý svitek s vyznáním víry, ovine si modlicí řemínky okolo hlavy i paže, postaví se tváří k západu, směrem k Jeruzalému, kde stojí chrám, a modlí se. Žije mizerně, nestačí vydělat si ani na živobytí, ale je skromný, a dokonce posílá občas ještě maličkost do Jeruzaléma na chrám. Ale tu přijdou ti druzí, jedenáct klaunů, jsou to Partové, posmívají se mu. Vezmou do ruky malý svitek, který byl upevněn u dveří, i jeho modlicí řemínky, dívají se, co je uvnitř, najdou popsaný pergamen a smějí se komickým bohům tohoto muže. Chtějí ho přimět k tomu, aby ctil jejich bohy, jasného Ormuzda a temného Ahrimana, a když odepře, škubou ho za vousy i za vlasy a tahají ho tak dlouho, až klekne, což je náramně komické. On neuznává jejich viditelné bohy a ti druzí zase neuznávají jeho neviditelného boha. Ale pro každý případ mu vezmou tu trochu peněz, které si našetřil, na oltáře svých bohů a zabijí tři z jeho sedmi dětí. A on ty tři děti pochová, obchází mezi třemi hrobečky, pak usedne a zpívá starou píseň: „Seděli jsme při řekách babylónských a prolévali slzy," a v jeho pohybech je cosi podivně houpavého, groteskního a kormutlivého. Potom si umyje ruce a opět odtud odchází, tentokrát na jih, do Egypta. Nechá tu domek, který si vystavěl, ale vezme s sebou svitek s vyznáními, modlicí řemínky, ohřívač, svícen, zbytek dětí a svého neviditelného boha. Postaví si nový domek a vezme si novou ženu, léta přicházejí a odcházejí, on si vydělá nové peníze a za tři zabité děti si pořídí čtyři nové. Při modlitbě se nyní obrací k severu, tam, kde leží Jeruzalém a chrám, a nikdy nezapomene poslat každoročně svůj příspěvek do izraelské země. Ale ani na jihu mu jeho nepřátelé nedají pokoj. Opět přichází jedenáct klaunů, tentokrát to jsou Egypťané, a požadují, aby se kořil jejich bohům, kterými jsou Isis a Osiris, býk, beran a krahujec. Tu však přijde římský guvernér a nařídí, aby ho nechali na pokoji. Je velice komické, když těch jedenáct klaunů zklamaně odchází. Ale on sám, Žid Apella, je v radosti nad svým vítězstvím ještě komičtější. Jeho hubené tělo se opět tak podivně pohupuje; ale tentokrát tančí před bohem, tančí před schránkou se svatými knihami. Groteskně zvedá nohy až k prokvetlému plnovousu, cáry jeho šatů kolem něho poletují, vyzáblou, špinavou rukou tluče do bubínku. Pohupuje tělem, každým nervem chválí neviditelného boha. Takto tančí před archou úmluvy. Velcí římští pánové v hledišti se náramně smějí a z tohoto všeobecného veselí proniká nakřáplý smích ministra Talasse. Ale diváci jsou

většinou trochu nesví, několik přítomných Židů se dívá zaraženě, téměř poděšeně na toho poskakujícího, tančícího, kymácejícího se člověka na jevišti. Připomínají si levity, stojící vznešeně se stříbrnými troubami na vysokých stupních chrámu, i velekněze, jak velkolepě a důstojně předstupuje před boha, vyšňořen skvostnými rouchy a chrámovými šperky. Není to, co dělá ten člověk na jevišti, rouhání? Ale nakonec ani římský guvernér už nedokáže Žida ochránit. Neboť Egypťanů je příliš mnoho, z jedenácti klaunů je jich najednou jedenáctkrát jedenáct, a ti nakapávají do císařova sluchu jedovatá obvinění a směšně poskakují a bodají a píchají a vystřelují drobné smrtonosné šípy a opět usmrtí tři z jeho dětí i jeho ženu. A nakonec Žid Apella opět odtud odchází, se svitkem a řemínky a ohřívadlem a svícnem a dětmi a se svým neviditelným bohem, a tentokrát přichází do Říma. Teď nabývá hra veliké smělosti a troufalosti. Klauni se neodvažují přímo ho napadnout, zůstávají na rampě jeviště. Ale šplhají, nadskakujíce jako opice, na střechu jeho domu., vnikají dovnitř, pátrají, co je ve svitku a co v ohřívadle. Napodobují ho, jak se staví k modlitbě, tentokrát s tváří k východu, kde leží Jeruzalém a chrám. Jedenáct hlavních klaunů má teď velmi odvážné masky, nesoucí zřetelné podoby. Bez obtíží lze rozpoznat ministra Talasse, velkého právníka senátora Cassia Longina, filosofa Senecu a další velmi mocné nepřátele Židů. Ale tentokrát proti Židovi Apellovi nic nezmohou, chrání ho císař a císařovna. Ale číhají, že on sám odkryje nějakou slabinu. A hle, slabina se ukáže. Ožení se s Římankou, s propuštěnou otrokyní. Nepřátelé si zasednou na tuto jeho ženu a naplní její srdce výsměchem. Zpívají několik zvlášť zlovolných kupletů o obřezanci, o jeho česneku, o jeho smradu, o tom, jak mu páchne při postu z úst, o jeho ohřívadle. Dospěje to tak daleko, že se mu žena v přítomnosti dětí posmívá jako obřezanci. Tu ji vyžene a zůstane sám se svými dětmi a se svým neviditelným bohem, chráněn římským císařem. Rezignovaně a v nezkrotném zármutku pohupuje celým tělem a zpívá starou píseň: „Seděli jsme při vodách babylónských a prolévali slzy“, zdaleka, docela tiše ho napodobuje jedenáct klaunů.

Diváci hledí jeden na druhého a nevědí, mají-li se tvářit vesele či smutně. Všichni pokukují po císařské lóži. Císařovna praví svým jasným dětským hlasem, daleko slyšitelným, že žádný kus ze současné tvorby ji tak nezaujal jako dnešní hra. Skládá hold senátoru Marullovi, který s předstíranou skromností nechce připustit, že je autorem textu. Císař neříká nic; jeho učitelem literatury je Seneca a ten se mu toho tolik nakázal o tradici, že zatím neví, jak pohlížet na novou techniku této hry. Císař je mladý, plavovlasý, jeho inteligentní tvář je poněkud naběhlá; zaujat, ale jaksi nesoustředěně pozoruje diváky, kteří nesmějí opustit divadlo dříve, dokud neodejde on. Židovští páni postávají v hledišti rozpačitě. Claudius Reginus si s hekáním zavazuje tkaničky a mumlá cosi nesrozumitelného, když se ho někdo zeptá. Josef je zmítán mezi pohoršením a obdivem. Bolí ho oči z té pronikavé životní pravdy, s jakou žil na jevišti Žid Apella. Naplňuje ho nepokojem i obdivem způsob, jakým se tu s takovou bezohledností spojila všechna směšnost tohoto Žida s tragičností jeho údělu. Většina přítomných je na tom asi

stejně. Diváci jsou zamyšlení a nespokojení, židovští páni přímo zkormoucení. Naprosto spokojen je pouze ministr Talassus.

Císař pozve jeho a ministra spravedlnosti Junia Thraxe do lóže a zadumaně řekne, že je zvědav, jak přijmou Židé jeho jisté rozhodnutí. Císařovna oznámí před svým odchodem Josefovi, že jeho tři nevinní budou propuštěni na svobodu už zítra.

Nazítří hned po východu slunce byli tři mučedníci propuštěni. V tiburské vilové čtvrti, ve venkovském sídle Juliána Alfa, představeného veliovské obce, je pod lékařským dozorem vykoupali, nakrmili, oděli do vzácných šatů. Potom je posadili do krásného vozu Juliána Alfa. Po cestě, vedoucí z Tiburu do Říma, stáli všude ve skupinách Židé, a jakmile se k nim přiblížil vůz s běžci vpředu a velkým doprovodem vzadu, odříkávali požehnání předepsané po záchraně z velikého nebezpečí a volali na ty tři: „Požehnání těm, kdož tu přicházejí. Pokoj s vámi, doktoři a páni.“

Ale u tiburské brány stál ohromný dav. Zde očekávali mučedníky na prostranství uzavřeném policií a vojskem představení pěti židovských obcí, státní sekretář ministerstva pro žádosti a stížnosti Polybius, císařovnin ceremoniář, ale zejména spisovatel Josef ben Matouš, delegát jeruzalémské Velké rady, a herec Demetrius Libanus. I zde přirozeně budil největší pozornost herec; ale všichni do jednoho, římští páni i Židé, ukazovali si na štíhlého mladého muže s vyhublou fanatickou tváří, smělým nosem a vášnivýma očima. To byl doktor Josef ben Matouš, který vymohl pro ty tři amnestii. Byl to pro Josefa velký okamžik. Jeho vzezření bylo mladistvé, vážné, vzrušené i důstojné a dobře se vyjímal i vedle herce.

Konečně vůz s těmi třemi přijel. Pomohli jim vystoupit. Byli velmi zesláblí, jejich těla se s podivuhodnou vytrvalostí pohupovala sem a tam. Nevidomě hleděli do množství tváří, na spoustu slavnostních bílých oděvů, tupě naslouchali projevům, které je oslavovaly. Lidé si s dojetím ukazovali jejich napůl vyholené hlavy s vypáleným písmenem E, na stopy po okovech nad kotníky. Mnoho lidí plakalo. Ale herec Demetrius Libanus poklekl, sklonil hlavu do prachu silnice a zlíbal nohy mužům, kteří trpěli pro Hospodina a pro zemi izraelskou. Každý byl zvyklý vidět ho jako komika, kdekoli se ukázal, dávali se lidé do smíchu, ale dnes se nezdálo nikomu komické, když tu před těmi třemi ležel v prachu a líbal jim nohy a plakal.

Příští sobotu se konaly v agrippinské synagóze slavnostní bohoslužby. Nejstarší ze tří osvobozených přečetl první verše z té části Písma, která byla pro tuto sobotu určena, těžce, zhluboka vyrážel slova, prostorný chrám byl naplněn lidmi do posledního místa, hlava na hlavě, bez hlesu a dojatě stáli lidé po celé ulici. Když bylo předčítání skončeno, byl vyvolán Josef, aby pozvedl svitek tóry. Stál na pódiu štíhlý a vážný, oběma rukama vysoko zvedal svitek a otáčel se, aby jej všichni viděli, rozhlížel se vášnivýma očima po nespočetném shromáždění. A zraky římských Židů utkvěly na mladém, ohnivém muži, jenž před nimi zvedal svatý svitek Písma.

Tu zimu byli tři mučedníci velice oslavováni. Pomalu se zotavovali, krev se znovu rozproudila v jejich vyzáblých tělech, vyholené lebky trochu zarostly novými vlasy, podle receptů Scribonia Larga se zahladily jizvy po okovech nad kotníky. Jedna obec je posílala druhé, putovali od jednoho vysokého židovského pána ke druhému. Prokazované pocty přijímali téměř lhostejně, jako povinnou daň.

Jak jim přibývalo sil, začínali víc a víc hovořit. Ukázalo se, že mučedníci jsou svárliví, žárliví, hašteřiví staří páni. Nic jim nebylo dost pobožné a nic dost neodpovídalo stanoveným předpisům. Hádali se mezi sebou i se všemi ostatními, počínali si mezi římskými Židy tak, jako kdyby byli v Jeruzalémě a jako by všichni zdejší Židé musili poslouchat jejich poručníkování, stále něco nařizovali a zakazovali. Až je nakonec Julián Alfus zdvořile, ale, rozhodně upozornil na to, že jeho veliovská synagóga nespadá do jejich chrámové oblasti. Načež ho prokleli a chtěli nad ním vyřknout velkou klatbu a vyhlásit bojkot. Nakonec byli všichni rádi, když byla obnovena lodní doprava a bylo možno ty tři posadit na loď, plující do Judeje.

Josefovo poslání v Římě skončilo. Ale zůstával. Jasně mu opět tanul před očima cíl, pro který přišel do Říma: dobýt tohoto města. Stále zřetelněji si uvědomoval, že pro něho existuje jen jediná cesta: literatura. Lákala ho veliká látka z dějin jeho vlasti. Odjakživa ho ve starých knihách uchvacovalo líčení o tom, jak Makabejští bojovali za svobodu proti Řekům. Nyní si teprve uvědomil, co ho sem přivábilo. Řím dozrál k tomu, aby přijal moudrost a tajemství Východu. Jeho úkolem je vylíčit světu onen pateticko-heroický úsek izraelských dějin, aby každý poznal, že tato země izraelská je vyvolená, že v ní přebývá bůh.

Nikomu se nesvěřil se svým předsevzetím. Navenek vedl život mladého pána z dobré společnosti. Ale se svým dílem spojoval všecko, co viděl, slyšel i prožíval. Musí být možné pochopit obojí, Východ i Západ. Musí být možné podat příběh Makabejských s jejich vírou i s jejich zázraky v pevné a jasné formě, jak to vyžadovala teorie mladších prozaiků. Ve starých knihách znovu prožíval útrapy předků, kteří je podstoupili proto, aby nebyla porušena Jehovova přikázání, a na fóru, v Liviiných kolonádách, na Martově poli, ve veřejných lázních a v divadle prožíval zase prudký život a „techniku“ tohoto města Říma, které okouzlovalo jeho obyvatele tak, že je všichni proklínali i milovali.

Plně vychutnával velkou přitažlivost tohoto města, když se mu naskytla příležitost, aby zde zůstal navždy. Gaius Barzaarone chtěl totiž provdat svou dceru Irenu. Na matčino přání vybral za budoucího zetě mladého doktora Licinia z Veliovy synagógy, ale v duchu tomuto svazku nepřál a zraky mladé Ireny utkvívaly se stále stejným blouznivým nadšením na Josefově pohublé, fanatické tváři. Sňatek se odkládal, Josefovi stačilo říci jen slovo a mohl žít až do smrti v Římě jako zeť tohoto boháče. Bylo to lákavé, přineslo by mu to klidný, pokojný život, vážnost i blahobyt. Ale tato budoucnost by mu přinesla i bezvětří a nečinnou pohodlnost. Není to cíl příliš malý?

S dvojnásobnou vášnivostí se vrhl ke knihám. Chystal s nezměrnou svědomitostí svou „Historii Makabejských“. Nebál se cvičit latinskou a řeckou

gramatiku jako školák. Zkoušel svou obratnost na obtížných jednotlivostech. Strávil celé jaro touto drobnou a svízelnou prací, až se nakonec cítil natolik zralý, aby se mohl pustit do díla.

Tu došlo k události, která jím silně otřásla.

Na počátku léta zemřela zcela náhle a ještě velmi mladá císařovna Poppaea. Přála si zemřít záhy, než začne vadnout, často mluvila o smrti; a teď se její přání splnilo. I po smrti projevila svou lásku k Východu; v závěti totiž určila, aby její tělo nebylo spáleno, nýbrž podle východních obyčejů nabalzamováno.

Císař proměnil svůj zármutek i svou lásku v obrovskou slavnost. Nekonečný pohřební průvod procházel městem, hudební soubory, plačky, recitační chóry. Bez konce bylo procesí předků, kteří nyní přijali mezi sebe císařovnu jako poslední v řadě. Voskové masky mrtvých předků byly pro tento účel vyzdviženy z jejich svatých rakví. Nesli je herci oblečení v okázalá úřední roucha těchto zemřelých konzulů, předsedů i ministrů, před každým z těchto mrtvých šli jeho liktoři se sekyrami a svazky prutů. Potom šel celý tento průvod ještě jednou v groteskní podobě, byli to tanečníci a herci napodobující osobnosti kráčející vpředu, byla mezi nimi i mrtvá císařovna. Demetrius Libanus si nedal vzít, aby neprokázal své ochránkyni tuto poslední krutou úsluhu. Když viděli Židé tuhle poskakující, hopkající, žalostně směšnou kopii své mocné příznivkyně, kvíleli smíchem i hořem. Dále následovalo služebnictvo zesnulé, obrovský průvod jejích úředníků, otroků i propuštěnců, dále důstojníci tělesné gardy a nakonec sama mrtvá, nesená čtyřmi senátory, sedící na křesle, jak bývalo jejím zvykem, oblečená v jedny ze svých oblíbených šatů vážného střihu, ale nestoudně průsvitných, dovedně nabalzamovaná židovskými lékaři, šířící kolem sebe oblak vůní. Za ní císař, zahalen závojem, v prostých černých šatech, bez odznaků moci. A za ním senát a lid římský.

Na fóru před řečnickou tribunou se průvod zastavil. Předkové sestoupili s vozů a usedli na křesla ze slonové kostí; císař pronesl posmrtnou řeč. Josef se díval na Poppaeu, seděla v křesle jako tenkrát, měla jantarově žluté vlasy a tvářila se trochu posměšně; pak císař skončil a Řím naposled pozdravil svou císařovnu. Desetitisíce tu stály se vztyčenou pravicí s otevřenou dlaní, také předkové povstali ze svých křesel a vztyčili pravici s otevřenou dlaní a v tomto pozdravu takto setrvali celou minutu vstoje, a jen mrtvá seděla.

Josef se celou tu dobu vyhýbal svému druhu Justovi. Nyní ho vyhledal. Oba mladí pánové se procházeli po kolonádách Martova pole. Justus podotkl, že teď po Poppaeině smrti patrně už nebudou pánové Talassus a jeho spojenci dlouho vyčkávat se zveřejněním ediktu. Josef pokrčil rameny. Mlčky se procházeli po kolonádách mezi elegantními povaleči. Potom, zrovna před krásným krámem Gaia Barzaarona, se Justus zastavil a řekl: „A když teď budou caesarejským Židům podvodně odňaty jejich výsady, nikdo se nad tím nepozastaví. Židé budou v této věci zjevně v neprávu. Kdykoli přijdou se stížnostmi, které jsou jen trochu oprávněné, Řím je vyslechne a pomůže. Což nedal milost vašim třem nevinným?

Řím je velkorysý. Řím jedná s Judeou ohleduplně, ohleduplněji než s jinými provinciemi.

Josef zbledl. Má ten člověk pravdu? Uškodil tedy jeho úspěch, propuštění těch tří, celé židovské politice tím, že Řím mohl shovívavostí ve věci nepodstatné pokrytecky osladit tvrdost v otázce rozhodující? Nevidomě se díval na nábytek vystavený před krámem Gaia Barzaarona.

Nic na to neřekl a záhy se rozloučil. Co řekl Justus, ho skličovalo. Nesmí to být pravda. Josef má své okamžiky marnivosti, kdo je nemá? Ale v případu tří nevinných jednal s poctivými úmysly, nepoškodil věc svého národa pro malicherný osobní úspěch.

S obnovenou horlivostí a houževnatostí se pustil do svého díla. Postil se, žil odříkavě, přísahal si, že se nedotkne ženy, dokud dílo nedokončí. Pracoval. Přivíral oči, aby nahlédl do jádra dějů své knihy, otvíral je, aby tyto děje ukázal v pravém světle. Vyprávěl světu o podivuhodné osvobozovací válce svého národa. Trpěl s mučedníky knihy, vítězil s nimi. S Judou Makabejským znovu zasvětil chrám. Víra ho zahalila do hebkého, vznešeného hávu. Dal do svého díla víru, vysvobození, triumf, všechny ty vznešené city, které choval ke starým knihám. Když psal, byl vyvoleným bojovníkem Hospodinovým.

Zapomněl na Caesareu.

Znovu začal žít jako dříve, chodil do společnosti, vyhledával ženy, vypínal se. Přečetl svou knihu o Makabejských ve vybraném kruhu mladých literátů. Blahopřáli mu. Poslal ji nakladateli Claudiu Reginovi. Ten okamžitě oznámil, že ji vydá.

Ale zároveň a rovněž v nakladatelství Claudia Regina vyšlo Justovo dílo „O ideji židovství“. Josefovi to připadalo jako úskok, že se mu o tom ani Reginus, ani Justus nezmínili předem. Hledal v Justově knize kdejakou mouchu, říkal si, že je příliš chladná a že jí chybí vzlet. Ale v duchu se mu zdálo to, co vytvořil sám, uboze bombastické ve srovnání s novými, hutnými a přesvědčivými úvahami toho druhého. Srovnával Justův portrét na první stránce knihy se svým vlastním. Přečetl si Justovo dílko podruhé, potřetí. Jeho vlastní literární práce mu připadala dětinská a beznadějná.

Ale kupodivu, nejen mladá Irena, nyní už žena doktora Licinia, a shovívaví čtenáři na pravém břehu Tiberu, ale i literáti a mladí snobi v elegantních lázních na levém břehu považovali knihu o Makabejských za dobrou. Josefova proslulost se šířila, jeho židovská válečná kniha byla považována za zajímavé a úspěšné obnovení hrdinského eposu. Přidružovali se k němu mladí literáti, objevovali se napodobitelé, platil za vůdce nové školy. Zvaly ho významné rodiny, aby u nich četl ukázky ze své knihy. Na pravém břehu Tiberu se děti z jeho knihy učily. Ale dílo Justa z Tiberiady nikdo neznal, nikdo nečetl. Účetní v nakladatelství Claudia Regina Josefovi řekl, že Justovy knihy bylo prodáno 190, Josefova díla 4200 exemplářů a že poptávka ze všech provincií, zejména východních, ustavičně roste. Justus, jak se zdálo, z Říma odjel; Josef ho alespoň během těchto měsíců svého spisovatelského úspěchu nikde nepotkal.

Minula zima a počátek jara přinesl velkolepou podívanou, stavící na odiv římskou moc, dlouho připravovaný triumf Říma nad Východem, hrdý úvod k novému alexandrovskému tažení. Sousední země na východě, partská říše, v níž vládl král Vologaesus, jediná velmoc ve známém světě kromě Říma, byla znavena dlouhou válkou a vzdala se Arménie, která byla předmětem sporu. Císař osobně uzavřel při slavnostním ceremoniálu Janusův chrám na znamení, že je na světě mír. Potom oslavil toto první veliké vítězství nad Východem, který měl být znovu podmaněn, obrovským divadlem. Arménský král Tiridat se k němu musil osobně dostavit, aby z jeho ruky přijal korunu lénem. Celé měsíce táhl východní panovník s ohromným doprovodem, s jezdci a bohatými dary, se zlatem a myrhou na Západ, aby složil římskému císaři hold. Po celém Orientu se šířily legendy o třech králích z Východu, kteří se vydali na cestu, aby se poklonili hvězdě vzešlé na Západě. Římské ministerstvo financí mělo teď velkou starost, jak zaplatit všechna ta vydání, která šla přirozeně na útraty císařské pokladny.

Když konečně průvod krále Tiridata vstoupil na italskou půdu, byl vyzván senát a lid římský zvláštním provoláním, aby se zúčastnil holdu Orientu císaři. Všude na ulicích bylo plno zvědavců. Útvary císařské gardy vytvořily špalír. Uprostřed jejich řad kráčel východní král v oděvu své země, s tiárou na hlavě, s krátkou perskou šavlí za pasem: ale zbraň byla přibita do pochvy a stala se neškodnou. Tak přešel fórum, vystoupil na pódium, kde seděl na trůně římský císař, a dotkl se čelem země. Císař mu potom sňal tiáru a nasadil mu místo ní diadém. A pak udeřily vojenské oddíly s rachotem oštěpy o štíty a zvolaly mohutným sborem, jak to cvičily celé dny: „Buď pozdraven, císaři, panovníku, imperátore, bože!“

Na jedné tribuně u Svaté ulice, která přetínala fórum, přihlíželi podívané četní hosté z provincií, mezi nimi Josef. S hlubokým vzrušením se díval na Tiridatovo pokoření. Boj mezi Východem a Západem byl odvěký. Peršané kdysi Západ daleko zatlačili, ale potom Alexandr vrhl Východ nazpět na celá staletí. Během posledních desítiletí, zejména od té doby, co před sto lety rozdrtili Partové velkou římskou armádu, vypadalo to, že Východ je opět na vzestupu. Východ byl buď jak buď přesvědčen o své duchovní převaze a Židé byli naplněni novou nadějí, že na Východě povstane Vykupitel a ten, jak hlásala stará proroctví, učiní z Jeruzaléma hlavní město světa. A teď musil Josef na vlastní oči přihlížet, jak Tiridat, bratr mocného východního panovníka, tiskne před Římem čelo do prachu. Partská říše leží daleko, vojenské operace jsou tam spojeny s nesmírnými těžkostmi, ještě jsou naživu vnuci těch, kteří porazili na hlavu velikého římského generála Crassa a jeho armádu. A přesto Partové přistoupili na tento žalostný kompromis. Partský princ připustil, aby mu přibili šavli do pochvy. Takto alespoň si zachoval jistou autonomii a diadém, i když mu byl jen propůjčen. A když se s tímhle spokojil mocný Part, není to šílenství, jestliže si v malé Judeji myslí, že by se mohli pustit s římskou mocí do boje? Do Judeje bylo možno dostat se snadno, dokola byly provincie ovládané Římany, již déle než sto let tam Řím upevňoval svou vládu i vojenskou techniku. Je to holý nesmysl, co si namlouvají Mstitelé Izraele v

jeruzalémské Modré síni. Judea se musí včlenit do uspořádání světa jako ostatní země; bůh přebývá v Itálii, svět je římský.

Znenadání stál vedle něho Justus. „Král Tiridat vypadá uboze vedle těch vašich Makabejských, doktore Josefe," řekl. Josef na něho pohlédl, Justova tvář byla žlutá, skeptická, nějak zatrpklá. Vypadal mnohem starší než Josef, i když nebyl. Tropí si z něho posměšky? Co vůbec znamenají tato slova? „Jsem samozřejmě přesvědčen," řekl Josef, „že meč přibitý do pochvy je méně sympatický než tasený." – „Ale je to v mnoha případech rozumnější a v některých snad i hrdinštější," odvětil Justus. „Opravdu," dodal, „je škoda, že člověk tak nadaný jako vy se ukáže takovým škůdcem." – „Já že jsem škůdce?" rozhořčil se Josef. Krev se mu nahrnula do hlavy, že tu bylo tak jasně a nepokrytě vysloveno to, co ho občas v noci trýznilo jako neurčité výčitky. „Moje kniha o Makabejských," řekl, „ukázala Římu, že my Židé jsme dosud Židy, ne Římany. Je to snad škodlivé?" – „Císař teď patrně odvolá svůj podpis, kterým stvrdil edikt o Caesareji, což?" zeptal se Justus klidně. „Edikt není ještě zveřejněn," odpověděl Josef zaputile. „Existují lidé," uvedl citát, „kteří vědí, co pošeptal Jupiter Junoně do ucha." – „Obávám se," prohodil Justus, „když si teď Řím vyřešil spor s Party, že na zveřejnění výnosu už nebudeme dlouho čekat." Seděli na tribuně, dole projížděl jezdectvo v parádních uniformách, ale vojáci seděli na koních uvolněně, pohodlně, dav jim tleskal, důstojníci se dívali hrdě zpříma, ani napravo, ani nalevo. „Neměl byste si nic namlouvat," řekl Justus téměř pohrdlivě. „Vím," pokynul odmítavě rukou, „sepsal jste klasické vylíčení našich osvobozovacích válek, jste židovský Titus Livius. Ale podívejte se, když dnešní Řekové čtou o mrtvém Leonidovi, působí jim to jen nevinnou, akademickou radost. Ale když si přečtou naši Mstitelé Izraele v Jeruzalémě vaše vyprávění o Judovi Makabejském, vzplanou a začnou sahat po zbraních. Považujete to za žádoucí?"

Dole přejížděl nyní muž s přibitým mečem. Na tribuně všichni vstali. Lid na něho freneticky pokřikoval.

„Caesarea," řekl Justus, „je pro nás nenávratně ztracena. Vy jste to Římanům do jisté míry usnadnil. Chcete jim dát ještě další záminky, aby i z Jeruzaléma udělali římské město?"

„Co si dnes může židovský spisovatel počít? Nechci, aby Judea byla pohlcena Římem," řekl Josef.

„Židovský spisovatel," odvětil Justus, „musí si být především vědom, že svět není dnes možno změnit železem nebo zlatem."

„Také železo a zlato se stanou součástí ducha, když se jich užije pro věci duchovní," řekl Josef.

„Hezká věta pro vaše knihy, pane Livie, pokud nemůžete uvést žádná fakta," pravil posměšně Justus.

„Co má Judea udělat, nechce-li zahynout?" opáčil Josef. „Makabejští zvítězili, protože byli ochotni za své přesvědčení a poznání zemřít."

„Já nevidím, jaký má smysl," odvětil Justus, „umírat pro poznání. Zemřít za přesvědčení, to je cesta vojáků. Spisovatel je povolán k tomu, aby své poznání

sděloval druhým. Nevěřím," pokračoval, „že neviditelný bůh jeruzalémský je dnes tak levný jako bůh vašich Makabejských. Nevěřím, že se vykoná mnoho tím, když někdo pro něho zemře. On požaduje víc Je nadmíru těžké postavit pro tohoto neviditelného boha neviditelný dům. Určitě tak jednoduché, jak jste si to představoval vy, doktore Josefe, to není. Vaše kniha přenese snad něco z římského ducha do Judeje, ale dojista nic ze židovského ducha do Říma."

Josefa zaměstnávala tato rozmluva s Justem víc, než chtěl. Marně si říkal, že z Justa mluví toliko závist, protože jeho knihy mají úspěch a Justovy nikoli. Uvízlo v něm, co mu Justus pověděl, nedokázal se toho zbavit. Četl znovu knihu o Makabejských, snažil se vybavit si všechny ty velké city z oněch osamělých nocí, kdy tu knihu psal. Nadarmo. Musí se s Justem nějak vypořádat. Nemůže tak dál žít.

Rozhodl se, že vodítkem mu bude rozhodnutí ve věci Caesareje. Již celý rok mu mávají tím hloupým ediktem před očima. Je to jen osud Caesareje, co dává Justovým názorům nad ním vrch. Dobrá. Bude-li tato věc opravdu rozhodnuta v neprospěch Židů, pak se podrobí, bude v neprávu, jeho kniha o Makabejských nebude vyjádřením vpravdě židovského ducha, pak bude Justus opravdu velký člověk a on jen malicherný, samolibý ctižádostivec.

Řadu dlouhých dní prožije v tryznivém očekávání. Posléze už toto napětí nesnese. Vyhledá kostky. Padnou-li dobře, bude rozhodnuto pro Židy příznivě. Roztočí kostky. Padnou špatně. Roztočí je znovu. Opět padnou špatně. Roztočí po třetí. Tentokrát padnou dobře. Poleká se. Opravdu neúmyslně použil kostky s odloupnutým rohem.

Ale chce se mu nazpět do Judeje. Během těchto osmnácti měsíců pobytu v Římě už na Judeu pozapomněl, už ji před sebou nevidí, musí nazpět, načerpat z Judeje sílu.

Ve velikém spěchu se chystá na cestu. Polovina židovského obyvatelstva stojí u brány Tří ulic, odkud odjíždí vůz, který ho má dovézt do Ostie na loď. Tři z přítomných jej provázejí dále: Irena, žena doktora Licinia, herec Demetrius Libanus a spisovatel Justus z Tiberiady.

Demetrius vykládá cestou o tom, že i on jednou odjede na Sión, a pak už navždy. Ne, nebude už musit čekat zvlášť dlouho. Nemyslí, že by hrál déle než takových sedm osm let. Pak konečně uvidí Jeruzalém. Bájí o chrámu tyčícím se nad městem se svými obrovskými terasami, s bílými a zlatými síněmi. Bájí o matově se lesknoucí oponě, oddělující nejsvětější stánek, je z nejvzácnější tkaniny, jaká existuje. Zná ve svatyni každou jednotlivost, možná lépe než mnohý, který ji spatřil na vlastní oči, tak často si o ní dával vyprávět.

Dojedou do přístavu v Ostii. Sluneční hodiny ukazují osmou. Josef počítá jako malé dítě, s velkým úsilím a vytrvalostí: Je tomu teď jeden rok, sedm měsíců, dvanáct dní a čtyři hodiny, co odjel z Judeje. Náhle se ho zmocní přímo fyzická touha po Jeruzalému, chtěl by vlastním dechem foukat do plachet lodi, aby jela rychleji.

Tři přátelé stojí na břehu. Irena vážně a tiše, Justus posměšně a zarmouceně, Demetrius však s velikým gestem napřahuje pravici s otevřenou dlaní, daleko se předklání.

Je to víc než pozdrav na rozloučenou Josefovi, je to pozdrav celé té daleké, vřele vytoužené zemi.

Lidé se ztrácejí. Ztrácí se Ostia, Řím, Itálie. Josef je na širém moři. Plaví se do Judeje.

Stejnou lodí se plaví tajný kurýr, který nese judskému guvernérovi rozkaz, aby městu Caesareji bylo ohlášeno císařovo rozhodnutí o novém volebním systému.

GALILEA

13. května v devět hodin ráno přijal guvernér Gessius Florus caesarejskou městskou správu a seznámil ji s císařovým rozhodnutím o volebním systému, podle něhož pozbývají Židé nadvlády nad oficiálním hlavním městem země. V deset hodin byl z řečnické tribuny na velkém fóru vládním hlasatelem edikt veřejně vyhlášen. V dílnách bratří Zakynthů začali už odlévat text ediktu do bronzu, aby zůstal takto navždy zachován v městských archívech.

Mezi řeckým a římským obyvatelstvem propuklo nesmírné nadšení. Obrovité sochy u vjezdu do přístavu, zpodobující bohyni Romu a zakladatele monarchie, i bysty panujícího císaře na nárožích byly slavnostně ověnčeny. Ulicemi procházely hudby a recitační sbory, v přístavu se zdarma čepovalo víno, otroci dostali volno.

Ale v židovských čtvrtích domy, jindy tak hlučné, zůstávaly zamlklé a opuštěné, krámy byly zavřeny, nad rozpálenými ulicemi těžce spočinul strach z pogromu.

Když den nato, v sobotu, chtěli Židé vstoupit do své hlavní synagógy, narazili před vchodem na vůdce řeckého přepadového oddílu, jak tu se svými lidmi chystá ptačí oběť. Takovéto oběti konali malomocní, a v Přední Asii se Židům s obzvláštní oblibou nadávalo, že jsou prý potomky egyptských malomocných. Zaměstnanci synagógy vyzvali Řeky, aby si pro oběť našli jiné místo. Řekové jim s posměchem opáčili, že už minuly časy, kdy si mohli Židé v Caesareji otvírat hubu. Židovští zaměstnanci se obrátili na policii. Ta prohlásila, že si musí nejprve vyžádat instrukce. Několik horkokrevných židovských jednotlivců nesneslo déle pohled na vyzývavý obřad Řeků a pokusilo se odepnout jim obětní nádobu násilím. Zaleskly se dýky i nože. Konečně zasáhly římské oddíly, když už na zemi leželi mrtví a ranění. Římané pak zatkli mnoho Židů za to, že prý zavinili porušení klidu a pokoje, Řekům zkonfiskovali obětní nádobu. Židé, pokud mohli, začali teď se vším movitým majetkem prchat z Caesareje; posvátné svitky Písma byly ukryty do bezpečí.

Caesarejské události, edikt a jeho následky, způsobily, že po celé zemi vzplanula s novou, rozhořčenou silou drobná válka, kterou vedla proti římské nadvládě Judea už celých sto let. Doposud dokázaly, alespoň v Jeruzalémě, zabránit protiřímským násilnostem obě strany pořádku, aristokratičtí „Přísně spravedliví“ a měšťanští „Vskutku pravověrní“: ale teď, po caesarejském ediktu, ovládla situaci třetí strana, „Mstitelé Izraele“.

Přecházeli k nim stále další příslušníci „Vskutku pravověrných,“ veřejně k nim přešel dokonce i představený správy chrámu, doktor a pán Eleazar ben Šimon. Všude bylo vidět jejich znak, slovo makkabi, iniciály hebrejské věty: „Kdo je jako ty, ó Pane?“, což bylo heslo povstání. V Galileji se najednou vynořil agitátor Nachum, syn vlasteneckého vůdce Judy, kterého Římané popravili. Téměř deset let nebylo po něm ani slechu, mnozí si myslili, že zahynul, a najednou chodil po

městech i vesnicích severní provincie a všude se za ním hrnuly spousty lidí. „Nač chcete ještě čekat?“ zapřísahal vášnivě a fanaticky své zamlklé a rozhořčené posluchače. „Pouhá přítomnost neobřezanců je poskvrnou vaší země. Jejich pluky zpupně dupou po dlaždicích chrámu, jejich trubky svým ječením hanebně ruší svatou hudbu. Vy jste vyvoleni, abyste sloužili Hospodinovi: vy se nemůžete kořit císarovi, požírači vepřů. Pamatujte na veliké horlitele Páně, na Finesa, Eliho, na Judu Makabejského. Což vám nestačí útisk vašich vlastních vykořisťovatelů? Což vás mají i cizinci okrádat o požehnání, jímž vás obdařil Hospodin, aby mohli pořádat své šermířské hry a štvanice na zvěř? Nedopusťte, aby vás sklíčila zbabělost „Vskutku pravověrných“! Nedejte se umlčet ziskulačností „Přísně spravedlivých“, kteří hladí utlačovatelům ruku, protože chrání jejich pytle peněz. Naplnil se čas. Království boží je na dosah. Tam platí chuďas stejně jako tlusťoch. Narodil se Mesiáš, čeká jen na to, abyste se zvedli, pak se objeví i on sám. Bijte zbabělce z jeruzalémské Velké rady! Bijte Římany!“

Znovu se objevovaly po celé zemi ozbrojené oddíly Mstitelů Izraele, o kterých se předpokládalo, že byly vyhlazeny. V Jeruzalémě došlo k bouřlivým demonstracím, Římané, kteří se odvážili cestovat po silnicích bez vojenské ochrany, byli přepadáváni a odvlékáni jako rukojmí. Protože císařská finanční správa právě tvrdě vymáhala některé daňové nedoplatky, objevovali se na ulicích mladí stoupenci Mstitelů Izraele a žebrali: „Věnujte milodar na ubohého, nešťastného guvernéra.“ Gessius Florus se odhodlal k ostrému zákroku a požádal, aby mu byli strůjci nepokojů vydáni. Domácí úřady oznámily, že je nemohou zjistit. Guvernér vyslal vojsko, aby prohledalo dům od domu Horní tržiště a přilehlé ulice, místa, která byla považována za hlavní sídlo Mstitelů Izraele. Domovní prohlídky se změnily v drancování. Židé se začali bránit, z některých střech se střílelo. Byli mrtví i mezi Římany. Guvernér vyhlásil stanné právo. Rozzuření vojáci vláčeli k soudu vinné i nevinné; stačilo pouhé nařčení, že někdo patří k Mstitelům Izraele. Rozsudky smrti jen pršely. Zákon zapovídal popravovat římské občany jinak než mečem. Gessius Florus dával však židovské muže, i když měli rytířský titul a zlatý prsten druhé římské šlechty, potupně přibíjet na kříž. Když měli být odsouzeni také dva členové Velké rady, objevila se před důstojníky stanného soudu princezna Beréniké, sestra titulárního krále Agrippy, provázena tichým, dojatým zástupem. Když se před časem uzdravila z těžké nemoci, učinila slib a podle něho chodila s nakrátko ostříhanými vlasy a bez šperků. Byla to krásná žena, v Jeruzalémě ji lidé milovali a také na římském dvoře byla ráda viděna. Po celém světě byla proslulá její chůze. Od německých hranic až k Súdánu, od Anglie až po Indus nebylo možno ladné ženě zalichotit víc, než když se jí řeklo, že chodí jako princezna Beréniké. Ale teď kráčela tato velká dáma pokorně jako prosebnice, bosa, v černém oděvu, převázaném jen provazem, hlava s nakrátko ostříhanými vlasy byla svěšena. Uklonila se předsedovi soudu a požádala o milost pro ony dva kněze. Důstojníci byli zprvu zdvořilí, dělali galantní vtipy. Ale když princezna trvala na svém, ochladli, začali se chovat odměřeně a nakonec byli hrubí; pokořená Beréniké musila odejít s nepořízenou.

V těchto pěti dnech mezi 21. a 26. květnem přišlo v Jeruzalémě o život přes tři tisíce lidí, z toho na tisíc žen a dětí.

V městě vřela skrytá vzpoura. Až dosud se k Mstitelům Izraele hrnuli většinou jen sedláci a proletáři, nyní se k nim hlásilo i stále více měšťanů. Všude se šuškalo nebo i hlasitě vykřikovalo, že pozítří, ne, už zítra se pozvedne celá země proti římské moci. S obavami sledovala místní vláda, velekněžovo kolegium i Velká rada, jak se situace přiostřuje. Příslušníci nejvyšší vrstvy si do jednoho přáli dohodu s Římem, měli z války strach. „Přísně spravedliví“, většinou aristokraté a boháči, zastávající ve státě nejvyšší úřady, se obávali, že válka proti Římu nezbytně vyústí v revoluci proti nim samým; neboť všechny skromné požadavky pachtýřů, drobných měšťanů i proletářů vždy tvrdošíjně a zpupně odmítali. A „Vskutku pravověrní“, strana doktorů jeruzalémského chrámu, učenci, demokraté, k nimž se klonila většina lidu, byla toho názoru, že je nutno přenechat bohu obnovení někdejší státní svobody, a varovali před násilnostmi; jim stačilo, že Římané nechávali nedotčeno učení, Mojžíšových šest set třináct přikázání.

Vůdci obou stran se obrátili na krále Agrippu, který prodléval v Egyptě, s naléhavou žádostí, aby se stal prostředníkem mezi vzbouřenci a římskou vládou. Tomuto králi sice Římané ponechali skutečnou vládu jen v Zajordání a v několika galilejských městech, v Judeji omezili jeho moc pouze na dohled nad chrámem. Ale přesto mu náležel královský titul, byl první mezi Židy a těšil se oblibě. Ve velikém spěchu se na žádost židovské vlády odebral do Jeruzaléma, aby sám promluvil k davům.

Desetitisíce si ho přišly poslechnout na Velké náměstí před Makabejský palác. Stáli tu hlava na hlavě, za nimi se zvedaly staré městské hradby, za kterými bylo údolí překlenuto úzkým mostem, a ještě dál se bíle a zlatě tyčila západní dvorana chrámu. Dav pozdravil krále stísněně, zvědavě, s jistou nedůvěrou. Ale pak prošla z brány paláce uklánějícím se špalírem důstojníků princezna Beréniké, opět v černých šatech, ale tentokrát ne jako prosebnice, nýbrž v těžkém brokátu. Její podlouhlá, ušlechtilá tvář vyhlížela pod krátkými vlasy zvlášť směle. Všichni umlkli, když vystoupila z paláce, jako se umlká při modlitbě v den novoluní, když se čeká na východ nového měsíce: je skryt za mraky, není jej vidět, ale náhle se vynoří a všichni se radují. Zvolna sešla princezna po schodišti k bratrovi, těžce se nadouval brokát při jejích lehkých krocích. A když vztáhla obě dlaně na pozdrav lidu, odpověděli jí všichni zaníceně, hromově: „Buď pozdravena, kněžno Beréniké, která jsi přišla ve jménu Páně.“

A pak promluvil král. Naléhavými slovy dovozoval, jak beznadějné je protivit se římskému protektorátu. Elegantní pán zdvíhal a spouštěl ramena, celým tělem zpodoboval nesmyslnost jakéhokoli podnikání. Což se nepostavily všechny národy světa na půdu skutečnosti? Řekové dokázali kdysi čelit celé Asii, Makedonci za Alexandra zaseli sémě světovlády; a dnes stačí na obě tyto země dohromady dva tisíce římských vojáků. Galie měla tři sta pět kmenů, vynikající přirozená opevnění, slynula všemi surovinami z vlastních zdrojů; a stačilo dvanáct set mužů, což je asi tolik, kolik má celá země měst, aby bylo potlačeno sebemenší pomyšlení

na odpor. Stačily dvě legie, aby byl zabezpečen římský pořádek v obrovském a bohatém Egyptě, který má tak starou kulturu. Na Němce, kteří jsou, jak známo, zuřivější než dravá zvěř, stačily pouhé čtyři legie; a teď lze na této straně Rýna a Dunaje cestovat stejně bezpečně jako v Itálii samé. „Což nedovedete odhadnout," vrtěl král ustaraně hlavou, „svou vlastní slabost a sílu Říma? Jen mi řekněte, kde máte loďstvo, těžké zbraně, finanční zdroje? Svět je ovládán Římem: kde chcete najít spojence a podporu? Snad na neobydlené poušti?"

Král Agrippa domlouval svým Židům jako nechápavým dětem. Daně, které požaduje Řím, nejsou celkem vzato nijak zvlášť vysoké. „Jen uvažte, že samo město Alexandrie platí větší daně za měsíc než celá Judea za rok. A nedává snad také Řím za tyto daně nemálo? Nezřídil pěkné silnice, moderní vodovody, pružnou, dobře vyškolenou správu?" Mocným, naléhavým gestem se obrátil na shromážděné. „Loď stojí dosud v přístavu. Buďte rozumní. Nepouštějte se do strašlivé bouře a do neodvratné záhuby."

Králova řeč zapůsobila. Mnozí začali volat, že nejsou proti Římu, že jsou jen proti nynějšímu guvernérovi, proti Gessiu Florovi. Ale nyní se do toho obratně vložili Mstitelé Izraele. Mladý, elegantní doktor Eleazar působivými slovy vystoupil s požadavkem, aby král jako první podepsal ultimátum Římu, požadující okamžité odvolání guvernéra. Agrippa couval, hledal vytáčky, vykrucoval se. Eleazar naléhal, chtěl jasnou odpověď, král se bránil. Zvedal se stále silnější pokřik: „Podepsat! Ultimátum! Pryč s Gessiem Flórem!" Nálada se změnila. Ozývalo se volání, že král je s guvernérem domluven, že jim jde jen o to, aby vykořisťovali lid. Několik hrozivě vyhlížejících mladých mužů se již prodíralo ke králi. Stěží se mu podařilo pod ochranou jeho pánů uniknout se zdravou kůží do paláce. Rozhořčen opustil nazítří město a uchýlil se do bezpečných zajordánských provincií.

Po této porážce feudálních pánů a vlády hnali radikálové všemi prostředky situaci na ostří. Již od založení monarchie, celých sto let, posílali císař a římský senát každý týden oběť Jehovovi a jeho chrámu. Doktor Eleazar jako hlava chrámové správy přikázal nyní kněžím, kteří měli právě službu, aby tuto oběť nepřijali. Marně jej zapřísahal velekněz se svým kolegiem, aby se nedopouštěl tak neslýchané provokace vůči protektorátní moci. Doktor Eleazar poslal císařovu oběť posměšně nazpět.

To bylo pro židovské drobné měšťany, sedláky a proletáře znamení, aby veřejně povstali proti Římanům i svým vlastním feudálům. Římská posádka byla slabá. Mstitelé Izraele se záhy zmocnili všech strategicky důležitých bodů města. Zapálili finanční úřad, s jásotem zničili daňové seznamy a záznamy o hypotékách. Zpustošili a vyplenili domy mnohých neoblíbených aristokratů. Oblehli římské jednotky v Makabejském paláci. Římané hájili s velkou statečností tento poslední, silně opevněný opěrný bod. Ale jejich postavení bylo beznadějné, a když jim Židé zaručili volný odchod, jestliže vydají zbraně, ochotně přijali tuto nabídku. Obě strany dotvrdily úmluvu přísahou a stiskem ruky. Ale jakmile obležení vydali zbraně, vrhli se Mstitelé Izraele na bezbranné a začali je vraždit. Římané se

nebránili, neprosili ani o život, volali jen: „Přísaha! Úmluva!“ Volali to sborově, nakonec volal už jen jeden: „Přísaha! Úmluva!“, a pak zmlkl i on. Stalo se to 7. září, 20. elulu podle židovského kalendáře, v den sabatu.

Když minulo opojení z činu, zmocnila se celého města hluboká sklíčenost. A jako na potvrzení tohoto zlého tušení došly velmi brzy zprávy o tom, že v četných městech se smíšeným obyvatelstvem přepadli Řekové Židy. Jen v samotné Caesareji bylo onu černou sobotu povražděno dvacet tisíc Židů, ostatní zahnal guvernér do doků a vyhlásil je za nevolníky. Na oplátku zpustošili Židé ve městech, kde měli většinu, řecké čtvrti. Již po staletí Řekové a Židé. sídlící společně v městech na pobřeží, v Samaří, na hranicích Galiley, chovali k sobě zášť a navzájem sebou opovrhovali. Židé se honosili svým neviditelným bohem Jehovou, byli přesvědčeni, že jen kvůli nim přijde Mesiáš, chovali se povýšeně v přesvědčení, že pouze oni jsou vyvolení. Řekové se posmívali jejich utkvělým představám, jejich smrduté pověrčivosti, jejich směšným, barbarským obyčejům; dělali si navzájem co mohli nejhoršího. Nyní se přeneslo drancování, vraždění a žhářství daleko za hranice Judeje a všude ležely nepohřbené mrtvoly.

Když to došlo tak daleko, rozhodl představený Gessia Flora, syrský generální guvernér Cestius Gallus, že v Judeji konečně zakročí. Byl to skeptický, starý pán, který byl přesvědčen o tom, že méně často a méně hořce litujeme toho, co neuděláme, než toho, co jsme učinili. Ale když už situace natolik dozrála, nebylo možno dát najevo nemístnou slabost: Jeruzalém je nutno energicky potrestat.

Cestius Gallus zmobilizoval celou dvanáctou legii a dalších osm pluků syrské pěchoty. Vyžádal si i značný počet vojenských posil z vazalských států. Židovský titulární král Agrippa v horlivé snaze dokázat Římu spojeneckou věrnost nabídl sám dva tisíce mužů jezdectva a tři pluky střelců a osobně se ujal velení nad těmito jednotkami. Gestius Gallus stanovil zevrubně a do nejmenších podrobností plán trestné výpravy. Neopomněl ani zajistit ohně, které by telegraficky oznámily zprávu o vítězství. Šlo o to, aby Řím ještě téhož dne zvěděl, že Cestius Gallus jako soudce vtáhl do Jeruzaléma.

S velikou silou vtrhl ze severu do povstalecké země. Podle plánu obsadil krásnou kolonii Zabulon, město mužů, vydrancoval ji a vypálil. Podle plánu obsadil pobřežní město Joppe, vydrancoval je a vypálil. Zůstávala za ním vypleněná, vypálená města a povraždění lidé, než dospěl podle plánu 27. září k Jeruzalému.

Ale tady uvázl. Podle propočtu měl dobýt 9. října tvrze Antonie, den na to se měl zmocnit chrámu. Ale byl již 14. říjen, a tvrz Antonia ještě stále odolávala. Mstitelé Izraele neváhali ozbrojit nesčetné poutníky, kteří přišli u příležitosti svátků stanů, ve městě bylo ohromné množství dobrovolnických jednotek. Byl 27. říjen, a Gestius Gallus stál teď už před Jeruzalémem celý měsíc; ještě stále nadarmo čekali telegrafisté u pečlivě přichystaných stanovišť s ohni a už se báli, že s organizací není něco v pořádku, že budou potrestáni. Cestius přivolal další posily, dal se značnými oběťmi dopravit k opevněním všechny obléhací stroje, připravil na

2. listopad konečný útok s takovým vynaložením prostředků, že podle všech předpokladů nemohl skončit jinak než úspěchem.

Židé se bránili statečně. Ale co tu byla platná individuální statečnost proti organizační převaze Římanů? Jak mohl například prospět dojímavý výpad tří starců, kteří se 1. listopadu, den před útokem, pustili sami před opevnění, aby zapálili těžké římské zbraně? Za bílého dne se najednou vynořili před římskými strážemi tři letití Židé s odznakem Mstitelů Izraele, se stuhou s písmeny makkabi, iniciálami hebrejských slov: „Kdo je jako ty, ó Pane?“ Římané se nejprve domnívali, že to jsou vyjednavači a že přinášejí poselství od obležených, ale nebyli to vyjednavači, neboť začali roztřesenýma stařeckýma rukama vystřelovat na obléhací stroje zápalné šípy. Bylo to zjevné šílenství a Římané – co si měli s těmi šílenci počít? – je s údivem, dobromyslně žertujíce a téměř soucitně skolili. Ještě téhož dne se ukázalo, že to byli oni tři členové Velké rady, Gadja, Jehuda a Natan, odsouzení kdysi císařským tribunálem k nucené práci a pak z veliké milosti propuštění. Římané tuto amnestii ustavičně připomínali jako přesvědčivý důkaz své dobré vůle, čímž chtěli přesvědčit, že hlavní vinu na vzniklých nepokojích nemá římská tvrdost, nýbrž židovská zatvrzelost. Také v projevech „Přísně spravedlivých“ a „Vskutku pravověrných“ zaujímala tato amnestie důležité místo jako důkaz římské velkomyslnosti. Tři mučedníci nechtěli už chodit městem jako živý příklad šlechetnosti úhlavního nepřítele. Jejich srdce náležela Mstitelům Izraele. Tak se jako fanatičtí vychovatelé odhodlali k tomuto příkladnému, zbožnému a heroickému činu.

Velitel makabejců věděl ovšem, dobře, že pouhou statečností se proti římským obléhacím strojům nedá mnoho pořídit. Odhodláni město nevydat, ale bez naděje, že je udrží, sledovali obránci přípravy ke konečnému útoku, k němuž mělo nazítří dojít.

Ale nedošlo k němu. V noci vydal Cestius Gallus rozkaz, aby se od obležení upustilo, aby se nastoupil zpáteční pochod. Byl zřejmě churav a rozrušen. Co se stalo? Nikdo to nevěděl. Naléhali na plukovníka Paulinia, pobočníka Cestia Galla. Ten krčil rameny. Generálové vrtěli hlavou. Cestius neuvedl žádné důvody pro svůj překvapující rozkaz a disciplína zakazovala se ptát. Vojsko se dalo na pochod, vracelo se.

Odchod obléhajících sledovali Židé nejprve s úžasem. Nemohli tomu uvěřit, pak si oddechli a propukli v nesmírný jásot. Byli zprvu na vahách, obávajíce se nějakého taktického manévru, ale pak se s rostoucím úsilím pustili do pronásledování. Pro Římany to byl svízelný ústup. Od Jeruzaléma na ně ostře dotírali povstalci. V severní oblasti, kterou musili Římané projít, zorganizoval jistý Šimon bar Giora, galilejský vůdce dobrovolníků, tvrdošíjnou drobnou válku. Nyní tento Simon bar Giora obsadil po rychlém obchvatu jádrem svých sil rokli Bet Horon. Jméno této rokle znělo líbezně uším židovských dobrovolníků. Zde totiž poručil Hospodin slunci, aby se zastavilo, takže generál Jozua mohl vybojovat Izraeli vítězství, zde porazil Juda Makabejský triumfálně řecká vojska. Také Šimonu bar Giorovi se jeho manévr podařil: Římané utrpěli porážku, jakou v Asii

od partských válek nepamatovali. Židé měli necelých tisíc mrtvých, Římané ztratili na mrtvých pět tisíc šest set osmdesát mužů pěchoty a tři sta osmdesát mužů jízdy. Mezi mrtvými byli guvernér Gessius Florus. Veškeré těžké zbraně a ostatní válečný materiál, zlatý orel legie a plná válečná pokladnice padly Židům do rukou. To se stalo 3. listopadu podle římského kalendáře, 8. iose podle řeckého, 10. marcheŠvanu podle židovského, ve dvanáctém roce vlády císaře Nerona.

Slavnostně stáli se svými nástroji levité na stupních před posvátným prostorem, za nimi, v posvátném prostoru samém, kněží všech čtyřiadvaceti řad. Po překvapujícím vítězství nad Cestiem Gallem musil velekněz Anan, i když byl vůdcem strany „Přísně spravedlivých“, vyhlásit děkovné bohoslužby, a tak se konal veliký halel. Události posledních dnů přilákaly do města ze všech stran cizince, kteří hleděli nyní uchváceni na tu strohou nádheru. Jako mořský příboj hřmělo obrovskými bílými a zlatými dvoranami: „Toto je den Páně. Jásejme a radujme se.“ A stále znovu, ve sto třiadvaceti předepsaných obměnách: „Chvalte Pána!“

Josef stál úplně vpředu, měl na sobě bílé služební roucho s modrým pásem a s vetkanými květy. Uchvácen jako ostatní komíhal trupem v předepsaném taktu. Nikdo nepociťoval hlouběji než on, jak zázračné je vítězství, jehož dobyli nevycvičení dobrovolníci nad římskou legií, nad tímto mistrovským dílem techniky a přesnosti, které, třebaže je tvořilo mnoho tisíc mužů, působilo jako jedinec, řízený jediným mozkem. Bet Horon, Jozua, zázrak. Skvěle se potvrdila jeho předtucha, že na svízelnou situaci v Jeruzalémě si nevystačí pouhým rozumem. Největší skutky nedokáže vykonat rozum, vyplývají přímo z božského vnuknutí. Tisícové davy před stupni oltáře viděly s dojetím, jak horoucně zpívá s ostatními tento mladý, ohnivý kněz děkovné hymny.

Ale přes všechno zbožné uchvácení se nedovedl ubránit, aby se jeho myšlenky neobíraly otázkou, jaké důsledky bude mít nepředvídané vítězství makabejců pro něho osobně.

Jeruzalém ještě neměl dost času, aby ho oslavil za jeho úspěch ve věci tří nevinných. Necelý týden po jeho návratu vypukly nepokoje. Nicméně mu jeho římský úspěch získal popularitu, a třebaže byl často vídán v Modré síni Mstitelů Izraele, nemohla umírněná vláda mladého aristokrata dále přehlížet: dostal titul a úřad tajného sekretáře chrámové služby. Trochu málo. Nyní po velikém vítězství jeho vyhlídky značně stouply. Funkce musí být nově rozděleny. Nálada mezi lidem nutí vládu, aby připustila k moci i některé z makabejců. Již zítra či pozítří se má konat shromáždění tří zákonodárných sborů. Nesmí se stát**,** aby se při tomto dělení na něho zapomnělo.

„Chvalte Pána!“ burácel zpěv. „Chvalte Pána!“ Chápal, že se vláda až dosud všemožně pokoušela zabránit válce s Římem. Dokonce ještě včera, po velikém vítězství, uprchli někteří zvlášť chytří lidé z města za generálním guvernérem Cestiem Gallem, chtějíce ho přes jeho porážku ubezpečit, že nemají nic společného se vzbouřenci, kteří věrolomně přepadli císařskou armádu. Město opustil starý bohatý Chanan, majitel velkých obchodních skladů na Olivetské hoře, státní

sekretář Zebulon zde zanechal svůj dům a je tentam, kněží Zefanja a Herodes se uchýlili na druhý břeh Jordánu na území krále Agrippy. Také mnoho esejských odtáhlo hned po vítězství nad Cestiem a do jednoho odešli stoupenci sekty nazývající se křesťané. Josefovi se nezamlouvá strohá zbožnost jedněch ani pouhá chytrost druhých.

Svatý obřad zatím skončil. Josef se prodíral davy, které zaplnily obrovský chrámový prostor. Většina přítomných měla stuhy s odznakem Mstitelů Izraele, se slovem makkabi. Velká tlačenice byla kolem ukořistěných válečných strojů, každý si chtěl sáhnout na beranidla k boření hradeb, na lehké katapulty a těžké balisty, schopné daleko metat těžké náboje. V příjemné záři listopadového slunce vládla všude veselá, dobrá nálada, obchodovalo se tu s předměty z římské kořisti, s oděvy, zbraněmi, stany, koňmi, mezky, domácím zařízením, šperky, různými upomínkovými předměty, svazky prutů i liktorskými sekyrami. Zvědavě, škodolibě si lidé ukazovali na řemení, které měl ve své výstroji každý římský voják na svazování zajatců. Chrámoví bankéři měli plné ruce práce se směňováním cizích mincí, které byly odebrány zabitým.

Josef se ocitne ve skupině rozčilených, prudce diskutujících vojáků, měšťanů a kněží. Spor se týká zlatého orla s císařovým portrétem, válečného znaku dvanácté legie, který padl vítězům do rukou. Dobrovolničtí důstojníci chtěli, aby orel byl umístěn na vnější chrámové zdi vedle trofejí Judy Makabejského a Herodesa, na nejviditelnějším místě jako pamětihodnost pro město i venkov. Ale „Vskutku pravověrní“ to nechtěli připustit; podoby zvířat byly zákonem pod jakoukoli záminkou zakázány. Objevil se kompromisní návrh: dopravit orla do chrámové pokladnice k doktoru Eleazarovi, šéfu chrámové správy, který přece beztak náleží k Mstitelům Izraele. Ne, s tím zas nesouhlasili důstojníci. Nerozhodně tu stáli lidé, kteří orla přinesli; i jim by bylo milejší, kdyby trofej nemusila zmizet v chrámové pokladnici. Zblízka vypadal obávaný znak armády neohrabaně a těžkopádně, také císařova podobizna v medailonu pod ním byla drsná a nehezká, nenaháněla žádný strach. Muži se vášnivě přeli dál. A tu bleskl Josefovi hlavou nápad, jeho mladý hlas se rozlehl nad tím zmatkem a připoutal pozornost. Orel nepatří ani na zeď, ani do chrámové pokladnice. Je nutno jej rozbít, rozštípat na kusy. Musí zmizet. To byl návrh, který se všem zalíbil. Nebylo ovšem snadné to udělat. Orel byl pevný, trvalo dobrou hodinu, než ho úplně rozmlátili a než si mohl každý odnést svůj ždibec zlata. Josef, hrdina případu tří nevinných z Caesareje, získal si nové sympatie.

Josef je znaven, ale nemůže jít teď domů, cosi ho nutí setrvat blízko chrámu. Kdo to sem přichází, že se před ním tak ochotně rozestupují davy? Mladý důstojník, nevysoký, nad krátkým pěstěným plnovousem je vidět silný rovný nos a úzké hnědé oči. Je to Šimon bar Giora, vůdce galilejských dobrovolníků, vítěz. Vedou před ním sněhobílé zvíře, zřejmě děkovnou oběť. Ale Josef s nepříjemným překvapením zjišťuje, že Šimon bar Giora je ve zbrani.

Chce jít v železe k oltáři, jehož se železo nikdy nedotklo, ani v době stavby ani později? To se nesmí. Josef k němu přistoupí. „Jmenuji se Josef ben Matouš,“ řekne. Mladý důstojník ví, kdo je, uctivě, srdečně ho zdraví. „Přinášíte oběť?“ ptá

se Josef. Šimon přisvědčí. Vážně se usmívá, Vyzařuje z něho hluboké uspokojení a sebedůvěra. Ale Josef se ptá dál: „Ve zbrani?“ Šimon se začervená. „Máte pravdu,“ řekne. Vyzve lidi vedoucí zvíře, aby počkali, než odloží zbraň. Ale pak se obrátí k Josefovi ještě jednou. Řekne srdečně, upřímně, aby to všichni slyšeli: „Vy, doktore Josefe, jste byl první. Když jste vysvobodil tři nevinné z římského žaláře, pochopil jsem, že lze dokázat nemožné. Bůh je s námi, doktore Josefe.“ Pozdraví ho s rukou u čela; z jeho očí vyzařuje zbožnost, odvaha, štěstí.

Josef procházel povlovně stoupajícími ulicemi Nového města, bazary obchodníků s oděvy, tržištěm kovářů, ulicí hrnčířů. Znovu pociťoval uspokojení nad tím, jak se Nové město proměnilo ve čtvrť plnou obchodního i průmyslového ruchu, jak je stále živější. Měl zde pozemek, který by od něho rád odkoupil výrobce skla Nachum ben Nachum. Byl téměř rozhodnut, že mu jej přenechá. Nyní po velikém vítězství už neměl chuť. Sklář Nachum čeká na jeho rozhodnutí. Josef k němu teď zajde a odřekne mu. Sám si tady v Novém městě postaví dům.

Výrobce skla Nachum ben Nachum seděl se zkříženýma nohama na polštářích před svou dílnou. Nad jeho hlavou u vchodu visel veliký hrozen z barevného skla, znak Izraele. Vstal, aby Josefa přivítal, pozval ho, aby se posadil. Josef se uvelebil na polštáře s jistou námahou, odvykl si už takto sedět.

Nachum ben Nachum byl asi padesátiletý, statný, otylý pán. Měl krásné živé oči, jakými byli Jeruzalémští proslulí, jeho svěží tvář vroubil hustý, obdélníkový černý plnovous jen nepatrně prokvetlý šedinami. Dychtivě čekal na Josefovu odpověď, ale nedal najevo zvědavost, začal rozšafně hovořit o politice. Je prý možná dobře, že se také mladí lidé jednou dostanou k veslu. Když dosáhli Mstitelé tohoto vítězství, budou se s nimi musit vládnoucí činitelé v kvádrové síni dohodnout. Mluvil se zaujetím, ale přitom důstojně a rozhodně.

Josef mu pozorně naslouchal. Bylo zajímavé zjistit, jaké stanovisko zaujímá Nachum ben Nachum po velkém vítězství u Bet Horonu. Jeho slova nepochybně vyjadřovala názor většiny jeruzalémských měšťanů. Ještě před týdnem byli všichni proti Mstitelům Izraele; teď už na to zapomněli, teď byli přesvědčeni, že Makabejci měli být už dávno připuštěni k vládě.

Z domu vyšel doktor Nittaj, starší, mrzutý pán, Josefův vzdálený příbuzný z matčiny strany. Doktor Nittaj byl také příbuzný s výrobcem skla, který ho přibral do obchodu. Doktor Nittaj neměl sice o obchodě ani potuchy, ale každé firmě dodávalo lesku, když měla učence, podílejícího se na jejích příjmech, kterého „přikrmovala“, jak se zbožně a trochu pohrdavě říkalo. Tak tedy žil doktor a pán Nittaj nemluvně a mrzoutsky ve sklářově domě. Byl přesvědčen, že prokazuje továrníkovi velké dobrodiní, když se firma smí jmenovat Doktor Nittaj a Nachum a když od něho přijímá své živobytí. Pokud nediskutoval na chrámové universitě, seděl na sluníčku před domem, pohupoval tělem, před sebou svitek svatého Písma, pozpěvoval si z něho a přemítal o různých možnostech jeho výkladu. Nikdo ho nesměl rušit; neboť kdo přeruší studium Písma, aby řekl: „Hle, jak krásný je tento strom,“ zasluhuje propadnout zkáze.

Dnes však se nezabýval studiem, a tak se ho Nachum zeptal, zda i on je pro to, aby Mstitelé Izraele byli přibráni do vlády. Doktor Nittaj svraštil čelo. „Nečiňte z učení rýč," řekl nevlídně, „jímž byste mohli hrabat. Písmo zde není nato, aby se z něho studovala politika."

V Nachumově krámě i v továrně bylo rušno. Z římské kořisti se hrnuly do města peníze a lidé si rádi kupovali Nachumovy chvalně známé sklenice. Nachum důstojně vítal zákazníky, nabízel jim sněhem chlazené nápoje i nějaké ty cukrovinky. Veliké, skvělé vítězství, což? Chválabohu, obchody jdou jedna radost. Když to takhle vydrží, bude možno záhy zřídit tak veliká skladiště, jaká mají bratří Chananové pod cedry Olivetské hory. Kdo se živí z práce svých rukou, stojí výše než člověk bohabojný, uvedl ne zcela přiléhavý citát. Ale dosáhl toho, oč mu šlo: doktor Nittaj se zlobil.

Znal nejeden citát, který by dokázal opak, ale raději mlčel. Jakmile se rozčilil, byl hned patrný jeho babylónský přízvuk a Josef si ho pro ten přízvuk se vší úctou dobíral. „Vy babylónští jste rozbořili chrám," říkával, a doktor Nittaj žertování nesnášel. Nezúčastnil se rozhovoru, ani nestudoval, hověl si v příjemném slunečním svitu a snil. Od doby, co se přestěhoval z babylónského rodného města Nehardeje do Jeruzaléma, byla osmá kněžská řada, k níž náležel, řada abija, již mnohokrát vylosována k chrámové službě. často byl vylosován on sám, aby donesl na oltář díly obětního zvířete. Ale jeho vrcholné přání, aby směl nasypat na oltář kadidlo ze zlaté misky, se mu dosud nesplnilo. Kdykoli zazněla magrefa, stotónová hlásná trouba, oznamující, že je přinášena oběť kadidla, pocítil mocnou závist vůči knězi, na kterého připadlo toto vyznamenání. Měl všechny předpoklady, neměl ani jedinou ze stosedmačtyřiceti tělesných vad, které činí kněze neschopným této služby. Ale nebyl už mlád. Dopustí Hospodin, aby oběť kadidla připadla losem i na něho?

Josef zatím sdělil skláři své rozhodnutí, že si pozemek ponechá. Nachum přijal toto sdělení, aniž dal najevo sebemenší známku rozčarování. „Kéž je vaše rozhodnutí pro nás oba šťastné, můj doktore a pane," řekl zdvořile.

Vešel Nachumův nejmladší syn, čtrnáctiletý Efraim. Měl na sobě odznak s iniciálami makkabi. Byl to hezký, čiperný jinoch a dnes obzvlášť celý hořel. Viděl hrdinu, Šimona bar Gioru. Nadšeně mu planuly oči v rozpálené snědé tváři. Nebylo možná správné, že dnes odešel z dílny. Ale vždyť nesměl promeškat v chrámě veliký halel. A také se mu za to dostalo odměny, uviděl Šimona bar Gioru.

Josef se již chystal k odchodu, když tu vešel také Nachumův nejstarší syn Alexas. Alexas byl statný a při těle jako otec, měl stejně hustý obdélníkový plnovous a svěží tvář, ale jeho oči byly zastřenější, co chvíli pokyvoval hlavou, často si přejížděl vousy drsnou rukou, rozpukanou tím, jak přidržovala nad ohněm žhavou hmotu. Nebyl tak klidný jako otec, byl ustavičně ustaraný a zaměstnaný. Všecek ožil, když uviděl Josefa. Josef teď nesmí odejít. Musí mu pomoci přemluvit otce, aby ještě teď, dokud je snad ještě čas, opustili Jeruzalém. „Vy jste byl v Římě," naléhal na něho, „znáte Řím. Řekněte sám, nepovede to, co teď provádějí makabejci, k naprosté zkáze? Mám výborné styky, mám obchodní přátele v

Nehardeji, v Antiochii, v Batně. Ručím při zdraví svých dětí, že v kterémkoli zahraničním městě vybuduji obchod přinejmenším takový, jako je zdejší. Domluvte mému otci, ať opustí tuto nebezpečnou půdu.“

Hoch Efraim na bratra spustil, jeho krásné oči zčernaly zlostí: „Nezasloužíš si žít v naší době. Všichni se na mne dívají svrchu, že mám takového bratra. Tebe vyplivl Hospodin ze svých úst.“ Nachum chlapce napomenul, ale jen mírně. Sám nerad slyšel řeči syna Alexase. Bylo mu sice leckdy úzko při divokém řádění Mstitelů Izraele a stavěl se proti nim jako ostatní „Vskutku pravověrní“; ale když teď šel za makabejci téměř celý Jeruzalém, nedalo se mluvit tak jako Alexas. „Neposlouchejte mého syna Alexase, doktore Josefe,“ řekl. „Je to dobrý syn, ale musí mít vždycky jiný názor než ostatní. Má pořád takové ztřeštěné nápady.“

Josef věděl, že právě těmto Alexasovým ztřeštěným nápadům vděčí Nachumova továrna za svůj rozkvět. Nachum ben Nachum si počínal v dílně tak, jako si počínali jeho otec i děd. Vyráběl pořád totéž a pořád totéž prodával. Stačil mu jeruzalémský trh. Chodil na burzu, na kippu, Uzavíral za pomoci příslušných notářů obřadné a podrobné kupní smlouvy a dbal o to, aby byly ukládány v městském archívu. Dělat víc pokládal za škodlivé. Když byla v Jeruzalémě zbudována druhá továrna na sklo, nebyl by při svých prostoduchých zásadách proti pružné konkurenci obstál. A tu zasáhl Alexas. Kdežto až dosud se v Nachumově dílně pracovalo většinou ručně, Alexas zmodernizoval provoz, takže se nyní používalo výhradně dlouhé sklářské píšťaly; tou se vyfukovaly krásné okrouhlé nádoby stejným způsobem, jako bůh vdechuje život do lidského těla. Alexas dovezl dále veliké množství práškovitého křemene a zřídil v horní části města velice výnosnou filiálku, ve které se prodávalo jen skvostné a přepychové sklo. Posíla1 zboží na veliké trhy pořádané v Gaze i v Caesareji a na výroční trhy do Batny v Mezopotámii. Všechny tyto novoty musil tento sotva třicetiletý muž prosazovat proti tvrdošíjnému odporu svého otce.

Také dnes se Nachum zlobil na syna a na jeho příliš úzkostlivé, mudrlantské řeči. Římané se po této porážce už nikdy neodváží tažení proti Jeruzalému. A kdyby přišli, budou vrženi za moře. Buď jak buď on, Nachum ben Nachum, velkoobchodník, jakživ tuto svou sklárnu neopustí a z Jeruzaléma neodejde. Sklo se tu vyrábělo ručně, pak se sklo vyfukovalo píšťalou a Hospodin vždycky dílu požehnal. Po staletí jsme žili v Jeruzalémě jako skláři a jako skláři v Jeruzalémě zůstaneme.

Seděli tu na polštářích, navenek klidní, ale oba byli vzrušeni a oba si horečně přejížděli obdélníkový černý plnovous. Hoch Efraim se díval na bratra planoucíma očima; bylo zjevné, že jen úcta k otci mu brání, aby se do bratra nepustil. Josef hleděl z jednoho na druhého, Alexas seděl klidně, ovládal se a dokonce se usmíval, ale Josef dobře viděl, jak je roztrpčen a zarmoucen. Alexas měl nepochybně pravdu, ale jeho obezřetnost působila vedle otcovy tvrdošíjnosti a chlapcovy důvěřivosti střízlivě a uboze.

Alexas uvedl další rozumové důvody. „Jestliže Římané nepustí od řeky Belu naše transporty písku, můžeme sklárnu zavřít. Vy samozřejmě, doktore Josefe,

musíte jako politik v Jeruzalémě zůstat. Ale obyčejní obchodníci jako my“ – „Velkoobchodníci,“ opravil ho mírně Nachum a pohladil si vousy – „neuděláme nejlíp, když se co nejrychleji z Jeruzaléma odklidíme?“

Ale Nachum nechtěl už o tom ani slyšet. Bez jakéhokoli přechodu načal jiné téma. „Naše rodina,“ vykládal Josefovi, „se vyznačuje velikou odolností. Když zemřel můj děd, požehnána buď památka spravedlivého, měl ještě osmadvacet zubů, a když zemřel můj otec, požehnána buď památka spravedlivého, měl ještě třicet zubů; a já mám vlasy pořád ještě černé a nepadají mi.“

Když se Josef chystal k odchodu, požádal ho Nachum, aby ho doprovodil do dílny a vybral si dar. Neboť oslava vítězství u Bet Horonu stále ještě trvá, a když se oslavuje, dávají se také dárky.

Z pece sálal nesnesitelný žár a dílna byla plná hustého dýmu. Nachum Josefovi mermomocí nutil vzácné sklo, velký vejčitý pohár, zvenčí prolamovaný, takže vypadal, jako kdyby vězel ve skleněné síti. Nachum zazpíval verše staré písničky: „Když jedenkrát, jen jednou dnes, pozvednu vzácnou sklenku svou, zítra ať rozbije se.“ Ale Josef, jak vyžadovala slušnost, odmítl tento vzácný dar a spokojil se předmětem prostším.

Chlapci Efraimovi to nedalo a pustil se v dýmu a žáru dílny s bratrem Alexasem znovu do zuřivé politické debaty. „Byl jsi na velkém halelu?“ obořil se na něho. „Samozřejmě že ne. Jahve tě ranil slepotou. Ale teď mi už nikdo nesmí bránit. Vstoupím do domobrany.“ Alexas sevřel rty. Odpovídal vášnivému chlapci jen mlčením a rozpačitým úsměvem. Tak rád by se ženou a dvěma malými dětmi opustil Jeruzalém. Ale miloval celým srdcem svou rodinu, sličného, bláhového otce Nachuma a sličného, bláhového bratra Efraima. On jediný ze všech má rozum. Musí zde zůstat, aby je ochránil před nejhorším.

Josef mohl konečně odejít. Nechal za sebou vchod s velikým vinným hroznem, po žáru a dýmu dílny vdechoval s uspokojením příjemně svěží vzduch. Alexas ho kus cesty doprovázel. „Vidíte,“ řekl, „jak nerozum strhuje všecko kolem sebe. Ještě před týdnem byl otec rozhodným odpůrcem makabejců. Zůstaňte nám alespoň vy rozumný, doktore Josefe. Vy máte sympatie. Riskujte část těchto sympatií a zachovejte si rozum. Jste naší velikou nadějí. Upřímně si přeji, aby vás zítra v kvádrové síni povolali do vlády.“ Josef si v duchu pomyslil: „Chce, abych byl tak nesympatický jako on sám.“ Když se Alexas loučil, řekl zkormouceně: „Byl bych rád, kdybychom byli zůstali tohoto vítězství ušetřeni.“

O půl hodiny dříve, než byl stanoven začátek zasedání, vstoupil Josef do kvádrové síně. Ale byli tam již téměř všichni členové zákonodárných sborů. V modrém úředním rouchu členové velekněžova kolegia, v bílém a modrém slavnostním šatě členové Velké rady, v bílém a červeném páni od nejvyššího soudu. Divně se tu vyjímal ozbrojený Šimon bar Giora s několika svými důstojníky.

Sotva Josef vstoupil, vrhl se k němu jeho přítel Amram. Byl kdysi fanatickým přívržencem „Přísně spravedlivých“, ale před časem se přidal ke Mstitelům Izraele.

Od chvíle, kdy se Josefovi podařilo osvobodit tři mučedníky, lnul k němu tím vášnivěji.

Hned začal vykládat, že má pro Josefa zprávu, která ho jistě nesmírně potěší. Galilejští dobrovolníci zajali římského kurýra a vzali mu dopis, který je nadmíru významný, Šimon bar Giora ukázal ten dopis doktoru Amramovi, jehož si velmi váží. V tomto dopise informoval plukovník Paulinius, Cestiův pobočník, spěšně a důvěrně svého přítele o porážce dvanácté legie. Psal, že pro neblahý rozkaz k ústupu nebyl žádný rozumný důvod. Jeho šéf prostě ztratil nervy. A tuto nervovou krizi podivným a pobuřujícím řízením osudu způsobila nepatrná příhoda: sebevražda oněch tří šílených tiburských vězňů. Starý pán věřil po celý život jen v rozum. Zpozdilá a heroická smrt těch tří jím otřásla. Nasazení pravidelné armády proti tomuto národu fanatiků a šílenců považoval za nesmyslné. Nechtěl bojovat dál. Nechal toho.

Josef četl tu zprávu a pod jeho kněžským kloboukem ho polévalo horko, třebaže byl chladný listopadový den. Dopis je velkým, skvělým zadostiučiněním. Nejednou v poslední době zapochyboval, zda byl jeho římský skutek dobrý. Když Římané, když dokonce „Přísně spravedliví“ připomínali stále znovu amnestii těch tří jako důkaz shovívavosti císařské vlády, vypadalo to, že bude mít skutečně pravdu Justus se svou chladnou matematikou. Nyní však se ukázalo, že jeho skutek byl přece jen blahodárný. Ano, milý pane doktore Juste z Tiberiady, moje počínání bylo snad nerozumné, ale nedávají mu jeho důsledky skvělé ospravedlnění?

Velekněz Anan zahájil zasedání. Neměl dnes snadný úkol. Stál v čele „Přísně spravedlivých“ a byl vůdcem křídla extrémních aristokratů, kteří pod ochranou římských zbraní tvrdě a zpupně odmítali drobným měšťanům, sedlákům i proletářům jakékoli úlevy. Jeho otec a tři z jeho bratrů vykonávali postupně jeden po druhém nejvyšší církevní i státní úřad, byli veleknězi. Pro svou přesnost, chladnost a zdvořilost byl přímo předurčen k tomu, aby se dohadoval s Římany. Teď však jeho politika dorozumění žalostně ztroskotala, válka bezprostředně hrozí, možná, že už začala. A co teď asi udělá a řekne velekněz Anan? Klidně jako vždy tu stál v rouchu hyacintové barvy, ani nepozvedl svůj hluboký hlas, a jakmile začal mluvit, nastalo okamžitě ticho. Byl to opravdu zmužilý člověk. Řekl, jako kdyby nebylo k ničemu došlo: „Žasnu, že vidím zde v kvádrové síni pana Šimona bar Gioru. Domnívám se, že místo vojáka je na bojišti. Co se má dít nadále s tímto chrámem a s touto izraelskou zemí, o tom zatím ještě rozhoduje kolegium velekněze, Velká rada a nejvyšší soudní dvůr. Žádám tedy pana Šimona bar Gioru a jeho důstojníky, aby odešli.“ Ze všech stran se ozvaly proti veleknězi výkřiky. Vůdce dobrovolníků se rozhlížel kolem sebe, nechápal, co to znamená. Anan však pokračoval nezměněným, nezvýšeným a hlubokým hlasem: „Ale když už je pan Šimon bar Giora tady, rád bych se ho zeptal: Kterému úřadu odevzdal peníze ukořistěné Římanům?“ Střízlivost této otázky ochladila hlavy. Důstojník s brunátnou tváří stručně odpověděl: „Peníze jsou v rukou představeného chrámové správy.“ Všichni se obrátili na mladého, elegantního doktora Eleazara, který se

díval upřeně před sebe, jako by se ho to netýkalo. Poté Šimon bar Giora krátce pozdravil a odešel.

Ihned po jeho odchodu doktor Eleazar vybuchl. Nikdo v celé zemi nepochopí, jak mohl velekněz tak pánovitě vyloučit ze zasedání hrdinu od Bet Horonu. Mstitelé Izraele nejsou už ochotni dále trpět tuhle nechutnou panskou vypočítavost. Malověrně, počtářsky donedávna prohlašovali, že proti římskému vojsku se nedá nic dělat. A kde je teď dvanáctá legie? Bůh se zjevně přiklonil k těm, kteří už nechtěli čekat; a učinil zázrak. „Řím má šestadvacet legií," zvolal jeden z příslušníků mladší aristokracie, „myslíte si snad, že bůh udělá pětadvacet dalších zázraků?" – „Neříkejte nic takového, až odejdete z této místnosti," pohrozil Eleazar. „Lid už si na takovéhle ubohé vtipy nepotrpí. Situace si žádá nové rozdělení vládních funkcí. Vy všichni, kdož nejste příslušníky Mstitelů Izraele, budete smeteni, nenabídnete-li Šimonu bar Giorovi místo a hlas ve vládě národní obrany, kterou je nutno vytvořit." – „Nemám v úmyslu nabídnout panu Šimonovi místo ve vládě," řekl velekněz Anan. „Pomýšlí na to snad některý z doktorů a pánů?" Pomalu přejížděly jeho oči po shromáždění; na jeho úzké, podlouhlé tváři pod modrozlatou páskou velekněze nebylo známky vzrušení. Nikdo se neozval. „Jak chcete naložit s penězi, které vám pan Šimon odevzdal?" zeptal se Anan představeného chrámové správy. „Tyto peníze jsou určeny výhradně pro účely národní obrany," řekl doktor Eleazar. „A pro ostatní potřeby vlády nikoli?" otázal se Anan. „Nevím o žádných jiných úkolech vlády," odvětil doktor Eleazar. „Po smělém útoku vašeho přítele," řekl velekněz, „vznikla situace, v níž se nám zdálo žádoucí přenechat část našich pravomocí chrámové správě. Ale jistě pochopíte, že se s vámi nemůžeme rozdělit o svou pravomoc, posuzujete-li naše poslání tak úzce." – „Lid požaduje vládu národní obrany", řekl tvrdošíjně mladý Eleazar. „Taková vláda bude, doktore Eleazare," odpověděl velekněz, „obávám se však, že nebude moci počítat s účastí doktora Eleazara. Ve svízelných dobách Izraele existovaly vlády," pokračoval, „ve kterých neseděli ani finančníci ani vojáci, nýbrž jen kněží a státníci. A nebyly to nejhorší vlády v Izraeli." Obrátil se ke shromáždění: „Podle zákona může doktor Eleazar ben Šimon samostatně rozhodovat o finančních prostředcích chrámové správy. Pokladnice vlády jsou prázdné, peněžní hotovost doktora Eleazara vzrostla z bethoronské kořisti nejméně o deset miliónů sestercií. Přejete si, doktoři a páni, abychom vzali doktora Eleazara do vlády?" Mnozí vstali, nespokojeně napomínali, a dokonce hrozili, aby se Anan mírnil. „Nemám co odvolávat a nemám co dodat," ozval se velekněžův nezvýšený, hluboký hlas. „V těchto těžkých dobách jsou peníze důležité, ale účast příliš temperamentního doktora Eleazara ve vládě považuji za přítěž. Důvody pro i proti jsou zřejmé. Přistoupíme ke hlasování." – „Není třeba hlasovat," řekl doktor Eleazar, popelavý rozčilením. „Odmítl bych vstoupit do takovéhle vlády." Vstal a bez pozdravu opustil mlčící shromáždění. „Nemáme peníze ani vojáky," řekl zamyšleně doktor Jannaj, finanční správce Velké rady. „S námi je bůh, právo a rozum," řekl velekněz.

Byl určen akční program vlády na nejbližší týdny. Kněžské kolegium, Velká rada a nejvyšší soudní dvůr dospěly po důkladném prozkoumání stavu věcí k závěru, že válečný stav s Římem neexistuje. Došlo jen k buřičským činům ze strany jednotlivců, úřady nenesou žádnou odpovědnost. Židovská ústřední vláda v Jeruzalémě musí mobilizovat, protože se situace takto vyvinula. Ale vláda respektuje pobřežní území, Samaří, jako oblast přímo podřízenou římské správě. Přísně zakazuje jakýkoli počin, který by mohl být vykládán jako útok. Programem vlády je ozbrojený mír.

Proti chladnému, klidnému počínání starých pánů bylo těžko něco podniknout. Rázem se ukázalo, že přes vítězství u Bet Horonu zůstanou „Přísně spravedliví“ a „Vskutku pravověrní“ u moci. Josef přišel na zasedání s důvěrou. Věděl, že dojde k dělení země, věřil, že i na něho se kousek dostane, že tentokrát se mu podaří vklouznout mezi ty nasycené, a přesto hltavé vyšší pány a že se mu podaří něco pro sebe urvat. Opravňuje ho k tomu, když nic jiného, jeho nesmírná ctižádost. Ale nyní během debaty o akčním programu unikaly všechny jeho naděje jako víno děravou hadicí. V jeho hlavě bylo prázdno. Byl si při svém příchodu jist, že bude moci povědět něco významného, co donutí tyto muže, aby mu svěřili nějaké vedoucí místo. Teď si byl jist, že uplyne i tento den, i tato veliká příležitost, a on bude musit zůstat i nadále dole, jako pouhý snaživý ctižádostivec.

Aby byl zajištěn ozbrojený mír, bylo rozhodnuto jmenovat do každého ze sedmi okresů země dva vládní komisaře s diktátorskou plnou mocí. Josef seděl tupě na svém místě v zadních řadách. Co je mu po tom? Nikdo si ani nevzdechne, aby navrhl jeho.

Byli určeni komisaři pro Jeruzalém město i okolí, dále pro Idumeu, Tamnu a Gofnu. Nyní došlo na severní pohraniční okres, na bohatý zemědělský kraj Galileu. Tam měli Mstitelé Izraele nejvíc stoupenců. Zde vzniklo osvobozenecké hnutí, zde byly největší branné síly. Byl podán návrh, aby do této provincie byl poslán starý doktor Jannaj, Uvážlivý, střízlivý pán, nejlepší finančník Velké rady. Josef procitl ze své skleslosti. Takový nádherný kraj, tak bohatý, se svými klidnými, rozšafnými lidmi, tato podivuhodná, složitá provincie se spoustou problémů, ta že by měla být svěřena starému Jannajovi? Je to nepochybně vynikající teoretik, zasloužilý národohospodářský pracovník, ale muž naprosto nevhodný pro Galileu. Josef chtěl vykřiknout „Ne“, napolo vstal a předklonil se, jeho sousedé se na něho dívali, ale neřekl nic, bylo by to marné, jen si vzdychl, zatajil dech jako někdo, kdo by mohl hodně říci a raději to spolkne.

Ti, co seděli blízko něho, neubránili se úsměvu, jak málo se dovede tento mladý muž ovládat. Ale viděl ho ještě někdo**,** viděl jeho rozčilení i rezignaci. A neusmál se. Seděl daleko více vpředu než Josef. Byla to náhoda, že postřehl prudké gesto mladého člověka; neboť obvykle byla jeho zažloutlá, scvrklá víčka svěšena. Byl to pán drobný, starý a vetchý, nejvyšší zemský soudce, nejvyšší doktor Jochanán ben Sakkaj, rektor chrámové university. Povstal, když se po jednomyslném zvolení komisaře Jannaje rozpačitě čekalo, kdo podá návrh na druhého. V jeho drobné tváři, rozryté tisícerými vráskami, zasvítily oči s nenadálou

živostí. Řekl: „Navrhuji jako druhého komisaře pro Galileu doktora Josefa ben Matouše.“

Josef, na kterého se nyní obrátily všechny zraky, seděl kupodivu netečně. Dnes už desetkrát vychutnal pocit naděje a rezignace, ve svých představách se plně opájel splněním svých tužeb i zklamáním; proto ho teď nevzrušilo, když bylo vysloveno jeho jméno. Seděl tu nevšímavě, jako kdyby šlo o někoho jiného.

Pro ostatní byl návrh překvapující. Proč asi navrhl mírný a suchý nejvyšší doktor Jochanán ben Sakkaj, slovutný zákonodárce, tohoto mladého muže? Ten neprokázal své schopnosti dosud v žádném zodpovědném úřadě, a dokonce od té doby, co si získal u mas sympatie bezvýznamným úspěchem v případu tří nevinných, velikášsky dával najevo své sympatie k Modré síni. Pokládá snad nejvyšší doktor za žádoucí dát starému Jannajovi za společníka mladého muže, který je dobře zapsán i u Mstitelů Izraele? Ano, tak to asi bude. Je to správný návrh. Zanícenost makabejců rychle pohasne, jakmile se jim propůjčí úřední hodnost. Doktor Josef bude v Galileji nepochybně krotší než v Římě a v Jeruzalémě, a na druhé straně vodnaté vypočítavosti starého finančního teoretika Jannaje nijak neuškodí, když se do ní přimísí trochu mladého vína tohoto vznětlivého Josefa.

Josef zatím procitl ze své netečnosti. Nevyslovil teď někdo jeho jméno? Někdo? Sám nejvyšší doktor Jochanán ben Sakkaj. V dětství nejednou ucítil s úctou na své hlavě lehkou, žehnající ruku tohoto laskavého muže. V Římě Josef zjistil, že stařec má i tam pověst jednoho z nejmoudřejších lidí na světě. Jochanán ji získal, aniž o to sám usiloval, jen svou osobitostí. Josefovi byla takováto skromnost a naprostý nedostatek ctižádosti cizí, bylo mu to přímo nepochopitelné, hnětlo ho to a tísnilo, a tak se nejvyššímu doktorovi raději vyhýbal. A ten ho nyní navrhl.

Dojalo ho, když shromáždění návrh přijalo. Mužové, kteří mu dali toto zmocnění, jsou moudří a dobří. I on bude moudrý a dobrý. Nepůjde do Galileje jako jeden ze Mstitelů Izraele a nebude podléhat své ctižádostivosti. Bude klidný a pokorný a spolehne se na to, že ho bůh osvítí.

Rozloučil se s velekněžem společně se starým Jannajem. Anan stojí před ním chladný a přesný jako vždycky. Jeho pokyny jsou jasné. Galilea je vystavena největšímu nebezpečí. Jde o to zachovat v této provincii stůj co stůj klid. „Když si nebudete jisti, bude lépe, když neuděláte nic, než abyste si troufali příliš. Čekejte na pokyny z Jeruzaléma. Mějte oči stále obrácené k Jeruzalému. Galilea má silnou domobranu. Vaším úkolem, doktoři a páni, je uchovat tyto síly pro Jeruzalém.“ A pak řekl ještě Josefovi s nemilostivým pohledem: „Byl vám svěřen nesmírně zodpovědný úkol. Doufám, že to nebyl omyl.“

Josef vyslechl velekněžovy pokyny zdvořile, takřka pokorně. Ale dosáhly jen jeho sluchu. Musí samozřejmě velekněze poslouchat, dokud je v Jeruzalémě. Ale jakmile překročí galilejské hranice, bude pak odpovědný už jen jedinému, sobě.

Večer řekl Anan Jochanánu ben Sakkajovi: „Snad jsme se, doufejme, neukvapili, že posíláme do Galileje tohoto Josefa ben Matouše. Zná jen svou ctižádost.“

„Možná,“ odvětil Jochanán ben Sakkaj, „že bychom našli někoho spolehlivějšího. Bude to možná mnoho let vypadat tak, jako kdyby jednal jen ve svém zájmu. Ale já budu až do smrti věřit, že nakonec všechny jeho skutky nám poslouží.“

Nový komisař Josef ben Matouš cestoval křížem krážem po své provincii. Toho roku bylo období dešťů štědré, Jahve byl milostiv, nádrže byly plné, na hornogalilejských horách ležel sníh, bystřiny se vesele řinuly do údolí. V rovinách se sedláci shýbali k zemi a čichali k půdě, jaké bude počasí. Ano, byla to bohatá země, úrodná, na pohled rozmanitá pro svá údolí, pahorky i kopce, Genezaretské jezero, řeku Jordán, mořské pobřeží i dvě stovky měst. Jako skutečná boží zahrada spočívala v kouzelně průzračném vzduchu. Josef zhluboka dýchal. Dosáhl, oč usiloval, dostal se hodně vysoko, je to báječné být pánem této provincie. Kdo přijde do tohoto kraje s plnými mocemi jako on, ten si musí získat věhlas široko daleko a navždy; kdo to nedokáže, je k ničemu.

Ale už po několika dnech v něm začala hlodat hluboká nespokojenost a hlodala dál s každým novým dnem. Studoval spisy, archívy, volal k sobě představené okrsků, jednal se starosty, kněžími, představenými synagóg i učilišť. Pokoušel se organizovat, vydával příslušné pokyny a všichni s ním zdvořile souhlasili a jeho pokyny prováděli; ale dobře cítil, že nevěří tomu, co dělají, že jeho opatření jsou bezvýsledná. Všecko vypadalo jinak v Jeruzalémě a jinak v Galileji. Když přicházely do Jeruzaléma ustavičně stížnosti, jak tento kraj trpí těžkými daněmi, krčili v Jeruzalémě rameny, uváděli cifry, přijímali stížnosti Galileje s úsměvem, že to jsou věčně stejné nářky, a vymáhali pod ochranou římských zbraní daně dál jako dosud. Nyní srovnává Josef se stisknutými rty galilejskou skutečnost s jeruzalémskými ciframi. Zachmuřeně zjišťuje, že stížnosti galilejských sedláků, rybářů, řemeslníků a dělníků v přístavech i továrnách nejsou jen plané nářky. Lidé tu žijí v zaslíbené zemi, ale réva této země neroste pro ně. Tuk země dostávají v Caesareji Římané, její olej velcí pánové v Jeruzalémě. Půda je zdaněna takto: třetina zrní, polovina vína a oleje, čtvrtina ovoce. Dále je tu desátek chrámu, roční daň z hlavy na chrám a poutnická daň. Dále dávky z dražeb, solná daň, poplatky za mýto a mosty. Tady daně, tamhle daně, samé daně.

Pravda, tyto finanční otázky jsou věcí jeho kolegy Jannaje. Ale Josef nemůže mít Galilejským za zlé, že se mračí na doktory z kvádrové síně, kteří z nich dokáží mazaným a zašmodrchaným výkladem Písma vyrvat poslední sousto. V Římě a Jeruzalémě se naučil, jak je třeba zacházet s nespokojenými, že je nutno tu a tam jim ulevit, vážně a laskavě s nimi pohovořit, slavnostně slibovat a lacino je utěšovat. Ale tyhle prostředky zde neplatí.

V Jeruzalémě nad Galilejskými povýšeně ohrnují nos: jsou to venkované, jsou to křupáni bez vzdělání, hrubci, již během prvního týdne je Josef nucen s touto lacinou povýšeností skoncovat. Pravda, zdejší lidé jsou vlažní v plnění přikázání,

nechápou dobře učený výklad Písma. Ale na druhé straně dovedou být zas kupodivu přísní a fanatičtí. Naprosto se nechtějí spokojit s daným stavem. Říkají, že stát i život je nutno změnit od základu; teprve potom se budou moci naplnit slova Písma. Všichni v tomto kraji znají nazpaměť knihu proroka Izaiáše. Honáci skotu rozmlouvají o věčném míru, dělníci v přístavu o království božím na zemi; nedávno ho opravil jeden soukeník, když Josef necitoval zcela doslovně jedno místo z Ezechiela. Jsou to lidé pomalí a těžkopádní, navenek se chovají klidně a pokojně, ale v nitru nejsou nijak pokojní, je v nich veliká síla, jsou na všechno připraveni a ke všemu odhodláni. Josef jasně cítí, že to jsou lidé podle jeho vkusu. Jejich temná, vášnivá víra je pro člověka jeho ražení pevnější základnou a mocnější pobídkou než jeruzalémská planá učenost a chladná skepse.

Vynakládá horlivé úsilí, aby se s galilejskými lidmi sblížil. Nechce tu být kvůli Jeruzalému, nýbrž kvůli nim. Druhý komisař, starý doktor Jannaj, si ho nevšímá a nijak mu nepřekáží. Zajímají ho toliko finanční záležitosti. Usídlil se s ohromnou hromadou spisů v Sepforidě, v pokojném a poklidném hlavním městě kraje, a dobrosrdečně, zato však houževnatě a vytrvale zavádí novou finanční organizaci. Všechno ostatní přenechává svému mladšímu kolegovi. Ale když může Josef dělat i nedělat, co se mu zlíbí, nemůže se dostat z místa. Odložil všechnu učeneckou povýšenost, všechnu aristokratickou a kněžskou pýchu; rozmlouvá s rybáři, s dělníky pracujícími v loděnicích, se sedláky i řemeslníky jako se sobě rovnými. Lidé jsou přívětiví, dávají najevo, že je to pro ně pocta, ale za jejich slovy i jejich chováním vyciťuje Josef jakousi skrytou nedůvěru.

Galilejský kraj má jiné vůdce. Josef si to nechce přiznat, nechce mít s těmito muži nic společného, ale zná dobře jejich jména. Jsou to vůdci dobrovolnických jednotek, které Jeruzalém neuznává, selský vůdce Jan z Gišaly a jistý Sapita z Tiberiady. Josef vidí, jak všem zazáří oči, když se ozvou tato jména. Rád by se s těmi dvěma muži sešel, vyslechl si je, aby se dověděl, jak na to šli oni. Ale cítí svou nezkušenost, neschopnost, planost. Má funkci i vysoký titul, možná i moc; ale sílu mají jiní.

Pracuje do úmoru. Podněcuje ho stále naléhavěji touha, aby si získal právě tuto Galileu. Ale zdejší kraj se mu uzavírá. Je zde už pět týdnů, ale nedostal se dál než první den.

Za jednoho takového zimního večera prochází Josef ulicemi malého města Kafarnaa, centra Mstitelů Izraele. Na jednom ubohém, zanedbaném domě uvidí vztyčený prapor, znamení, že do krčmy došlo nové víno. Josef poznal své Galilejské už sdostatek na různých schůzích rad, zasedáních komisí, v synagógách i ve školách. Rád by je viděl jednou u vína, a tak vejde.

Je to nízká, chudobná místnost, primitivně vytápěná obyčejnou pánví, ve které se pálí trus. V smrdutém dýmu rozpoznává Josef dobrý tucet mužů. Všichni vzhlédnou, když vstoupí pán v pěkných šatech, prohlížejí si ho obezřetně, ale nikoli nepřívětivě. Přijde hostinský, ptá se, co je libo, vykládá, že pán přišel dnes právě vhod. Byl tady kupec s karavanou, dal si navařit spoustu pokrmů, zbylo ještě pár kuřat pečených v mléce. Je přísně zapovězeno jíst maso s mlékem; ale podle

názoru galilejských venkovanů drůbež není maso a není možno je přimět k tomu, aby drůbež nepekli a nevařili v mléce. Padají dobromyslné vtipy, když Josef tuto pochoutku zdvořile odmítne. Ptají se ho, kdo je, u koho nocuje, a podle přízvuku poznávají, že je z Jeruzaléma. Josef jim dá vlídnou, ale nejasnou odpověď; neví, zda ho poznali.

Hostinský si k němu přisedne a rozpovídá se. Jmenuje se Theofil, ale teď si dal jméno Giora, cizinec, je totiž sympatizující a má v úmyslu přestoupit k židovské víře. V Galileji je obyvatelstvo značně promíšeno s nežidovskými občany, je zde mnoho sympatizujících, kteří jsou přitahováni k neviditelnému bohu Jehovovi. Také tomuto Theofilu-Giorovi doktoři radili, jak je předepsáno, aby na židovskou víru nepřestupoval; neboť pokud není Židem, nepozbude spásy, ani když nesplní šest set třináct přikázání. Ale jakmile závazek přijme, uvede svou duši v nebezpečí, nebude-li poslušen zákona, a zákon je náročný a přísný. Theofil-Giora nebyl ještě obřezán, slova doktorů na něho zapůsobila; ale právě jejich přísnost ho vábila.

Podníceni přítomností pána z Jeruzaléma začali ostatní, vesměs lidé spoří, zdlouhaví a trochu neohrabaní, opětovně vykládat o své největší starosti, o těžkých vládních břemenech. Truhlář Chalafta musel prodat svou poslední vinici. Chtěl si přivést kozy z druhého břehu Jordánu; Římané na ně uvalili vysoké clo, truhlář chtěl kozy propašovat, ale byl chycen. Na celníky je každý krátký. Běda tomu, kdo zboží ohlásí, běda tomu, kdo je zapře. Teď ho potrestali pokutou v desetinásobné výši, protože to bylo už podruhé, a tak musil prodat vinici. Tkalci Azarjovi dal dohlížitel na magdalském tržišti zabavit už třetí stav, protože neměl zaplaceny poplatky za živnost. Všichni muži v tomto bohatém kraji byli otrhaní, žili mizerně. V Galileji byla spousta drůbeže, kozí mléko bylo laciné; ale tihle si zálibně zamlaskali, když se hospodský Giora zmínil o kuřatech vařených v mléce. Tohle jedli jen o velikých svátcích. Plahočili se do úpadu, ne pro své vlastní břicho, ale pro caesarejské a jeruzalémské pupky. Byly to zlé časy.

Naplnil se už čas? Hlásal to zde v Galileji už agitátor Juda a založil stranu Mstitelů Izraele, ale Římané ho ukřižovali. Nyní chodil krajem jeho syn Nachum a hlásal totéž. V Galileji se objevil též prorok Theuda, dělal zázraky, potom se vydal k Jeruzalému a prohlásil, že rozdělí vody Jordánu. Ale Římané ho ukřižovali a páni z Velké rady s tím vyslovili souhlas.

Pěstitel oliv Teradjon prohodil, že tento prorok Theuda byl možná skutečně šejdíř. Truhlář Chalafta zavrtěl těžce a ustaraně hlavou: „Šejdíř? Šejdíř? Snad by se byl na jeho výzvu Jordán opravdu nerozdělil. Ale ani pak by to nebyl šejdíř. Pak to byl jen předchůdce. Kdy už by se měl naplnit čas, ne-li teď, kdy se Gog a Magog opět pozvedají, aby napadli Izrael, jak stojí psáno u Ezechiela a v targu Jonathanově?“

Tkadlec Azarja chytrácky podotkl, že onen Theuda určitě nemohl být pravý Mesiáš; dověděl prý se totiž ze zaručeného pramene, že Theuda byl Egypťan, a Egypťan nemůže být přece Mesiášem.

Víno bylo dobré a pilo se hodně. Muži zapomněli na pána z Jeruzaléma a v oblacích smrdutého dýmu, vycházejícího z trusu v rozpálené pánvi, hovořili

pomalu, horlivě i vážně o Mesiáši, který nepochybně přijde dnes či zítra, ale rozhodně ještě letos. Truhlář Chalafta stál zavile a tvrdošíjně na svém, že Mesiášem může být i Egypťan. Což nestojí psáno, že koště železné vymete všechnu hnilobu z Izraele i z celého světa? A není tím železným koštětem Vykupitel? A jestliže jím je, což by poslal Jehova Žida, aby tloukl Židy, a neposlal by raději neobřezance? Proč by tedy nemohl být Mesiášem neobřezanec?

Ale kramář Tarfon bědoval ve svém těžkém, hrčivém nářečí: „Ach oj, určitě to bude Žid. Což nepraví doktor Dosa ben Natan, že shromáždí všechny rozptýlené a že pak, oj ach, bude ležet ubit, nepohřben v ulicích Jeruzaléma a že jeho jméno bude Mesiáš ben Josef? A jak se může někdo, kdo není Žid, jmenovat Mesiáš ben Josef?“

Tu se vmísil do rozmluvy hostinský Theofil-Giora a postavil se na stranu truhláře Chalafty. Hnětlo ho, že by Mesiáš nemohl být cizinec. Což není psáno v Písmu, že svine oblohu jako svitek knihy a že pak přijde trest a veliké zabíjení a oheň na město vražedné?

Někteří s ním souhlasili, druzí mu odporovali. Všichni byli vzrušeni. Zvolna, naříkavě, rozhorleně mluvili jeden po druhém, vášnivě diskutovali o tajemných a navzájem si odporujících proroctvích. Tito galilejští mužové skálopevně věřili ve Vykupitele. Jenže každý si ho představoval jinak a každý hájil svou představu, měl ji jasně před očima, věděl, že má pravdu on, a ne ten druhý, a každý horlivě sháněl pro svou představu doklady z Písma.

Josef pozorně naslouchal. Jeho zrak i čich byly sice choulostivé, ale nedbal štiplavého, ohavně páchnoucího dýmu. Pozoroval ty muže, jak si ve svých tvrdých lebkách srovnávají argumenty. Bylo patrné, jak těžko je vybavují, jak svízelně je hnětou v slova. Když Josef žil kdysi na poušti u poustevníka Bana, bylo mu slavně v atmosféře proroctví o spasení, dýchal je jako vzduch, v kterém žil. Ale v Jeruzalémě tato proroctví vybledla a slova o Vykupiteli mu tam byla z celého Písma nejvzdálenější a nejcizejší. Doktoři z kvádrové síně neviděli rádi, když někdo chtěl tato proroctví obracet k současnosti; mnozí se přikláněli k názoru velkého zákoníka Hillela, že Mesiáš se už dávno zjevil, a to v podobě krále Hiskii; škrtali dokonce z osmnácti proseb onu, aby přišel Vykupitel. Když se Josef zamýšlel sám nad sebou, shledal, že naděje ve Vykupitele se už před dávnými lety vytratila z jeho myšlenek i skutků. Ale teď, dnes večer, v téhle temné, zakouřené krčmě pocítil zcela zřetelně, jak na Spasitele čeká, že v tom je štěstí i obava, úhelný kámen celého života. Sluchem i srdcem sledoval ty muže a prostomyslné názory těchto tkalců, kramářů, truhlářů i pěstitelů oliv zdály se mu významnější než nejdůvtipnější komentáře jeruzalémských doktorů. Přinese Vykupitel snítku olivovou, nebo meč? Chápal tyto muže dobře, že je rozpory jejich sveřepé víry stále více rozněcují a že se přes všechnu zbožnost pouštějí do sebe stále hrozivěji.

Došlo to nakonec tak daleko, že truhlář Chalafta chtěl uhodit kramáře Tarfona pěstí. Tu však jeden z mladších sevřeným hlasem a spěšně řekl: „Nechte toho, počkejte, pozor, on ‚vidí‘.“ Tu pohlédli všichni směrem k rozžhavené pánvi. Vedle ní seděl jakýsi hrbáč s šedou pletí, vychrtlý a zřejmě krátkozraký. Až dosud téměř

neotevřel ústa. Teď usilovně mrkal v kouři, přivíral oči, jako kdyby chtěl rozpoznat něco, co stěží mohl dohlédnout, pak zase oči vytřeštil a mrkal.

Muži ho oslovili: „Vidíš, Akavjo? Pověz nám, co vidíš.“ Výrobce opánků Akavja se stále soustředěným pohledem řekl prostě a se silným přízvukem, hlasem ochraptělým od vína a kouře: „Ano, vidím ho.“ – „Jak vypadá?“ zeptali se muži. „Není veliký,“ řekl jasnovidec, „ale je sporý.“ – „Je to Žid?“ ptali se. „Myslím, že ne,“ řekl. „Nemá vousy. Ale což lze vyčíst z tváře, zda je někdo Žid?“ – „Je ozbrojen?“ – „Nevidím meč,“ odpověděl jasnovidec, „ale zdá se mi, že má brnění.“ – „Jak mluví?“ zeptal se Josef. „Pohybuje ústy,“ odpověděl výrobce opánků Akavja, „ale já neslyším. Myslím, že se směje,“ dodal důležitě. „Jak se může smát, když je to Mesiáš?“ zeptal se nespokojeně truhlář Chalafta. Jasnovidec odpověděl: „Směje se, a přesto je strašný.“

Pak si přejel rukou oči a prohlásil, že už nic nevidí. Byl teď znaven a hladov, choval se nevlídně, pil hodně vína, objednal si také kuře vařené v mléce. Krčmář vyprávěl Josefovi o výrobci opánků Akavjovi. Je velmi chudý, ale; přesto vykoná každý rok pouť do Jeruzaléma a přináší obětního beránka. Do vnitřních dvoran nesmí vstoupit, protože je mrzák. Lne však ke chrámu celým srdcem a celým svým majetkem a je obeznámen s vnitřními dvoranami lépe než mnozí, kteří tam byli. Třeba právě proto, že nesmí zhlédnout chrám, dává mu Hospodin prohledat jiné věci.

Muži zůstali spolu ještě dlouho, ale o Vykupiteli už nemluvili. Teď hovořili o tom, jak vzrostl počet makabejců, vykládali o jejich organizaci i vyzbrojení. Brzy nastane den, kdy udeří. Výrobce opánků Akavja zatím už zase okřál a dobíral si neobřezaného hostinského, že až tento den přijde, bude musit při tomhle velkém prádle uvěřit i on. Potom opět obrátili pozornost na jeruzalémského pána a dobírali si ho svým nemotorným a přitom nikoli nelaskavým způsobem. Josef se nebránil a smál se s nimi. Nakonec ho pozvali, aby byl jejich hostem a pojedl kuře vařené v mléce. Trval na tom zejména výrobce opánků Akavja, jasnovidec. Ječel svéhlavě, tvrdošíjně: „Jíst, pane, musíte jíst.“ V Římě Josef zvlášť nedbal na dodržování zvyklostí, v Jeruzalémě přesně zachovával příkazy i zákazy. Tady je Galilea. Chvíli se rozmýšlel. Pak se pustil do jídla.

Josef si vybral za své hlavní sídlo Magdalu, příjemné velké město u Genezaretského jezera. Když si vyjede kousek po jezeře, vidí na jihu bílé, nádherné město, nejkrásnější město kraje; nespadá však pod jeho pravomoc, patří králi Agrippovi. Jmenuje se Tiberias. A tam sídlí jako královský guvernér Justus. Není snadné vládnout tomuto městu. Více než třetinu jeho obyvatel tvoří Řekové a Římané, hýčkaní králem, ale doktor Justus, jen co je pravda, dbá na pořádek. Když Josef přišel do Galileje, oplatil mu Justus zdvořile návštěvu, kterou u něho Josef vykonal. Ale o politice neřekl ani slovo. Nepovažuje zřejmě jeruzalémského plnomocníka za dost mocného. Josefa to nesmírně dráždí. Cítí palčivou touhu ukázat mu, co dovede.

Nad Tiberiadou na kopci se mohutně, zářivě rozkládá palác krále Agrippy, ve kterém bydlí Justus. Na nábřežích jsou nádherné vily a obchody. Ale v Tiberiadě je

také spousta chuďasů, rybáři a lodníci, nosiči břemen, průmysloví dělníci. V Tiberiadě jsou Řekové a Římané bohatí, a židé jsou proletáři. Práce je namáhavá, daně jsou vysoké, ve městě pociťuje chuďas ještě krutěji než na venkově, co všecko mu chybí. V Tiberiadě je mnoho nespokojenců. Ve všech krčmách je slyšet buřičské řeči proti Římanům a proti králi Agrippovi, který se od nich dává vydržovat. Hlavní slovo jménem těchto nespokojenců má onen Sapita, sekretář rybářského družstva. Odvolává se na Izaiáše: „Běda těm, kdož staví dům za domem a hromadí pole za polem.“ Justus se snaží všemi prostředky toto hnutí potlačit, ale jeho pravomoc končí na městských hranicích Tiberiady, a tak nemůže zabránit tomu, aby Sapitův dobrovolnický oddíl nevytvářel opěrné body na ostatním galilejském území a aby k Sapitovi nepřecházelo z těchto okresů stále více lidí.

Josefovi není nemilé, že počet Sapitových přívrženců vzrůstá a že se jeho tlupy zahnizďují i všude v oblasti jeruzalémské vlády. Sapitovi lidé požadují od obcí podléhajících Josefovi peníze na podporu národní věci, a když je nedostanou, podnikají trestné výpravy, povážlivě připomínající loupeže a drancování. Josefova policie málokdy zasáhne, a když někoho zadrží, nakládají s ním Josefovy soudy mírně.

Josef má ohromnou radost, když Sapita k němu přijde. Galilea mu začíná věřit, Galilea k němu přichází. Má pocit, že teď nebude již dlouho trvat a že vyburcuje také povýšeného Justa z jeho upjatosti. Ale svou radost moudře utají. Dívá se na Sapitu. Je silný, zavalitý, jedno rameno má níž. Má řídký, ve dví rozdělený plnovous a malé, fanatické oči. Josef s ním rozmlouvá, vyjednává s ním jen tak na půl slova. Je lehčí dohodnout se s ním než s Justem. O výsledku jednání není proveden žádný zápis; ale když Sapita odejde, vědí oba, že došlo k dohodě, která má větší význam než obsáhlá smlouva. Kdo ze Sapitových lidí se nebude cítit v Tiberiadě dosti bezpečen, bude moci klidně uprchnout na Josefovo území; tam s ním bude šetrně zacházeno. A Josef nebude už napříště musit vynakládat tolik námahy, aby vymačkal ze skoupého doktora Jannaje peníze na svůj válečný fond; co mu odepře doktor Jannaj, to mu dá Sapita.

Dohoda se oboustranně dodržuje. A nyní opravdu přiměje Josef Justa, aby začal mluvit o politice. Justus pošle dopis s naléhavou žádostí, aby jeruzalémští pánové nadále nesabotovali jeho snahy o potlačení tlup řádících v Galileji. Starý doktor Jannaj položí Josefovi několik nepříjemných otázek. Ale ten se tváří udiveně, že prý má Justus nějaké vidiny. Jakmile je sám, spokojeně se usmívá. Těší se na boj.

Je dohodnuto, že věc bude s Justem projednána ústně. Společně se starým doktorem Jannajem jede Josef dobře udržovanými tiberiadskými ulicemi na svém krásném arabském koni Šípovi, zvědavě okukován obyvateli. Je si vědom, že na koni dobře vypadá, dívá se před sebe nevšímavě, trochu nafoukaně. Jedou vzhůru po návrší k paláci krále Agrippy. Bělostná a nádherná tyčí se před vchodem obrovitá socha císaře Tiberia, po kterém je město nazváno. Také arkády před palácem jsou plné soch. Josefa to hněte. Nelpí na starých zvyklostech, ale jeho srdce naplňuje neviditelný bůh Jahve, a tak ho hluboce pobuřuje, že v Jehovově

zemi je nucen dívat se na zapovězené podoby, zobrazovat podoby je výhradním právem božské tvůrčí síly. Bůh dovolil člověku, aby dal těmto podobám jména; ale aby je sám zobrazoval, to je troufalost a zločin. Sochy zde kolem jsou pohanou neviditelného boha. Ten tam je skrytý neklid, vyplývající z nedobrého svědomí, s nímž se Josef vydal na cestu k Justovi; teď ho naplňuje ryzí rozhořčení, cítí se nad Justa povznesen. Ten je představitelem oné rozbředlé, bázlivé politiky; on, Josef, přichází jako voják Hospodinův.

Justus, kterému se protiví jakákoli slavnostnost, snaží se zbavit rozhovor úředního rázu. Tři pánové leží proti s0bě a snídají. Justus začal řecky, ale potom přešel zdvořile do aramejštiny, i když mu tento jazyk zřejmě činí jisté potíže. Pomalu se pustí do politických otázek. Doktor Jannaj je jako vždycky pln ochoty a žoviálnosti. Josef hájí svou politiku; rozohňuje se víc, než by sám chtěl. Právě proto, že je nutno zabránit straně, která je pro válku, v nepředložených útocích, je nutno jí v lecčems poshovět. „Domníváte se, že je nutno učinit mír aktivnějším?“ zeptal se Justus, a jeho otázka měla nepříjemně ironický přízvuk. „Nemohu si pomoci, ale musím ubezpečit autora knihy o Makabejských, že v praktické politice považuji makabejská gesta, ať slouží jakémukoli účelu, i dnes za pochybená.“ – „A nejsou ti nejméně příjemní Makabejci právě zde ve vaší Tiberiadě?“ zeptal se bodře doktor Jannaj. „Nemám bohužel dost moci,“ přiznal Justus upřímně, „abych svého Sapitu zatkl. Vy byste to, pánové, dokázali spíš. Ale jak už jsem vám napsal, je to právě shovívavost vašich soudů, která vede mé Mstitele Izraele k takové troufalosti.“ – „Ani pro nás to není tak snadné,“ omlouval se doktor Jannaj. „Koneckonců nejsou tihle lidé nějací sprostí lupiči.

Josef zasáhl: „Ti lidé se odvolávají na Izaiáše. Věří,“ dodal zvýšeným hlasem a svárlivě, „že čas se naplnil a že velmi brzy přijde Mesiáš.“ – „Izaiáš učí,“ odpověděl nijak hlasitě, ale zarputile Justus, „abychom přesilu trpělivě snášeli. Snášejte ji a důvěřujte, učil Izaiáš.“ Josefa ten citát podráždil. Chce ho snad Justus poučovat? „Ohniskem nepokojů je vaše Tiberias,“ řekl ostře. „Ohniskem nepokojů je vaše Magdala, doktore Josefe,“ opáčil zdvořile Justus. „Nezmohu nic, když vaše soudy mé zločince osvobozují. Ale když budete z výtěžků těchto loupeží i nadále rozmnožovat svůj válečný fond, doktore Josefe,“ teď mluvil ještě zdvořileji, „neručím za to, že si můj král nevyzvedne jednou tyto částky násilím zase zpátky.“

Doktor Jannaj sebou trhl. „Máte doopravdy v pokladně Sapitovy peníze, doktore Josefe?“ Josef zuřil. Tenhle zpropadený Justus si zřejmě udržuje velkorysou výzvědnou službu; peněžní zásilky byly dodávány ve vší tajnosti. Řekl vyhýbavě, že sice dostal nějaké peníze na galilejskou domobranu také z Tiberiady, ale že je zcela neuvěřitelné, aby to byly peníze z kořisti Sapitovy tlupy. „Věřte mi, že z ní jsou,“ řekl přívětivě Justus. „Musím vás velmi naléhavě požádat, abyste tu pakáž tímto způsobem dále nepodporoval. Nepokládal bych za slučitelné se svou úřední povinností, kdybych nadále dovoloval vaše štvaní proti mé Tiberiadě.“ Stále ještě mluvil velmi zdvořile; že je vzrušen, bylo patrné spíše podle toho, že začal zase mluvit řecky. Ale doktora Jannaje najednou přešla všechna srdečnost. Vyskočil a mával před Josefem rukama. „Máte peníze od Sapity?“ křičel. „Máte

peníze od Sapity?“ A nečekaje, až mu Josef odpoví, obrátil se k Justovi. „Jestliže dojdou nějaké peníze z Tiberiady, všechny tyto částky poukážeme vám,“ sliboval.

Sotva přijeli za město, oba komisaři se rozjeli každý svou cestou. „Upozorňuji vás,“ řekl Jannaj ledovým hlasem, „že nesídlíte v Magdale jako jeden ze Mstitelů Izraele, nýbrž jako jeruzalémský komisař. Já si vaše extravagance a pitoreskní dobrodružné kousky vyprošuji,“ křičel. Josef, bledý hněvem, nebyl schopen odpovědět jediným slovem. Viděl jasně, že přecenil své síly. Doktor Jannaj má dobrý čich, ten se vyzná, jak si kdo stojí. Když on si troufá vyplísnit ho jako kluka, je zřejmě jeho pozice zpropadeně vratká. Měl ještě vyčkat, neměl se ještě pouštět s Justem do boje. Jeruzalém ho při nejbližší příležitosti odvolá a Justus se bude usmívat, nasadí si zas ten protivný úsměv, který Josef dobře zná.

Nebude se usmívat. Josef už ví, jak tomuhle úsměvu zabránit. Co ví Justus o Galileji? Ale Josef už jí přišel na kloub. Nemá už strach z galilejských vůdců. Sapita k němu přišel sám od sebe, teď si pozve druhého, Jana z Gišaly. Ukáže se, že skutečnou moc v kraji nemá Jeruzalém, nýbrž triumvirát Jan, Sapita a Josef. Ať si jim pak říkají loupežnické tlupy nebo pakáž nebo podobně. Ani ho nenapadne, aby přerušil spojení se Sapitou. Naopak, spojí na území jeruzalémské vlády i mimo ně všechny ozbrojené jednotky, ať jsou uznávány či nejsou, v jednotný branný útvar. Ne jako jeruzalémský komisař, nýbrž jako vůdce strany Mstitelů Izraele.

Jan z Gišaly, vůdce dobře ozbrojených galilejských selských jednotek, měl zřejmě radost, když si ho Josef pozval. Nablízku svého rodiště, malé horské osady Gišaly, podle které se nazýval – podle matriky se jmenoval Jan ben Levi – vlastnil ne zvlášť výnosný stateček, kde se dařilo zejména olivám a fíkům. Byl to člověk širokoplecí, rozvážný, dobromyslný, náramně mazaný, jako stvořený, aby ho Galilejci měli rádi. V době Cestiova tažení zorganizoval v Horní Galileji proti Římanům úskočnou, neutuchající drobnou válku. Ustavičně byl na cestách, znal v kraji každou mez. Když teď Jan konečně přišel, nemohl Josef pochopit, že se s ním nespojil už dříve. Nevysoký, ale sporý a svalnatý seděl Jan před ním, s širokým snědým obličejem, s krátkými nakroucenými kníry, s nosem sploštělým a s šedivýma, vychytrale ho pozorujícíma očima. Byl to však přes všechnu prohnanost dobromyslný, upřímný člověk.

Okamžitě se vytasil s naprosto jasným návrhem. Po celém kraji nashromáždil král Agrippa obilí, nepochybně pro Římany. Jan chce toto obilí zrekvírovat pro své ozbrojené jednotky, jde o nezbytné opatření, k němuž žádá Josefa o souhlas. Stěžoval si, že Jeruzalém se kvůli penězům a aristokracii odříká své sounáležitosti se svými dobrovolnickými jednotkami. Je prý přesvědčen, že Josef je jiný než ti chrámoví tichošlápci. „Vy, doktore Josefe, náležíte srdcem ke Mstitelům Izraele. To je cítit na sto honů. Vašemu velení bych své jednotky ochotně svěřil,“ řekl upřímně a dal mu podrobný seznam své organizace. Bylo to osmnáct tisíc mužů. Josef vyslovil s rekvizicí obilí souhlas.

Nebál se bouře, jakou rekvizice nutně rozpoutá. Jestliže využije bezohledně své pozice, jestliže získá v Galileji skutečnou moc, pak už se možná Jeruzalém

neodváží odvolat ho. A kdyby, bude na něm, zda se odvolat nechá. S napětím téměř radostným očekával, co se bude dít.

Také Jana z Gišaly rozhovor s Josefem uspokojil. Byl to srdnatý muž a nechyběl mu humor. Celá Galilea věděla, že to byl on, kdo zabavil obilí krále Agrippy. Ale on se tvářil jako neviňátko, o ničem nevěděl. Všechno se stalo jen na rozkaz jeruzalémského komisaře. Zcela veřejně si zajel na nepřátelskou půdu do Tiberiady, aby si v tamějších horských pramenech léčil revmatismus. Věděl, že kdyby Justus něco proti němu podnikl, jeho lidé by napadli Tiberiadu. Justus se smál. Skutky tohoto muže pokládal za zhoubné, ale způsob, jakým je prováděl, se mu líbil.

Ale do Jeruzaléma a Sepforidy poslal rozhořčenou notu. Rozčilen, vztekem sotva popadaje dech, přišel starý doktor Jannaj k Josefovi. Obilí je nutno samozřejmě neprodleně vrátit. Josef uvítal rozhorleného starého pána velmi zdvořile. Obilí bohužel není možno vrátit, odprodal je už dál. Jannaj musil opustit Josefa, který zdvořile krčil rameny, s nepořízenou. Měl aspoň malou útěchu: Josef poslal značnou část výtěžku do Jeruzaléma.

V městě Tiberiadě patřil k nejoblíbenějším agitačním prostředkům Mstitelů Izraele boj proti bezbožnosti vládnoucí vrstvy, proti jejím sklonům napodobovat Řeky a Římany. Když Sapita navštívil Josefa podruhé, podotkl Josef, že i jeho hluboce pobouřily sochy, které se tak provokativně roztahují před královským palácem. Zachmuřený zavalitý muž povytáhl rameno ještě výš, otevřel svá malá očka a zase je přimhouřil, nervózně si začal poškubávat jeden konec svého rozděleného vousu. Josef ho podpichoval dál. Citoval proroka: „Tele je v zemi, a Hospodin je zavrhl. Lidská ruka je vytvořila, pročež nemůže to být bůh.“ Čekal, že Sapita bude v proslulém citátu pokračovat: „Budiž tedy tele na padrť rozdrceno.“ Ale Sapita se jen usmál, přeskočil tuto část a citoval velmi tiše, spíše sám sobě než Josefovi, další větu: „Sejí vítr, a sklidí bouři.“ Potom konstatoval věcně: „My protestujeme ustavičně proti této zločinné nepřístojnosti. Byli bychom jeruzalémskému komisaři vděčni, kdyby i on vznesl v Tiberiadě protest.“

Sapita nebyl tak otevřený jako Jan z Gišaly, ale na jeho slabé náznaky bylo možno se spolehnout. Kdo seje vítr, sklidí bouři. Josef se s doktorem Jannajem ani nedomlouval a sám požádal Justa o další rozhovor.

Tentokrát, přišel Josef do Tiberiady neokázale, jen s jediným sloužícím. Justus vztáhl na přivítanou po římském způsobu paži s otevřenou dlaní, ale zase ji spustil, usmál se, jako by se jaksi omlouval, a pozdravil hebrejsky: „Pokoj.“ Tak tu seděli oba pánové jeden proti druhému, bez třetí osoby, každý toho věděl o druhém dost a dost, aby se z celé duše nenáviděli. Od té doby, co si naposledy v Římě pohovořili, oba dosáhli úspěchu, vládli teď nad lidmi i osudy, vyspěli, rysy jim ztvrdly, ale stále ještě si byli podobní, bledšnědý Josef a žlutosnědý Justus.

„Citoval jste proroka Izaiáše,“ řekl Josef, „když jsme spolu nedávno rozmlouvali.“ – „Ano,“ řekl Justus. „Izaiáš učil, že by se malá Judea neměla pouštět do boje se svým světovládným protivníkem.“ – „Tak učil,“ řekl Josef, „a na konci svého života se uchýlil do vykotlaného cedrového kmene a byl rozřezán

pilou.“ – „Lépe když je rozřezán jeden člověk než celá země,“ řekl Justus. „Co vlastně chcete, doktore Josefe? Snažím se najít nějakou logickou souvislost v tom, co děláte. Ale buď jsem příliš hloupý, abych vás pochopil, nebo jdete jen za jedním cílem: Judea vyhlásí Římu válku pod vedením nového Makabejského, Josefa ben Matouše.“ Josef se ovládl. Zná už bohužel od římských dob tuto Justovu utkvělou představu, že ho totiž pokládá za válečného štváče. To že on není. Nechce válku. Ale také z ní nemá strach. Ostatně i z Justova hlediska pokládá jeho metody za nesprávné. Ustavičné zdůrazňování míru vede nakonec k válce stejně nezbytně jako ustavičné zdůrazňování války. Je naopak nutno rozumnými ústupky připravit válečnou stranu o jakoukoli záminku. „A my v Tiberiadě to patrně neděláme?“ otázal se Justus. „Ne,“ odpověděl Josef, „vy v Tiberiadě to neděláte.“

„Poslouchám,“ řekl Justus zdvořile. „Vy v Tiberiadě,“ vykládal Josef, „máte například tento královský palác s podobami lidí a zvířat, který je pro celou provincii neustálým pohoršením, neustálým popudem k válce.“ Justus se na něho podíval, pak se mu na tváři rozhostil úsměv. „Přišel jste jen proto, abyste mi řekl tohle?“ zeptal se. Josef v sobě nahromadil všechen svůj vztek proti troufalé vyzývavosti soch. „Ano,“ řekl.

Tu ho Justus požádal, aby ho doprovodil. Prováděl jej palácem. Byl to palác právem proslulý, nejkrásnější stavitelské dílo v Galileji. Justus prováděl Josefa sály, dvoranami, síněmi i zahradami. Ano, všude byly sochy, byly nedílnou součástí stavby. Král Agrippa, jeho předchůdce i předchůdce jeho předchůdce snesli sem s velikým vynaložením námahy, peněz i vkusu krásné věci z celého světa a vytvořili zde jednotný celek z uměleckých děl, z nichž některá byla velmi stará a slavná. V jedné dvoraně, obložené hnědavým lámaným kamenem, zastavil se Justus před drobným, již zvětralým starým egyptským sochařským dílkem, znázorňujícím větev a na větvi sedícího ptáka. Bylo to dílko velmi prosté, dokonce strnulé, ale malý pták, ještě sedící, měl v sobě blaženou lehkost letu, ke kterému již zvedal křídla. Justus zůstal chvíli stát před soškou všecek uchvácen. Potom řekl něžně, jako kdyby procitl: „Mám snad odstranit tohle?“ a ukázal dokola: „A tohle? A to? Pak by celá budova pozbyla smyslu.“ – „Rozvalte tedy celou budovu,“ řekl Josef a v jeho hlasu byla tak bezmezná zášť, že Justus už neřekl ani slovo.

Již nazítří si k sobě Josef pozval vůdce tlupy Sapitu. Ten se hned zeptal, zda Josef u panstva v Tiberiadě pořídil.

Ne, odpověděl Josef, jejich srdce jsou zatvrzelá. Ale jeho moc končí bohužel na hranicích města. Sapita si začal prudce poškubávat jednu stranu svého vousu. Tentokrát vyřkl větu, kterou minule citoval jen v duchu: „Samarské tele je nutno rozbít na padrť.“ Kdyby Tiberiadští, odpověděl Josef, nemohli už snášet pohled na toto pohoršení, měl by pro tyto lidi plné pochopení. „Také azyl?“ zeptal se Sapita. „Snad i azyl,“ řekl Josef.

Když Sapita odešel, zmocnily se Josefa pochybnosti. Sapita je přes vysedlá ramena hromotluk, ten se s těmi věcmi nebude nijak piplat. Když vnikne on a jeho lidé do paláce, nebudou patrně odstraněny pouze sochy. Je to krásná stavba, stropy jsou z cedrového dřeva a ze zlata, je tam spousta vzácných předmětů. Palác náleží

nesporně králi Agrippovi a je nesporně pod ochranou Římanů. Teď byl jistou dobu v zemi klid a v Jeruzalémě doufají, že dojde s Římem k dohodě. Výrobce opánků Akavja uviděl v zakouřené krčmě v Kafarnau Mesiáše, a ten neměl meč. Jistí lidé v Římě čekají jen na to, aby jeruzalémská vláda podnikla něco, co by bylo možno označit jako útok. Co teď Josef vyslovil, to by mohlo uvést do pohybu těžký balvan, který až dosud mnoho rukou ze všech sil zadržovalo.

Následující noc byl palác krále Agrippy přepaden. Byla to rozlehlá budova, pevně stavěná, a nebylo snadné srovnat ji se zemí. Také se to úplně nepodařilo. Zběhlo se to za slabého měsíčního svitu a kupodivu docela bez křiku. Veliké množství obratných lidí tu sveřepě roztloukalo tvrdé kameny, rvali je rukama, rozdupávali je. Rozdupali i květinové záhony na zahradě. S obzvláštní zběsilostí rozbíjeli vodotrysky. Bez ustání přebíhali sem a tam, aby ukořistili vzácné koberce a tkaniny, zlaté obložení stropů a stolní desky z vybraného dřeva, a přitom se neozval jediný výkřik. Justus brzy poznal, že jeho oddíly jsou příliš slabé, než aby mohly s úspěchem zasáhnout, a proto zakázal jakýkoli odpor. Ale Mstitelé Izraele povraždili už na sto vojáků a řeckých obyvatel města, kteří se snažili zabránit drancování. Budova hořela pak ještě téměř celý příští den.

Dobytí tiberiadského paláce způsobilo, že se celá Galilea zhrozila. V Magdale naléhali úředníci bázlivě na Josefa, aby jim pověděl, co mají dělat, jaké zaujmout stanovisko. Josef zarytě mlčel. Pak najednou s velikých spěchem odjel den po požáru do Tiberiady, aby vyslovil Justovi jménem jeruzalémské vlády soustrast nad velikým neštěstím a aby mu nabídl svou pomoc. Našel Justa, jak bloudí tupě a bezradně uprostřed trosek. Justus si nevyžádal od svého krále žádné vojsko, nepodnikl nic proti Sapitovi a jeho lidem. Muž jindy tak energický malátně a zoufale složil ruce do klína. Ani teď, když uviděl Josefa, nepověděl mu jediné posměšné slůvko, jedinou kousavou poznámku. Řekl mu, a jeho hlas byl ochraptělý vzrušením a starostmi a jeho tvář byla bledá: „Ani nevíte, co jste způsobil. Největším zlem nebylo to, že byla odmítnuta chrámová oběť, ani útok na Cestia, ba ani výnos o Caesareji. Tohle, tohle, tohle znamená definitivně válku.“ Měl v očích slzy hněvu a zármutku. „Jste zaslepen ctižádostivostí,“ řekl Josefovi.

Velký podíl z kořisti, získané v paláci, odevzdal Sapita Josefovi. Zlato, ušlechtilé dřevo, kusy soch. Josef mimoděk hledal větev s ptákem z hnědavého kamene, ale nenašel ji; byla patrně z bezcenného materiálu a snadno se rozbila.

Zprávy z Tiberiady byly pro jeruzalémské pány jako rána palicí do hlavy. Dík zprostředkování mírumilovného plukovníka Paulinia byl již získán poloviční příslib římské vlády. Řím prohlásil, že bude-li v Judeji zachován klid, spokojí se s vydáním několika málo vůdců, především Šimona bar Giory a doktora Eleazara. V Jeruzalémě měli radost, že se těch štváčů zbaví. Teď se následkem nesmyslných událostí v Tiberiadě všecko zhroutilo.

Mstitelé Izraele, kteří už byli přitlačeni ke zdi, opět zvedli hlavy. Jejich shromaždiště, Modrá síň, stalo se ohniskem Judeje. Prosadili, že jejich doktor Eleazar byl povolán do vlády. Mladý elegantní pán se dal velkopansky, vychutnávaje do dna pokoření těch druhých, prosit, než volbu přijal. Ale

vzpurného galilejského guvernéra, který jednal zjevně v rozporu s pokyny vlády, nemohla zachránit ve funkci ani Modrá síň. Doktor Jannaj podal Velké radě osobně zprávu a rozhořčeně požadoval sesazení a potrestání toho zločince, Josefa ben Matouše. Mstitelé Izraele si ho netroufali hájit; zdrželi se hlasování. Z pánů ve vládě jen jediný našel pro Josefa dobré slovo, starý, laskavý doktor Jochanán ben Sakkaj. Řekl: „Nesuďte nikoho, dokud se nedožije svého konce."

Josefův starý otec, vychrtlý a sangvinický Matouš, byl teď stejně zoufalý, jako byl při jmenování svého syna blažený. Naléhavě ho zapřísahal, aby dřív než dojde do Galileje dekret o jeho odvolání, šel sám do Jeruzaléma a pokusil se o ospravedlnění. Kdyby prý zůstal v Galileji, znamenalo by to pro všechny jistou záhubu. Ze jeho srdce je zkormouceno až k smrti. Nechce prý zavřít naposled oči, dokud ještě jednou neuvidí svého syna Josefa.

Když Josef tento dopis dostal, usmál se. Jeho otec je starý pán, kterého velice miluje, ale který se dívá na všecko příliš bojácně a černě. Josefovo srdce bylo plné důvěry. Opětovně vypadaly věci jinak v Galileji než v Jeruzalémě. Ode dne, kdy byly v Tiberiadě pokáceny sochy, oslavuje ho celá Galilea; všude se ví, že bez jeho souhlasu by se to nikdy nedalo uskutečnit. Strhl onu stěnu, která čněla mezi nám a galilejským lidem, platí teď v kraji skutečně za druhého Judu Makabejského, jak se mu posmíval Justus. Ozbrojené jednotky ho poslouchají. On není závislý na Jeruzalémě, nýbrž Jeruzalém na něm. Může jeruzalémský dekret o svém sesazení prostě roztrhat.

Té noci měl těžký sen. Po všech silnicích se hrnuly římské legie, viděl, jak se valí stále blíž, zvolna, nezadržitelně, s přísnou kázní, v šestistupech, jsou jich tisíce, ale jako jeden muž. To byla sama válka, která se tu k němu blížila, to byla ona „technika", slepě poslušný, nesmírně mocný stroj, bylo marné chtít se mu ubránit. Viděl legie jdoucí stejným krokem, viděl to zcela zřetelně, ale, a to bylo strašlivé, neslyšel je. Zasténal. Byla to jediná obrovitá noha v nesmírně veliké vojenské botě, zvedala se, našlapovala, zvedala se, našlapovala, nebylo možno jí uniknout, za pět minut, za tři minuty tě rozšlápne. Josef seděl na svém koni Šípovi; Sapita, Jan z Gišaly, všichni se na něho dívali zamračeně a vyzývavě a čekali, až vytasí meč z pochvy. Sáhl po meči, ale nedal se vytáhnout, byl v pochvě přibit; Josef sténal, Justus z Tiberiady se šklebil, Sapita divoce a zuřivě popotahoval jeden pramen svého dvojdílného plnovousu, truhlář Chalafta zvedal silné pěsti. Josef cloumal mečem, trvalo to věčnost, cloumal jím a cloumal, a ne ho dostat ven. Výrobce opánků Akavja ječel: „Jíst, pane, musíte jíst," a noha v obrovité vojenské botě se zvedala a našlapovala a stále se přibližovala.

Ale když se Josef probudil, bylo zářivě jasné zimní jitro, a to strašlivé, nekonečné čekání na přibližující se vojenskou botu bylo zcela zapomenuto. Všechno bylo dobré tak, jak se to událo. Ne Jeruzalém, sám bůh ho postavil na toto místo. Bůh chce válku.

S velikým zanícením se pustil do příprav na tuto svatou válku. Jak se mohlo stát, že v Římě jedl s cizinci u jednoho stolu, že s nimi spal v jedné posteli? Teď se i jemu jako ostatním hnusil pach jejich kůže, šířili v zemi mor. Římská správní

organizace, římské silnice a vodovody jsou možná dobré: ale tato svatá země judska bude malomocná, bude-li se v ní žít jinak než židovsky. Zmocnila se ho posedlost, v jaké tehdy napsal svou knihu o Makabejských. Vylíčil v ní, osvícen předtuchou, svou vlastní budoucnost. Jeho síla vzrůstala. Pracoval neúnavně ve dne v noci. Upevňoval správní službu, shromažďoval zásoby, zaváděl v branných jednotkách kázeň, zesiloval opevnění. Projížděl galilejskými městy, rozlehlými, tichými rovinami, horami i údolími, po březích řek i jezer a po mořském pobřeží, kolem vinic, olivových hájů a morušových stromů. Projížděl všude na svém koni Šípovi, mladý, silný, vyzařovala z něho plamenná radost i sebedůvěra, před ním se třepotala korouhev s písmeny makkabi – „Kdo je jako ty, ó Pane?“ – a kdekoli se objevil a promluvil, kdekoli se vynořil jeho prapor, galilejská mládež planula nadšením.

Mnozí, když poslouchali Josefovy projevy, horoucí slova víry, že je nutno zničit Edom, vybuchující z něho jako kamení a oheň ze sopky, volali, že povstal nový prorok v Izraeli. „Marin, marin, náš pán, náš pán,“ volali vášnivě (i líbali mu ruce a lem jeho roucha.

Zajel do Meronu v Horní Galileji. Bylo to bezvýznamné město, známé jen svými olivami, universitou a starými hroby. Zde odpočívali dávní vykladači zákonů, přísný doktor Šammaj a laskavý doktor Hillel. Meronští platili za zvlášť horoucí ve víře. Říkalo se, že z hrobů oněch učitelů vyzařuje do nich hlubší zbožnost. Snad proto zajel Josef do Meronu. Promluvil ve staré synagóze; tiše mu zde naslouchali lidé, většinou doktoři a studenti, byli zde tišší než jinde, kolébali trupem napínajíce sluch a vzrušeně dýchali. A tu najednou, když se Josef po jedné závažné, vypjaté větě odmlčel, zašeptal do ticha sevřeným, stísněným hlasem jakýsi bledý, velmi mladý člověk: „To je on.“ – „Kdo že jsem?“ zeptal se hněvivě Josef. A ten mladý člověk s psovsky oddanýma, blouznivýma očima opakoval stále znovu: „Jsi to ty, ano, jsi to ty.“ Ukázalo se, že obyvatelé malého města považují tohoto mladého člověka za proroka Hospodinova a že před týdnem nechali v noci dveře svých domů otevřené, protože předpověděl, že tuto noc k nim přijde Vykupitel.

Když Josef slyšel tyhle povídačky, přeběhl mu po zádech mráz. Rozhněval se a zprudka se na mladého muže rozkřikl. I ve skrytu své duše odmítl se vší rozhodností jako rouhání myšlenku, že on sám by mohl být Mesiášem. Ale stále hlouběji ho naplňovala víra v božský smysl jeho poslání. To děti a blázni ho nazývali Spasitelem. On však byl povolán k tomu, aby připravil jeho království.

Meronští si nedali vymluvit, že viděli Mesiáše. Dali odlít stopy kopyt koně Šípa do mědi a uctívali toto místo víc než hroby učitelů zákona. Josef se zlobil, smál a huboval na ty blázny. Ale cítil sám stále větší sounáležitost s tím, jenž měl přijít, a stále toužebněji, přímo chtivě čekal, až ho uvidí na vlastní oči.

Když přijela z Jeruzaléma komise, která mu odevzdala dekret o sesazení, prohlásil Josef s úsměvem, že tu jde zřejmě o omyl; aby uchránil kraj od nepokojů, musí prý, než dostane spolehlivou zprávu z Jeruzaléma, vzít pány do zajišťovací vazby. Jeruzalémští mu položili otázku, kdo ho zmocnil, aby vyhlásil Římu válku.

Josef odpověděl, že ho tím pověřil bůh. Jeruzalémští připomněli slova zákona: „Kdo se opováží promluvit v mém jméně a já mu nepřikázal, aby promluvil, ten nechť zemře.“ Josef se nepřestal usmívat, a s výrazem vlídného sebevědomí pokrčil rameny, že je tedy nutno vyčkat, kdo mluví jménem Páně a kdo ne. Zářil, spoléhal na sebe i na svého boha.

Spojil své oddíly s jednotkami Jana z Gišaly a odpochodoval k Tiberiadě. Justus mu vydal město bez odporu. Opět seděli jeden proti druhému; ale tentokrát zde byl místo starého Jannaje Jan z Gišaly, plný síly a dobromyslné prohnanosti. „Jděte si klidně za svým králem Agrippou“, řekl Justovi, „jste chytrý pán, pro boj za svobodu jste až příliš chytrý. Na ten je třeba mít víru a být poslušen vnitřního hlasu.“ – „Můžete vzít s sebou všechno, doktore Juste,“ řekl přívětivě Josef, „co zde má král na penězích a v cennostech. Jen vládní listiny zde prosím nechte. Můžete odejít bez obav.“ – „Proti vám nemám nic, pane Jene,“ řekl Justus. „Ve váš vnitřní hlas věřím. Ale vaše věc je ztracena, zde není ani třeba uvádět rozumové důvody, už proto, že je vaším vůdcem tento člověk.“ Nedíval se přitom na Josefa, ale v jeho hlase znělo hluboké pohrdání. „Zdá se, že nás doktor Josef,“ řekl s úsměvem Jan z Gišaly, „není podle vaší chuti. Aleje to skvělý organizátor, znamenitý řečník, rozený vůdce.“ – „Váš doktor Josef je lump,“ řekl Justus z Tiberiady. Josef neodpověděl ani slova. Porážka činí tohoto muže zatrpklým a nespravedlivým, nestojí za to přít se s ním a odporovat mu.

Tato galilejská zima byla pro Josefa slavná a šťastná. Jeruzalém si netroufal zakročit proti němu silou; dokonce mlčky připustil, aby po několika nedělích opět vystupoval jako komisař ústřední vlády. Bez námahy udržel hranice sousedící s římským svrchovaným územím, posunul je dokonce o kus dál, zmocnil se západního břehu Genezaretského jezera, který už patřil králi Agrippovi, a osadil i opevnil svá města. Chystal se na válku. Z posvátného ovzduší země čerpal překvapující, skvělé nápady.

Řím mlčel, Řím se ani neozval. Plukovník Paulinius přerušil se svými jeruzalémskými přáteli veškerý styk. Toto první vítězství bylo velice snadné. Římané zůstávali jen v Samaří a městech na pobřeží, kde byla jejich vláda pevná, neboť se opírala o řeckou většinu obyvatelstva. Také oddíly krále Agrippy se vyhýbaly všem potyčkám. V zemi byl klid.

Ale všichni, kteří měli movitý majetek a nebyli upřímnými přívrženci Mstitelů Izraele, hleděli dostat se i se svým jměním na římské území, do bezpečí. Josefovi lidé zadrželi při jednom takovém útěku ženu jistého Ptolemaia, správce krále Agrippy. Došlo k tomu nedaleko vesnice Dabarity. Paní měla s sebou spoustu zavazadel, mnoho cenností, zřejmě i z králova majetku, byla to dobrá kořist a všichni, kteří se o ni zasloužili, se těšili na svůj díl. Byli trpce zklamáni. Josef dal věci dopravit na římské území se zdvořilým dopisem k rukám plukovníka Paulinia.

Nebylo to poprvé, co si takto počínal, a jeho lidé reptali. Stěžovali si u Jana z Gišaly. Došlo k rozhorlené rozmluvě mezi Janem, Sapitou a Josefem. Josef připomněl, že v dřívějších válkách Římané a Řekové často podali takovéto důkazy své rytířskosti. Ale Jan se rozzuřil. Jeho šedivé oči metaly zlé blesky, podlily se

krví, kníry se divoce naježily, byl jako hora, která se dává do pohybu. Křičel: „Zbláznil lite se, pane? Myslíte si snad, že tu pořádáme olympijské hry? Vy se opovažujete žvanit nám tady o rytířskostí, když jde o Římany? Tohle je vojna, pane, a ne sportovní podnik. Tady neběží o dubový věnec. Tady je šest miliónů lidí, kteří už nemohou dýchat vzduch zamořený Římany, kteří s v něm dusí. Chápete, pane?“ Josef byl bezmocný vůči této rozběsněné rozhořčenosti, žasl, cítil, že je tu neprávem urážen. Podíval se na Sapitu. Ale ten tu stál zamračeně, neřekl ani slova, ale bylo zřejmé, že Jan řekl jen to, co cítil i on sám.

Jinak byli ti tři natolik rozumní, že si neztěžovali svůj úkol spory. Využili zimy k tomu, aby co nejlépe zabezpečili obranu Galileje. V zemi byl i nadále klid, ale tento klid začal být skličující. Josef byl nadále šťasten a zachoval si svou jistotu. Ale někdy mu do této radostné jistoty zazněla Justova nenávistná slova. I když byl každý den beze zbytku vyplněn prací, stále častěji slyšel za slovy svých úředníků a důstojníků, za hlukem lidových shromáždění jasnou, tichou a trpkou větu: „Váš doktor Josef je lump,“ a on si uchoval v srdci tato slova, jejich spád, jejich pohrdavost, jejich rezignovanost i onu pracnou aramejštinu, ve které byla řečena.

Uprostřed světa ležela země izraelská, uprostřed země ležel Jeruzalém, uprostřed Jeruzaléma chrám a uprostřed chrámu nejsvětější oltář, pupek světa. Až do časů krále Davida putoval Hospodin ve stanu a v nuzné chatrči. Král David rozhodl, že mu postaví dům. Koupil Tene Aravnu, posvátný vrch Sión. Ale směl položit jen základy; bylo mu odepřeno, aby on sám postavil chrám, protože ve svých mnohých bitvách prolil mnoho krve. Až jeho syn Šalomoun byl uznán za hodna, aby svaté dílo vykonal. Stavěl sedm let. Za tuto dobu nezemřel ani jediný dělník, ba ani neonemocněl, nebyl poškozen ani jediný nástroj. Protože se na svatou stavbu nesmělo použít železa, seslal bůh králi zázračného kamenného draka, zvaného Šamir, který štípal kameny. Ty se často i samy od sebe, bez lidského přičinění, kladly na své místo. Chmurně a posvátně skvěl se obětní oltář, vedle něho nádrž na vodu pro kněze, Kovové moře, spočívající na dvanácti býcích. V předsíni čněly k obloze dva podivné bronzové stromy, zvané jachin a boas. Vnitřek byl vyložen cedrovým dřevem, podlaha byla pokryta cypřišovými fošnami, zděné a kamenné stěny byly zcela zakryty. U každé stěny stálo pět zlatých svícnů a stoly na chléb. A v nejsvětější svatyni, zakryti oponou všem zrakům, stáli obrovití okřídlení lidé, cherubíni vyřezaní ze dřeva divoké olivy, jejich ptačí hlavy vypadaly děsivě. Ohromnými pozlacenými křídly chránili schránku Hospodinovu, která provázela Židy pouští. Déle než čtyři sta let stála tato budova, než ji zničil král Nebukadnézar, který odvlekl svaté předměty do Babylónie. Když se Židé vrátili z babylónského zajetí, postavili si nový chrám. Ale ten byl ve srovnání s prvním ubohý. Až nastoupil veliký král jménem Herodes, a ten v osmnáctém roce své vlády začal s obnovou chrámu. Rukama tisíců dělníků rozšířil pahorek, na němž budova stála, podezdil ji trojí terasou a věnoval dílu tolik umění a námahy, že se jeho chrám stal nepochybně nejkrásnější stavbou v Asii a podle názoru mnohých nejkrásnější stavbou na celém světě. V Jeruzalémě se říkalo, že svět je oko, jehož

bělmem je moře, duhovkou země a zornicí Jeruzalém; a že‘ obraz, který se objevuje na zornici, je chrám.

Nevyzdobil jej štětec malíře ani sochařovo dláto; vděčil za svou úchvatnost jen souladu svých mohutných rozměrů a vybranosti materiálu. Na všech stranách kolem dokola byly rozlehlé dvojité dvorany, chránily před deštěm a před sluncem, tam proudil lid. Nejkrásnější z těchto dvoran byla kvádrová síň, kde zasedala Velká rada. Byla tu i synagóga, mnoho krámů, prodejny obětních zvířat a svatých i světských voňavek, velké jatky a také banky penězoměnců.

Kamenná mříž oddělovala tyto světské prostory od posvátných. Řecké a latinské nápisy, které nebylo možno přehlédnout, hlásaly, že pod trestem smrti nesmí vejít dále ten, kdo není Žid. Stále více se zužoval okruh těch, kteří směli postupovat dále. Nemocným byla zapovězena posvátná nádvoří, stejně tak mrzákům i těm, kteří prodlévali blízko mrtvol. Ženám, byla přístupna jen jediná velká místnost; ale v době měsíčků nesměly vstoupit ani do ní. Vnitřní dvorany byly vyhrazeny pro kněze, a to jen pro ty, kteří neměli tělesnou vadu.

Bělostný a zlatý tyčil se na svých terasách chrám nad městem; zdaleka vypadal jako pahorek pokrytý sněhem. Nad jeho střechami se ježily ostré zlaté hroty, aby jej neznečišťovali ptáci. Dvorany a síně byly dovedně vyloženy mozaikou. Všude terasy, brány, sloupy, většinou mramorové, mnohé pozlacené a postříbřené nebo zasazené do nejušlechtilejšího kovu, korintského bronzu, do oné jedinečné slitiny, která vznikla při požáru Korintu, když se roztavily a sloučily nejvzácnější kovy. Nad bránu, vedoucí ke svatyni, dal Herodes pověsit znak Izraele, vinnou révu. Visela tu obrovitá, celá ze zlata, její hrozny byly veliké jako člověk.

Nejslavnější umělecká díla zdobila vnitřek chrámové budovy. Byl zde sedmiramenný svícen, jeho lampy představovaly sedm planet: Slunce, Měsíc, Merkura, Venuši, Marta, Jupitera a Saturna. Byl zde stůl s dvanácti chleby, znázorňujícími zvěrokruh a rok. Byla zde nádoba s třinácti druhy kadidla, z moře, z neobydlené pouště, z obydlené země, připomínající, že všecko pochází od boha a pro boha že všechno existuje.

Hluboko uvnitř, na nejlépe chráněném místě pod zemí, byly ukryty chrámové pokladnice, kde byl uložen státní poklad, podstatný díl zlata a skvostů celé země. Byl zde chován také velekněžův ornát, posvátná stuha na jeho prsa, chrámové klenoty, zlatý prsten, nesoucí Jehovovo jméno. O tento ornát byl veden vleklý spor mezi Římem a Jeruzalémem, než jej bylo možno s konečnou platností uložit do chrámové pokladnice, a při tomto sporu bylo prolito mnoho krve.

V srdci chrámové budovy byla nejsvětější svatyně, rovněž oddělená purpurovou oponou. Byla prázdná a tmavá, toliko hrbolatý kámen čněl z holé podlahy, balvan Šetijah. Židé tvrdili, že zde přebývá Hospodin. Nikdo sem nesměl vejít. Jen jednou za rok, v den, kdy se Hospodin smiřuje se svým lidem, vstoupil velekněz do této nejsvětější svatyně. Všichni Židé na celém světě se toho dne postili, chrámové síně a dvorany byly přeplněny lidmi. Čekali, až velekněz zavolá Jehovu jménem. Neboť Jehovovo jméno nesmělo být vyslovováno, i pokusit se o to mohlo znamenat smrt. Jen v tomto jediném dni vzýval velekněz boha jeho

jménem. Nemnozí mohli to jméno uslyšet, když je kněz vyslovil, ale všichni věřili, že je slyší, a sto tisíc kolen udeřilo na chrámové dlaždice.

Kolem tohoto tajemství bylo ve světě mnoho dohadů, co se asi uctívá za oponou nejsvětější svatyně. Židé tvrdili, že Jahve je neviditelný, že tam tedy není ani jeho obraz. Ale svět nechtěl věřit, že je ten prostor dočista prázdný. Jestliže se přinášejí bohu oběti, pak bůh také existuje a dá se zobrazit. Dojista tam existuje i bůh Jahve, to jen sobečtí Židé ho zapírají, aby jim ho ti druzí neodloudili a nenechali si ho pro sebe. Nepřátelé Židů, především posměvační, rozumářští Řekové tvrdili, že v nejsvětější; svatyni je ve skutečnosti uctívána oslí hlava. Ale tento posměch nezabral. Bystří, chytří Římané, stejně jako zatemnělí, nevědomí barbaři vesměs umlkali a zamýšleli se, jakmile se začalo mluvit o židovském bohu, onen strašlivý Neviditelný v nejsvětější svatyni zůstal pro svět obestřen tajemstvím a děsem.

Pro Židy na celém světě byl jejich chrám pravou vlastí, nevysychajícím pramenem jejich síly. Ať na Ebru či na Indu, u Britského moře či na horním toku Nilu, kdykoli se modlili, obraceli tvář k Jeruzalému, tam, kde stál chrám. Všichni s radostným srdcem platili chrámu daně, všichni k němu putovali, nebo alespoň byli pevně rozhodnuti obětovat jednou o velikonocích v chrámu beránka. Když se jim něco podařilo, děkovali Neviditelnému v chrámě; jestliže byli slabí a v nouzi, obraceli se k němu o pomoc. Jen okolo chrámu byla země čistá a tam posílali ti, kteří žili v cizině, své mrtvé, aby se alespoň po smrti vrátili domů. Třebaže byli tak rozptýleni, měli zde svou jedinou vlast.

Když přišla do Říma zpráva o přepadení paláce v Tiberiadě, byl právě císař na uměleckém zájezdu v Řecku. Po dobu své nepřítomnosti pověřil vedením vládních záležitostí svého dvorního ministra Claudia Helia. Ten svolal okamžitě ministerskou radu. Tak tu teď zasedlo sedmatřicet pánů, zastávajících rozhodující dvorské úřady. Hluboce je vzrušila zpráva, že v Judeji znovu propukla vzpoura. Před deseti lety by byla taková depeše znamenala bezvýznamnou zprávu z bezvýznamné provincie. Nyní zasáhla vládu na nejcitlivějším místě, znamenala ohrožení jejího nejdůležitějšího plánu, nového alexandrovského tažení.

Bylo to těchto sedmatřicet pánů, kteří dali tomuto velkorysému plánu solidní základnu. Zajistili v jižní Arábii opěrné body pro námořní cestu do Indie, opatřili finanční prostředky pro tažení do Etiopie a ještě odvážnější výpravu ke Kaspické bráně. Podle válečného plánu maršála Corbulona a Tiberia Alexandra se jednotky již daly na pochod.

Dvaadvacátá legie spolu se všemi jednotkami, bez kterých bylo možno se obejít v Německu, Anglii a Dalmácii, postupovala na východ, patnáctá legie postupovala na Egypt. A teď byl celý ten velkolepý plán touto vždy znovu vyšlehující vzpourou ohrožen právě v místě, kde mělo být taženi zahájeno. Ach, jak rádi by byli uvěřili ujišťování místních úřadů, že provincie se brzy uklidní sama od sebe. Ale teď se ukázalo, že to tak nepůjde a že k potlačení povstání bude nutno vynaložit velmi mnoho lidí a velmi mnoho drahocenného času.

Většina ministrů nebyli původem Římané, nýbrž zapřísáhlí Řekové; z celého srdce toužili po tom, aby jejich Řecko, jejich Orient se stal základem říše. Tito radové a maršálové nového Alexandra běsnili vztekem, že jejich nádherné tažení bude teď pro tuhle lapálii vážně ohroženo, ne-li navždy zmařeno.

Navenek zůstali však klidní a vážní. Mnozí, ba většina z nich, byli synové či vnukové otroků, a právě proto, když se teď dostali k moci, stavěli na odiv mrazivou důstojnost starořímských senátorů.

Claudius Helius rozebírá nešťastnou zprávu z Judeje, význam této události pro velké plány v Orientě. Claudius Helius se sám narodil jako otrok. Má dokonalou postavu, je snědý a sličný, jeho tvář je pravidelná, je energický. Nosí císařův pečetní prsten. Každý jiný na jeho místě by byl doprovázel císaře do Řecka, je nebezpečné, aby byl císař tak dlouho vystaven cizím vlivům. Claudius Helius zůstal raději v Římě. Téměř určitě se císaři nebude líbit některé opatření, které učiní. Claudius Helius zemře patrně mlád nadechnutím zlatých lístků nebo tím, že si otevře žíly. Ale za vládu nad světem to není vysoká cena.

Mluví klidně, stručně, bez přikrašlování. Vzpoura byla brána příliš na lehkou váhu, nyní je nutno přikládat jí váhu tím větší. „Všichni jsme se mýlili," přizná nepokrytě. „S jedinou výjimkou. Prosím muže, který se nemýlil, aby řekl svůj názor."

I když pánové nemohli vyzáblého Filipa Talassa se supím nosem vystát, dívali se na přednostu východního oddělení s úctou.

Od počátku varoval, aby se Řím nenechal ukonejšit jeruzalémskými lstivými a přesládlými povídačkami o smíru. Byl tak trochu směšný tím svým ustavičným strachem ze Židů, tou svou stařeckou záští. Teď se ukázalo, že záštiplný zrak viděl lépe než tolerantní skepse ostatních.

Ministr Filip Talassus nedal nikterak najevo své zadostučinění. Seděl tu drobný, shrbený a nenápadný jako vždycky. Vzdouval se v něm pocit velikého štěstí; připadalo mu, jako by dokonce jizva z dob jeho otroctví nebyla už tak patrná. Nyní, po tomto vyplenění tiberiadského paláce, které přivodili dobří bohové, po tomto dalším, bezmezně troufalém porušení všech slibů, dozrála doba k velkému účtování. Tady už se nedalo vystačit s ohleduplnými soudními procesy, popravou několika tisíc vzbouřenců, několika milióny pokuty nebo podobně. To teď musí být jasné 1 ostatním. Ministr Filip Talassus řekl: „Jeruzalém musí být zničen."

Nezvýšil hlas, také se mu ani nezachvěl. Ale byl to největší okamžik jeho života, a kdyby teď kdykoli přišla smrt, může zemřít pokojně. V jeho nitru to jásalo: nablion, navzdory tlumočníku Zachaiovi: nablion. Představoval si už, jak pluky vojska vpadají do zpupného Jeruzaléma, jak vojáci tahají jeho obyvatele za vousy a vraždí je, jak pálí domy, boří zdi a jak pyšně se tyčící chrám srovnávají se zemí. Ale nic z toho se neozvalo v jeho hlase, když samozřejmě, téměř trochu rozmrzele konstatoval: „Jeruzalém musí být zničen."

Nastalo ticho a v tom tichu se ozval povzdech. Claudius Helius obrátil krásnou, snědou tvář na Regina a zeptal se, zda ředitel císařských lovišť perel chce něco

podotknout. Claudius Reginus neměl co podotknout. Tihle Galilejci se zachovali hloupě. Teď opravdu nezbývalo nic jiného než nasadit armádu.

Claudius Helius přistoupil k závěru. Jestliže tedy pánové souhlasí, požádá císaře, aby co možno nejrychleji zahájil válečné tažení proti Judeji. Až dosud bylo možno posílat do Řecka kurýry s vavřínovým věncem na kopí na znamení dobrých zpráv; tentokrát, aby Veličenstvu bylo zřejmé, jak vážně se v Římě pohlíží na situaci, bude mít kurýr na kopí zlověstné péro.

Z podnětu Claudia Helia dal senát otevřít Janusův chrám na znamení, že je v říši válka. Úřadující senátor Marullus vyslovil Claudiu Heliovi ne bez ironie politování, že nemůže vykonat obřad z popudu závažnějšího. Celý rok žil svět v míru. Město Řím bylo překvapeno, když se teď otevřely se skřípotem těžké veřeje Janusova chrámu, chrámu boha nejistoty, neboť začátek známe, ale nikdy neznáme konec. Mnohými zachvěl neklid, že předobrý, převeliký Jupiter na jejich Kapitolu započal válku proti strašnému, neviditelnému bohu na Východě.

Ve čtvrtích drobných měšťanů zavládla radost, že teď konečně jde císař na Židy zostra. Všude jich bylo plno, rozlezli se už po celé obchodní čtvrti, obchodníci se těšili, že mohou dát svému konkurenčnímu záští vlastenecký průchod. V krčmách se vyprávěly staré, zaručené historky o tom, že Židé ve své nejsvětější svatyni uctívají oslí hlavu, že o velikonočních svátcích obětují tomuto svatému oslu řecké děti. Synagógy byly počmárány necudnými, výhružnými nápisy. Ve Flořiných lázních byli obřezanci zbiti a vyhozeni ven. Ve veřejné jídelně na Suburské ulici bylo několik Židů vyzváno, aby snědli vepřové maso, a když se bránili, otevřeli jim ústa a nacpali jim tam to ohavné, zakázané žrádlo. Nedaleko brány Tří ulic výtržníci přepadli skladiště košer rybích omáček, rozbili láhve a jejich obsahem pomazali Židům vlasy a vousy. Ale policie učinila nepřístojnostem záhy přítrž.

Senátoři, diplomaté a vysocí finančníci měli napilno. Muselo být zřízeno a obsazeno bezpočet míst, ve vzduchu zavoněla kořist. Staří vysloužilí generálové ožili. Obcházeli jeden druhého, navzájem se sledovali, oči jim svítily. Fórum hlaholilo veselým smíchem, v Liviiných kolonádách, na Mariově poli i v lázních panoval čilý ruch. Každý měl své kandidáty, své osobní zájmy; dokonce i abatyše vestálek se dávala každý den nosit na Palatin, aby ministrům přednášela svá přání.

Cena zlata a drahocenných tkanin i cena otroků na burzách v Delu a v Římě klesala vzhledem k očekávané kořisti tohoto zboží v Judeji. Cena obilí stoupala, protože operující jednotky budou vyžadovat značné dodávky proviantu. V přístavech bylo živo, v loděnicích v Ravenně, v Puteoli i v Ostii se horečně pracovalo. V domech pánů Claudia Regina a Junia Thraxe i v paláci senátora Marulla stíhal jeden kurýr druhého. Tyto pány válka v Judeji upřímně zarmoutila. Ale když už se nabízely takové obchodní možnosti, proč by měli shrábnout zisk druzí?

Mezi Židy zavládl zmatek a truchlivá nálada. Měli z Jeruzaléma podrobné zprávy, věděli, jakou roli hraje Josef. Těžko bylo možno si představit, že tento muž, který s nimi žil, který se oblékal jako oni, mluvil jako oni, který věděl, co je

to Řím, těžko bylo možno si představit, že se tento doktor Josef ben Matouš mohl postavit do čela tak beznadějného dobrodružství. Claudia Regina zachvátil rozhořčený hněv vůči pánům z Velké rady. Jak jen mohli poslat do Galileje tohoto bezvýznamného esejistu. Takovéhle lidi je nutno nechat, aby se vyřádili v literatuře, ale ne ve vysoké politice. Mnozí prominentní Židé v Římě si přispíšili, aby vyjádřili vládě svůj odpor k jednání fanatických galilejských zločinců. Vláda tyto roztřesené pány uklidnila, Pět miliónů Židů, žijících mimo území Judeje roztroušeně po celé říši, jsou loajální poddaní a platí řádně daně. Vláda nemá naprosto v úmyslu je nějak obtěžovat.

Zprávy z Galileje těžce zasáhly herce Demetria Libana. Zarmucovaly ho a současně povznášely. Pozval si několik důvěrných židovských přátel a za pečlivě zavřenými dveřmi jim předčítal několik kapitol z knihy o Makabejských.

On vždycky věděl, jaký mocný vnitřní oheň plane v mladém doktoru Josefovi. Ale nikdo též nevěděl lépe než on, jak pošetilý a beznadějný je boj proti Římu. Demetrius Libanus byl ostatně prozatím v Římě jediný, kterého nepokoje v Judeji vážněji postihly. Neboť nyní znovu zazněly římskými ulicemi nadávky o Židu Apellovi. lidé na něho naléhali, aby konečně vystoupil v této roli i veřejně. A kdyby se zdráhal, budou ho lidé tupit se stejnou vášnivostí, s jakou ho až dosud oslavovali.

Naprostá většina římských Židů byla rozechvěna, vyděšena, jata zoufalstvím. Četli v knihách proroků: „Slyším křik ženy, která rodí, nářek ženy ležící v porodních bolestech. Je to dcera Sión, křičí a naříká a spíná ruce: Běda mi, musím zahynout rukama vrahů.“ četli a jejich srdce byla naplněna strachem. Zavírali domy, postili se a modlili se ve všech synagógách. Nikdo z Římanů nerušil jejich bohoslužby.

Mezi římskými Židy bylo i několik jednotlivců, kteří viděli v pozdvižení Judeje spásu, naplnění starých proroctví o Vykupiteli. Patřila k nim i dívka Irena, žena doktora Licinia. Poslouchala mlčky, když její muž mluvil s odporem o těch šílených zločincích, ale v nitru jásala. Nezadala si s nehodným, vždycky to věděla, že Josef se stane velikým v Izraeli, jedním z řady proroků, bojovníkem Hospodinovým.

Císaře zastihl kurýr se zlověstným pérem na kopí v hlavním městě řecké provincie, ve veselém Korintě, plném slavnostního ruchu.

Mladý vládce světa se ještě nikdy v životě necítil tak šťasten. Řecko, tato nejkultivovanější země na světě, ho zahrnovala obdivem, upřímně nadšena jeho uměním, jeho přívětivostí, jeho vlídností. A když si pomyslil, že tato řecká cesta je pouze úvodem k podniku mnohem rozsáhlejšímu! Nyní připojí ke své polovině světa polovinu druhou, ušlechtilejší a moudřejší. Dokoná dílo největšího muže, jaký kdy žil. Učiní obě poloviny světa bohatými a šťastnými pod svým císařským jménem.

Dnes dovršil svou řeckou cestu velikým skutkem. Zlatou lopatou zahájil výkop k proražení Korintské šíje. Zítra oslaví budování tohoto kanálu slavnostními hrami.

Sám napsal na závěr verše, v nichž velebně přichází bůh a poroučí orlu, aby rozepjal křídla k velikému letu.

Téhož dne, právě když se císař vrátil ze zahájení stavby kanálů do korintského paláce, dorazil kurýr se zprávami o Judeji. Císař přečetl zprávu a hodil list na stůl tak, že zpola zakryl rukopis připravený ke slavnosti. Jeho pohled padl na verše:

Moře rozkazů jeho dbá,
slunce silou vůle své řídí.

Vstal, ohrnul spodní ret. To je závist bohů. Nepřejí mu alexandrovské tažení. „Moře rozkazů jeho dbá, slunce silou vůle své řídí.“ Závěrečné verše mají smysl jen jako prolog k alexandrovskému tažení. Nyní pozbyly smyslu.

Judsky guvernér Gessius Florus se z toho vyzul. Padl. Cestius Gallus bude pochopitelně odvolán v nemilosti. Na tu drzou Judeu se takový budižkničemu nehodí.

Císař uvažuje. Koho poslat do Judeje? Jeruzalém je nejsilnější pevnost celého Orientu a lid, jak ví od Poppaeje, je fanatický a zatvrzelý. Válku je nutno vést zostra. Nesmí trvat dlouho. Déle než o rok se alexandrovské tažení nesmí za žádných okolností odložit. Potřebuje pro Judeu tvrdého a rázného muže. A bez fantazie. Musí to být takový muž, aby moc mu svěřenou obrátil jen proti Jeruzalému, a ne nakonec proti císaři.

Kde takového muže najde? Uvádějí mu některá jména. Je jich velice málo. Při zevrubnější úvaze se jejich počet ještě zmenší. Nakonec zůstane jen jediný: Mucián. Císař přimhouří nevrle oči. Také se senátorem Muciánem se musí opatrně. Císař si na něho dobře vzpomíná. Drobný pán, vyčerpaný hojnými radovánkami, ostře řezaná, vrásčitá tvář, velmi na sebe dbá. Nosí hůl, protože trochu kulhá; ale obvykle ji drží v jedné ruce za zády a to jde císaři na nervy. Také jeho ustavičné škubání v obličeji císař nesnáší. Mucián je ovšem člověk jasného a bystrého úsudku, ten by se s tou vzpurnou provincií brzy vypořádal. Ale je to nespoutaně ctižádostivý člověk, už jednou klesl a zase se dostal nahoru, začíná stárnout; když se mu svěří moc, lehko ho to může svést k tomu, aby se pustil do nebezpečných experimentů.

Císař si znechucen vzdychne a znovu usedne k rukopisu přichystanému na slavnost. Mrzutě v něm provádí škrty. „Slunce řídí.“ Právě ty nejlepší verše musí pryč. Teď nemůže připustit, aby závěr byl svěřen herci, musí vystoupit sám jako bůh. Ne, nesmí Muciánovi svěřit příliš velkou moc, není radno nikoho uvádět do pokušení. Noc už značně pokročila. Nemůže se soustředit, aby vhodně vyplnil mezery vzniklé škrty v závěrečných verších, přednášených bohem. Odstrčí rukopis. V županu odbíhá do pokoje své přítelkyně Calvie. Usedá na její postel rozmrzelý, naběhlá tvář je zpocená, vzdychá. Opětovně zvažuje důvody pro i proti. Leccos mluví pro Muciána. „Tak ho pošli,“ řekne Calvia. Leccos mluví proti Muciánovi. „Tak ho neposílej.“ Snad se přece jen najde někdo jiný. Císař už o tom nechce dál uvažovat. Dost už se s tím namořil; teď už musí rozhodnout vnuknutí, štěstěna, jeho štěstěna. Teď už se bude zabývat jen slavností. Rozhodne zítra, po slavnosti.

V Římě čekají na rozhodnutí s napětím.

Rozhodnutí padlo, ještě než byla slavnost u konce. Když seděl císař v těžké masce a ve vysokých botách boha v šatně a čekal na svůj výstup, osvítilo ho vnuknutí. Ano, bude jmenovat Muciána; ale nebude jmenovat jen jeho, přidá k němu ještě druhého, aby ho kontroloval. A ví už také, koho. Dlouho už se kolem něho potlouká starý generál, který měl vždycky spadeno jen na nejvyšší funkce, ale sotva se dostal nahoru, hned zas pokaždé udělal kotrmelec dolů; ta jeho ustavičná smůla už ho obestřela jistou směšností. Jmenuje se Vespasián. Vypadá spíš jako nějaký venkovský obchodník než jako generál; ale při anglickém tažení se osvědčil a je považován za znamenitého vojáka. Ten chlap však císaře dopaloval. Při císařových recitačních produkcích tajil pokaždé jen s velkým úsilím svůj nezájem a nedávno, před třemi dny, jednoduše usnul; skutečně, když císař přednášel krásné verše Danaé o listech ovívaných větrem, začal ten člověk docela slyšitelně chrápat. Císař ho chtěl nejdřív potrestat, ale pak se slitoval nad ubožákem, kterému bohové odepřeli schopnost poslouchat a vnímat. Až dodnes proti němu nijak nevystoupil. Ale ten chlap už mu nesmí na oči. Dnes a včera ho císař zahlédl na procházce, vpovzdáli, byl celý zkormoucený a horlivě se ukláněl. Ano, to je ten pravý.

Ten sotva připadne na nějakou troufalost. Toho pošle do Judeje. Jednak bude mít alespoň jeho pitvornou tvář nadlouho z očí, jednak je tenhle mazaně neotesaný chlapík jako stvořený na to, aby koukal elegantnímu Muciánovi pěkně na prsty. Rozdělí plné moci a bude jmenovat Muciána generálním guvernérem v Sýrii, Vespasiána polním maršálem v Judeji. Jeden nebude mít žádnou právomoc vojenskou, druhý politickou a jeden bude hlídat druhého.

Přes těžkou masku boha, pod kterou je horko, se císař usmívá. Skutečně, to je znamenité řešení, to je vnuknutí. Vystoupí na jeviště, hlaholně odříkává verše boha. Role se mu zkrátila, ale zdá se mu, že ještě nikdy nepřednášel tak dokonale jako dnes. Jeho úspěch byl zasloužený.

Generál Titus Flavius Vespasianus se vrátil ze slavnostních her do předměstského domku, který mu pronajal kupec. Laches na dobu jeho pobytu v Korintě. Odložil plášť a slavnostní roucho, nadával, že mu sluha dost pečlivě nesložil oděv, který on sám tak úzkostlivě opatroval, oblékl si čisté, trochu obnošené domácí šaty a pod ně teplé prádlo; byl totiž dosti chladný předjarní den, dělej co dělej, bylo mu osmapadesát let a zase už ho zlobilo revma.

Přecházel mrzutě po místnosti, vraštil široké čelo s hlubokými vráskami, chmuřil kulatou selskou tvář, a i když měl protáhlé rty sevřeny, hlasitě a znechuceně odfukoval. Slavnostní představení mělo pro něho velmi neslavný průběh. Kamkoli se vrtnul, všude narážel na ledové mlčení, stěží mu odpovídali na pozdrav a komorník Gortynius, ten odporný lump, odpověděl na jeho otázku, má-li naději, že bude smět v nejbližších dnech vykonat u Jeho Veličenstva návštěvu, tou svou drzou venkovskou řečtinou: „Teď si sežerte, co jste si nadrobil."

Když tak o tom uvažoval, asi mu skutečně nic jiného nezbývá. Ta hloupá historka před třemi dny mu ještě scházela. Teď byla celá ta nákladná řecká cesta k

ničemu. A přitom to, co se zběhlo při císařově recitaci, nebylo ani zdaleka tak zlé. Je sice pravda, že usnul. Ale že by byl chrápal, to je od toho mizery komorníka sprostá pomluva. To má prostě od přírody, že tak hlasitě dýchá.

Starý generál mával rukama, aby se zahřál. Buď jak buď, k císaři zaručeně nebude už připuštěn, to by dnes v divadle viděl i slepý. Může být rád, když s ním za jeho údajné chrápání nebude zaveden proces pro urážku majestátu. Nejlepší bude, když se ve vší tichosti uchýlí na svou italskou usedlost.

Ani ho to nijak nemrzí, že bude žít až do konce svých dní na odpočinku. Sám od sebe by nebyl nikdy plahočil své staré kosti, aby doprovázel císaře do Řecka a zkusil naposled své štěstí. Udělal to jen proto, že jeho přítelkyně, dáma Caenís, mu nedala pokoj. Nikdy mu nechtěli dopřát jeho dobrý venkovský klid. Ustavičně ho štvali, tak dlouho, až se vyšplhal nahoru a pak zase hezky sletěl dolů.

Začalo to už v mládí a vinu na tom měla zpropadená venkovská pověrčivost jeho matky. Když se narodil, vyhnal starý posvátný Martův dub novou, neuvěřitelně bujnou odnož, což považovala tato energická dáma za nepochybně šťastné znamení: osud tomu chce, aby její syn dosáhl vyšších met než nájemci daní, venkovští bankéři a řadoví důstojníci jejich rodu. Jeho však již od dětství bavilo venkovské hospodářství, byl by nejraději po celý svůj život zůstal na statku rodičů a prodával výrobky své usedlosti se zdravým selským smyslem pro finanční otázky. Ale jeho rezolutní matka nedala pokoj, dokud nepřenesla i na něho svou nezlomnou víru v jeho velikou budoucnost a dokud mu nevnutila proti jeho vůli politickou a vojenskou kariéru.

Když si starý generál připomněl všechny ty nezdary, které mu tato kariéra přinesla, sevřel pevněji své protáhlé rty. Třikrát za sebou utrpěl neúspěch. Nakonec to s velkými potížemi dotáhl na starostu hlavního města. Dva měsíce šlo všecko znamenitě. Jeho policie fungovala, bezpečnostní služba při sportovních podnicích a v divadlech klapala bezvadně, dovoz potravin a trhy byly dobře organizovány, římské ulice byly udržovány ve vzorném pořádku. Ale zrovna na údržbu ulic doplatil. Neblahý rozmar zavedl císaře Claudia, když chtěl ukázat cizímu vyslanci své hlavní město, do jedné z mála špatně udržovaných postranních ulic a tam celý slavnostní průvod uvízl v bahně, bez okolků a pro výstrahu dal císař starostovi Vespasiánovi, který byl podle jeho příkazu členem doprovodu, celé jeho slavnostní roucho od paty až k hlavě zaneřádit blátem a koňskými kobližkami.

Kdykoli na to generál Vespasián pomyslil, ešklebil mazanou selskou tvář a pousmál se. Nakonec dopadla ta tehdejší aféra dobře. Byl na něho patrně žalostný pohled, způsobený zejména tím, že měl rukávy nacpané blátem, a to působilo neobyčejně komicky; a právě pohled na tu směšnou, ubohou figuru utkvěl císaři v paměti a bavil se, kdykoli si na to vzpomněl. Vespasián neupadl proto v nemilost, spíše naopak. Nikdy si zvlášť nepotrpěl na důstojnost; od této chvíle podával vědomě v nejvyšším poradním orgánu říše, v senátě, s nevinnou tváří tak šaškovsky servilní návrhy, že ani toto ostřílené shromáždění nevědělo, má-li se smát či plakat. Ale jeho návrhy vesměs přijímalo.

Když dnes, po tolika letech, posuzoval, co udělal a co opominul, nemohl si vyčítat žádnou nedůslednost. Oženil se s Domitillou, odloženou přítelkyní rytíře Capelly, a dík manévrům a známostem tohoto velmi obratného pána se dostal do obchodního spojení s ministrem Narcissem, milcem císaře Claudia. To byl člověk podle jeho gusta. S tím se dalo vyjít bez velkých cavyků. Chtěl ze všeho provizi, ale nechal také přičinlivého člověka vydělat. Byly to dobré časy, když ho Narciss poslal jako generála do nepokojné Anglie. Tam nebyli nepřáteli snobští dvořané, bojující temnými intrikami, ale velmi skuteční divoši, do kterých bylo možno střílet a sekat, a šlo tu o hmatatelné věci, o půdu, pobřeží, lesy a ostrovy, kterých bylo nutno dobýt a kterých bylo také dobyto. To byla doba, kdy se nejvíce přiblížil k uskutečnění proroctví posvátného dubu. Po jeho návratu byl mu přiznán oficiální triumf a na dva měsíce nejvyšší čestný úřad ve státě.

Generál si dýchal na prsty, aby si je zahřál, a mnul si dlaně. Ale po těchto dvou měsících, kdy se vyšplhal až tak vysoko, byl jeho pád tím hlubší. To už byl takový úděl. Přišel nový císař, noví ministři, a on upadl v nemilost. Zatím zemřela i jeho matka a tak, když už ho nepopoháněla její energická víra, věřil, že dožije až do konce svých dnů v práci a v ústraní. Bezstarostně se usadil na venkově a nijak nezáviděl bratru Sabinovi, který se dostal velmi vysoko a na výši se ustavičně udržoval.

Ale tu vstoupila do jeho života dáma Caenis. Vyšla zdola, byla dcerou nevolníků, ale císařovna matka Antonia poskytla bystré dívce vzdělání a udělala ji svou sekretářkou. Chápala, co chce Vespasián od života, rozuměla si s ním. Stejně jako on si nepotrpěla ani za mák na okázalost a důstojenství, zato měla ráda jako on peprné žerty a byla stejně vojácky přímočará i prohnaná; uměla jako on bystře a střízlivě počítat, smála se jako on a stejně i ji popuzoval jeho škrobený bratr Sabin. Ale záhy Vespasián, sklíčen i rozradován, shledal, že se také na ni přenesla matčina mocná víra v jeho budoucnost, a to daleko hlouběji než na něho. Mluvila do něho tak dlouho, až s hojnými vzdechy a kletbami znovu opustil pokojný život na venkově a zapadl do hlučného římského shonu. Tentokrát urval správu provincie Afriky. Tato funkce pro něho znamenala nejhorší rok, jaký zažil, i když těch špatných nebylo v jeho životě zrovna málo. Tato bohatá provincie, masy stejně jako snobští velcí pánové, chtěla reprezentativního guvernéra, a ne jeho, nemotorného sedláka. Jeho opatření byla sabotována. Kdekoli se objevil, docházelo k výtržnostem. Ve městě Hadrumetu na něho házeli shnilou řepu. Z té shnilé řepy by si nebyl nic dělal, jako si tenkrát nedělal nic z těch koňských kobližek za císaře Claudia, ale demonstrace měla bohužel velmi citelné následky: byl odvolán. Těžká rána, neboť investoval do provincie celé svoje jmění, a to do temných obchodů, z nichž guvernér provincie mohl vytěžit náramně mnoho peněz, ale soukromník dočista nic. A tak i se svým nadáním pohořel. Když se vrátil na statky, které patřily společně jemu i jeho bratrovi, musil na výzvu nadutého bratra přistoupit na obrovskou hypotéku, aby dostál nejtíživějším závazkům. Během celého toho roku měl tento veselý člověk jen jedenkrát příležitost, aby se zasmál. Provincie Afrika mu postavila ironický památník: poctivému guvernérovi. Ještě

teď se zubil, když si vzpomněl na tento jediný kladný výsledek svého působení v Africe.

Od té doby to šlo z kopce. Otevřel si dohazovačský podnik a s podporou rezolutní Caenidy zprostředkoval úřední funkce a šlechtické tituly. Ale nechal se přistihnout při jakémsi povážlivém obchůdku a unikl těžkému trestu zase jen zásahem svého nepříjemného pana bratra. Teď mu bylo osmapadesát, nebylo už ani pomyšlení, že by se ještě alespoň jednou projel po fóru na triumfálním voze a získal titul konzula. Kam přišel, všude se ušklebovali a povídali něco o shnilé řepě. Říkalo se mu teď už jen dohazovač. Jeho bratr Sabin, nyní římský policejní president, stahoval tvář, kdykoli padlo jeho jméno, a říkal kysele: „Mlčte. Když se začne mluvit o tom dohazovači, páchne to koňskými kobližkami."

Teď po nezdaru v Řecku byl zřejmě vyřízen navžycky. Je vlastně dobré, že alespoň ten mizerný zbytek života bude moci strávit podle svého. Hned zítra se vydá na zpáteční cestu. Předtím se ještě zde v Korintě vypořádá s kupcem Lachesem, který mu pronajal dům. Kupec se tváří, jako by mu prokazoval velkou milost, že za drahé peníze trpí ve svém domě vysloužilého generála. Vespasián se už těší, až tomuhle uhlazenému, afektovanému Řekovi, který ho šidí, jak jen může, poví od plic, zač je toho v Římě loket. Až to bude mít za sebou, vrátí se spokojeně do Itálie, půl roku bude žít na svém statku u Cosy, půl roku na statku u Nursie, bude chovat mezky a ošetřovat olivy, bude se sousedy pít víno a vtipkovat, odpoledne se bude bavit s Caenidou nebo s některou ze svých služek. A pak za pět nebo za deset let, až spálí jeho mrtvé tělo, prolije Caenis několik upřímných slz, Sabin bude rád, že se zbavil bratra, který ho kompromitoval, ostatní smuteční hosté budou s úsměškem šuškat o koňských kobližkách a shnilé řepě a bujná mladá odnož posvátného dubu se bude marně namáhat.

Titus Flavius Vespasianus, bývalý velitel římské legie v Anglii, bývalý římský konzul, bývalý africký guvernér, vysloužilec, u dvora v nemilosti, člověk s dluhy ve výši jednoho miliónu a jednoho sta tisíc sestercií, kterého komorník Gortynius vyzval, aby si sežral to, co si sám nadrobil, byl se svou bilancí hotov. Byl spokojen. Odejde teď do přístavu a bude se zdejšími obmyslnými Řeky smlouvat cenu za zpáteční cestu. Pak plácne Caenidu přes zadek a řekne: „Tak tedy, starý přístave, jsme na dně. Od nynějška už mě určitě z mého zápecí nikdy víc nevylákáš, i kdybys zvedala nohu sebevýš." Ano, byl vlastně rád. Spokojeně si vzdychl a přehodil si plášť.

Z předsíně mu vyšel vstříc kupec Laches celý vyděšený, nezvykle zdvořilý, ustavičně se klaněl a byl horlivost sama. Za ním důstojně kráčel císařský kurýr, slavnostně a oficiálně se tvářící, maje na holi vavřín, zvěstující dobrou zprávu.

Kurýr sklonil kopí, vzdávaje poctu. Řekl: „Poselství od Jeho Veličenstva konzulu Vespasiánovi."

Vespasián už dávno neslyšel svůj vybledlý titul; překvapen přijal zapečetěný dopis a ještě jednou se podíval na poslovo kopí. Byl to vavřín, ne péro; netýkalo se to tedy oné neblahé příhody, kdy usnul při recitaci. Bez jakékoli slavnostnosti rozlomil v přítomnosti zvědavého Lachesa a kurýra pečeť. Jeho protáhlé rty se

ještě více roztáhly, jeho kulatou, širokou selskou tvář rozryly vrásky úsměvu. Udeřil kurýra řízně do ramene a zajásal: „Lachesi, starý lumpe, dejte tomu chlapíkovi tři drachmy zpropitného. Nebo počkat, stačí dvě.“ Mávaje dopisem vyběhl nahoru do patra, plácl svou přítelkyni Caenidu přes zadek a zahřměl: „Caenis, starý přístave, naši vyhráli!“

Dáma Caenis a on i beze slov vždycky dobře poznali, co si kdy myslí a co cítí ten druhý. Ale teď zahrnuli jeden druhého proudem slov. Popadli se za ramena, smáli se jeden druhému do tváře, zase se pustili, dupali po místnosti chvíli i každý zvlášť, chvíli společně. Ať si je poslouchá, kdo chce, bezstarostně teď odkryli celé svoje ledví.

Při hromovládném Jupiterovi! Přece jen se cesta vyplatila. Potlačit vzpouru v judské provincii, to byl příhodný úkol, pro Vespasiána jako stvořený. S takovými utopickými nesmysly, jako je alexandrovské tažení, ať se moří geniální stratégové, Corbulo nebo Tiberius Alexandr. Vespasián si zacpával uši, když se začalo povídat o těchhle bláznivých světovládných plánech. Ale nad tak solidním podnikem, jako bylo tohle tažení do Judeje, starý generál přímo okřál.

Teď ať si páni maršálové počkají, teď je na koni on! Blahořečení Židé! Sláva jim a třikrát sláva! Už dávno se mohli vzbouřit.

Je náramně spokojen. Dáma Caenis uloží kupci Lachesovi, aby sehnal všecko, co Vespasián rád jí, ať to stojí co chce. Má také na odpoledne obstarat zvlášť kypré děvče, žádnou křehotinku, aby se s ním Vespasián pobavil. Ale zdá se, že Vespasián nemá pro tyto pozornosti už žádné pochopení, pustil se do práce. To už není starý sedlák, je to generál, maršál, přistupující rozmyslně ke splnění svého úkolu. Syrské pluky jsou svinsky zaneřáděné; on těm chlapům ukáže, co je to římská disciplína. Vláda mu pravděpodobně bude chtít pověsit na krk patnáctou legii, která teď byla přesunuta do Egypta. Nebo dvaadvacátou, která byla už beztak na pochodu kvůli tomu bláznivého alexandrovskému tažení. Ale takhle se on odbýt nedá. S vojenským kabinetem bude nutno se hrdlovat o každého vojáka. Ale když to bude zapotřebí, nebude se nijak ostýchat bouchnout do stolu a povědět pánům od plic, co si myslí. Pánové, řekne, tady se neválčí proti primitivním divochům, jako jsou Němci, tady se bojuje proti vojensky dobře organizovanému národu.

Ještě dnes bude mít v paláci audienci. S úšklebkem strká své staré kosti do parádní uniformy, o které si ještě před třemi hodinami myslel, že ji už nebude potřebovat.

V císařské rezidenci ho uvítá komorník Gortynius. Oficiálně ho zdraví nataženou paží, s dlaní obrácenou k němu. Krátká, škrobená rozmluva. Ano, pan generál se s Jeho Veličenstvem setká asi tak za hodinu. A velitel gardy? Pan velitel gardy je mu okamžitě k službám. A když Vespasián přejde kolem komorníka Gortynia, aby pokonferoval s velitelem gardy, prohodí jen tak mimochodem, dobrodušně: „No tak, mládenče, kdo si teď sežere, co si nadrobil?“

Příliš rychle minula zima, pro Josefa dobrá zima.

Horečně pracoval. Vysmíval se římské technice, ale neváhal ji napodobit. Nashromáždil ve své bystré paměti zkušenosti získané v Římě, překypoval nápady. Vyrval ze srdce všechnu malichernost, myslel teď jen najedno: na zajištění obrany. Jeho víra rostla. Což nebyly Babylón, Egypt i království Seleukovců kdysi říše stejně mocné jako Řím? A přece jim Judea dokázala čelit. Co znamená i nejsilnější armáda před dechem Hospodinovým? Odfoukne ji odtud jako prázdné plevy a jejich válečné stroje smete do moře jako prázdné ořechové skořápky.

Josef svolával shromáždění lidu ve městech, v dvoranách synagóg, na velkých shromaždištích, na závodních drahách v Tiberiadě a v Sepforidě nebo i pod širým nebem. „Marin, marin! Náš pán, náš pán," volali na něho. Hubený a štíhlý stál obrácen tváří k širému kraji, jeho oči planuly, zvedal ruce a z prsou se mu drala temná a silná slova víry. Tuto zemi posvětil Hospodin a teď ji pokrylo římské malomocenství a červotočina. Je nutno je rozdupat, vyhladit, vymýtit. Nač spoléhají tito Římané, že si tak drze počínají? Mají armádu, směšnou „techniku". Je možno do puntíku spočítat jejich legie, každá má deset tisíc mužů, deset kohort, šedesát setnin a pětašedesát obléhacích strojů. Izrael má svého boha Jehovu. Je neviditelný, nelze ho změřit. Ale pod jeho dechnutím se obléhací stroje rozpadnou a legie zmizí ve větru. Řím má moc. Ale jeho moc už minula, neboť vztáhl opovážlivou ruku na Jehovu a jeho vyvoleného, ve kterém se mu odedávna zalíbilo, na jeho prvorozence a dědice, na Izrael. Čas se naplnil, římská moc končí, ale přichází říše Mesiášova, již se rodí. Mesiáš přijde, dnes či zítra; možná, že už je zde. Je nemyslitelné, abyste vy, s nimiž Jahve uzavřel úmluvu, byli v této zemi jen trpěni a aby požírači vepřů zde byli pány. Jen ať přijdou se svými legiemi po lodích i pouští. Věřte a bojujte. Oni mají své setniny a stroje; vy máte Jehovu a jeho zástupy.

Uplynula zima, nádherné jaro zazářilo nad galilejskými vinicemi, olivovými terasami a morušovými háji. Břeh Genezaretského jezera a město Magdala, kde měl Josef ještě stále svoje sídlo, byly samý květ a vůně. Lidem se dýchalo lehce a dobře. A v těchto zářivých jarních dnech přišli Římané.

Nejprve pronikly do země jejich předvoje od severu i od pobřežních měst a nijak se již nevyhýbaly Josefovým harcovnickým oddílům; a pak se valily celé tři legie s koňmi i vozy a další početné jednotky od vazalských států. Vpředu byli lehkooděnci, střelecké pluky, předzvědné oddíly. Potom prvé jednotky těžkooděnců. Potom pionýři, jejichž úkolem bylo srovnávat hrbolatá místa na silnicích, upravovat obtížný terén a odstraňovat křoviny, aby pochodujícímu oddílu nestálo nic v cestě. Dále trén maršála a generálního štábu, maršálova osobní stráž a on sám. Potom jezdectvo a dělostřelectvo, mohutné obléhací stroje, beranidla i úžas budící samostříly, balisty a katapulty. Dále polní znaky, božsky uctívaní orli. Dále vlastní jádro armády v šestistupech. Nakonec obrovská spousta vojenských zavazadel, zálohovací kolony, vojenští právníci a pokladníci. A úplně nakonec vozy s civilisty: diplomati, bankéři, nesčetní obchodníci, zejména klenotníci a překupníci otroků, vyvolávači pro vydražování kořisti, soukromí kurýři diplomatů a velkoobchodníků celé říše a ženské.

Když Římané zahájili svůj postup, rozhostilo se po celé zemi veliké ticho. Mnoho dobrovolníků se rozprchlo. Armáda postupovala zvolna, nezadržitelně. Vespasián čistil plánovitě Galileu, zemi, poušť i moře.

Dát do pořádku západní břeh Genezaretského jezera bylo vlastně úkolem krále Agrippy; neboť jemu náležela tato končina s městy Tiberiadou a Magdalou. Ale elegantní král byl člověk dobromyslný a měl rád pokoj; nechtělo se mu do násilných činů, kterým se při nezbytném potrestání vzbouřenců nebylo možno vyhnout. Vespasián splnil tedy prosbu spřáteleného panovníka, Římu tak zjevně oddaného, a svěřil tuto trestnou výpravu své vlastní armádě. Tiberias se vzdala bez boje. Dobře opevněné město Magdala se pokusilo o odpor. Ale proti římské dělostřelbě se nedokázalo dlouho udržet; zbytek dovršila vnitřní zrada. Když Římané pronikli do města, uprchlo mnoho povstalců na velké Genezaretské jezero. Zmocnili se všech rybářských loděk, které zde byly, takže Římané byli nuceni pronásledovat je na prámech. Byla to taková groteskní jezerní bitva, při které bylo na straně Římanů mnoho smíchu a na straně Židů velmi mnoho mrtvých; neboť břehy kolem dokola byly obsazeny. Římané převraceli lehké čluny a podnikali na těžkopádných prámech zábavné hony na tonoucí. Vojáci sledovali se zájmem, jak sebou tonoucí mrskají, a uzavírali sázky, zda ten či onen dá přednost utonutí v jezeře, či zda se dá zabít od nich. Rozhodovali se, zda je lepší usmrcovat je šípy anebo vyčkávat, až se začnou chytat prámu, a odsekávat jim pak ruce. Krásné jezero, proslulé pestrou hrou barev, mělo toho dne jen jednu barvu, rudou; jeho břehy, proslulé svou vůní, páchly mnoho týdnů po mrtvolách; jeho dobrá voda byla zkažena, zato ryby v nejbližších měsících značně ztučněly a Římanům znamenitě chutnaly. Ale ani Židé, ani král Agrippa nejedli pak celá léta ryby z Genezaretského jezera. Později se mezi Židy zrodila píseň, která začínala: „Nedaleko Magdaly jezero široko daleko zrudlo krví, nedaleko Magdaly je břeh široko daleko pokryt mrtvými.“ Přesný výpočet nakonec ukázal, že při této jezerní bitvě zahynulo čtyři tisíce dvě stě Židů, což vyneslo hejtmanu Suspiciovi čtyři tisíce dvě stě sestercií. Vsadil se totiž, že počet mrtvých bude vyšší než čtyři tisíce. Kdyby jich bylo bývalo méně, byl by musil on zaplatit čtyři tisíce sestercií a navíc ještě tolik, o kolik by byl počet mrtvých menší než čtyři tisíce.

Dva dny poté si Vespasián svolal pány k válečné radě. O většině obyvatel města bylo možno jednoznačně rozhodnout, zda se chovali mírumilovně či ne. Ale co udělat se spoustou chycených uprchlíků, kteří se utekli do dobře opevněného města zvenčí, z celé Galileje? Bylo jich na osmatřicet tisíc. Bylo velmi svízelné zjistit, kteří mezi nimi byli vzbouřenci. Na to, aby je bylo možno prostě propustit, byli zase příliš podezřelí. Držet je dlouho v zajetí, to by znamenalo značnou přítěž. Přitom se vzdali bez odporu Římanům na milost a nemilost a prostě je pozabíjet nepokládal Vespasián za spravedlivé.

Ale pánové z jeho válečné rady dospěli po krátké úvaze k jednomyslnému názoru, že vůči Židům je dovoleno všecko a že je nutno dát přednost tomu, co je užitečné, před tím, co je slušné, pokud není možno spojit jedno s druhým. Vespasián po jistém váhání tento názor přijal. Nejasnou, těžko srozumitelnou

řečtinou zajatcům sdělil, že budou ušetřeni, ale dovolil jim odejít jen jedinou cestou, a to po silnici do Tiberiady. Zajatci rádi uvěřili tomu, co si sami přáli, a odešli vykázanou cestou. Římané silnici do Tiberiady obsadili a nedovolili nikomu stanovenou cestu opustit. Když všech osmatřicet tisíc došlo do města, byli odvedeni na Velké závodiště. Utábořili se tu a s napětím čekali, co jim římský maršál poví. Poté se objevil Vespasián. Obrátil se na ně s výzvou, aby vystoupili ti, kterým je přes pětapadesát let, a nemocní. Mnoho dalších se připojilo k těm, kteří byli takto vybráni, neboť se domnívali, že budou odvezeni domů na vozech, kdežto ostatní budou musit jít pěšky. Byl to omyl. Když byli takto rozděleni, dal Vespasián tyto staré a nemocné lidi povraždit; neboť nebyli k ničemu. Z ostatních dal vybrat šest tisíc nejsilnějších a poslal je se zdvořilým dopisem císaři do Řecka, aby tam pracovali na korintském kanálu. Zbytek dal vydražit jako otroky a výtěžek za ně připadl armádě. Několik tisíc jich věnoval Agrippovi.

Během nepokojů bylo už prodáno do otroctví sto devět tisíc Židů a cena otroků začala povážlivě klesat; ve východních provinciích klesla z průměrných dvou tisíc sestercií na třináct set sestercií za kus.

Z hradební věže malé, silné horské pevnosti Jotapaty sledoval Josef, jak se teď přibližuje i desátá legie. Vojenští geometři vyměřovali již místo pro tábor. Josef tyhle římské tábory znal. Věděl, jak se legie po staletí prováděným cvikem naučily každodenně rozbít takový tábor, jakmile se někde zastavily. Věděl, že za dvě hodiny po započetí práce bude všecko hotovo. Dvanáct set stanů pro každou legii, mezi nimi cesty, dokola náspy, brány i věže, úplné opevněné město.

Zachmuřeně a soustředěně Josef sledoval, jak se Římané zvolna přiblížili ve velikém kruhu, jak obsadili okolní kopce a pronikli obezřetně do roklí i údolí. Teď se tedy kleště uzavřely.

V celé Galileji zbyla nyní kromě Jotapaty Židům jen dvě opevněná místa: hora Tábor a Gišala, kde byl velitelem Jan. Až se zmocní Římané těchto tří míst, budou mít cestu do Jeruzaléma volnou. Vůdci se dohodli, že budou pevnosti držet tak dlouho, jak to bude možné, ale v posledním okamžiku že se probijí sami do hlavního města; jsou tam spousty vojska, ale málo vůdců a organizátorů.

Když Josef viděl, že před jeho pevností stojí nyní i desátá legie, pocítil jakési zuřivé zadostiučinění. Generál Vespasián nebyl nervózní Cestius Gallus, neměl jen jednu legii, nýbrž tři v plné síle, pátou, desátou a patnáctou, a Josef těžko ukořistí jednoho ze tří zlatých orlů, které mají tyto legie s sebou. Ale také jeho pevnost Jotapata má dobré hradby a věže, je položena vysoko na svahu bohudík značně příkrém, má velikou zásobu potravin, a jeho lidé, především Sapitovy jednotky, jsou v dobrém stavu. Maršál Vespasián bude mít co dělat, než rozboří hradby této pevnosti a bude moci odvléci svitky Zákona z jejího kostela.

Vespasián nepodnikl útok. Jeho vojsko tu leželo nečinně jako pařez, ale také nehybně jako pařez. Chtěl patrně vyčkávat, až Josef ze zoufalství vyrazí ze své díry nebo zdechne vysílením.

Tajnými cestami došel Josefovi z Jeruzaléma dopis. Jeho otec Matouš mu sděloval, že hlavní město mu nepošle žádnou posilu. Doktor Eleazar ben Simon prý sice vyslání naléhavě požadoval. Ale jsou prý v Jeruzalémě lidé, kteří by neviděli neradi pád Jotapaty, kdyby přitom zahynul i Josef. Ať prý pevnost vydá, neboť bez pomoci zvenčí jí nedokáže držet ani čtrnáct dní. Josef se vzdorovitě zamyslil. Nyní je květen. Kdyby se Jotapata dokázala udržet až do července, bylo by pro Římany patrně už pozdě dát se na pochod k Jeruzalému. Což to pánové v kvádrové síni nechápou? Pak tedy zachrání zaslepené město proti jeho vůli. Odepsal otci, že udrží Jotapatu ne čtrnáct dnů, nýbrž sedmkrát sedm dnů. Sedmkrát sedm dnů: tato slova mu přišla na mysl sama od sebe. S takovouto jistotou vyhlašovali patrně kdysi proroci svá vidění. Ale tento dopis se k Josefovu otci nedostal. Římané jej zachytili a pánové z generálního štábu se vychloubavému židovskému veliteli vysmáli: Bylo vyloučeno, aby se Jotapata tak dlouho udržela.

Začal druhý týden, a Římané stále ještě neútočili. Město bylo dobře zásobeno potravinami, ale bylo málo vody v nádržích, Josef ji musil přidělovat jen v malých dávkách. Bylo horké léto, obležení trpěli žízní den ze dne zoufaleji. Mnozí se vydávali za vodou podzemními, stezkami ven z města; kopec, na němž město stálo, byl protkán divokým a spletitým systémem podzemních chodeb. Ale při takovýchto pokusech šlo o krk. Kdo přitom padl Římanům do rukou, toho ukřižovali.

Velení při exekucích měl setník Lucianus. Byl to jinak dobrodušný pán, ale nesnášel vedro, a byl proto velmi často ve špatné náladě. Když byl v takovémto rozmaru, přikazoval, aby odsouzence ke kříži přivázali, což znamenalo pomalejší smrt a větší útrapy. Když měl lepší náladu, dovoloval, aby profousové odsouzenému přibili ruce hřeby; prudká otrava krve pak přivodila rychlejší smrt.

Večer co večer putovala vzhůru svahem žalostná procesí, odsouzenci vlekli na hřbetě trámy svých křížů, natažené ruce měli k nim už připoutány. Noc chladila pověšená těla., ale noci byly krátké, a jakmile vyšlo slunce, přilétaly mouchy a jiný hmyz. Kolem křížů usedali ptáci a toulaví psi a čekali na svou kořist. Muži na kříži odříkávali vyznání umírajících: „Slyš, Izraeli, Jahve je náš Bůh, jediný je Hospodin.“ Odříkávali to tak dlouho, dokud byli schopni vypravit ze sebe jediné slovo, říkali si to od kříže ke kříži jeden druhému. Záhy se tato hebrejská formule rozšířila po celém římském táboře a byla vítaným podnětem k nejrůznějším vtipům. Vojenští lékaři dělali statistiky, jak dlouho trvá, než zemře někdo, kdo je na kříž přibit, a za jak dlouho zemře ten, kdo je přivázán. Vyžadovali si pro svá pozorování zajatce zvlášť silné i zvlášť slabé a zjišťovali, jak prudký letní žár přispívá k urychlení letálního pochodu. Kolem dokola na všech výšinách stály kříže a večer co večer byli vyměňováni ti, co na nich viseli. Římané nemohli dát každému zvláštní kříž, i když krajina zde byla lesnatá, musili dřívím šetřit.

Potřebovali ho na důmyslnou stavbu valů a chodeb, vedených směrem k tvrdošíjně se bránícímu městu. Vymýtili všechny lesy kol dokola a budovali tyto valy. Pracovali pod ochranou dovedných konstrukcí z máčených zvířecích koží, které úspěšně čelily zápalným střelám ze strany obležených. Jotapatští záviděli

Římanům, že mohli používat vody k takovému účelu. Podnikli výpady, několikrát se jim podařilo zapálit nepřátelské stavby. Ale zničené části byly hned zas rychle doplněny a valy i chodby se blížily stále více.

Večer co večer je Josef sledoval z hradebních věží. Jakmile tyto chodby dosáhnou na severu určitého bodu, bude Jotapata ztracena, i kdyby Jeruzalém poslal ještě posily. Zvolna se sunul Josefův zrak kolem dokola. Všude na kopcích byly kříže, jejich řady vroubily horské silnice. Ukřižovaní měli hlavy předkloněné, visely jim našikmo s otevřenými ústy. Josef se díval a mechanicky se snažil kříže spočítat. Jeho rty byly vyschlé a popraskané, patro vyprahlé, oči zarudlé; nebral si sám větší dávku vody, než měli ostatní.

20. června, 18. sivanu podle židovského kalendáře, dosáhly valy onoho nebezpečného bodu na severu. Josef stanovil na následující den bohoslužby. Poručil, aby shromáždění odříkávali vyznání hříchů. Mužové stáli, zahaleni do plášťů s purpurovými a modrými proužky, bili se divoce do prsou a horoucně volali: „Ó Adonaj! Hřešil jsem, chyboval jsem, rouhal jsem se před tvou tváří.“ Josef stál vpředu jako kněz první řady a jako ostatní se horoucně vyznával bohu: „Ó Adonaj! Hřešil jsem, chyboval jsem, rouhal jsem se,“ a cítil se nečistý, ponížený a zkormoucený. A tu, když začal třetí větu vyznání hříchů, ucítil, jak ze zadních řad je na něho upřen zlobný, vytrvalý pohled malých posedlých očí, takže prudce vztyčil hlavu, a viděl ústa, která neříkají se sborem ostatních: „Chyboval jsem, hřešil jsem,“ nýbrž tato ústa formovala ostře a divoce slova: Hřešil jsi, chyboval jsi.“ Byla to ústa Sapitova. A když Josef na závěr bohoslužby odříkával s ostatními kněžími slova požehnání, když stál se zdviženýma rukama a s roztaženými prsty před shromážděním, které sklánělo hlavu k zemi, neboť nad žehnajícími kněžími se vznáší duch boží, byl to opět pár očí, které drze vzhlédly a zlobně a vytrvale se na něho upřely a Sapitova tvář se výmluvně posmívala: „Zavři ústa, Josefe ben Matouši. My raději zajdeme bez tvého požehnání, Josefe ben Matouši.“

Josefa naplnil veliký údiv. Nevyhýbal se žádnému nebezpečí, snášel žízeň i útrapy jako poslední z vojáků, jeho opatření se ukázala dobrá a účinná, bůh stál zjevně při něm, vždyť hájil již teď město déle, než by byl kdokoli pokládal za možné. Co chce ten Sapita? Josef se na něho nezlobil. Ten muž je zaslepen, dopouští se rouhání.

Výpad, který uskutečnil nazítří Josef proti severnímu valu, byl proveden se zběsilým fanatismem. Zemřít v boji bylo lepší než na kříži a tato temná touha po smrti v boji způsobila, že Židé hustou sprškou střel pronikli až k ohroženému místu. Pobili obranné posádky a zapálili hráze i stroje. Římané ustoupili. Ustoupili nejen na tomto místě, ale i na jihu, kde byl útok celkem nepatrný. Jotapatští záhy zvěděli proč: Vespasián byl zasažen, římský maršál byl zraněn. Ve městě propuklo nadšení, Josef dal přidělit dvojnásobnou dávku vody. Byl to už pátý týden. Podaří-li se mu vydržet až do sedmého týdne, pokročí léto natolik, že Jeruzalém bude pro letošek zachráněn.

Trvalo téměř týden, než Římané opět zabezpečili onen severní bod. Ale mezitím také dopravili k hradbám ze tří stran své obléhací stroje, beranidla. Byly to mohutné trámy, podobné lodním stěžňům, opatřené vpředu obrovským kusem železa ve tvaru beraní hlavy. Uprostřed byly na vodorovném trámu, podepřeném silnými kůly, zavěšeny na lanech stožáry. Veliký počet dělostřelců tahal trám s beraní hlavou nazpět a ten se pak opět vymršťoval dopředu. Ani sebesilnější hradba nedokázala dlouho odolat úderné síle tohoto stroje.

Když byla beranidla jistou dobu v činnosti, teprve pak shledal Vespasián, že pevnost dozrála ke generálnímu útoku. Útok byl zahájen za časného jitra. Obloha potemněla střelami, děsivě a bez ustání ječely trouby legií, ze všech metacích strojů vyletěly současně velké kamenné koule, tlumeně rachotily obléhací stroje a jejich nárazy násobila ozvěna hor. Na valech byly v činnosti tři železem obité věže, každá sedmnáct metrů vysoká, osazené kopiníky, lučištníky a prakovníky a též lehkými metacími stroji. Obležení byli proti těmto obrněným nestvůrám bezbranní. Pod jejich ochranou vylézaly z chodeb strašné, obrovité želvy, každá vytvořená ze sta mužů římských elitních oddílů; tito vojáci měli štíty zdvižené nad hlavou tak, že tvořily souvislou střechu jako tašky, nakladené jedna na druhou, a žádná střela jimi nemohla proniknout. Obrněné věže dokonale spolupracovaly s těmito želvami, soustřeďovaly své střely na ta místa hradeb, která si želvy vybraly, takže obránci byli nuceni je vyklidit. Útočníci dosáhli již současně na pěti místech hradeb a spustili tam útočné můstky. Ale právě v tomto okamžiku, kdy Římané nemohli střílet, aby neohrozili své vlastní lidi, vylili obránci na útočníky vroucí olej, který vnikl pod železo jejich brnění, a nasypali na útočné můstky kluzký odvar z řeckého sena, takže útočníkům ujížděly nohy.

Setmělo se, ale útok Římanů neochaboval. Celou noc temně duněly nárazy beranidel, stejnoměrně pracovaly pancéřové věže i metací stroje. Kdo byl zasažen, svalil se s groteskním plesknutím z hradeb. Ozýval se řev, vzdychání a steny. Noc byla tak naplněna děsivým hlukem, že židovští vůdci nařídili vojákům na hradbách, aby si zacpali uši voskem. Josef sám poslouchal ten rachot s téměř divokým uspokojením. Dnes byl už šestačtyřicátý den: sedmkrát sedm dní udrží město. Pak nadejde padesátý den, a nastane ticho. Možná, že toto ticho bude smrt. Ale uprostřed pusté vřavy předem blaženě vychutnával ticho toho padesátého dne a připomněl si výrok ústního podání: Nejprve nastane bouře a veliká vřava, ale potom uprostřed ticha přijde bůh.

Té noci se jednomu z obránců podařilo vyhodit na jedno z beranidel ohromný balvan s takovou silou, že se železná hlava stroje odlomila. Žid seskočil z hradeb, uprostřed nepřátel uchopil beraní hlavu, odnášel ji v dešti střel nazpět, Vystoupil na hradby a pětkrát zasažen spadl celý zkroucený z hradeb dovnitř. Byl to Sapita.

Josef se sehnul nad umírajícího. Sapita nesměl odejít, aniž se v srdci kál za své hříchy. Kolem něho stálo deset mužů. Předříkávali umírajícímu: „Slyš, Izraeli, jediný a věčný je náš bůh Jahve," aby vešel do smrti se slovy vyznání. Sapita si zmučen poškubával jeden pramen svého dvoudílného plnovousu. Hýbal rty, ale Josef dobře viděl, že to nejsou slova vyznání, co říká. Josef se k němu sklonil

hlouběji. Malá, posedlá očka umírajícího zlobně a bolestně pomrkávala, pokoušel se něco říci. Josef přiložil ucho až k jeho vyschlým rtům, nerozuměl mu, ale bylo zjevné, že Sapita chce říci nějakou hanebnost. Josef žasl a byl zarmoucen, že tento zaslepenec sejde takto ze světa. Náhle se rozhodl a tiše a vášnivě mu říkal: „Slyšte, Sapito, zabráním tomu, aby Římané letos v létě táhli na Jeruzalém. Udržím město ještě tři dny. A neprobiji se do Jeruzaléma, jak jsme se dohodli. Zůstanu ve městě až do čtvrtého jitra.“ Muži ječeli jednotvárně sborem tak, aby to umírající slyšel: „Slyš, Izraeli.“ Josef upínal na Sapitu naléhavý, téměř prosebný pohled. Musí uznat, že je v neprávu, zemřít usmířen. Ale Sapitovy krví podlité oči se obrátily v sloup, čelist poklesla; Josef dal slib mrtvému.

Od tohoto dne si Josef takřka nedopřál spánku. Byl na hradbách všudypřítomný. Líce mu planuly, víčka měl rozbolavělá, patro mu naběhlo, sluch měl zahlušen od dunění obléhacích strojů, hlas mu zdrsněl a ochraptěl. Ale nedopřál si oddechu, nešetřil se. Tak to vydržel tři dny, až nastala půlnoc devětačtyřicátého dne. Potom upadl do těžkého spánku.

1. července za svítání, padesátý den od započetí obléhání, zmocnili se Římané pevnosti Jotapaty.

Neuplynuly ještě ani dvě hodiny, co Josef ulehl, když ho probudili a křikli na něho: Jsou tady. V rozespalosti se zapotácel, posbíral všecko, co mu přišlo do ruky, maso, chléb, kněžský pás protkávaný květinami, listinu, ve které byl jmenován komisařem, i kostky, které mu kdysi v Římě daroval herec Demetrius Libanus. Vyklopýtal na ulici do ranního šera. Několik lidí, kteří tudy běželi, ho strhlo s sebou do podzemní chodby, k vyschlé cisterně, která tu tvořila dosti prostornou jeskyni.

Bylo jich v té jeskyni dobrý tucet, mezi nimi jeden těžce zraněný, měli potraviny, ale jen jednu malou nádobu s vodou. Přes den byli plni důvěry, ale v noci se ukázalo, že na únik není ani pomyšlení. Podzemní chodba vedla na všechny strany a měla spoustu zákrutů, ale vždy znovu ústila do této jeskyně a ven z ní bylo možno vyjít jen do města, kde byli Římané bděle na stráži.

Nazítří raněný zemřel. Třetího dne jim došla voda, čtvrtého dne muži, zesláblí dlouhým obléháním, onemocněli a téměř šíleli žízní.

Pátého dne ležel Josef ben Matouš v koutě jeskyně, pod hlavou měl modrý kněžský pás, přes obličej šaty a čekal, až Římané přijdou a zabijí ho. Útroby měl jako v ohni, stále znovu se pokoušel polknout, i když věděl, jaká je to nesnesitelná trýzeň; krev mu v žilách neklidně bila, v kostech ho píchalo a svědilo. Zavřená víčka dráždila jeho zanícené oči, ve tmě se rojily body a kruhy, zběsile se zvětšovaly, smršťovaly se, světélkovaly, přeskakovaly jeden do druhého. Bylo sladké a vábivé urychlit smrt, sám se zabít; ale zbývala jedna naděje: snad bude možno předtím se napít. Až přijdou Římané, dají mu možná napít, než ho pověsí na kříž. V Jeruzalémě je spolek dobročinných dam, které dávají tomu, jenž je odsouzen k ukřižování, na cestu nápoj z vína a myrhy. To by byla dobrá smrt. Strhne si šat s hlavy a usmívá se vyprahlými rty.

Na dosah vidí před sebou velikou nádrž s vodou, z které je možno čerpat jen podle stanovených dávek, se spoustou, velikou spoustou vody. Když už jsou Římané tady, není už přece třeba vodou šetřit. Že na to až dosud nepřišel. Zdá se mu, že jde k nádrži. Mnozí jdou jako on. Ale on jde uprostřed křičících Židů a Římanů, kteří se hrnou po ulici, vždyť je velitelem a lidé se před ním rozestupují, Josef kráčí přímo k nádrži, neodvratně, dychtivě. Pít! U nádrže už nejsou žádní hlídači. Ale kdosi tu stojí a nechce dovolit, aby se napil. Jděte laskavě pryč, Sapito. Srazím vás, když mě nenecháte napít. Byl jsem snad zbabělý? Vyvyšoval jsem se snad, když se bojovalo meči, když létalo železo a zápalné střely, když s hradeb padali muži? Jen tak hloupě nezvedejte zdravou rukou beraní hlavu. Vím docela určitě, že jste mrtev. Jste hanebný lhář, Sapito, a kdybyste byl stokrát mrtev. Musíte odtud odejít.

Trýznivé, marné polykání rozdráždí Josefovo naběhlé hrdlo, vytrhne ho z jeho snů. Opět si přetáhne šaty přes obličej. Chce se toho všeho zbýt. Když byl na poušti u esejského Bana a kál se, tenkrát potřeboval vidiny, ale teď chce mít v mozku jasno, chce mít hlavu v pořádku. Nijak nepočítá s tím, že by zahynul jen proto, že je několik dní bez vody. člověk ovšem umírá, jestliže se několik dní nenapije, to je známá skutečnost. Ale on ne. Ostatní, to ano, ti nakonec zajdou žízní. Ale on sám, to je nemožné. Má toho ještě tolik před sebou, tolik toho promeškal. Kde jsou ženy, které mu nepatřily, víno, které nepil, krásy světa, které neviděl, knihy, které nenapsal? Proč vlastně tehdy nesevřel Poppaeu v objetí? Její šat byl z kójského flóru, průsvitně tenký a prosvítaly jím chloupky. Byly určitě jantarově žluté. Bylo tolik žen, které si nechal ujít. Vidí stehna, ňadra, tváře.

Ale najednou to nejsou tváře, jsou to spousty ovoce, jak se prodávají na trzích, okrouhlé, šťavnaté plody, fíky, jablka, obrovité hrozny. Chce se do nich zakousnout, hltat, srkat; ale jak je chce uchopit, má každý touž hanebnou žlutohnědou tvář, kterou Josef dobře zná. Ne, vy proklatý pse, neumřu, tuhle radost vám neudělám. A vůbec, co jste zač? Vy ubohý pedante, vy opice rozumu s vašimi sochami a se vší vaší souměrností a s vaším systémem! Vy chcete něco povídat o Judeji? Co o ní víte? Byl jste vůbec někdy opravdu v ní? Účastnil jste se kdy jejího života? Vždyť ani nemáte krev v žilách, vy padouchu. Když Judea rozbije na padrť ten váš zpropadený modloslužebný palác, je v právu, naprosto v právu, a já jdu s sebou.

Neblouznim, pane. Velice žízním, ale vím docela určitě, že to je podlost, vysmívat se z Říma Makabejským. Je to bídné a ubohé. Jste ubožák, Juste z Tiberiady.

Duní mu v hlavě, ozývá se mnoho hlasů: marin, marin. A do toho ustavičně ten tenký, tvrdošíjně vytrvalý hlas: Je to on.

Ne, nepřipustil, aby tento hlas nabyl nad ním vlády, nepovyšoval se, vždycky rozhodně odmítal rouhání. To je pokušitel, který teď zneužívá jeho slabosti a dává teď najednou znovu promlouvat tomuto hlasu. Ano, dojista je to pouze drzé osidlo pokušitele, který chce, aby Hospodin od něho odvrátil svou tvář.

S velikým úsilím se zvedl na kolena, udeřil čelem o zem, s velikým přemáháním odříkával vyznání hříchů a říkal s přemáháním vznešeně a hrdě: „O Adonaj, nezhřešil jsem, nepochybil jsem. Musíš mi dát napít, posvětil jsem tvé jméno. Chci vodu. Nedej, aby zahynul žízní tvůj služebník, neboť já jsem ti dobře sloužil, a ty mi musíš dát vodu.“

Najednou zazněl v jeskyni skřípavý hlas, Josefovi dobře známý římský důstojnický hlas. Bylo zřejmé, že je to hlas naprosto skutečný. Hlas mluvil řecky a říkal, že je jim známo, že je v jeskyni galilejský velitel, a když se obklíčení vzdají, budou prý ušetřeni. „Dejte mi pít,“ řekl Josef. „Máte hodinu na rozmyšlenou,“ odpověděl hlas, „potom jeskyni vykouříme.“

Blažený úsměv se rozlil po Josefově tváři. Zvítězil. Přelstil mrtvého Sapitu a drzého živého Justa, který ho nechtěl pustit k ovoci. A teď se přece napije a bude žít.

Ale mezi Josefovými druhy byli někteří, kteří se za nic nechtěli vzdát. Vzpomněli si na události v Magdale, byli přesvědčeni, že až se jich Římané zmocní, ušetří v nejlepším případě Josefa pro triumfální průvod, ale ostatní přibijí na kříž nebo je prodají do otroctví. Rozhodli se pro boj. Napolo šílení žízní postavili se Josefovi do cesty. Chtěli ho raději zabít, než by dovolili, aby se vzdal Římanům.

Josef chtěl jen jedno: pít. Zda je Římané opravdu ušetří či ne, to se ukáže. Ale dají jim alespoň napít, a tihle blázni nechtějí. Jsou to šílenci, pomatenci. Bylo by k smíchu, kdyby se po tolika útrapách sám sprovodil ze světa a ani se nenapil. Sebral sílu ze všech záhybů vyčerpaného mozku, aby dokázal těm ostatním čelit, aby se napil, aby žil.

Dlouho jim marně domlouval. Sotva dokázal drsným, chraptivým hlasem dát poslední návrh: Aby se nezabíjel každý sám, nýbrž alespoň jeden druhého; to že je menší hřích. Tohle uznali, přijali jeho návrh, a to byla záchrana. Určovali totiž losem, kdo z nich probodne druhého, a vrhali kostky, které si Josef nechal darovat od herce Demetria Libana. Prosili jeden druhého za odpuštění a umírali s vyznáním na rtech. Když zbyl Josef s posledním, vyšel prostě ven z jeskyně, k Římanům. Druhý tam zůstal chvíli ochable stát a pak vylezl za ním.

Byl to plukovník Paulinius, kdo přijal Josefa. Vztáhl k němu na pozdrav paži s otevřenou dlaní jako sportovec k poraženému protivníkovi. Josef pozdrav neopětoval. Klesl na zem a řekl: „Vodu.“ Přinesli mu napít a on se přemohl, což byl nejzbožnější skutek v jeho životě, a odříkal nejprve požehnání: „Pochválen buď, náš bože, Hospodine, skrze jehož slovo bere všecko svůj vznik,“ a pak teprve se napil. Blaženě nechával stékat tekutinu přes rty, do úst, spouštěl ji jícnem, požádal o další vodu a ještě o další a litoval, že musí přestat a nabrat dech, a pil. Usmíval se široce, bláhově na celé kolo a pil. Vojáci stáli kolem, dobromyslně se šklebili, dívali se.

Vyzvali Josefa, aby se trochu očistil, dali mu jíst a vedli ho v poutech do velitelova stanu. Musili projít celým táborem. Všude se tísnili vojáci, každý chtěl vidět nepřátelského vůdce. Mnozí se dobrodušně pousmáli: Tak tohle je ten člověk,

který způsobil, že se tu musili mořit sedm neděl. Šikovný chlapík. Jiní, dopálení pro smrt kamarádů, hrozili a pustě nadávali. Druzí vtipkovali, když viděli, jak je mladý, tenký a vyzáblý: „No, Židáčku, až budeš viset na kříži, ptáci a mouchy se na tobě moc nenapasou."

I když byl Josef v tak zbědovaném stavu, se slepenými vlasy, obličej celý šedivý špinavým chmýřím, kráčel uprostřed tohoto povyku tiše, nevšímavý ke všem těm hrozbám a vtipům; před jeho zarmoucenýma, zanícenýma očima nejeden sklopil pohled. Když na něho dokonce jeden plivl, neřekl k této urážce ani slovo, požádal jen, protože byl spoután, aby průvodci očistili slinu, neboť by nebylo slušné, aby takto předstoupil před velitele.

Ale cesta táborem byla dlouhá. Stany, stany, zvědaví vojáci. Potom táborový oltář. Před ním orli tří legií ze zlata, působící těžkopádně, nepřátelsky a násilnicky. Pak opět stany, stany. Zesláblého muže stálo mnoho úsilí, aby šel zpříma, ale sebral všechny síly a kráčel se vztyčenou hlavou dlouhou cestou potupy.

Když konečně došli do maršálova stanu, uviděl Josef nejdřív kromě plukovníka Paulinia jen mladého pána s výložkami generálního štábu, nevysokého, ale ramenatého a svalnatého, s kulatou, upřímnou tváří; krátká brada byla energicky vystrčena, takže tvořila ostrý trojúhelník. Josef okamžitě věděl, že je to Titus, vojevůdcův syn. Mladý generál mu vyšel vstříc. „Je mi líto," řekl srdečně a roztomile, „že jste měl smůlu. Bil jste se skvěle. Podceňovali jsme vás Židy, jste znamenití vojáci." Viděl, jak je Josef vyčerpán, vyzval ho, aby si sedl. „Máte zde horké léto," řekl. „Ale tady ve stanu je příjemný chládek."

Zatím se rozhrnula záclona, rozdělující stan, a vešel sám Vespasián ve velmi pohodlném oblečení, provázen statnou rezolutní dámou. Josef vstal a pokusil se pozdravit po římském způsobu. Ale maršál jen dobromyslně mávl rukou. „Nenamáhejte se. Vypadáte zpropadeně mladě, Židáčku. Kolik je vám let?" – „Třicet," odpověděl Joseť. „Vidíš, Caenis," usmál se Vespasián, „jak daleko to může člověk dotáhnout ve třiceti letech." Dáma Caenis si prohlížela Josefa s nelibostí. „Ten Žid se mi moc nezamlouvá," usoudila nezakrytě. „Nemůže vás ani cítit," vysvětloval Vespasián Josefovi, „protože se hrozně polekala, když jste mi mrskli kamennou kouli na nohu. Ale byl to planý poplach, už to není ani znát." Ale když teď popošel k Josefovi, bylo vidět, že ještě trochu kulhá. „Dovolte, abych si sáhl," řekl a ohmatával ho jako otroka. „Hubený, hubený," konstatoval a zhluboka si vydechl. „Hodně jste toho přestál. Mohl jste se z toho dostat laciněji. Vy máte zřejmě vůbec za sebou zajímavou a pohnutou minulost, mladý pane. Dal jsem si o tom vyprávět. Ta záležitost s vašimi třemi takzvanými nevinnými, kteří potom tak zapůsobili na nervy Cestia Galla – jak říkám, máte už leccos za sebou." Byl v dobrém rozmaru. Připomněl si, že bez tří starců tohohle čiperného chlapíka by byl býval guvernér Cestius sotva odvolán a on by zde asi nestál.

„Jaký je váš názor, mladý pane," zeptal se žoviálně, „mám táhnout na Jeruzalém ještě letos? Mám chuť podívat se na váš velký sabat v chrámě. Ale vy jste mě s tou vaší Jotapatou tak zdržel. Léto už hodně pokročilo. A jestliže budou v Jeruzalémě tak zarputilí jako vy zde, potrvá to hezky dlouho."

Bylo to řečeno jen tak mimochodem, žertovně. Ale Josef viděl ty jasné, soustředěné oči v široké, ostře řezané sedlácké tváři, slyšel jeho silné oddychování, a v bleskurychlé intuici si najednou uvědomil: Tento Říman v skrytu své duše ani *nechce* táhnout na Jeruzalém, jemu nejde o rychlé vítězství nad Judeou. Nevypadá na to, že by se tak lehce vzdával toho, co má. Ten si chce *ponechat* svou armádu, své tři skvělé, vzájemně dobře se doplňující legie. Ale jakmile bude tažení u konce, opět mu je odeberou a jeho velitelská funkce skončí. Josefovi bylo jasné, že tento generál Vespaspasián *nechce* už letos k Jeruzalému. Tento poznatek mu dal novou vzpruhu. Cítil ještě v útrobách trampoty z jeskyně. Věděl, že teprve nyní a s konečnou platností musí zápasit o svůj život, a pro tento zápas mu dával poznatek, že Říman nechce táhnout k Jeruzalému, nesmírnou výhodu. Řekl tiše, ale naprosto určitě: „Říkám vám, generále Vespasiáne, že letos nepotáhnete na Jeruzalém. Pravděpodobně ani napřesrok.“ Dodal pak s upřeným pohledem, zvolna ze sebe vyrážeje jednotlivá slova: „Jste určen k vyšším úkolům.“

Všichni byli zaraženi nenadálou odpovědí: Tento židovský důstojník, který se tak znamenitě bil, liboval si v podivném způsobu vyjadřování. Vespasián přimhouřil oči a prohlížel si zajatce. „To se podívejme,“ dobíral si ho, „proroci tedy v Judeji nevymřeli?“ Ale v jeho starém, skřípavém hlase byl posměch sotva znatelný, bylo v něm spíše povzbuzení, blahovůle. V této judské zemi je mnoho podivných věcí. V Genezaretském jezeře žije ryba, která křičí; co se zasadí na sodomských polích, zčerná a rozpadá se v prach; Mrtvé moře drží na povrchu každého, ať umí plavat či ne. Všecko je tu neobvyklejší než jinde. Proč by nemohlo být v tomto mladém židovském muži, i když je to dobrý politik a voják, kus blázna a proroka?

Josef zatím horečně a usilovně uvažoval. V přítomnosti tohoto Římana, který měl v rukou jeho život, přišla mu najednou znovu na mysl slova, která už dávno nechal utonout v zapomenutí, slova těžkopádných, prostých mužů z krčmy v Kafarnau. Zimničně napínal mozek, šlo mu o život, a co oni mužové jen temně tušili, to jako v zákmitu blesku uzřel najednou jasně a ostře. „V Judeji není mnoho proroků,“ odpověděl, „a jejich výroky jsou nejasné. Zvěstovali nám, že Mesiáš vzejde z Judeje. Špatně jsme je pochopili a pustili jsme se do války. Teď, když stojím před vámi, konzule Vespasiáne, v tomto vašem stanu, znám správný výklad.“ Uklonil se s velikou úctou, ale jeho hlas zůstal klidný a uměřený. „Mesiáš vzchází z Judeje: ale není to Žid. Jste to vy, konzule Vespasiáne.“

Tato dobrodružně drzá lež všechny ve stanu překvapila. Slyšeli o Mesiáši, celý Východ byl plný těchto pověstí. Mesiáš, to byl polobůh, o kterém snil tento zemědíl, že povstane, aby na Římu pomstil ujařmený Orient. Bytost temná, tajuplná, nadpozemská, tak trochu dráždící k posměchu jako všechny výtvory východní pověrčivosti, ala přesto lákavá i hrozivá.

Caenis vstala s pootevřenými ústy. Její Vespasián Mesiášem? Vzpomněla si na výhonek posvátného dubu. O tom mohl ten Žid sotva něco vědět. Upřeně hleděla na Josefa, nedůvěřivě, znepokojeně. Bylo významné i potěšitelné, co řekl, a plně to odpovídalo jejím nadějím. Ale tento východní člověk se jí přesto nezdál.

Mladý generál Titus, fanatik přesnosti, s oblibou lidem připomínal jejich přesné výroky; stalo se mu mechanickou zvyklostí stenografovat si rozmluvy. Zapisoval si každé slovo i teď. Ale nyní udiveně vzhlédl. Bylo by pro něho zklamáním, kdyby se tento mladý, statečný voják ukázal podvodníkem. Ne, opravdu nevypadal jako podvodník. Byl patrně přes svoje prosté a přirozené vystupování posedlý, jako v Orientě mnozí. Snad zešílel dlouhým hladověním a žízní.

Vespasián se díval jasnýma, chytrýma selskýma očima do uctivých očí Josefových. Ten vydržel jeho dlouhý pohled. Potil se, třebaže ve stanu skutečně nebylo nijak horko, pouta ho dřela, šaty ho svědily. Ale vydržel ten pohled. věděl, že toto je rozhodující okamžik. Říman se k němu možná prostě obrátí zády, rozzloben nebo třeba znechucen, a dá ho odvést, na kříž nebo na otrokářskou loď, do egyptských dolů. Ale možná, že mu Říman i uvěří. *Musí* mu uvěřit. Očekávaje jeho odpověď rychle se v duchu modlil: „Bože, učiň, ať mi Říman uvěří. Neučiníš-li to pro mne, učiň tak pro svůj chrám. Neboť jestliže Říman uvěří, jestliže letos opravdu už nepotáhne k městu, pak bude snad do příštího roku ještě možné zachránit tvé město a tvůj chrám. Musíš učinit, bože, aby Říman uvěřil. Musíš, musíš.“ Tak tu stál v modlitbách, ve strachu o život, čelil Římanovu pohledu a čekal s nesmírným napětím na Římanovu odpověď.

Říman řekl pouze: „No tak, no tak. Jen ne tak zhurta, mladý pane.“

Josef si oddychl. Ten muž se neodvrátil, nedal ho odvést, Josef zvítězil. Tiše, rychle pokračoval, pln důvěry: „Prosím,, věřte mi. Jen proto, že mi bylo určeno, abych vám to řekl, neprobil jsem se do Jeruzaléma, jak bylo v našem plánu, nýbrž vytrval jsem až do konce v Jotapatě.“

„Nesmysl,“ zabručel Vespasián. „Nikdy byste se nebyl dokázal probít do Jeruzaléma.“ – „Dostával jsem z Jeruzaléma dopisy a sám jsem tam dopisy posílal,“ namítl Josef, „byl bych se tam tedy sám dostal také.“ Titus prohodil od stolu s úsměvem: „Zachytili jsme vaše dopisy, doktore Josefe.“ Plukovník Paulinius se teď skromně vmísil do rozhovoru: „V jednom ze zachycených dopisů stojí napsáno: ‚Udržím pevnost Jotapatu sedmkrát sedm dní.‘ Smáli jsme se tomu. Ale Židé opravdu udrželi pevnost sedm neděl.“

Všichni se zamysleli. Vespasián se zazubil na Caenis. „Tak co, Caenis,“ řekl. Tenhle mladík je se svými třemi nevinnými vlastně příčinou, že si ještě před zavřením brány bůh Mars neutržil s tím svým dubovým výhonkem notnou ostudu. Maršál je osvícený člověk. Ale proč by neměl věřit v příznivá znamení, když to neruší jeho plány? Někdy došlo při výkladu těchto znamení k omylům, ale na druhé straně existují zaručené historky o překvapující spolehlivosti některých jasnovidců. A co se týče neviditelného židovského boha, přebývajícího v temné nejsvětější svatyni v Jeruzalémě: Proč by to měl být jen planý žvást, jestliže mu tento židovský bůh oznamuje věci, které se mu tak dobře hodí do jeho plánů? Sám zatím dobře nevěděl, zda do Jeruzaléma vůbec chce či nechce. Vláda naléhá, aby zakončil své tažení ještě v létě. Ale bylo by zlé opravdu nejen pro něho, ale i pro stát, kdyby tato východní armáda, kterou teď tak dobře vycvičil, měla být po příliš rychlém vítězství znovu rozbita a dostat se do všelijakých rukou. Vlastně mu

tenhle chlapík s tou svou nepoddajnou Jotapatou prokázal dobrou službu a bůh, který z něho mluví, není špatný rádce.

Josef celý rozkvetl jako vyschlé pole, když přijde déšť. Bůh byl milostivý; bylo zřejmé, že vojevůdce mu věří. A proč také ne? Ten, jenž před ním stál, byl skutečně muž, o němž se pravilo, že vzejde z Judeje, aby soudil svět. Což nebylo psáno v Písmu: „Libanon padne do rukou mocného?“ Adir, hebrejské slovo znamenající mocný, znamená současně totéž jako caesar, imperátor. Existuje vhodnější, přiléhavější označení pro tohoto širokoplecího, chytrého a přímého člověka? Hluboko sklonil před Římanem hlavu, s rukou na čele. V jedno se spojil výrok o Mesiáši se starým a temným výrokem, že Hospodin porazí Izrael, aby z něho sňal hříchy, a tento Říman přišel, aby to splnil. Jako vydá oliva olej jen tehdy, když ji zmáčkneme, tak i Izrael vydá ze sebe nejlepší jen tehdy, až bude utištěn; a ten, jenž bude lisovat a mačkat, sluje Vespasián. Ano, Josef nalezl poslední, konečný důkaz. Zmocnila se ho hluboká jistota, cítil v sobě dosti sil, aby obstál se svým výkladem i před nejzchytralejším doktorem chrámové vysoké školy. Jotapatská jeskyně byla naplněna křečí a potupou, ale jako lidský plod povstává z krve a kalu, tak vzešel i z ní dobrý plod. Byl až do konečků prstů proniknut pevnou důvěrou.

Caenis však celá nesvá přecházela kolem zajatce. „Je to strach před křížem,“ škaredila se, „co z toho člověka mluví. Já bych ho poslala do Říma nebo do Korintu. Ať ho soudí císař.“

„Neposílejte mě do Říma,“ prosil úpěnlivě Josef. „Jste to vy, kdo rozhodne o osudu mém i nás všech.“

Byl únavou úplně vyčerpán; ale byla to příjemná vyčerpanost, neměl už strach. Dokonce už cítil v duchu nad Římanem převahu. Stál před tím Římanem, říkal smělá, lichotná slova, skláněl se před ním, ale měl už pocit, že toho druhého řídí. Říman byl bezděky metlou v boží ruce, a on, Josef, byl vědomě a zbožně nástrojem Hospodinovým. Jeho tušení, když poprvé shlížel z Kapitolu na Řím, se podivuhodně vyplnilo. Vkládá ruku na osud Říma. Vespasián je muž, kterého si bůh vyvolil, ale on, Josef, jej povede podle boží vůle.

Maršál řekl, a v jeho skřípavém hlase zazněla skrytá hrozba: „Židáčku, měj se na pozoru. Všecko dobře zaznamenej, Tite, milý synu. Dostaneme možná jednou zálusk chytit tohoto pána za slovo. Můžete mi také povědět,“ obrátil se k Josefovi, „kdy nadejde doba mé mesiášské slávy?“

„To nevím,“ odvětil Josef. A znenadání vášnivě zvolal: „Ponechte mě až do té doby v poutech. Dejte mě popravit, bude-li se vám to zdát příliš dlouho. Ale nebude to dlouho trvat. Byl jsem dobrým služebníkem Mstitelů Izraele, pokud jsem věřil, že bůh je v Jeruzalémě a že oni muži jednají z jeho pověření. Budu vám dobrým služebníkem, konzule Vespasiáne, když teď vím, že bůh je v Itálii a že vy jednáte z jeho pověření.“

Vespasián řekl: „Beru si vás z kořisti do svých soukromých služeb.“ A když chtěl Josef něco říci, dodal: „Neradujte se předčasně, Židáčku. Můžete dále nosit

svůj kněžský pás, ale budete nosit i své okovy, dokud se neukáže, co je na vašem proroctví pravdy.“

Císaři a senátu vojevůdce napsal, že se pro letošek musí omezit na to, aby zabezpečil, čeho dosáhl.

Stále ještě čekali telegrařisté na stanovištích, které uchystal Cestius Gallus, na zprávu, že Jeruzalém padl. Vespasián tyto posádky odvolal.

CAESAREA

Po Vespasiánově boku si Josef žil skromně, ale nijak špatně. Vojevůdce ho používal jako poradce v záležitostech týkajících se židovských obyčejů i osobních poměrů jednotlivců, měl ho rád kolem sebe. Ale netajil se tím, že jeho údajům docela nevěří, dával si je často ověřovat a někdy se mu posmíval a citelně ho pokořoval. Josef snášel výsměch i pokoření s poddajnou skromností a snažil se všemi způsoby dokázat svou užitečnost. Stylizoval vojevůdcovy vyhlášky židovskému obyvatelstvu, vystupoval jako znalec při sporech mezi okupačními úřady a židovskými osobnostmi, záhy nebylo možno se bez něho obejít.

Třebaže Josef udělal pro galilejské Židy všecko, co bylo v jeho silách, platil pro ně za zbabělého přeběhlíka. V Jeruzalémě ho dokonce na smrt nenáviděli. Z hlavního města pronikly sice na území obsazené Římany jen neurčité zprávy; bylo však jisté, že makabejci se tam stali neomezenými pány, že tam zavedli hrůzovládu a že na jejich podnět byla nad Josefem vyhlášena veliká klatba. Za zvuku pozounů bylo vyhlášeno: „Proklet, zničen a vyobcován budiž Josef ben Matouš, někdejší kněz prvé řady v Jeruzalémě. Nechť nikdo se s ním nestýká. Nechť nikdo ho nezachrání před ohněm, zřícením, vodou, před čímkoli, co by ho mohlo zhubit. Každý nechť odmítne jeho pomoc. Prokletý buďtež jeho knihy jako knihy falešného proroka i jeho děti jako pancharti. Na něho nechť vzpomene každý, když je odříkávána dvanáctá z Osmnácti proseb, prosba prokletí, a kdokoli ho potká na své cestě, nechť se od něho drží ve vzdálenosti sedmi kroků jako před malomocným.“

Zvlášť výrazně projevila svůj odpor k Josefovi obec Meron v Horní Galileji, i když ležela na území obsazeném Římany a i když takové jednání nebylo prosto nebezpečí. Zde v Meronu kdosi jednou zvolal: „To je on“, a Meronští dali stopy kopyt jeho koně Šípa zalít mědí a chovali to místo v posvátné úctě. Nyní svou hlavní ulici zrušili a přeložili ji jinam, protože ji kdysi na Josefovu počest posypali květy a listím. Uspořádali slavnostní obřad a zaseli trávu tam, kde byla kdysi jejich hlavní ulice, aby tráva rostla na cestě, na kterou vstoupil zrádce, a aby jeho památka byla zapomenuta.

Josef sevřel rty a přimhouřil oči. Urážka jen upevnila jeho sebevědomí. Ve Vespasiánově doprovodu přišel do Tiberiady. Zde vykonal rozhodující skutek svého života, těmito ulicemi projížděl slavně a plný ohně na svém koni Šípovi jako hrdina, jako vůdce své země. Obrnil se. Hrdě kráčel v okovech tiberiadskými ulicemi, nevšímal si lidí, kteří před ním plivali a s nenávistí i ošklivostí se mu zdaleka vyhýbali. Nestyděl se za úděl, který ho učinil z galilejského diktátora pohrdlivě hýčkaným otrokem Římanů.

Ale před jedním ho jeho předstíraná hrdost opustila, před Justem a jeho nevšímavým pohrdáním. Justus se odmlčel uprostřed věty, když Josef vstoupil do místnosti a trapně odvrátil žlutosnědou tvář. Josef se chtěl ospravedlnit. Tento muž

zná tak dobře lidské srdce, musí ho pochopit. Justus však nepřipustil, aby Josef na něho promluvil.

Král Agrippa se pustil do obnovy svého zničeného paláce. Josef se doslechl, že Justus tráví téměř celé dny na rozlehlém staveništi. Znovu a znovu vystupoval na pahorek, na kterém se stavěl nový palác, hledal příležitost, aby se s Justem setkal. Konečně ho jednou zastihl samotného. Byl jasný den časné zimy. Justus seděl na výstupku zdi a vzhlédl, když Josef začal mluvit. Ale hned si přetáhl přes hlavu plášť, jako kdyby mu bylo zima, a Josef nevěděl, zda ho poslouchá. Vemlouval se mu, prosil, zapřísahal, snažil se mu vysvětlit své jednání. Není silný omyl lepší než slabošská pravda? Není nutno osvojit si nejprve cítění makabejců, než člověk pozná, že je nutno je zavrhnout?

Ale Justus mlčel. Když Josef skončil, Justus spěšně a trochu neobratně vstal. Beze slova uprostřed silného pachu malty a čerstvého dřeva přešel kolem stojícího prosebníka a odešel. Pokořen a rozhořčen hleděl za ním Josef, jak přelézá trochu znaveně a těžce velké balvany, aby nejkratší cestou opustil novostavbu.

Ve městě Tiberiadě bylo mnoho lidí, kteří nemohli Justa vystát. Rozum nebyl v těchto válečných dobách populární ani u domorodého řeckořímského obyvatelstva Judeje, ani u Židů. A Justus byl rozumný. Dokud byl komisařem, byl s vášnivou rozumností prostředníkem mezi židovskými a nežidovskými občany, aby zachoval mír. Bez úspěchu. Židům se zdál příliš řecký, Řekům příliš židovský. Řekové mu zazlívali, že nevystoupil ostřeji proti Sapitovi a že nezabránil zničení paláce. Věděli, že král Agrippa chová svého tajemníka ve veliké vážnosti, a tak mlčeli, když Římané město znovu obsadili. Ale teď, povzbuzeni přítomností římského maršála, vznesli žalobu, že Žid Justus nese hlavní vinu na vzpouře v Galileji a na tom, *že* nabyla v jejich městě takového rozsahu.

Král Agrippa, snažící se v těchto nejistých časech se zdvojenou horlivostí dokázat Římanům svou oddanost, neodvážil se zastat svého úředníka. A plukovník Longinus, nejvyšší soudce ve Vespasiánově armádě, měl tu zásadu, že je lepší popravit nevinného než pustit viníka. Situace tedy nevypadala pro Justa dobře. Justus sám cítil k lidem odpor, byl povýšený, zatrpklý a hájil se jen chabě. Jen ať si ho král nechá na holičkách. Věděl, kdo nese vinu na celém tom neštěstí, které postihlo Galileu. Tomu povrchnímu chameleónovi se obrací ve štěstí všecko, co podnikne. Ať si ho teď Římané hýčkají. Všechno je marné. Justus byl až do morku kostí naplněn hořkým fatalismem.

Z ohledu na krále Agrippu si plukovník Longinus počínal velmi svědomitě. Vzal Josefa za svědka. Když měl teď Josef Justův osud ve svých rukou, byl zmítán nejistotou. Justus nahlédl do nejšpinavějšího zákoutí jeho srdce, Bylo nyní na něm, zda tento muž zmizí navždy. Pro všecko a pro každého měl tenhle Justus náležité vysvětlení, omluvu. Pro něho ne. Pro něho měl jen mlčení a pohrdání. Josef se do značné míry zbyl své pýchy, naučil se trpělivosti, chodil v okovech, ale pohrdání pronikne i pancířem želvy. Bylo tak prosté, aby ten, kdo ho tak urazil, navždy zmizel. Josef nemusil ani lhát, stačilo, aby jeho výpověď byla nemastná neslaná.

Jeho výpověď byla vášnivá a Justovi příznivá. S pevným přesvědčením a s dobrými důkazy vylíčil, že nikdo nehájil důsledněji věc míru a Římanů než doktor Justus. A ti, co ho obžalovali, jsou lháři nebo blázni.

Plukovník Longinus sdělil tuto výpověď vojevůdci. Vespasián zafuněl. Pozorně svého zajatce sledoval a správně tušil, že mezi těmi dvěma jde o věci velmi osobního rázu. Ale až dosud nepřišel svému chytrému Židovi ani na jediný nesprávný údaj. Tento doktor Justus je ostatně typický literát a filosof a není tedy nebezpečný. Maršál zastavil vyšetřování a dal doktora Justa k dispozici jeho pánovi, králi Agrippovi.

Král Agrippa se choval k těžce zkoušenému tajemníkovi zdvořile a provinile. Justus viděl, jak je mu nepohodlný. Ušklíbl se, znal lidi. Vyžádal si, aby směl v zastoupení svého pána odjet do Jeruzaléma, aby tam hájil jeho zájmy a aby během zimy, kdy vojenské operace ustanou, usiloval o mírové urovnání. Protože nyní v Jeruzalémě neomezeně vládli Mstitelé Izraele, byl to pokus stejně beznadějný jako nebezpečný. Nikdo nečekal, že se králův tajemník vrátí živ.

Justus odcestoval s falešným pasem. Když odjížděl, stál Josef opodál. Justus se vydal na cestu, aniž si ho všiml, beze slova.

Na sklonku léta se Josef při velikém trhu v Caesareji setkal s jeruzalémským sklářem Alexasem, Nachumovým synem. Josef si myslil, že se mu obloukem vyhne jako většina Židů. Ale hle, Alexas k němu přistoupil a pozdravil ho. Josefovy okovy ani velká klatba mu nezabránily, aby se s ním nepustil do řeči.

Alexas šel vedle Josefa jako vždycky statný a silný, ale jeho oči byly ještě smutnější a zkormoucenější než dříve. Podařilo se mu uniknout z Jeruzaléma se značným nebezpečím; neboť makabejci se zbraní bránili každému, aby opustil město a vydal se Římanům do rukou. Ano, v Jeruzalémě vládlo teď šílenství a hrubá síla. Když Mstitelé Izraele odstranili téměř všechny umírněné, vrhali se teď na sebe navzájem. Šimon bar Giora potírá Eleazara a Eleazar Jana z Gišaly a Jan opět Šimona a táhnou za jeden provaz jen proti jednomu: proti rozumu. Střízlivě posuzováno nestálo nebezpečí, s jakým byla spojena Alexasova cesta do Caesareje, za zisk, který mu z toho kynul. Neboť Alexas byl pevně rozhodnut vrátit se opět do Jeruzaléma. Odhodlal se žít dále v tomto městě, rdoušeném pošetilostí a zaslepenou záští makabejců. Byla to od něho hloupost. Ale miloval otce a bratry, nemohl bez nich žít, nechtěl je nechat bez pomoci. V posledních dnech však už nesnesl šílenství města. Musil se na chvíli nadýchat volnějšího vzduchu, musil se přesvědčit na vlastní oči, že ještě existuje rozumnější svět.

Bylo vlastně zapovězeno s Josefem tady postávat a bavit se, a kdyby se to v Jeruzalémě dověděli, makabejci by mu dali co proto. Však má i Josef ve vrchovaté míře vinu na tom, že věci dospěly tak daleko. Mohl v Galileji mnohému zabránit. Ale Josef leccos opět napravil. Alespoň on, Alexas, považuje za velkou zásluhu, za vítězství rozumu, že Josef v Jotapatě nezemřel s ostatními, nýbrž že přešel se skloněnou hlavou k Římanům. Lepší živý pes než mrtvý lev, citoval.

V Jeruzalémě ovšem soudí jinak, pokračoval trpce a vyprávěl Josefovi, jak Jeruzalém přijal zprávu o pádu pevnosti Jotapaty. Nejdříve bylo oznámeno, že

Josef při dobytí Jotapaty zahynul s ostatními. Celé město se zúčastnilo divoké a velkolepé smuteční slavnosti za hrdinu, který udržel pevnost tak neuvěřitelně dlouho. Alexas zevrubně líčil, jak bylo v domě starého Matouše za přítomnosti velekněze a členů Velké rady slavnostně převráceno lůžko, ve kterém Josef spával. A pak jeho otec, Nachum ben Nachum, odevzdal v zastoupení občanstva s roztrženým rouchem a s hlavou posypanou popelem starému Matoušovi v předepsaném koši z vrbového proutí smuteční čočovici. A celý Jeruzalém byl na nohou, když starý Matouš poprvé odříkával kaddiš, modlitbu za mrtvé, doplněnou o ona tři slova, která se smějí říkat jen tehdy, jestliže zemře veliký muž Izraele.

„A pak?“ zeptal se Josef.

Alexas se usmál svým kormutlivým úsměvem. Když se pak ovšem dověděli, vyprávěl, že Josef žije a vzdal se Římanům na milost, došlo k tím prudšímu obratu. Byl to Josefův přítel z mládí, doktor Amram, který navrhl klatbu, a jen velmi málo pánů z Velké rady se odvážilo vyslovit se proti návrhu, mimo jiné ovšem i nejvyšší doktor Jochanán ben Sakkaj. Když bylo nad Josefem ze stupňů před nejsvětější svatyní vyhlášeno prokletí a klatba, byly chrámové dvorany plné jako o velikonočních svátcích. „Netrapte se tím,“ řekl Josefovi a srdečně se na něho usmál, až se za jeho obdélníkovým černým plnovousem zaleskly jeho veliké bílé a zdravé zuby. „Kdo vyznává rozum, musí trpět.“

Rozloučil se s Josefem. Statný, mohutný, se zachmuřenou, svěže začervenalou tváří odcházel mezi boudami. Později ho Josef viděl, jak koupil od jednoho kramáře na prášek rozemletý křemen a jak něžně hladil jemný prach; dlouho se musil obejít bez vzácného materiálu svého milovaného umění.

Josef často vzpomínal na tuto rozmluvu se smíšenými pocity. Již v Jeruzalémě byl toho názoru, že Alexas má bystřejší úsudek než jeho otec Nachum, ale Josefovo srdce bylo zajedno s pošetilým Nachumem a proti rozumnému Alexasovi. Nyní byli všichni proti němu, a rozumný Alexas stál za ním. Okovy, o kterých se domníval, že jim už přivykl, ho tlačily a dřely. Kazatel měl nepochybně pravdu, že je lepší živý pes než mrtvý lev. Ale někdy si přál, aby byl v Jotapatě zahynul s ostatními.

Marcus Licinius Grassus Mucianus, syrský generální guvernér, nervózně pobíhal rozlehlými místnostmi svého paláce v Antiochii. Byl přesvědčen, že tentokrát nenajde Vespasián už žádnou výmluvu k dalšímu oddalování tažení. Teror Mstitelů Izraele odklidil v Jeruzalémě všechny umírněné a teď se buřiči pustili do sebe. V Jeruzalémě je občanská válka, zprávy jsou jednoznačné a spolehlivé. Nemělo smysl nechávat tuto příležitost minout bez užitku, Teď konečně musí Vespasián táhnout k městu, obsadit je a ukončit válku. S palčivým napětím čekal Mucián na zprávu z válečné rady, která teď na konci zimy měla stanovit zásady pro jarní kampaň. A nyní před ním zpráva ležela. Naprostá většina členů válečné rady, dokonce i Vespasiánův syn, mladý generál Titus, byla toho názoru, že je nutno neprodleně pochodovat na Jeruzalém. Ale dohazovač, ten nestydatý, neotesaný kobližkář, našel si novou vytáčku. Dovozoval, že vnitřní

rozpory mezi Židy povedou k tomu, že město v dohledné době dozraje natolik, aby ho mohlo být dobyto s daleko menšími oběťmi než nyní. Pochodovat nyní na Jeruzalém by prý znamenalo plýtvat krví čackých římských legionářů, a tu je možno ušetřit. Je raději pro to, vyčkat a nejprve okupovat dosud neobsazený jih. Je to chytrák, tenhle Vespasián. Je skrblík, ale s výmluvami neskrblí. Ten se velení tak snadno nevzdá.

Útlý Mucián, s holí za zády, s výbojně vystrčeným hubeným obličejem, běhal zuřivě sem a tam. Nebyl už mlád, měl za sebou padesátku, život naplněný nádhernými neřestmi, kterých nikdy nelitoval, naplněný studiem nevyčerpatelného bohatství podivuhodností přírody, život naplněný mocí i příkořím, bohatstvím i úpadkem. Teď, kdy je dosud při síle, stal se pánem hluboce vzrušující, prastaré Asie, ale vřel vztekem, že prohnaný mladý císař rozhodl, aby se o toto znamenité sousto dělil právě s tímhle protivným sedlákem. Skoro celý rok musil trpět vedle sebe prohnaného dohazovače jako sobě rovného. Ale teď toho měl dost. Prohlédl samozřejmě maršálovy záměry právě tak jako úmysly císařovy. Ten chlap už mu nesmí stát dál v cestě. Musí z jeho Asie pryč, musí – musí! – konečně skoncovat s tou malichernou židovskou válkou.

Ve spěchu a ve velikém hněvu nadiktoval Mucián celou hromadu dopisů císaři, ministrům, známým senátorům. Že je nepochopitelné, proč maršál stále ještě i na počátku léta nepovažuje, po tolika přípravách a když je protivník vnitřními spory tak oslaben, město Jeruzalém za zralé pro útok. Nechce prý se pouštět do trpkých úvah o tom, nakolik tato nedostatečná energičnost ve vedení války ohrozila plány alexandrovského tažení. Ale tolik je prý jisto, že kdyby se v této váhavé strategii pokračovalo, bude na celém Východě ohrožena prestiž císaře, senátu i armády.

Doba, ve které tyto dopisy došly do Říma, byla pro Muciánovy záměry velmi nepříhodná. Západní provincie právě v tom čase podávaly daleko důležitější a nepříjemnější zprávy. Lyonský guvernér, jistý Vindex, zvedl vzpouru a patřily mu zřejmě sympatie celé Galie a Španělska. Tón depeší byl na pováženou. S opravdovým a plným zájmem se za těchto okolností setkala Muciánova zpráva jen na jediném místě, u ministra Talasse. Starý pán považoval za osobní příkoří, že generál Vespasián tak dlouho oddaluje zničení Jeruzaléma. Jeho odpověď Muciánovi vyjadřovala plné porozumění a naprostý souhlas.

Když generální guvernér dostal tuto odpověď, rozhodl se, že si s dohazovačem osobně promluví, a odjel do Vespasiánova hlavního stanu do Caesareje.

Maršál ho uvítal úsměvně, zřejmě potěšen; leželi u stolu tři, Vespasián, Titus a Mucián, a vesele se bavili. Při zákuscích pomalu přešli na politické otázky. Mucián zdůraznil, že je dalek toho, aby se míchal do cizích věcí; ale je to Řím, římští ministři, kteří naléhají na ukončení polního tažení. Co se jeho týče, on plně chápe maršálovy důvody, ale na druhé straně se mu přání Říma jeví tak naléhavé, že je ochoten poskytnout část oddílů ze svých vlastních syrských legií, jestliže Vespasián vytáhne na Jeruzalém. Mladý generál Titus, bažící po tom, aby konečně ukázal své vojenské kvality, bouřlivě souhlasil: „Udělej to, otče, udělej to! Moji důstojníci planou touhou, celá armáda plane touhou po dobytí Jeruzaléma.“

Vespasián viděl s potěšením, jak se na Muciánově chytré, rozkošemi, hamižností i ctižádostí popleněné tváři zračí veliká sympatie k jeho synu Titovi, ve které se upřímná náklonnost mísila s touhou po dosažení vlastních cílů. Maršál se ušklíbl. I když k synovi velice lnul, neřekl mu ani slovo o svých skutečných záměrech. V duchu byl přesvědčen, že mladík je zná stejně dobře jako tento prohnaný Mucián nebo jeho Žid Josef; ale měl radost, že Titus spustil tak zhurta. Tím snazší bylo pro něho skrýt osobní pohnutky za věcné argumenty.

Když pak byl Mucián s Vespasiánem o samotě, vytáhl dopis ministra Talasse. Vespasián pocítil bezmála úctu k jeho vytrvalosti. Je to chlap ohavný, ale chytrý: dá se s ním mluvit otevřeně. Vespasián proto mávl odmítavě rukou: „Nechte toho, Excelence. Vím, že se mi chcete vytasit s názorem nějakého vlivného římského poseroutky, který vás ubezpečuje, že s Římem bude amen, jestli okamžitě nevytáhnu na Jeruzalém.“ Přisunul se blíže k Muciánovi, dechl mu do tváře z plných plic, takže Mucián musil vynaložit celou svou zdvořilost, aby se neodvrátil, a řekl dobrodušně: „A kdybyste mi ukázal ještě deset takovýchhle dopisů, velectěný, ani mě nenapadne.“ Vztyčil se, s povzdechem si pohladil paži, trápenou dnou, přisedl si těsně k Muciánovi a řekl důvěrně: „Poslyšte, Muciáne, my oba. přece dobře známe, kdy odkud vítr fouká, my jeden druhému nemusíme nic namlouvat. Mně kysne víno, když se musím dívat na vás s tím vaším škubáním v obličeji a s tou vaší holí za zády, a vy dostáváte mořskou nemoc, když slyšíte, jak funím, a cítíte, jak páchnu potem. Je to tak?“ Mucián odpověděl zdvořile: „Pokračujte, prosím.“ Vespasián pokračoval. „Ale stalo se, že nás teď zapřáhli k jedné oji. Byl to od Jeho Veličenstva zpropadeně mazaný nápad. No tak: a proč bychom my neměli být stejně mazaní? Velbloud a buvol na jedné oji jsou špatné spřežení; Řeky a Židy je snadné navzájem rozeštvávat; ale takové dva staré mazáky, jako jsme my, co myslíte?“ Mucián prudce a nervózně zamrkal. „Pozorně sleduji vaše myšlenkové pochody, konzule Vespasiáne,“ řekl. „Máte zprávy ze Západu?“ otázal se nyní bez obalu Vespasián a nespustil jasné oči ze svého druha. „Myslíte z Galie?“ opáčil Mucián. „Vidím, že chápete,“ ušklíbl se Vespasián. „Opravdu mi nemusíte ukazovat dopis svého římského tajného společníka. Řím má teď jiné starosti.“

„Se svými třemi legiemi mnoho nepořídíte,“ řekl Mucián stísněně. Odložil hůl a setřel si hřbetem malé pěstěné ruky pot z horního rtu. „Správně,“ konstatoval bodře Vespasián. „Proto vám nabízím dohodu. Vaše čtyři syrské legie nestojí za mnoho, ale s mými třemi dobrými to dělá sedm legií. Držme svých sedm legií pohromadě, dokud se to na Západě nějak nevybarví.“ A protože Mucián mlčel, rozumně mu domlouval: „Dokud se to na Západě nějak nevybarví, stejně se mne nezbavíte. Buďte chytrý.“ – „Děkuji vám za váš upřímný a logický výklad,“ odpověděl Mucián.

Byly to údajně jen vědecké zájmy, které zdržovaly v příštích týdnech Muciána v Judeji; pracoval totiž na velikém díle, na zeměpisném i národopisném popsání impéria, a v Judeji byla spousta pozoruhodných věcí. Mladý Titus velmi horlivě doprovázel guvernéra na jeho exkurzích; často stenograficky zaznamenával, co

vyprávěli domorodci. Byl zde pramen v Jerichu, který za dávných časů ničil nejen plody země a stromů, ale i plody ženského těla a přinášel smrt a zkázu všemu živoucímu; ale pak jistý prorok Elysseus z něho svou bohabojností a kněžským uměním sňal vinu, takže nyní působil opačně. Mucián navštívil i asfaltové jezero, Mrtvé moře, které unese i nejtěžší předměty a okamžitě je zase vytlačí, když jsou do něho násilím ponořeny. Mucián si to dal ukázat, dal hodit s rukama svázanýma za zády do hlubin lidi, kteří neuměli plavat, a se zájmem přihlížel, jak sebou mrskají na povrchu. Pak cestoval po sodomské pláni, hledal stopy ohně seslaného z nebe, uviděl v jezeře temné obrysy pěti zatopených měst a trhal plody, podobné barvou i tvarem plodům jedlým, které se však při utržení rozpadaly v prach.

Na všecko se vyptával, byl velmi zvídavý, všecko si zaznamenával a dával si zaznamenávat. Jednoho dne našel takovéto zápisky napsané vlastní rukou, a přesto bezpečně věděl, že je nepsal. Ukázalo se, že pocházejí od Tita. Ano mladý pán měl schopnost osvojit si cizí rukopis tak rychle a přesně, že nikdo nedovedl rozeznat svůj vlastní rukopis od napodobeného. Mucián zaujat požádal Tita, aby mu napsal několik řádek rukopisem svého otce. Titus to udělal, a opravdu nebylo možno rozpoznat, že písmo je napodobené.

Ale největší pozoruhodností, kterou v těchto judských týdnech Mucián uviděl a poznal, byl válečný zajatec generál Josef ben Matouš. Již první den v Caesareji si guvernér povšiml židovského zajatce, který tak skromně a přitom zcela okázale chodí se svými okovy po caesarejských ulicích. Když se Mucián na něho zeptal, odbyl ho Vespasian s podezřelým nezájmem. Ale nedokázal zabránit, aby se zvědavý Mucián přesto nepouštěl s knězem Josefem do dlouhých rozhovorů, činil tak často; brzy si povšiml, že Vespasián používá zajatce jako jakéhosi orákula a když je na pochybách, že se řídí jeho výroky, aniž ovšem dává zajatci znát, jaký má pro něho význam. Muciána to zaujalo; pokládal totiž maršála za nejstřízlivějšího racionalistu. Rozmlouval s Josefem o nejrozmanitějších věcech mezi nebem a zemí a pokaždé znovu žasl, jak podivuhodně působí východní moudrost na Židův řecký světový názor a jak jej přetváří. Znal nejrůznější kněze, kněze Mithrovy a Aumovy, barbarské kněze anglických Suliů a německé Rosmerty, ale tento Jehovův kněz, i když se navenek tak málo lišil od Římana, jej přitahoval víc než ostatní.

Přitom všem nezapomínal na to, aby si pokud možno ujasnil své vztahy k maršálovi. Vespasián měl pravdu: pokud nebude na Západě a v Římě jasno, mají oba východní pánové, syrský guvernér a vrchní velitel v Judeji, naprosto stejné zájmy. Vespasián stanovil se svou drsnou otevřeností, kam až má toto společenství zájmů sahat v praxi. Bez souhlasu druhého nepodnikne žádný z nich nic politicky nebo vojensky závažného; ale ve svých oficiálních hlášeních do Říma budou i nadále jako dosud jeden proti druhému intrikovat, nyní ovšem podle přesně stanovené dohody.

Vespasián, který neoplýval štědrostí, choval obavy, co si marnotratný a ziskuchtivý guvernér vyžádá při zpáteční cestě jako dar od hostitele. Mucián požádal jen o jedno: o židovského válečného zajatce Josefa. Maršál, zprvu

překvapen takovou skromností, chtěl už vyslovit souhlas. Ale pak si to rozmyslel; ne, svého Žida nedá. „Však víte rozesmál se dobrosrdečně, „dohazovač je lakomý.“

Guvernér dosáhl alespoň toho, že Vespasián mu dal s sebou Tita, aby zůstal nějaký čas na návštěvě v Antiochii. Maršál okamžitě pochopil, že Titus má být jakýmsi rukojmím, aby Vespasián dodržel uzavřené dohody. Ale nijak mu to nevadilo. Doprovodil Muciána až k lodi do Antiochie. Když se Mucián loučil, řekl svým obvyklým zdvořilým tónem: „Váš syn Titus, konzule Vespasiáne, má všechny vaše dobré vlastnosti bez těch špatných.“

Vespasián mocně zafuněl a pak odvětil: „Vy bohužel nemáte žádného Tita, Excelence.“

Vespasián si prohlížel v caesarejských docích válečné zajatce, kteří měli být prodáni v dražbě. Setník Fronto, který zde byl velitelem, dal vyhotovit zběžný seznam zajatců. Bylo jich na tři tisíce. Každý měl pod krkem tabulku, na které bylo zaznamenáno jeho číslo, věk, váha, nemoci i případné zvláštní schopnosti. Handlíři obcházeli, poroučeli zajatcům, aby vstali, aby si sedli, aby zvedli ruce či nohy, otvírali jim ústa, ohmatávali je. Handlíři se durdili; nebylo to dobré zboží, zítra bude zřejmě nevalná dražba.

Vespasiána doprovázelo několik důstojníků, dále Caenis a také jeho Žid Josef, kterého potřeboval, aby se se zajatci lépe dohovořil. Měl z kořisti nárok na deset otroků, které si chtěl vybrat, ještě než bude všechno toto zboží dodáno na trh. Caenis potřebovala kadeřnici a mladíka pěkného vzhledu, který by obsluhoval u stolu. Zato praktický Vespasián si chtěl vyhledat několik zdatných chlapíků pro polní práci na svých italských usedlostech.

Byl v dobrém rozmaru a dělal vtipy na židovské otroky. „Je to zpropadená nesnáz s těmi jejich sabaty, svátky, s motanicí všech těch předpisů, co a kdy se smí jíst, a se všemi těmi nesmysly. Kdo dovolí, aby plnili ty své takzvané náboženské předpisy, musí jen koukat, jak prozahálejí polovičku života; a kdo jim to nedovolí, narazí na jejich zarputilost. Hodí se vlastně jen na to, aby se odprodali jiným Židům. „Ptal jsem se sám sebe,“ obrátil se náhle k Josefovi, „zda bych také vás neměl prodat zase vašim krajanům. Ale nabízeli mizernou cenu, mají zřejmě proroků habaděj.“

Josef se tiše a skromně usmíval. Ale v duchu se naprosto neusmíval. Z útržkovitých slov, která zachytil, seznal, že dáma Caenis, která ho nemohla ani vystát, pokusila se ho za Vespasiánovými zády prodat generálnímu guvernérovi Muciánovi. Zdvořilý Mucián, zajímající se o literaturu, by si k němu jistě nedovoloval takové drsné vtipy jako maršál. Ale Josef se teď cítil s tímto Vespasiánem svázán. Bůh ho k němu přikoval, zde byla jeho veliká příležitost. Když se Vespasián žertem zmínil, že by ho měl prodat, byl jeho úsměv chabý, poněkud křivý.

Dospěli k houfu žen. Právě jim dali jíst; dychtivě, a přesto kupodivu tupě hltaly čočkovou polévku a žvýkaly rohovník. Byl první opravdu horký den, všecko tu sálalo a páchlo. Starším ženám, které se už hodily jen na práci, byly ponechány

šaty, mladší byly nahé. Bylo mezi nimi docela mladé děvče, štíhlé, a přece ne hubené. Nejedla, seděla na zemi se zkříženýma nohama, ramena vtažena, rukama objímala nohy kolem kotníků, předkláněla se, aby skryla nahotu. Tak tu seděla nadmíru plaše a dívala se na muže svýma velikýma očima pozorně, uštvaně i vyčítavě.

Vespasián si děvčete povšiml. Prošel mezi ženami a přistoupil k ní; těžce v tom vedru oddechoval. Jak tu seděla tak přikrčena, uchopil ji za ramena a roztáhl je od sebe. Poděšena, k smrti polekána k němu vzhlédla. „Vstaň," obořil se na ni setník Fronto. „Nechte ji sedět," řekl Vespasián. Sklonil se, uchopil dřevěnou tabulku, visící jí na prsou, a četl nahlas: „Mara, dcera Lakiše, divadelního zřízence z Caesareje, čtrnáct let, panna. Tak tedy," řekl a s hekáním se zase narovnal. „Vstaneš, čubko," šeptl dozorce. Byla tak postrašena, že neslyšela. „Myslím, že bys měla vstát, Maro," řekl mírně Josef. „Jen ji nechte," řekl polohlasně Vespasián.

„Nepůjdeme dál?" zeptala se dáma Caenis. „Nebo si ji chceš vzít? Nevím, jestli se hodí za děvečku." Dáma Caenis neměla nic proti tomu, aby se Vespasián pobavil, ale objekty těchto zábav si přála vyhledávat sama. Dívka teď vstala. Z dlouhých vlasů, černých jako havran, vystupovala oválná, něžná a čistá tvář, měla výrazná ústa s plnými rty a velkými zuby. Stála tu bezmocná, nahá, mladá a ubohá, naklánějíc hlavu hned na tu, hned na onu stranu. „Zeptejte se jí, umí-li něco zvláštního," obrátil se Vespasián k Josefovi. „Veliký pán se ptá, zda ovládáš nějaké zvláštní umění," řekl Josef dívce vlídně a šetrně. Mara prudce a trhaně oddechovala a svýma podlouhlýma očima se dívala úpěnlivě na Josefa. Najednou si položila ruku na čelo a hluboce se uklonila, ale neodpověděla. „Nepůjdeme dál?" zeptala se dáma Caenis. „Myslím, že bys nám měla odpovědět, Maro," domlouval Josef děvčeti. „Veliký pán se ptá, zda ovládáš nějaké zvláštní umění," opakoval trpělivě. „Umím nazpaměť hodně modliteb," řekla Mara. Řekla to plaše, její hlas měl podivuhodně temné, příjemné zbarvení. „Co říká?" dotázal se Vespasián. „Umí se modlit," odpověděl Josef. Pánové se zasmáli. Ale Vespasián se nesmál. „Tak tedy," řekl. „Smím vám to děvče poslat?" zeptal se setník Fronto. Vespasián zaváhal. „Ne," odpověděl nakonec, „potřebuji dělníky na své statky."

Večer se Vespasián otázal Josefa: „Modlí se vaše ženy hodně?" – „Naše ženy nejsou vedeny k tomu, aby se modlily," poučoval ho Josef. „Jsou povinny zachovávat zákazy, ne však příkazy. Máme tři sta pětašedesát příkazů, tolik, kolik je dnů v roce, a dvě stě osmačtyřicet zákazů, tolik, kolik má člověk kostí." – „To je hodně," podotkl Vespasián.

„Myslíš, že je doopravdy panna?" zeptal se po chvíli. „Smilstvo u ženy trestá náš zákon smrtí," řekl Josef. „Zákon," pokrčil Vespasián rameny. „Váš zákon, doktore Josefe," řekl, „má možná na zřeteli to děvče, ale určitě ne moji vojáci. Musím říci, že jsem dokázal hodně, jestliže i v tomto případě zachovali kázeň. Jaké má velké kravské oči! Vypadají, jako by se za nimi skrývalo nevím co. Pravděpodobně se za nimi neskrývá docela nic, jak je to ve vaší zemi běžné. Plno patetické okázalosti, a když se na to podíváš zblízka, nic za tím není. Jak je to s tou vaší předpovědí, pane proroku?" řekl znenadání zlým tónem. „Kdybych vás byl

poslal do Říma, byl byste patrně už dávno odsouzen a mohl jste se plahočit v některém sardinském dole, místo abyste se tady bavil s pěknými židovskými holkami.“

Josefa maršálovy vtipy nepřiváděly nijak zvlášť z míry. Už dávno zpozoroval, že jeho svázanost s maršálem není pouze jednostranná. „Generální guvernér Mucián,“ odpověděl zdvořile i troufale, „byl by dal nejméně tolik, kolik by zaplatil za pětadvacet horníků, kdybyste byl projevil ochotu přepustit mě jemu. Nemyslím, že by se mi v Antiochii dařilo špatně.“ – „Stal se z tebe dík mé shovívavosti pěkný drzoun, Židáčku,“ řekl Vespasián. Josef změnil tón. „Můj život by byl v troskách,“ řekl vášnivě, pokorně a s jistotou, „kdybyste mě byl poslal pryč. Věřte mi, konzule Vespasiáne, vy jste zachránce a Jahve mě poslal k vám, abych vám to říkal stále znovu. Jste zachránce,“ opakoval tvrdošíjně, plamenně a zarputile. Vespasián se tvářil posměšně, trochu odmítavě. Nedokázal zabránit tomu, aby horoucí ujišťování tohoto muže mu neproniklo do jeho staré krve. Zlobilo ho, že ustavičně Žida vydražďuje k takovým proroctvím. Příliš si zvykl na ten tajemný, sebejistý hlas, byl s tím Židem příliš pevně svázán. „Když si tvůj bůh hodně nepospíší, Židáčku,“ řekl uštěpačně, „bude ten Mesiáš trochu pajdavý, až konečně udělá kariéru.“ Josef odpověděl tiše a nezviklán, sám nevěda, kde se v něm bere ta jistota: „Nestane-li se ještě během léta něco, co od základu změní vaši situaci, konzule Vespasiáne, pak mě, prosím, prodejte do Antiochie.“

Vespasián vychutnával tato slova s potěšením. Ale nechtěl to dát najevo a odbočil: „Váš král David si nechával dávat do postele na ohřátí mladá děvčata. Nebyl odříkavý. Myslím, že nikdo z vás není odříkavý. Jak je to, Židáčku, nemohl byste o tom něco sám povědět?“ – „Říká se u nás,“ vykládal Josef, „že když se muž spojí s ženou, bůh s ním pak nepromluví sedm měsíců. Když jsem psal knihu o Makabejských, nedotkl jsem se ženy po celý ten čas.

A jakmile jsem se stal v Galileji vrchním velitelem, také jsem se ženy ani nedotkl.“ – „Ale moc vám to nepomohlo,“ podotkl Vespasián.

Nazítří si dal maršál dívku Maru, Lakišovu dceru, vykoupit v dražbě pro sebe. Týž večer ji k němu přivedli. Měla ještě na sobě věnec těch, kteří jsou podle válečného práva prodáni v dražbě pod kopím, ale na rozkaz setníka Fronta ji vykoupali, natřeli mastmi a oblekli do šatů z průsvitného kójského flóru. Vespasián ji měřil svým jasným, tvrdým pohledem. „Ťulpasi,“ nadával, „troubové! Zřídili ji jako nějakou španělskou kurvu. Za tohle bych nebyl dal ani sto sestercií.“ Dívka nechápala, co ten muž říká. Tolik se toho na ni nakupilo, stála tu teď plaše a tupě. Josef k ní promlouval v její rodné aramejštině, laskavě, šetrně a ona svým temným hlasem bojácně odpovídala. Vespasián trpělivě naslouchal nesrozumitelnému rozhovoru těch dvou, plnému klokotavých hlásek. Konečně mu Josef oznámil: „Stydí se, že je nahá. Nahota je u nás těžký hřích. Žena se nesmí ukázat nahá, ani kdyby jí to podle výpovědi lékaře mohlo zachránit život.“ – „Blbost,“ konstatoval Vespasián. Josef pokračoval: „Mara prosí pána, aby jí poručil vydat šat z jediného kusu látky se čtyřmi cípy. Mara prosí pána, aby jí poručil dát síťku na vlasy a na

nohy navoněné sandály.“ – „Mně voní docela dobře,“ prohodil Vespasián. „Ale dobrá. Má to mít.“

Poslal ji pryč, nemusila už dnes přijít. „Mohu počkat,“ sdělil důvěrně Josefovi. „Naučil jsem se čekat. Rád po jistou dobu odsunuji příjemné věci, abych je pak jaksepatří vychutnal. K jídlu i do postele a vůbec všechny. Však jsem se také dost načekal, než jsem získal svou nynější funkci.“ S povzdechem si třel paži, sužovanou dnou, a pokračoval ještě sdílněji: „Vidíš vůbec něco na téhle židovské dívce? Je bázlivá, je upejpavá, mluvit s ní také nemohu. Je ovšem ještě nedotčená a to je jistě pěkné, ale tady by se, u všech všudy, našly přece hezčí ženské. Bozi vědí, co člověka k takovémuhle zvířátku vábí.“ Dívka Mara vábila i Josefa. Znal je, galilejské ženy, byly netečné, plaché, takové uzavřené, ale když vyšly ze své uzavřenosti, byly vášnivé a štědré. „Řekla,“ pravil Římanovi s neobvyklou otevřenosti, „že je s ní amen. Má zřejmě pravdu. Tahle Mara, Lakišova dcera, nemá zač děkovat, až dostane dnes nové šaty se čtyřmi cípy.“ Vespasián byl pohněván. „Sentimentální, Židáčku? Začínáte mě zlobit. Děláte se moc důležitý. Když chce člověk do postele děvčátko, dožadujete se příprav, jako kdyby šlo o polní tažení. Řeknu ti něco, proroku. Trochu mi ji vycepuješ. Promluv si s ní zítra dopoledne. Ale ne, abys ochutnával předem, ať tvoje prorocká svatost neutrpí úhonu.“ Nazítří přivedli Maru k Josefovi. Měla na sobě čtyřcípý šat z jediného kusu, jaký se tu nosil, tmavohnědý s červeným pruhem. Maršál měl dobrý čich. Čistota její oválné tváře, nízké zářivé čelo, šikmé oči i půvabně vystupující ústa vynikla v prostém oděvu daleko výrazněji než v naparáděné nahotě.

Josef se jí šetrně vyptával. Její otec i celá rodina zahynuli. Dívka Mara se domnívala, že se tak stalo, protože otec vedl hříšný život, a domnívala se, že i ona je trestána za jeho hříchy. Lakiš ben Šimon byl zaměstnán jako zřízenec v caesarejském divadle. Než toto místo přijal, dotazoval se několika kněží a doktorů, a ti mu s jistým váháním dovolili, aby si tímto způsobem vydělával chléb. Jiní však na něho pro jeho činnost zbožně žehrali. Mara věřila těmto zbožným, slyšela, co říkali makabejci, dílo jejího otce bylo hříšné, byla zatracena. A teď stála nahá před neobřezanci, Římané se kochali její nahotou. Proč jí nedal Hospodin raději zemřít? Tiše naříkala svým temným hlasem, pokorně vycházela slova z jejích vášnivých rtů, mladá, sladká a zralá tu seděla před Josefem. Její vinice kvete, napadlo ho. Pocítil náhle velikou žádost, kolena mu zeslábla, bylo to jako tenkrát, když ležel v jotapatské jeskyni. Díval se na dívku a ona neodvracela od jeho pohledu své šikmé, naléhavé oči, její ústa byla pootevřena, vdechoval její vonný, svěží dech, nesmírně po ní toužil. Pokračovala: „Co si mám počít, můj doktore a pane? Je to veliká útěcha, veliká milost, že bůh mi dopřává slyšet váš hlas.“ A usmála se. Tento úsměv způsobil, že se v Josefovi zvedl divoký, nezměrný hněv vůči Římanovi. Cloumal svými pouty, uklidnil se, znovu jimi zacloumal a opět se uklidnil. Sám musí být nápomocen, aby toto děvče bylo předhozeno nenasytnému, zvířeckému Římanovi.

Mara náhle vstala. Stále s úsměvem začal pružně pobíhat po místnosti ve svých pletených navoněných opáncích. „O sabatu jsem vždycky měla na sobě navoněné

opánky. Je to záslužné a bohumilé, když se o sabatu pěkně oblékáme. Bylo správné, že jsem od Římana požadovala navoněné opánky?“ Josef řekl: „Slyš, Maro, dcero Lakišova, panno, milá dívko,“ a snažil se jí šetrně vysvětlit, že oni oba, on i ona, byli posláni od boha k Římanovi za stejným cílem. Připomněl jí dívku Ester, kterou bůh poslal králi Ahasverovi, aby zachránila svůj lid, i dívku Irenu u krále Ptolemaia. „Je to tvůj úkol, Maro, aby ses Římanovi zalíbila.“ Ale Mara se bála. Ten neobřezanec, hříšník, který bude souzen v údolí Hinom, ten stařec – zmocňoval se jí hnus a hrůza. Josef, proklínající v duchu sebe i toho druhého, jí domlouval šetrnými, něžnými slovy, a přichystal tak pro Římana tuto pochoutku.

Vespasián nazítří ráno drsně a otevřeně líčil, jaké to bylo s Marou. Trochu strachu a studu mu bylo docela vhod; ale tahle se třásla na celém těle, byla takřka bez sebe a potom ležela dlouho strnule a bez hnutí. Je prý starý člověk, zlobí ho revma, je to na něho trochu silný tabák. „Je v ní zřejmě spousta pověrečných předsudků.“ řekl. „Myslí si, když se jí dotknu, že ji sežerou démoni nebo něco podobného. Však ty to víš jistě líp, Židáčku. Poslouchej, zkroť mi ji. Chceš? Mimochodem, jak se řekne aramejsky: ‚Buď hodná, holčičko, nebuď hloupá, holubičko,‘ nebo takové věci?“

Když se Josef s Marou opět setkal, byla opravdu nehybná, jako tělo bez duše. Slova jí vycházela mechanicky z úst, byla jako nalíčená mrtvola. Když se k ní chtěl Josef přiblížit, couvla a vykřikla bezmocně a poděšeně jako malomocná: „Nečistá! Nečistá!“

Ještě před vrcholem léta přišly z Říma důležité zprávy. Povstání na Západě se zdařilo, senát sesadil císaře, Nero, pátý Augustus, spáchal sebevraždu, a ne bez jistého důstojenství poskytl přitom všem, kteří byli kolem něho, velkolepou podívanou. Pány světa byli teď velitelé armád. Vespasián se usmíval. Byl člověkem bez patosu, ale napřímil se. Bylo dobré, že uposlechl svého vnitřního hlasu a že nezakončil tažení příliš rychle. Měl teď tři legie, s Muciánovými sedm. Popadl Caenidu za ramena a řekl: „Nero je mrtev. Můj Žid není hlupák, Caenis.“ Dívali se na sebe, pohupovali tiše, stejnoměrně těžkými těly, oba se usmívali.

Když Josef uslyšel o smrti císaře Nerona, docela pomalu vstal. Byl ještě mlád, bylo mu jedenatřicet let a prožil víc životních zvratů, než obvykle do jedenatřiceti člověk prožije. Teď vstal, nadechl se, sáhl si na prsa, měl ústa pootevřená. Spolehl na to, že v něm přebývá Hospodin, hrál velmi vysokou hru a neprohrál ji. Namáhavě si spoutanou rukou nasadil kněžský klobouk a odříkal požehnání: „Pochválen buď, Hospodine, bože náš, který jsi dal, abychom se dožili, dočkali a dosáhli tohoto dne.“ Pak zvolna a těžce zvedl pravou nohu, pak levou, tančil tak, jak velcí páni tančí před lidem v chrámu při svátku čerpání vody. Řetěz řinčel, a on poskakoval, hopsal, dupal pokoušel se tleskat rukama, plácat se do stehen. Do jeho stanu přišla dívka Mara, stála tu celá zaražená, poděšená. Nepřestal, tančil dál, radoval se a volal: „Vysměj se mi, Maro, dcero Lakišova. Směj se, jako se nepřítelkyně vysmála tančícímu Davidovi. Neměj strach. Ten tanečník není satan,

je to král David, tančící před schránkou úmluvy.“ Tak se tedy radoval doktor a pán Josef ben Matouš, kněz prvé řady, že bůh nezhatil jeho proroctví.

Večer řekl Vespasián Josefovi: „Teď můžete odložit řetěz, doktore Josefe.“ Josef odpověděl: „Když dovolíte, konzule Vespasiáne, budu ten řetěz nosit dál, dokud mi jej nerozetne císař Vespasián.“ Vespasián se pousmál. „Jste smělý člověk, Žide,“ řekl. Když se Josef vracel domů, neslyšně si pohvizdoval mezi zuby. To dělával velmi zřídka, jen když mu bylo blaze na duši. A to, co si pohvizdoval, byl kuplet otroka Izidora: „Kdo je tady pánem? A kdo platí máslo?“

Kurýr za kurýrem uháněl z Antiochie do Caesareje, z Caesareje do Antiochie. Z Itálie i z Egypta přicházela spěšná poselství; senát a garda provolaly císařem už velmi starého generála Galbu, pána prolezlého dnou, mrzutého a náladového. Ten dlouho císařem nezůstane. Kdo bude novým císařem, o tom rozhodnou armády, rýnská, dunajská a východní. Egyptský generální guvernér Tiberius Alexandr nabízel těsnější spojení mezi sebou a oběma asijskými pány. Dokonce i zakyslý Vespasiánův bratr, policejní president Sabinus, se rozhýbal, dával o sobě vědět, dělal nejasné nabídky.

Práce bylo spousta, a tak neměl Vespasián kdy zabývat se kvůli dívce Maře studiem aramejštiny. Při blescích Jupiterových! Však se ta mrcha musí konečně naučit milkování po latinsku. Ale dívka Mara se tomu nenaučila. Naopak, jen tak tak zabránili v poslední chvíli, aby se neprobodla šipkou do vlasů.

Takováhle nerozumnost maršála popouzela. Cítil se nevědomky židovskému bohu zavázán, nechtěl, aby ho dívka rozkmotřila s bohem. Josefovi v této věci nedůvěřoval; proto se pokusil s pomocí jiného prostředníka od ní vyzvědět, co ji vlastně tak trápí. Byl překvapen, když to zjistil. Tahle hromádka neštěstí byla naplněna stejnou naivní pýchou jako jeho Žid. Vespasián se trochu zlobně, ale na celé kolo rozšklebil. Teď věděl, jak pomoci sobě, děvčeti i Židovi.

„Vy Židé,“ řekl ještě téhož dne Josefovi v přítomnosti paní Caenidy, „jste vskutku plni zpupných barbarských pověr. Představte si, doktore Josefe, ta malá Mara je pevně přesvědčena, že je nečistá, protože jsem ji vzal do postele. Chápete to?“ – „Chápu,“ řekl Josef. „Tak to jste chytřejší než já,“ prohodil Vespasián. „Existuje prostředek, jak by se opět očistila?“ – „Ne,“ odpověděl Josef. Vespasián upil dobrého eškolského vína; potom klidně prohlásil: „Ale já jeden prostředek znám. Mara tvrdí, že bude opět očistěna, když se s ní ožení Žid.“ – „To je dětinský žvást,“ prohlásil Josef. „Není to horší pověra než ta předchozí,“ pravil smířlivě Vespasián. „Těžko,“ řekl Josef, „najdete Žida, který by se s ní oženil. Zákon to zapovídá.“ – „Najdu ho,“ odpověděl dobrodušně Vespasián. Josef tázavě vzhlédl. „Tebe, Židáčku,“ ušklíbl se Říman.

Josef zbledl. Vespasián ho mírně káral: „Jste nezdvořilý, Vážený proroku. Měl byste alespoň říci děkuji.“ – „Jsem kněz první řady,“ řekl Josef a jeho hlas byl chraptivý, podivně nezvučný. „Tihle Židé jsou zpropadeně choulostiví,“ řekl Vespasián Caenidě. „Čeho se našinec dotkl, to už jim nejde pod nos. To i císař Nero a já sám jsme se oženili s odloženými ženami. Je to tak, Caenis, starý přístave?“ – „Pocházím z rodu Hasmonejců,“ řekl velmi tiše Josef, „odvozuji svůj

původ od krále Davida. Ožením-li se s touto ženou, ztratím svá kněžská práva navždy a děti z takového spojení budou nelegitimní, bezprávné. Jsem kněz první řady," opakoval tiše, vytrvale. „Jsi hovno," řekl zkrátka a rozhodně Vespasián. „Až budeš mít dítě, za deset let se na ně podíváme. Potom zjistíme, zda je to syn tvůj či můj." – „Oženíte se s ní?" zeptala se se zájmem paní Caenis. Josef mlčel. „Ano, či ne?" otázal se s nenadálou prudkostí Vespasián. „Neříkám ani ano, ani ne," odpověděl Josef. „Bůh, který určil, aby se stal vojevůdce císařem, vnukl vojevůdci toto přání. Skláním se před bohem." A hluboce se uklonil.

Josef spal v následujících dnech špatně; okovy ho dřely. Tak vysoko ho povzneslo, že se jeho věštba splnila, a teď ho drzý Římanův žert srazil tak hluboko dolů. Připomněl si, čemu ho učil esejský Banus na poušti. Tělesná žádost zapuzuje ducha božství; pro něho bylo samozřejmé, že se musí odříkat žen, pokud jeho proroctví není splněno. Dívka Mara byla příjemná jeho srdci i jeho tělu, teď za to musí pykat. Když se ožení s touto dívkou, která se válečným zajetím a obcováním s Římanem stala nevěstkou, bude zavržen před bohem a uvalí na sebe trest veřejného bičování. Znal dopodrobna příslušná ustanovení; zde neexistovala výjimka, zde nebylo možno uhýbat a dohadovat se. „Vinná réva se nesmí pnout kolem trní," to bylo hlavní místo, A k výroku: „Buď proklet ten, kdo obcuje se zvířetem," dodává autentický komentář doktorů, že kněz, který vejde v pohlavní styk s nevěstkou, není lepší než ten, kdo se páří se zvířetem.

Ale Josef spolkl jedovatou pilulku. Vysoká hra vyžaduje vysoký vklad. Je s tímto Římanem svázán, podstoupí tuhle potupu.

Vespasián vynaložil mnoho času a úsilí, aby žert plně vychutnal. Dal se podrobně informovat o složitém a spletitém židovském manželském právu i o obřadech při zasnoubení a sňatku, které byly v Galileji jiné než v Judeji. Dbal o to, aby se postupovalo ve všem přesně podle ritu.

Ritus vyžadoval, aby místo mrtvého otce vyjednával o kupní ceně nevěsty se snoubencem poručník. Za poručníka se prohlásil Vespasián. Bylo zvykem, že snoubenec zaplatil dvě stě zuzů, jestliže byla nevěsta pannou, a sto zuzů, jestliže byla vdovou. Vespasián dal zapsat do smlouvy za Maru, Lakišovu dceru, sto padesát zuzů a trval na tom, aby Josef jemu osobně vystavil dlužní úpis na tuto částku. Pozval doktory a studenty ze škol v Tiberiadě, Magdale i Sepforidě a další významné osobnosti z obsazeného území jako svědky na svatbu. Mnozí se zpěčovali zúčastnit se této ohavnosti. Maršál je potrestal a na jejich obce uvalil pokuty.

Heroldi zvali veškeré obyvatelstvo k účasti na svatbě. Pro svatební průvod bylo nutno dopravit z Tiberiady nejdrahocennější svatební křeslo, jak bylo zvykem při sňatku velkých pánů. V otcově zastoupení řekl Vespasián, když Mara na křesle, ověnčeném myrtou, opouštěla svůj dům: „Dej bůh, aby ses sem už nevrátila." Potom křeslo s nevěstou nesli městem nejpřednější galilejští Židé, rovněž ozdobení myrtou. Vpředu šly dívky s pochodněmi, za nimi studenti, mávajíce alabastrovými džbány s voňavkami. Cesta byla polévána vínem a olejem a sypána ořechy a praženými klasy. Všechno zpívalo: „Nemáš zapotřebí líčidla, mastí ani léčivých

bylin, líbezná gazelo.“ Na všech ulicích se tančilo; šedesátiletá matróna musila poskakovat k dudám stejně jako šestileté děvčátko, a dokonce i staří doktoři musili tančit s myrtovými větvemi v rukou, protože bylo Vespasiánovým přáním, aby dvojice snoubenců byla uctěna podle starých obyčejů.

Tak vedli Josefa po městě Caesareji, dlouhou cestou, neméně trýznivou, než byla ona, kterou byl veden poprvé římským táborem k Vespasiánovi. Pak konečně stál s Marou ve svatebním stanu, v chuppě. Svatební stan byl z bílého plátna protkávaného zlatem, se stropu visely vinné hrozny, fíky a olivy. Vespasián a řada jeho důstojníků byli spolu s předními židovskými osobnostmi Galileje svědky, jak Josef uzavřel sňatek s dívkou Marou. Slyšeli, jak Josef zřetelně a tvrdošíjně odříkává formuli, která byla v jeho ústech zločinem: „Tím prohlašuji, že mi náležíš podle zákona Mojžíše a Izraele.“ Země se neotevřela, když kněz odříkal tato zapovězená slova. Ovoce se lehce kymácelo pod stropem svatebního stanu. Všichni kolem zpívali: „Sestro má, nevěsto milá, tys zahrada uzamčená, pramen uzavřený, studna zapečetěná.“ A tu dívka Mara, bez ostychu a milostná, upřela šikmé, vášnivé oči na bledou tvář Josefovu a odpověděla veršem: „Nechť vejde můj přítel do své zahrady a pojí z jejích dobrých plodů.“ Vespasián si dal všecko překládat a spokojeně se ušklebo val: „Jedno bych si vyprosil, můj milý,“ řekl Josefovi, „aby ses z té zahrady tak hned zase neztratil.“

Princezna Beréniké, dcera prvního a sestra druhého krále Agrippy, ukončila své rozjímání na poušti a vrátila se do Judeje. Podléhajíc vášnivě každému citu, trpěla přímo tělesně, když Římané pustošili galilejská města, a tak se uchýlila na jižní poušť. Zmocnila se jí horečka, odmítala s odporem jídlo i pití, žila v odříkání, nečesala se, trýznila své tělo žíněným rouchem a vystavovala je polednímu žáru i nočnímu chladu. Tak žila týdny a měsíce sama, v bezmocné zkroušenosti, nikdo ji neviděl kromě poustevníků, esejských bratří a sester.

Ale když nevysvětlitelným způsobem pronikly i na poušť zprávy o divokých věcech, které se dějí v Římě, o Neronově smrti a o zmatcích pod Galbovou vládou, pustila se princezna do politiky se stejnou vášnivostí, s jakou se pohroužila do bezedného moře pokání. Již odmalička upadala ráda do krajností; tu se ponořila do svatých knih, posedle a divoce hledajíc boha, hned zase obrátila všechnu sílu smělého a obratného ducha ke zmatkům, které nastaly v říši a v provinciích.

Již cestou se pustila do práce, vyjednávala, odesílala a dostávala nespočetné dopisy a depeše. Dávno předtím, než opět dospěla do Judeje, znala již nitky vedoucí z Východu na Západ, jak je v říši rozdělena moc, osnovala plány a zaujímala stanovisko. Bylo nutno navzájem porovnávat mnoho činitelů: rýnskou armádu, dunajskou armádu, vojsko na Východě; senát, bohaté pány v Římě a v provinciích; charakter a moc guvernérů v Anglii, v Galii, ve Španělsku a v Africe, vedoucích úředníků v Řecku i v Černomoří; skrblickou a mrzutou povahu stařičkého císaře a bezpočet tichých i hlasitých kandidátů na jeho titul. Čím více zmatků ve světě, tím lépe. Tyhle zmatky již způsobily, že Jeruzalém a chrám jsou

stále nedotčeny. Možná že se podaří přesunout opět těžiště vlády nad světem na Východ a že svět bude spravován nikoli z Říma, nýbrž z Jeruzaléma.

Princezna uvažuje, počítá, hledá bod, kde by mohla zasáhnout na Východě, na jejím Východě, mají moc tři! muži: pán Egypta Tiberius Alexandr; pán Sýrie Mucián; judský polní maršál Vespasián. Nyní tedy přišla do jeho hlavního stanu, aby si tohoto polního maršála prohlédla. Chová vůči němu mnoho předsudků. Říkají mu dohazovač, kobližkář, je prý úskočný, mazaný sedlák, hrubý a neotesaný, alespoň její zemi Judeu krutě a krvavě zdeptal. S odporem svírá protáhlé, silné rty, když na něho pomyslí, Myslet na něho je bohužel nutno často, je ho všude cítit, má štěstí. Po celém Východě se šeptá o božských úkazech a věštbách, které se k němu obracejí.

Vespasián svou návštěvu u princezny odkládá nezdvořile dlouho. I on o ní chová mnoho předsudků. Slyšel leccos o té afektované dámě, o jejích módních rozmarech, o jejích přepjatých milostných dobrodružstvích, o jejích vztazích k bratrovi, které nebyly nikterak pouze sourozenecké. Protiví se mu snobské a přejemnělé způsoby této východní dámy. Ale bylo by hloupé udělat si z ní zbytečně nepřítelkyni. Má s Římem četné styky, je považována za vynikající krasavici, je náramně bohatá. Její bohatství nijak zvlášť nezmenšila ani její divoká stavební vášeň, neboť ona a její bratr pokryli paláci celý Východ.

Bereníké ho uvítá ve vážném a slavnostním rouchu. Její velká, ušlechtilá hlava, ještě osmahlá sluncem, vystupuje královsky z řasnatého roucha, krátké vzpurné vlasy jsou bez ozdoby, brokátové rukávce spadají přes její krásné dlouhé ruce, ještě rozpukané z pouště. Již po několika málo úvodních slovech zamíří přímo k cíli: „Děkuji vám, konzule Vespasiáne, že jste tak dlouho šetřil město Jeruzalém.“ Její hlas je hluboký, plný, temný, ale vždy se v něm ozývá jakési drobné nervózní chvění, je také poněkud nalomený, zastřený slabou chraptivostí, která vzrušuje. Chladně si Vespasián prohlíží tvrdýma, jasnýma očima ženu od paty k hlavě, zafuní a řekne rezervovaně: „Upřímně řečeno, nešetřil jsem Jeruzalém, ale své vojáky. Když budou vaši krajané takto pokračovat, doufám, že obsadím město bez velkých obětí.“ Bereníké zdvořile odpoví: „Mluvte prosím dál, konzule Vespasiáne. Je příjemné naslouchat vašemu sabinskému dialektu.“ Ona sama mluví plynně latinsky bez jakéhokoli přízvuku. „Ano,“ řekne Vespasián dobrodušně, „jsem starý sedlák. To má své výhody, ale také nevýhody. Myslím pro vás.“

Princezna Bereníké vstala; lehce se pohupujíc přistoupila svým proslulým krokem až těsně k polnímu maršálovi. „Proč jste vlastně tak nedůtklivý? Pravděpodobně vám o mně napovídali různé hlouposti. Neměl byste jim věřit, jsem Židovka, potomkyně Herodesa a Hasmonejců. Je to poněkud svízelná situace, když vaše legie jsou v zemi.“ – ,,Dovedu pochopit, princezno Bereníké,“ odpověděl Vespasián, „že si představujete nejrozmanitější rozkošné zápletky, když je v Římě starý císař, který neurčil žádného nástupce. Litoval bych, kdybych byl nucen pohlížet na vás jako na nepřítelkyni.“ – „Můj bratr Agrippa je v Římě, aby složil hold císaři Galbovi.“ – „Můj syn Titus odejel do Říma za stejným účelem.“ –

„Vím," řekla mírně Beréniké. „Váš syn skládá hold císaři Galbovi, i když jste ze zachycených dopisů získal spolehlivé zprávy, že vás tento císař chtěl dát od podplacených lidí zavraždit." – „Když takový velmi starý pán," odpověděl ještě mírněji Vespasián, „sedí na velmi vratkém trůně, bije tak trochu kolem sebe, aby udržel rovnováhu. To je přirozené. Až my dva budeme jednou tak staří, budeme to dělat patrně právě tak. Oč vám vlastně jde, princezno Beréniké?" – „Oč jde vám, konzule Vespasiáne?" – „Vy lidé z Východu chcete vždycky vylákat cenu nejdřív z toho druhého." Živá, výrazná princeznina tvář náhle zazářila velikou, smělou důvěrou. „Chci," řekla svým tichým, vzrušujícím hlasem, „aby tento prastarý, posvátný Východ měl svůj přiměřený podíl na vládě nad světem." – „To je poněkud příliš všeobecné pro mou sabinskou selskou lebku. Ale obávám se, že každý z nás dvou chce asi právě něco zcela opačného. Já totiž chci, aby skončil tenhle velkorysý nepořádek, který pronikl z Východu do říše. Vidím, jak východní plány císaře Nerona a jeho východně orientovaný názor vynesly říši několik miliard dluhů. Tak se mi ta prastará posvátnost zdá poněkud přeplacená." – „Až zemře císař Galba," otázala se Beréniké přímo, „nepokusí se východní armáda ovlivnit jmenování nového císaře?" – „Jsem pro zákon a právo," prohlásil Vespasián. „To jsme všichni," odvětila Beréniké, „ale názory, co je zákon a právo, se někdy liší." – „Byl bych vám opravdu vděčen, paní, kdybyste mi jasně řekla, co vlastně chcete."

Beréniké se soustředila; její tvář zůstala bez hnutí. Řekla s tichou, vášnivou horoucností: „Chci, aby nebyl rozbořen chrám Hospodinův."

Vespasián sem byl poslán s úkolem, aby Judeu zkrotil všemi prostředky, které se mu budou zdát správné. Na okamžik měl chuť odpovědět: „Zachování nadvlády nad světem bohužel nepřipouští vždycky ohledy na architektonické památky." Ale viděl její nepohnutou tvář, sevřenou vnitřním napětím, a tak jen odmítavě zabručel: „Nejsme barbaři."

Neodpověděla. Zvolna, se zkormouceným zoufalstvím vnořila své podlouhlé, horoucí oči do jeho a on byl najednou nějak nesvůj. Což nebylo naprosto lhostejné, zda ho tato Židovka považuje za barbara? Kupodivu mu to lhostejné nebylo. Cítil před ní jakousi slabou otupělost jako někdy v přítomnosti svého Žida Josefa. Snažil se ji překonat. „Neměla byste útočit na mou ctižádost. Na to už nejsem dost mladý."

Beréniké poznala, že dohazovač je tvrdý, nepřístupný chlapík, přes všechnu svou otevřenost zpropadeně lstivý, začala o jiném. „Ukažte mi obrázek svého syna Tita," požádala. Poslal běžce, aby obraz přinesl. Se zájmem si jej prohlížela a řekla leccos, co mohlo otcovskému srdci polichotit. Ale Vespasián byl starý, znal lidi; dobře viděl, že se jí obraz vůbec nelíbí. Přátelsky se rozloučili; Říman i Židovka poznali, že jeden druhého nemohou vystát.

Beréniké varovně zvedla ruku, když ji Josef ben Matouš přišel na její přání navštívit, a zvolala: „Nepřibližujte se. Zůstaňte stát. Mezi vámi a mnou musí být vzdálenost sedmi kroků." Josef zbledl, že Beréniké před ním couvá jako před malomocným.

Berénike řekla úvodem: „Četla jsem vaši knihu, dvakrát.“ Josef odpověděl: „Kdo by nepsal rád a s nadšením, může-li vyprávět o takových předcích, jako byli naši?“ Berénike si prudkým pohybem přihladila krátké, vzpurné vlasy. Bylo to v pořádku, tento muž byl s ní spřízněn. „Lituji, bratranče Josefe,“ řekla, „že jsme s vámi příbuzní.“ Mluvila naprosto klidně, jen zcela lehce zaznívaly v jejím hlase chraptivé záchvěvy. „Nechápu, že jste mohl zůstat naživu, když Jotapata padla. Není od té doby v Judeji nikdo, koho by se nezmocnil hnus, když uslyší jméno Josef ben Matouš.“ Josef si vzpomněl, jak Justus z Tiberiady prohlásil: „Váš doktor Josef je lump.“ Ale ženské řeči ho nemohly rozhořčit. „Vykládá se o mně velmi mnoho špatného,“ řekl, „ale nemyslím, že by vám byl někdo něco říkal o mé zbabělosti. Uvažte, prosím, že někdy není příliš těžké zemřít. Zemřít bylo lehké a velmi lákavé. Bylo zapotřebí odhodlanosti, abych žil dál. Bylo k tomu zapotřebí statečnosti. Zůstal jsem naživu, protože jsem věděl, že jsem nástrojem Hospodinovým.“ Berénike sevřela protáhlé rty, celé její vzezření prozrazovalo posměch a pohrdání. „Východem jde pověst o židovském prorokovi,“ řekla, „který zvěstoval, že Říman je Mesiáš. Jste vy tento prorok?“ – „Vím,“ řekl Josef tiše, „že Vespasián je muž, o kterém mluví Písmo.“

Berénike se předklonila přes onu hranici sedmi kroků, kterou si vymínila. Byl mezi nimi celý prostor pokoje i pánev s uhlím, neboť byl chladný zimní den. Prohlížela si toho muže; stále ještě nosil řetěz, ale vypadal elegantně. „Musím si ho důkladně prohlédnout, toho proroka,“ posmívala se, „který ochotně spolkl to, co Říman vyplivl, když mu to bylo poručeno. Udělalo se mi zle z pohrdání, když jsem slyšela, jak sepforidští doktoři musili přihlížet vaší ‚svatbě‘.“ – „Ano,“ řekl Josef tiše, „spolkl jsem i tohle.“ Najednou se zdál malý, celý schoulený. Více než to, že se s dívkou oženil, ho trýznilo a ponižovalo cosi jiného. Tenkrát pod svatebním stanem složil slib, že se Mary nedotkne. Ale potom přišla Mara k němu, seděla přikrčena na posteli, mladá, s jemnou pletí, horká, plná touhy. A on si ji vzal, musil si ji vzít, jako tenkrát musil pít, když vyšel z jeskyně. Od té doby byla dívka Mara kolem něho. Její velké oči byly na něho upřeny se stejnou horoucností, když si ji vzal, jako když ji potom prudce a s pohrdáním poslal od sebe. Berénike měla více než pravdu. On nejen spolkl to, co Říman odhodil, ale dokonce si na tom pochutnával.

Josef si oddechl, že Berénike nesetrvala při tomto tématu. Začala mluvit o politice, horlila proti maršálovi: „Nechci, aby se tento sedlák posadil do středu světa. Nechci to.“ Její temný hlas žhnul vášnivostí. Josef stál mlčky, ovládal se. Ale její bezmocnost ho naplňovala pocitem ironie, Dobře to postřehla. „Jděte k němu, bratranče Josefe,“ řekla posměšně, „a povězte mu to. Prozraďte mu, co jsem řekla. Dostanete možná ještě bohatější odměnu než otrokyni Maru.“

Stáli tu, odděleni celou místností, oba Židé, oba mladí, oba krásní, oba hnáni stejně žhavou vůlí za svým cílem. Stáli tu, dívajíce se jeden na druhého, pohrdajíce jeden druhým, a přece v duchu spřízněni. „Když to vojevůdci řeknu,“ posmíval se na oplátku Josef, „že jste jeho protivníkem, sestřenko Berénike, bude se smát.“ – „Tak ho rozesmějte, toho svého římského pána,“ řekla Berénike. „Pravděpodobně

vás kvůli tomu u sebe má. Já si, bratranče Josefe, důkladně umyji ruce a budu se dlouho koupat, když jsem tu teď byla s vámi pohromadě.“

Josef se na zpáteční cestě usmíval. Od ženy, jako byla Bereníké, bylo lépe nechat se tupit, než aby se na něho dívala lhostejně.

Do Vespasiánova hlavního stanu v Caesareji přišel stařičký, droboučký, nadmíru vážený židovský pán, Jochanán ben Sakkaj, rektor chrámové university, vrchní soudce v Judeji, nejvyšší doktor jeruzalémský; římské úřady ho uvítaly s úctou. Uprostřed caesarejských Židů vyprávěl vetchým hlasem o hrůzách odehrávajících se v židovském hlavním městě. Jak byli vůdci „umírněných“ téměř do jednoho vyvražděni, velekněz Anan, většina aristokratů i mnozí ze Vskutku pravověrných; jak teď makabejci ohněm a mečem běsní proti sobě navzájem. Dokonce i do předsálí chrámu postavili své zbraně a jejich střelami byli zasaženi lidé, kteří chtěli přinést oběť na oltář. Občas řekl stařec po staromódním způsobu na dotvrzení: „Viděly to moje vlastní oči,“ I jemu se podařilo uniknout z Jeruzaléma s velkým nebezpečím. Dal rozhlásit, že je mrtev, a jeho žáci ho vynesli v rakvi z jeruzalémských zdí v pohřebním průvodu.

Požádal maršála o rozmluvu a Vespasián ho k sobě okamžitě pozval. Stařičký, zažloutlý stál židovský nejvyšší doktor před Římanem; modré oči zářily nečekaně svěže ve scvrklém obličeji, vroubeném malým šedivým vousem. Řekl: „Přišel jsem, konzule Vespasiáne, abych s vámi promluvil o míru a podrobení. Nestojí za mnou žádná moc. Moc v Jeruzalémě mají Mstitelé Izraele; ale zákon není mrtev a já přináším pečeť nejvyššího soudce. Není to mnoho. Ale nikdo neví lépe než Řím, že velikou říši lze natrvalo udržet jen právem, zákonem a pečetí, a proto snad to není ani málo.“ Vespasián odpověděl: „Těší mě, že mluvím s mužem, který požívá v Judeji nejvyšší úcty. Ale mé poslání je v tom, abych bojoval mečem. O míru může vyjednávat jen císař v Římě a senát.“ Jochanán ben Sakkaj kolébal starou, malou hlavou. Dovozoval lstivě, tiše, zpěvavým, poučujícím orientálním tónem: „Jsou někteří, kteří si říkají císař. Ale je pouze jeden, s nímž bych chtěl vyměnit pečeť a smlouvu. Padl snad Libanon skrze Galbu? Jen ten, skrze něhož padne Libanon, je mocný, je adir. A Libanon nepadl skrze Galbu.“ Vespasián pohlédl na starce nedůvěřivě. Zeptal se: „Nemluvil jste s mým zajatcem Josefem ben Matoušem?“ Jochanán ben Sakkaj poněkud udiveně zavrtěl hlavou. Vespasián řekl s omluvou, neobratně: „Promiňte, opravdu jste s ním nemluvil.“

Sedl si, přikrčil se, aby se na starce nemusil dívat shora: „Prosím, povězte mi, co chcete dát a co chcete dostat.“ Jochanán k němu vztáhl své povadlé ruce a nabízel: „Dám vám list a pečeť, že Velká rada a jeruzalémští doktoři se podrobují římskému senátu a lidu. Za to prosím o jedno: Určete mi malé město, kde bych založil universitu, a dejte mi svobodu učení.“ – „Abyste mi tam zase znova kuli pikle proti Římu,“ zubil se Vespasián. Jochanán ben Sakkaj se ještě více sehnul a přikrčil.: „Co chcete? Zasadím droboučkou snítku z mohutného stromu Jeruzaléma. Dejte mi řekněme městečko Jabné. Jabné, to bude takhle maličká universita.“ Vlídně Římanovi domlouval, gesty ukazoval, jak nepatrná bude jeho

universita: ach, takhle maličká bude jeho universita v Jabné, a přivíral a otvíral drobnou ruku.

Vespasián odpověděl: „Dobrá, předložím váš návrh Římu.“ – „Nepředkládejte jej,“ prosil Jochanán. „Chci jednat pouze s vámi, konzule Vespasiáne.“ Opakoval tvrdošíjně: „Vy jste adir.“

Vespasián vstal; zeširoka, se selskou pevností stál před sedícím nejvyšším doktorem. „Upřímně řečeno,“ řekl, „nechápu docela, proč jste si zasedli zrovna na mne. Vy jste starý, moudrý, a jak se zdá i poměrně poctivý člověk. Nechtěl byste mi to vysvětlit? Není těžko snesitelné, jestliže v zemi, kterou vám přisoudil váš bůh Jahve, mám být adir zrovna já? Pokud jsem slyšel, právě vy, Židé, se nejvíc štítíte styku s ostatními.“ Jochanán měl zavřené oči. „Když andělé boží,“ vykládal, „chtěli po zhoubě Egypťanů v mořském rákosí zanotovat, vítěznou píseň, řekl Hospodin: ‚Lidé, které jsem já stvořil, tonou, a vy chcete zpívat vítěznou píseň?‘“ Maršál přistoupil těsně k drobnému učenci, dotkl se lehce, důvěrně jeho ramene a zeptal se obmyslně: „Ale přece jen je pravda, že nás za skutečné, rovnocenné lidi neuznáváte?“ Jochanán, stále ještě se zavřenýma očima, odpověděl tiše, jako z dálky: „O svátcích stanů obětujeme sedmdesát býků, aby bůh odpustil těm, kteří nejsou Židé.“

Vespasián řekl s neobvyklou zdvořilostí: „Jestliže nejste příliš unaven, můj doktore a pane Jochanáne, prosím vás ještě o jedno poučení.“ – „Rád vám odpovím, konzule Vespasiáne,“ řekl nejvyšší doktor.

Vespasián se opřel rukama o stůl. A přes stůl se zvědavě zeptal: „Má i ten, kdo není Židem, nesmrtelnou duši?“ Jochanán odpověděl: „Je šest set třináct příkazů, které musí Židé zachovávat. Kdo není Žid, je vázán jen sedmi příkazy. Jestliže je dodrží, pak i na něho sestoupí Duch svatý.“ – „Které jsou tyto sedmery příkazy?“ otázal se Říman. Jochanán povytáhl vrásčité brvy, jeho modré oči hleděly bystře a velice mladě do šedivých očí Vespasiánových. „Je to jedenkrát ano a šestkrát ne,“ řekl. „Musí konat spravedlivé skutky, nesmí zapírat boha, sloužit modlám, nesmí zabíjet, nesmí krást, dopouštět se smilstva a trýznit zvířata.“ Vespasián se na chvíli zamyslel a pak řekl s lítostí: „Tak to bohužel nemám moc velké vyhlídky, že do mne vstoupí Duch svatý.“

Nejvyšší doktor řekl lichotivě: „Považujete za velké nebezpečí pro Řím, když budeme v mé malé universitě v Jabné učit takovýmto věcem?“ Vespasián řekl těžkopádně, trochu nadutě: „Nebezpečí nebo ne, velké nebo malé, jaký důvod bych vůbec měl mít, abych vám vyhověl?“ Stařec se šibalsky zatvářil, zvedl drobnou ruku, mávl jí a opět začal vykládat tónem orientálního pozpěvování: „Pokud nejste adirem, nemáte proč dobýt Jeruzalém; neboť potřebujete patrně své oddíly právě na to, abyste se stal adirem. A jakmile budete jmenován, nebudete mít patrně už kdy na dobývání Jeruzaléma. Ale právě pak bude mít pro vás patrně význam, jestliže přinesete do Říma ne sice dobytý Jeruzalém, ale aspoň právní titul. Patrně vám tento právní titul bude stát za malý ústupek, o který vás prosím.“

Umlkl, zdálo se, že je vyčerpán. Vespasián poslouchal jeho vývody s velkou pozorností. „Kdyby ostatní pánové u vás byli tak chytří jako vy,“ ukončil s

úsměvem rozmluvu, „nebyl bych se pravděpodobně nikdy dostal do situace, abyste mě nazýval adirem.“

Byly hříchy, pro které velký doktor neznal přes všechnu svou laskavost slitování, a Josefovi tlouklo srdce, když si pro něho vzkázal. Ale Jochanán nedodržel předepsanou vzdálenost sedmi kroků. Josef se uklonil s rukou na čele a stařec požehnal svému oblíbenému žákovi.

Josef řekl: „Vykládal jsem dvojsmyslně výrok prorokův, provinil jsem se, neboť jsem zhřešil jazykem. To způsobilo mnoho neštěstí.“ Stařec řekl: „Jeruzalém i chrám byly zralé k pádu před vaším činem. Stačí jen fouknout, a brány chrámu se rozletí. Zveličujete i svou vinu. Chci si s vámi promluvit, doktore Josefe, můj žáku,“ pokračoval. „V Jeruzalémě se domnívají, že vaše srdce je kolísavé a uvalili na vás klatbu. Ale já vám věřím a chci k vám promluvit.“ Tato slova byla pro Josefa úlevou jako vláha pro pole, když přijde v pravý čas, a jeho srdce se dokořán otevřelo.

„Říše je ztracena,“ opakoval Jochanán. „Není to však říše, která nás drží dohromady. I jiní založili říše a ty se rozpadly, vzniknou nové říše a i ty zaniknou. Říše není nejdůležitější.“

„A co je nejdůležitější, otče?“

„Ani lid, ani stát nevytvářejí společenství. Smysl našeho společenství není říše, smyslem našeho společenství je zákon. Pokud trvá učení a zákon, máme pojítko pevnější, než jakým může být stát. Zákon trvá, pokud je zde hlas, aby jej hlásal. Dokud bude znít hlas Jákobův, nebudou mít síly paže Ezauovy.“

Josef se zeptal nesměle: „Mám já ten hlas, otče?“ – „Ostatní si myslí,“ odpověděl Jochanán, „že jste pozbyl svého židovství, Josefe ben Matouši. Ale i když se sůl ve vodě rozpustí, zůstává v ní i nadále, a když se voda vypaří, je sůl opět zde.“

Tento starcův výrok Josefa tak uchvátil i pokořil, že dlouho nemohl promluvit. Pak tiše a ostýchavě připomněl svému učiteli: „Chcete mi povědět, jaké jsou vaše plány, Otče?“

„Ano,“ odvětil Jochanán, „teď ti to povím. Přijdeme o chrám. Postavme na místo viditelného domu božího neviditelný, obežeňme vanoucí boží dech hradbami slov místo hradbami žulovými. Co je to vanoucí dech boží?

Učení a zákon. Není možno nás od sebe odtrhnout, pokud máme pro zákon jazyk nebo papír. Proto jsem požádal Římana o město Jabné, abych tam mohl zřídit universitu. Myslím, že mi ji dá.“

„Váš plán, otče, vyžaduje práci mnoha pokolení.“

„Máme čas,“ odpověděl stařec.

„Ale nebudou nám Římané bránit?“ zeptal se Josef.

„Dojista bude vyvíjena snaha, aby se nám zabránilo; moc má vždycky nedůvěru k duchu. Ale duch je pružný. Nic se nedá tak těsně uzavřít, aby tam duch přesto nepronikl. Rozbijí nám stát i chrám: postavíme na jejich místo učení a zákon. Zapovědí nám mluvit: budeme se dorozumívat znameními. Zapovědí nám psát: vymyslíme si šifry. Uzavřou nám přímé cesty: Bůh se nestane menší, i když

jeho vyznavači budou k němu musit docházet lstivými oklikami.“ Stařec zavřel oči, otevřel je a řekl: „Není nám dáno dílo dokončit, ale je nám uloženo, abychom neochabli. To je to, k čemu jsme byli vyvoleni.“

„A Mesiáš?“ otázal se Josef s poslední nadějí.

Mluvení začalo činit nejvyššímu doktorovi potíže, ale vzchopil se, bylo důležité, aby odevzdal svou znalost milovanému žáku Josefovi. Pokynul Josefovi, aby se k němu naklonil, a zvadlými ústy mu zašeptal do mladého ucha: „Je sporné,“ šeptal, „zda Mesiáš vůbec kdy přijde. Ale je nutno věřit. Nikdy nesmíme počítat s tím, že Mesiáš přijde, ale vždycky musíme věřit, že přijde.“

Josef byl na zpáteční cestě stísněn. Víra tohoto starce nebyla tedy ničím zářivým, co by mu pomáhalo, nýbrž bylo v tom cosi svízelného, lstivého, ustavičně spojeného s kacířstvím, bylo to břímě. Nebylo daleko od Jochanána ben Sakkaje k Justovi z Tiberiady, i když vypadali oba tak rozdílně. Josef byl zkrušen.

Nejvyšší doktor slyšel mnoho špatného o Josefově manželství. Pozval k sobě Maru, Lakišovu dceru, a rozmlouval s ní. Ucítil vůni jejích opánků. Řekla: „Když se modlím, obouvám si vždycky tyto opánky. Chci předstoupit před boha voňavá.“ Uměla zpaměti mnoho modliteb; nebylo dovoleno modlitby psát, musely vycházet ze srdce a bylo nutno nosit je v srdci. Řekla mu sdílně: „Slyšela jsem, že od země k nebi je vzdálenost pět set let a že od jednoho nebe k druhému je také pět set let a že i tloušťka každého nebe je pět set let. A přesto, když se postavím v synagóze za sloup a šeptám, je to, jako kdybych šeptala Hospodinu do ucha. Je to troufalost a hřích, doktore a pane, když si myslím, že Hospodin je u mne tak blízko jako ucho k ústům?“ Jochanán ben Sakkaj sledoval se zaujetím myšlenky honící se za jejím nízkým dětským čelem a vážně s ní diskutoval jako s některým z doktorů v kvádrové síni. Když odcházela, položil jí laskavou zvadlou ruku na čelo a požehnal jí starým výrokem: „Nechť Hospodin tě učiní takovou, jako byla Ráchel a Lea.“

Slyšel, že Josef se chce dát s Marou rozvést, když už se nemusí obávat Vespasiánových námitek. Nebylo těžké dát se rozvést. V Písmu stálo jasně a prostě: „Když něčí žena nenajde milost v jeho očích, protože na ní nalezl cosi hanlivého, pak nechť napíše list o rozluce a pošle ji z domu.“ Jochanán řekl: „Jsou dvě věci, které neslyšíme svýma ušima ani do vzdálenosti jediné míle, a přece zní jejich ozvuk od jednoho konce světa až ke druhému. Je to, když padne strom, který skácíme, dokud ještě nese plody, a je to, když vzdychne žena, kterou vyžene její muž, a ona jej miluje.“ Josef řekl umíněně: „A nenalezl jsem snad na ní nic hanlivého?“ Jochanán řekl: „*Nenalezl* jste nic hanlivého: to hanlivé zde bylo, ještě než jste si ji vzal. Zamyslete se nad sebou, doktore Josefe. Já za svědka nepůjdu, až vydáte této ženě list o rozluce.“

Vespasiánův vztah k císaři Galbovi nebyl tak prostý, jak jej líčil princezně Berénike. Titus neodjel do Říma jen kvůli holdování, ale především proto, aby se dostal na vysoká státní místa, která mu ještě chyběla. Hlavní cíl směřoval ještě výše. Vespasiánův bratr, škrobený mrzutý Sabin, naznačil, že není vyloučeno, že starý bezdětný císař, aby si více připoutal východní armády, by mohl Vespasiánova syna adoptovat. Tento dopis znamenal prozatím konec obtížných jednání mezi

Vespasiánem a Muciánem. Jeden druhého stále znovu velkomyslně ujišťoval, že nemá nikterak v úmyslu dobýt moci: jestliže je někdo schopen to udělat, že je to právě ten druhý. Doopravdy oba dobře věděli, že ani jeden z nich se necítí dosti silný pro boj s druhým, a tak jim nyní Sabinův dopis poskytl vítané východisko.

Ale ještě uprostřed zimy přišla zpráva, která všem těmto plánům udělala konec. Strhl na sebe moc člověk opírající se o římskou gardu a senát, se kterým Východ nikterak nepočítal: Otho, Poppaein první manžel. Starý císař byl zavražděn, tento nový císař měl odvahu, nadání, vážnost, hodně sympatií. Nevědělo se, má-li Titus pokračovat v cestě a složit hold novému pánu, či zda se má vrátit. Buď jak buď, zde na Východě si nikdo netroufal pomyslit na to, že by se mohl proti novému císaři s nějakou nadějí na úspěch vzepřít; a kdo na Východě by také měl být tím vyvoleným? Konec starého Galby přišel příliš náhle, nedošlo ještě k dohodě; Vespasiánovy i Muciánovy oddíly složily novému císaři Othonovi přísahu.

Ale v trvalost této nové vlády nikdo nevěřil. Otho se mohl spoléhat na italská vojska, ale neměl žádný styk s armádami v provinciích. Trůn tohoto mladého císaře nestál o nic pevněji než trůn starého.

Princezna Bereníké dostávala z Říma každodenně podrobné zprávy. Po odříkavém životě na poušti vrhla se do politiky tím vášnivěji. Kula pikle s císařskými ministry, se senátory, s guvernéry i generály Východu. Východ se už podruhé nesmí octnout před hotovou věcí. Nyní, ještě na jaře, musí být uchystán k dobytí hlavního města. Nesmí se tříštit, musí mít jediného pána, a tímto pánem musí být Mucián. Je nutno nejprve získat Muciánův jasný souhlas, aby mohl být postaven proti maršálovi jako uchazeč o trůn.

V plném lesku a s početným doprovodem odjela Bereníké do Antiochie. Obezřetně kroužila kolem Muciána. Protřelý pán uměl znalecky ocenit přednosti židovské princezny, krásu, ducha, vkus, bohatství i vášnivé nadšení pro politiku. Oba tito kultivovaní lidé si velmi záhy porozuměli. Ale Bereníké nedokázala Muciána dostat tam, kde ho chtěla mít. Velmi upřímně jí štíhlý pán odhalil své ledví. Je ctižádostivý, to ano. Také není zbabělý, je však trochu znaven. Dobýt Řím z Východu, to je věc zatrachtile choulostivá. Není pro něco takového stvořen. Dovede vyjednávat s diplomaty, senátory, guvernéry, hospodářskými osobnostmi. Ale dnes bohužel rozhodují vojáci a jemu je proti mysli domlouvat se s těmihle feldvébly, kteří se teď vyšinuli. Upřel na princeznu své chytré, zarmoucené, nenasytné oči. „Vypalovat těmto Polyfémům oko, to člověka brzy omrzí. Nebezpečí není úměrné tomu, co lze získat. Jak dnes situace vypadá, je skutečně nejvhodnějším mužem Vespasián. Má potřebnou hrubost a drsnost, aby byl v této době populární. Doznávám, že je mi vlastně proti mysli právě tak jako vám, princezno Bereníké. Ale je tak dokonalým vtělením ducha doby, že už tím se opět stává téměř sympatickým. Učiňte císařem jeho, princezno Bereníké, a mně dovolte v klidu dopsat můj přírodopis impéria.“

Bereníké se nevzdala. Nebojovala jen slovy, rozhazovala plnýma rukama peníze, aby vytvořila pro svého kandidáta náladu. Stále naléhavěji Muciánovi domlouvala, podněcovala ho, lichotila mu. Člověk vnitřně tak bohatý jako on by

neměl dělat drahoty, neměl by zůstávat netečný. Odpověděl s úsměvem: „Kdyby, Výsosti, taková dáma jako vy byla skutečně pro mne, dokázalo by mě to podnítit k tomu, abych se odvážil přes veškeré své pochybnosti tak troufalého podniku. Ale vy nejste vůbec pro mne, vy jste jen proti Vespasiánovi.“ Berániké se zarděla, nechtěla to připustit, dlouze a obratně hovořila, aby mu vymluvila jeho názor. Naslouchal zdvořile, tvářil se, jako by ho to přesvědčovalo. Ale když s ní důvěrně a ne bez zájmu dále rozmlouval, spatřila, jak vyrývá holí do písku slova, řecká slova, která dojista nebyla určena jí, ale která dokázala rozluštit: „Jednomu dávají bohové nadání, druhému štěstí.“ Přečetla to, a její řeč ochabla.

A když dokonce přijel do Antiochie Josef ben Matouš, věděla Berániké bezpečně, že její cesta k Muciánovi bude bezvýsledná. Ihned a právem vycítila, že Josefa poslal Vespasián, aby zmařil její dílo.

Josef nepřistoupil ke svému úkolu nijak neobratně. Nevyvinul sám žádnou iniciativu. Mucián měl radost, že opět slyší ten zvláštní, vášnivý, naléhavý hlas židovského proroka. Celé hodiny se ho vyptával na mravy, obyčeje i dávné památky jeho národa. Při této příležitosti se také dostali na židovské krále a Josef vyprávěl Muciánovi příběh o Saulovi a Davidovi. „Saul byl prvním králem v Izraeli,“ řekl Josef; „ale u nás se málokdo jmenuje Saul, zato velmi mnozí mají jméno Samuel. Pokládáme Samuela za většího než Saula.“ – „Proč?“ otázal se Mucián. „Kdo moc propůjčuje,“ odpověděl Josef, „je větší než ten, kdo sám moc má. Ten, kdo jiného činí králem, je větší než král.“ Mucián se usmál: „Jste pyšní lidé.“ – „Snad jsme pyšní,“ ochotně připouštěl Josef. „Ale nezdá se i vám moc působící z pozadí jemnější, duchovnější a půvabnější než taková moc, která se vypíná před očima celého světa?“ Mucián neřekl ani ano, ani ne. Josef pokračoval a jeho slova vycházela z poznání zaplaceného mnoha trpkými zkušenostmi: „Moc ohlupuje. Nikdy jsem nebyl hloupější než v době, kdy jsem byl u moci. Samuel je větší než Saul.“ – „Ve vašem příběhu,“ řekl s úsměvem Mucián, „je mi nejsympatičtější mladý David. Škoda,“ vzdychl, „že ten plán s mladým Titem ztroskotal.“

Velmi brzy po Josefově příjezdu do Antiochie se Berániké s Muciánem rozloučila. Vzdala se nadějí. Jela naproti bratrovi, který byl očekáván v Galileji v nejbližších dnech. Byl dosud v Římě, ale odhadoval nyní trvání Othonovy vlády už jen na několik neděl a chtěl se nenápadně z Říma vytratit, aby se nemusil novému císaři zavazovat. Berániké si oddechla, že se opět setká s horoucně vytouženým bratrem; tato radost mírnila roztrpčení z neúspěchu. „Sladká princezno,“ řekl Mucián na rozloučenou, „když vás teď ztrácím, nechápu, proč nejsem kvůli vám uchazečem o trůn.“ – „Také mně je těžko to pochopit,“ odpověděla Berániké.

Setkala se s bratrem v Tiberiadě. Novostavba paláce byla dokončena. Krásnější než předtím zářil nad městem a jezerem. Sály bez oken byly vystavěny z kappadockého mramoru, který byl tak průsvitný, že tam bylo světlo i při zavřených dveřích. Všecko bylo lehké, vzdušné, nebyla tu ona přeplácanost, jaká teď byla v Římě módou. Mistrovským dílem architektů byla jídelna. Její kupole byla tak vysoká, že unavený zrak stěží dohlédl na strop, pokrytý obdélníky ze slonoviny;

tyto obdélníky bylo možno odsunovat, takže na stolovníky padal déšť květů a voňavek.

Sourozenci procházeli domem a drželi se za ruce; pociťovali hlubokou radost jeden z druhého. Začínalo jaro, dny byly již delší, s pocitem štěstí kráčeli oba krásní lidé vzdušnými sály; zasvěceně oceňovali půvabnou vyváženost stavby, její vybranost. Agrippa vykládal s lehkým posměchem o nových palácích, které viděl v Římě, o jejich nesmyslně nestvůrných rozměrech, o jejich nevkusně nahromaděné nádheře. Otho schválil padesát miliónů na dokončení Neronova Zlatého domu; ani on se nedočká jeho dostavění. Berénike se ušklíbla. „Tihle římští barbaři dovedou jen shrabovat. Myslí si, že když někam dají zvlášť vzácný mramor a naplácají na něj co možná hodně zlata, že je to vrchol stavitelského umění. Nemají jiné nadání kromě nadání k moci.“ – „Což je ovšem nadání zvlášť cenné,“ podotkl Agrippa. Berénike se zastavila. „Musím opravdu snášet toho Vespasiana?“ naříkala. „Můžeš mě k tomuhle nutit, bratře? Je tak neomalený a hrubý, funí jako schvácený pes.“ Agrippa začal zachmuřeně vyprávět: „Když jsem byl teď v Caesareji u něho, předložil mi ryby a ustavičně zdůrazňoval, že jsou z Genezaretského jezera. A když jsem ty ryby, vykrmené z mrtvol, nejedl, krutě se mi posmíval. Měl jsem na jazyku nejednu vhodnou odpověď, ale spolkl jsem ji.“

„Dráždí mě k zešílení,“ rozhořčila se Berénike. „Když slyším ty jeho neotesané vtipy, připadám si jako uprostřed hejna komárů. A my máme napomáhat k tomu, aby se tenhle člověk stal císařem.“ Agrippa jí domlouval: „Císař, který by vzešel ze Západu, by nám tady všecko rozbil na padrť. Maršál je chytrý a zná míru. Vezme si, co bude potřebovat, zbytek nám ponechá.“ Pokrčil rameny: „O císaři rozhodne armáda a armáda je oddána Vespasiánovi. Buď má chytrá sestřička,“ zaprosil.

Mladého Tita zastihla zpráva o Galbově zavraždění v Korintě, ještě než dorazil do Říma. Další cesta neměla smysl. Byl přesvědčen, že ho Galba bude adoptovat, byla to pro něho těžká rána, že císař byl předčasně usmrcen. Nechtělo se mu skládat hold Othonovi, na jehož místě si představoval sám sebe. Zůstal v Korintě, strávil v bezstarostném městě divokých čtrnáct dnů, zaplněných ženami, chlapci a všemožnými výstřednostmi. Potom se vzpamatoval a přes nevhodnou roční dobu se vrátil do Caesareje.

Na lodi jím prudce a vášnivě zmítaly ctižádostivé sny matky jeho otce. Třebaže byl generál Titus mlád, měl už za sebou pohnutý život. Ustavičný vzestup a sestup jeho otce, přechod od konzula k dohazovači, od skvělého čestného postavení k tíživé chudobě, to všechno zapůsobilo i na jeho osud. Byl vychován společně s princem Britannikem, ležel s tímto mladým, kvetoucím následníkem trůnu u jednoho stolu, jedl tentýž pokrm, kterým císař Nero prince otrávil, a Titus sám z toho onemocněl. Okusil lesk Palatinu i nuznost otcova domu v městě, tichý život na venkově i dobrodružné výpravy na německé a anglické hranice. Miloval otce, jeho střízlivou uvážlivost, jeho svědomitost, jeho zdravý lidský rozum; ale také k němu leckdy pocítil nenávist pro jeho selské chování, pro jeho opatrnost, pro nedostatek důstojenství. Titus dovedl týdny a měsíce snášet útrapy i strádání, ale

pak se ho znenadání zmocňovala divoká touha po přepychu a hýření. Zamlouvala se mu poklidná důstojnost starořímských šlechtických rodin a jeho srdce vzrušovala posvátně vznosná okázalost prastarých královských rodů Východu. Na podnět strýce Sabina se oženil velmi mlád se suchou, upjatou dívkou z velké rodiny, Marcií Furnillou; porodila mu dceru, ale nestala se mu tím dražší; uboze a bědně žila v Římě a on k ní nechodil, ani jí nepsal.

Starý Vespasián přivítal syna se širokým úsměvem, s pobaveným politováním: „Máme zřejmě stejný osud, milý synu Tite, ustavičně nahoru a dolů. Musíme hledět, abychom si příště přivstali a zaonačili to nějak chytřeji. Zachránce vzejde z Judeje. Jsi mlád, milý synu, nesmíš udělat mému Židovi ostudu."

Agrippa a jeho sestra rozeslali pozvání na slavnost k zasvěcení svého nového paláce v Tiberiadě. Maršálovi byla princezna nesympatická, poslal syna. Titovi nebyl tento úkol nevítaný. Miloval judskou zemi. Lid tu byl dávno usedlý a moudrý, a i když vyváděl všelijaké hlouposti, měl cit pro posmrtný život, pro věčnost. Mladého Římana vábil i mátl podivný, neviditelný bůh Jahve. Také mu imponoval král Agrippa, jeho elegance, jeho melancholická bystrost. Titus jel do Tiberiady rád.

Jak se mu líbil Agrippa a jeho dům, tak ho zklamala princezna. Představili jí ho těsně předtím, než se šlo k tabuli. Obvykle si s ženami rychle porozuměl; Bereníké vyslechla jeho první věty s odměřenou zdvořilostí a nic víc. Připadala mu chladná a povýšená; její temný, trochu chraptivý hlas ho odpuzoval. Při jídle si Bereníké málo všímal a tím více se bavil s ostatní společností. Byl veselý, zábavný společník, poslouchali ho se zájmem a pozorně. Zapomněl na princeznu a během dlouhé hostiny vyměnili jen tu a tam několik slov.

Hostina byla u konce. Bereníké vstala; měla na sobě svérázný oděv z jediného kusu, jak bylo v zemi zvykem, a to ze vzácného, těžkého brokátu. Pokynula Titovi s lhostejnou přívětivostí a začala stoupat po schodišti, opírajíc se lehce rukou o bratrovo rámě. Titus se za ní mechanicky podíval. Dostal se právě do žertovné rozhorlené debaty o vojenské technice. Najednou umlkl uprostřed věty, jeho zvědavé, neklidné oči se ostře, vytřeštěně, upřeně zahleděly za odcházející princeznou. Ústa s drobnými zuby zůstala v jeho široké tváři poněkud bláhově pootevřena. Kolena se mu chvěla. Nezdvořile opustil své společníky, s nimiž rozmlouval, a rozběhl se za sourozenci.

Jak jen ta žena šla! Ne, nešla, zde existovalo jen jediné slovo, řecké, homérské: vznášela se. Bylo dojista směšné používat vznešeného homérského slova v každodenním životě, ale pro krok této ženy nebylo jiné vyjádření. „Vy máte ale naspěch," řekla svým hlubokým hlasem. Až dosud ho tento poněkud chraptivý hlas zarážel, téměř odpuzoval, ale teď ho jeho zvuk vzrušoval, vábil ho temnými přísliby. Řekl cosi, že voják má vždycky naspěch, nebylo to zvlášť případné, míval jinak v zásobě lepší odpovědi. Choval se jako chlapec, neobratně se lichotil. Bereníké dobře poznala, jak na něho zapůsobila, i on jí byl příjemný, zdál se jí tak nějak hranatě půvabný.

Povídali si o fyziognomice, o grafologu. To je na Východě stejně jako na Západě veliká móda. Beréniké chce vidět Titovo písmo. Titus vyndá svou voskovou tabulku, vroubenou zlatem, šibalsky se usměje, začne psát. Beréniké se diví: vždyť je to do poslední kudrlinky písmo jeho otce. Titus přiznává, že to byl žert; že vlastně už nemá své vlastní písmo, protože ustavičně napodobuje písmo druhých. Ale teď ať mu ona ukáže svůj rukopis. Beréniké si přečte, co napsal. Je to verš z moderního eposu: „Orlové legií a jejich srdce rozpínají křídla k letu.“ Beréniké zvážní, na chvíli zaváhá, potom smaže jeho písmena a napíše: „Let orlů nedokáže zakrýt Neviditelného v nejsvětější svatyni.“ Mladý generál si prohlíží její písmo; je školsky přesné, skoro dětské. Zamyslí se, nesmaže tu větu a napíše pod ni: „Titus by rád spatřil Neviditelného v nejsvětější svatyni.“ Podá jí tabulku a pisátko. Beréniké píše: „Jeruzalémský chrám nesmí být zničen.“ Titus chce tabulku odložit. Beréniké ho poprosí, aby jí tabulku nechal. Položí mu ruku na rameno a ptá se, kdy konečně přestane ta hrozná válka. Nejhorší že je to vysilující, nekonečné čekání. Rychlý konec že je mírný konec. Ať konečně, konečně už se zmocní Jeruzaléma. Titus polichocen uhýbá: „To není v mé moci.“ Beréniké – jak jen ji mohl pokládat za chladnou a povýšenou? – na něho naléhá prosebně a s jistotou: „Ale ano, je to ve vaší moci.“

Když Titus odešel, zeptal se důvěrně Agrippa sestry, jaký z něho měla dojem: „Má taková měkká, nepříjemná ústa, nezdá se ti?“ Beréniké odpověděla s úsměvem: „Na tom chlapci je hodně nepříjemného. Má leccos podobného s otcem. Ale stalo se už nejednou, že židovské ženy si uměly s barbary poradit. Například Ester s Ahasverem. Nebo Irena se sedmým Ptolemaiem.“ Agrippa podotkl žertem, v němž Beréniké dobře postřehla skryté varování: „Ale naše pramáti Mariamné například přišla při takové hře o hlavu.“ Beréniké vstala, přecházela. „Bud bez obav, milý bratře,“ řekla, její hlas byl tichý, ale zněl velmi sebejistě a triumfálně, „tento chlapec Titus mi hlavu srazit nedá.“

Hned po návratu do Caesareje začal Titus na otce naléhat, aby se konečně pustil do obléhání Jeruzaléma. Byl nezvykle prudký. Že už tohle nesnese. Že se stydí před svými důstojníky. Tak dlouhé otálení prý není možno si vyložil jinak než jako slabost. Že prestiž Říma na Východě je ohrožena a že Vespasiánova opatrnost hraničí se zbabělostí. Paní Caenis ho pozorně a s nelibostí poslouchala: „Co vlastně chcete, Tite? Jste tak hloupý, nebo se jen tak děláte?“ Titus zprudka odpověděl, že paní Caenidě nelze tohle kormutlivé počtářství zazlívat; od ní že není možno žádat pochopení pro to, čím je voják povinen své cti. Vespasián se do syna zostra pustil: „Ale od tebe, chlapče, žádám já, aby ses Caenidě honem omluvil.“ Caenis se však nehněvala. „Má pravdu, já mám opravdu málo smyslu pro důstojnost. Důstojnost je u mládeže vždycky populárnější než rozum. Ale měl by opravdu pochopit, že v takovéhle situaci by svou armádu vydal jen blbec.“ Vespasián se zeptal: „To tě tak poštvali v Tiberiadě, chlapče? Pěkně jeden po druhém. Je mi teprve šedesát. Deset let si budeš muset ještě počkat.“

Když byl Titus pryč, rozhorlila se Caenis na tu tiberiadskou pakáž. Byli to samozřejmě Židé, kteří vězeli za tímhle Titovým počínáním. Ten tichošlápek král,

ta nafoukaná pávice Bereníké a ten mazaný, podivný Josef. Vespasián by udělal nejlíp, kdyby celou tu orientální sebranku nechal běžet a dohodl se po římsku a přímo s Muciánem. Maršál pozorně naslouchal. Potom řekl: „Jsi chytrá a rázná ženská, starý přístave. Ale pro Východ nemáš cit. Tady na Východě bez peněz a bez prohnanosti svých Židů nikam nedojdu. Tady na Východě jsou nejklikatější cesty nejrovnější."

Přišla zpráva, že severní armáda provolala císařem svého velitele Vitellia. Otho byl svržen, senát a lid římský uznali Vitellia za nového císaře. Svět hleděl s napětím k Východu a nový pán, prostopášný a flegmatický, pokaždé sebou trhl, kdykoli padlo jméno východního vojevůdce. Ale Vespasián se tvářil, jako by o tom neměl ani tušení. Klidně, bez váhání zavázal své legie přísahou novému císaři a váhavě, s nelibostí následovali jeho příkladu v Egyptě Tiberius Alexandr a v Sýrii guvernér Mucián. Ze všech stran na Vespasiana naléhali. Ale on si hrál na nechápavého a v každém slově zachovával loajalitu.

Západní císař musil pro svou bezpečnost přivést do hlavního města silné vojenské oddíly, čtyři dolnorýnské a dvě mohučské legie a navíc šestačtyřicet pomocných pluků. Vespasián mhouřil oči, vyčkával. Byl příliš dobrým vojákem, aby nevěděl, že se stotisícem demoralizovaných žoldnéřů v takovém městě, jako je Řím, nemůže být dobré pořízení. Tito vojáci, kteří udělali Vitellia císařem, čekali na odměnu. Peněz bylo málo a penězi, jak znal Vespasián armádu, se vojáci také nespokojí. Měli za sebou namáhavou službu v Německu, teď byli v Římě a teď počítali s kratší dobou služby a s vyšším žoldem v posádce hlavního města. Takových dvacet tisíc mužů, a to už by bylo hodně, může nechal Vitellius v Římě jako posádku, ale co si chce počít s ostatními? Ve východních jednotkách se začaly vynořovat stále určitější zprávy, že Vitellius chce tyto jednotky z vděčnosti za to, co vykonaly, přemístit na krásný a teplý Východ. Východní legie už při skládání přísahy provolávaly slávu novému vládci hodně chabě; teď dávaly své rozhořčení najevo veřejně. Shromažďovaly se, klely, však že se uvidí, jestli se někdo pokusí přesunout je do drsného Německa nebo do té zatracené Anglie. Východní hodnostáři tomu naslouchali s radostí. Když se jich důstojníci vyptávali, co je pravdy na pověstech o přeskupení armády, mlčeli a krčili rameny, výmluvně se tváříce, že o ničem nevědí. Z Říma přicházely stále chaotičtější zprávy. Finance byly v zoufalém nepořádku, hospodářský život se zastavil; v celé Itálii, dokonce i v hlavním městě, docházelo k plenění, na novém, špatně organizovaném dvoře se nikdo o nic nestaral, všichni se tu oddávali prostopášnostem a hýření, říši hrozila zkáza. Vření na Východě rostlo. Tiberius Alexandr i král Agrippa je rozněcovali penězi a šířením různých pověstí. Celým rozlehlým územím od Nilu až k Eufratu se nesly věštby o Vespasiánovi; ona podivuhodná předpověď, kterou vyslovil zajatý židovský generál Josef ben Matouš o maršálovi za přítomnosti svědků, nesla se od úst k ústům: „Zachránce vzejde z Judeje." Když teď Josef, stále ještě v poutech, procházel ulicemi Caesareje, lidé na něho hleděli s úctou a ostýchavě si šeptali.

Kouzelně průzračný a nádherný byl v tomto časném létě vzduch na pobřeží Židovského moře. Vespasián se díval svýma jasnýma šedivýma očima přes zářící jezero, vyčkával, čekal. Byl v této době stále zamlklejší, jeho tvrdá tvář ještě více ztvrdla, nabyla vpravdě velitelského výrazu, toporné tělo se napřímilo, Vespasián jako by vyrostl. Studoval depeše z Říma. V říši byl zmatek, finance byly rozvráceny, armáda pustla, občané už nebyli bezpečni. Zachránce vzejde z Judeje. Ale Vespasián stiskl protáhlé rty, přemohl se. Události musí dozrát, vyčká, až k němu dojdou samy.

Caenis chodila kolem něho po špičkách, pozorovala ho. Až dosud nikdy neměl před ní tajnosti; teď byl zdrženlivý, nepochopitelný. Byla bezradná a velice ho milovala.

Napsala Muciánovi neobratný dopis, dopis starostlivé hospodyně. Celá Itálie přece čeká na to, že se východní armáda zvedne, aby zachránila vlast. Ale Vespasián nic nedělá, neřekne ani slovo, ani se nepohne. V Itálii by si určitě s touhle zvláštní netečností věděla rady; ale v téhle zpropadené, prapodivné Judeji se člověk nikdy nevyzná. Prosí naléhavě Muciána jako Římanka Římana, aby Vespasiána vyburcoval s vynaložením veškeré chytrosti a energie, která je mu vlastní.

Tento dopis byl napsán koncem května. Začátkem června přijel Mucián do Caesareje. Také on okamžitě postřehl na maršálovi změnu. Se závistivou, ohromenou úctou viděl, jak tento muž roste tím více, čím více se k němu veliké události přibližují. Ne bez obdivu si začal tropit posměch z jeho pevnosti, těžkopádnosti a šíře. „Máte svou filosofii, příteli," řekl. „Ale naléhavě vás prosím, nefilosofujte příliš dlouho." Mávl holí proti neviditelnému nepříteli.

Pocítil chuť narušit maršálův povýšený klid pletichami. Začala v něm hlodat stará žárlivost. Ale teď bylo příliš pozdě. Armáda byla nyní oddána tomu druhému, teď už mohl kráčet jen v jeho stínu. Uvědomil si to, přemohl se a toho druhého podporoval. Postaral se o to, aby se pověsti o výměně syrských a judských oddílů se západními rozšířily. Byly již uváděny přesné termíny. Legie se měly dát na pochod počátkem července.

V polovině června se dostavil k Vespasiánovi Agrippa. Byl znovu v Alexandrii u svého přítele a příbuzného Tiberia Alexandra. Celý Východ, řekl maršálovi, se bouří proti Vitelliovi. Egypt a obojí Asie, poděšeny divokými zprávami z Říma, očekávají s dychtivým, toužebným napětím, že bohem vyvolený zachránce se konečně pustí do díla. Vespasián na to neřekl ani slova, díval se na Agrippu a tvrdošíjně mlčel. Agrippa hovořil s nezvyklou energií dále: Že tu jsou muži, kteří jsou pevně odhodláni napomáhat božskému záměru. Pokud je mu známo, je egyptský guvernér Tiberius Alexandr rozhodnut, že jeho vojska složí 1. července přísahu Vespasiánovi.

Vespasián se přemáhal, ale nedokázal zabránit tomu, aby nezačal najednou zhluboka a trhavě odfukovat. Několikrát přešel po místnosti; nakonec řekl, ale znělo to spíše jako dík než jako hrozba: „Poslyšte, králi Agrippo, to bych pak musil vašeho příbuzného Tiberia Alexandra považovat za velezrádce." Přistoupil až ke

králi, položil mu obě ruce na ramena, dýchl mu ostře do tváře a řekl s nezvyklou srdečností: „Je mi líto, králi Agrippo, že jsem se vám posmíval, když jste nechtěl jíst ryby z Genezaretského jezera.“ Agrippa řekl: „Prosím, počítejte s námi, císaři Vespasiáne, s celým naším vojskem a se vším naším jměním.“

Blížil se červenec. Všude na Východě se vynořovaly pověsti, že císař Otho před svou smrtí napsal Vespasiánovi dopis, v němž ho zapřísahal, aby se stal jeho nástupcem a zachránil tak říši. A jednoho dne našel Vespasián skutečně tento dopis ve své poště. Mrtvý Otho se obracel mocnými, naléhavými slovy na východního vojevůdce, aby ho pomstil na prostopášném Vitelliovi, aby zjednal pořádek, aby nepřipustil úpadek Říma. Vespasián si dopis pozorně přečetl. Synu Titovi řekl, že je skutečně velkým umělcem; že před takovým uměním aby měl člověk skoro strach. Bojí se prý, že se jednou ráno probudí a najde dokument, kterým jmenoval císařem Tita.

Nastal čtvrtý červnový týden. Napětí se stalo nesnesitelným. Caenis, Titus, Mucián, Agrippa i Bereníké ztráceli nervy, bez ustání naléhali na Vespasiana, aby se konečně vyslovil. Ale těžkým mužem nebylo možno pohnout. Dával vyhýbavé odpovědi, usmíval se, dělal vtipy a čekal.

V noci ze 27. na 28. červen si k sobě pozval Vespasián ve vší tajnosti Jochanána ben Sakkaje. „Jste velice učený pán,“ řekl. „Prosím vás, abyste mi pověděl ještě další věci o svém národě a jeho víře. Existuje u vás nějaký hlavní zákon, základní ustanovení, v němž by byla obsažena všechna vaše nesmírně početná přikázání?“ Velký doktor kolébal hlavou, přivřel oči a začal vyprávět: „Před sto lety žili mezi námi dva daleko vyhlášení doktoři, Šammaj a Hillel. Přišel k Šammajovi člověk, který nebyl Žid, a řekl mu, že by přestoupil na naši víru, kdyby mu Šammaj vyložil podstatu této víry za dobu, co se on udrží na jedné noze. Doktor Šammaj ho rozhněván poslal pryč. A tu šel ten člověk k Hillelovi. Doktor Hillel mu vyhověl. Řekl mu: ‚Co nechceš, aby jiní činili tobě, nečiň ty jiným.‘ To je vše.“ Vespasián se vážně zamyslil. Podotkl: „Takováhle pravidla jsou dobrá; ale těžko lze jimi udržet v pořádku velkou říši. Když máte taková pravidla, udělali byste líp, kdybyste psali dobré knihy a politiku přenechali nám.“ – „Vyslovil jste názor, konzule Vespasiáne,“ přitakal Žid, „který váš služebník Jochanán ben Sakkaj zastává odjakživa.“ – „Myslím, můj doktore a pane,“ pokračoval Říman, „že jste nejlepší člověk v této zemi. Záleží mi na tom, abyste pochopil mé pohnutky. Věřte mi, jsem poměrně málokdy padouch, kromě případů, kdy je to nezbytně nutné. Dovolte, abych vám řekl, že nemám proti vaší zemi docela nic. Jenže dobrý sedlák si dělá kolem svého majetku plot. My musíme mít plot kolem říše. Judea je náš plot proti Arabům a Partům. Jste bohužel špatný kolík, když vás necháme samotné. Proto se tady musíme postavit sami. To je všecko. Co děláte jinak, o to se nestaráme. Nechte nás na pokoji, a my necháme na pokoji vás.“ Jochanánovy oči hleděly velmi bystře a svěže ze zvadlé, vrásčité tváře. „Je nepříjemné,“ řekl, „že váš plot jde zrovna přes naše území. Je to náramně tlustý plot a z naší země pak mnoho nezbývá. Ale dobrá, dělejte si svůj plot. Ale my také potřebujeme plot. Jiný, plot kolem zákona. Tím plotem je to, oč jsem vás nedávno

žádal, konzule Vespasiáne. Je skrovný a nepatrný ve srovnání s vaším: několik učenců a malá universita. My nebudeme překážet vašim vojákům a vy nám dáte universitu Jabné. Takovou malinkou universitu," vemlouvavě dodal a drobnýma rukama opět naznačoval, jak bude malá.

„Myslím, že váš návrh není špatný," řekl zvolna Vespasián. Vstal najednou celý změněn. Jochanán s bezpečným instinktem ihned tuto změnu pochopil. Až dosud rozmlouval se starým, snášenlivým jeruzalémským učencem starý, snášenlivý sabinský sedlák: nyní mluvil k Judeji Řím. „Připravte se na to," řekl maršál, „že vám pozítří vystavím dokument schvalující vaši žádost. Vy pak mně, můj doktore a pane, odevzdáte současně listinu s pečetí Velké rady, kterou stvrdíte, že se podrobujete."

Na pozítří svolal Vespasián slavnostní shromáždění na caesarejské fórum. Byli sezváni úředníci z území obsazeného Římany a deputace všech pluků. Všeobecně se očekávalo, že vojsko podle svého přání provolá Vespasiána císařem. Místo toho se na fóru na řečnické tribuně objevil maršál společně s Jochanánem ben Sakkajem. Vysoký justiční úředník četl a herold zvučně hlásil, že vzpurná provincie uznává nesprávnost svého počínání a že se kajícně vrací pod svrchovanou záštitu senátu a římského lidu. Na znamení toho že nyní odevzdá nejvyšší doktor Jochanán ben Sakkaj maršálovi listinu a pečeť nejvyššího jeruzalémského úřadu. Tím že je skončena Židovská válka, k jejímuž vedení vyslala říše maršála Tita Flavia Vespasiána. Zbývá teď již jen potrestání města Jeruzaléma a to už je pouze policejní akce. Vojáci se dívali jeden na druhého udiveni, zklamáni. Očekávali, že pozdraví svého maršála jako císaře, doufali v zabezpečení své budoucnosti i v to, že možná dostanou i nějakou jednorázovou odměnu. Místo toho mají být teď svědky právního aktu. Jako Římané věděli, že dokumenty a právnictví jsou důležité věci, ale nechápali smysl této listiny. Jen málokteří, Mucián, Caenis a Agrippa, si ceremonii správně vyložili. Pochopili, že pořádkumilovnému Vespasiánovi záleží na tom, aby dříve, než se vrátí do Říma jako císař, bylo ze strany protivníka potvrzeno, že splnil svůj úkol.

Vojáci se tedy tvářili zklamaně, mnozí svou nespokojenost dávali hlasitě najevo. Ale Vespasián své oddíly důkladně vycepoval, a když teď byli vyzváni, aby s velikou obřadností pozdravili uzavření míru, začali se najednou tvářit tak vesele, jak to vojenská pravidla pro takovéto příležitosti stanovila. Armáda tedy defilovala před malým doktorem z Jeruzaléma. Byly kolem něho neseny polní znaky a standarty. Římské legie ho zdravily zdviženou paží, s dlaní obrácenou směrem k němu.

Neviděl Josef kdysi něco podobného? Takto viděl kdysi jednoho východního krále, jak mu byla v městě Římě vzdávána pocta před tváří císaře Nerona, ale jeho šavle byla přibita do pochvy. Nyní vzdávala římská armáda poctu židovské náboženské moudrosti, ale předtím zlomila meč Judeje. Josef přihlížel této podívané z kouta velkého náměstí, docela vzadu, mezi prostými lidmi a otroky, vráželi do něho, byla tam tlačenice a povyk. Díval se přímo před sebe a ani se nehnul.

Na tribuně stál však drobný stařeček; když bylo vidět, že je unaven, přinesli mu židli. Stále znovu si kladl ruku na čelo, děkoval, zdravil. Tu a tam kolébal povadlou hlavou a lehounce se pousmíval.

Když byl obřad u konce, armáda zuřila. Mucián a Agrippa si byli jisti, že maršál úmyslně vybičoval pobouření svých vojsk. Jeden přes druhého mu domlouvali, že plod již přezrál, ať se konečně prohlásí za vládce. Ale když i tentokrát se tvářil naivně a nerozhodně jako vždycky, poslali k němu Josefa ben Matouše.

Byla chladná, příjemná noc, od moře vál svěží vítr, ale Josefem lomcovalo horečné vzrušení. Věci dospěly tak daleko: Jeho Říman se stane císařem a on k tomu přispěl velkým podílem. Nepochyboval, že se mu podaří přimět otálejícího k rozhodnutí. Toto otálení není pochopitelně nic jiného než mazaná přetvářka. Tak jako běžci nosí deset dní před závody olověné boty, aby trénovali nohy, tak si zřejmě uchazeč trůnu ztížil svůj pochod vykrucováním a předstíraným zdráháním, aby posléze tím rychleji dosáhl cíle. Josef tedy dá Vespasiánovi najevo tolik oddanosti, důvěry a jistoty v jeho osud s takovou naléhavostí, že Vespasián nebude moci udělat nic jiného než sklonit se před bohem a před svým osudem a říci ano.

Ale Vespasián přece jen udělal něco jiného. Ten člověk byl opravdu samolibý a tvrdý jako balvan. Nechtěl udělat sám ani nejmenší krůček; až do konce chtěl být páčen a postrkován. „Jste bláhový, Židáčku," řekl. „Ti vaši východní králíčkové, ti ať si lepí koruny z krve a špíny; pro mne to není. Já jsem římský sedlák, na tohle já nejsem. U nás určuje císaře armáda, senát a lid, ne libovůle. Vitellius je císařem podle zákona. Nejsem buřič. Jsem pro zákon a pořádek." Josef stiskl zuby. Mluvil s vynaložením všech schopností, ale jeho slova se od tvrdošíjného muže odrazila. Chtěl opravdu nemožné, chtěl zákonnost i nezákonnost současně. Nemělo smysl domlouvat mu dále, nezbývalo nic jiného než vzdát se dalších pokusů.

Josef se nemohl odhodlat k odchodu a Vespasián ho neposlal pryč. Pět minut seděli oba muži ve tmě mlčky. Josef vyčerpaně a rezignovaně, Vespasián sebevědomě, jeho dech byl stejnoměrný.

Pojednou navázal maršál opět rozmluvu, tiše, ale odvažoval každé slovo: „Můžete svému příteli Muciánovi povědět, že se nepodřídím, že ustoupím jen krajnímu nátlaku." Josef vzhlédl, podíval se na něho, zhluboka si oddechl. Ujistil se ještě jednou: „Ale nátlaku byste ustoupil?" Vespasián pokrčil rameny: „Zabít bych se nechal samozřejmě nerad. Šedesát let není pro statného sedláka, jako jsem já, žádný věk."

Josef se jak jen možno rychle rozloučil. Vespasián věděl, že Žid teď půjde okamžitě k Muciánovi a že on sám bohužel, bohudík bude zítra nucen stát se císařem. Byl člověk střízlivý, nedovolil Caenidě ani sobě předem vychutnávat tento cíl, dokud ho nebude dosaženo. Ale teď jej vychutnával. Prudce vyrážel dech nosem. Ještě neměl ani kdy, aby si udělal pohodlí; dupal těžkými vojenskými botami po chladné kamenné podlaze pokoje. „Titus Flavius Vespasianus, císař, vládce, bůh," zubil se, rozšklebil se, ale pak se zase zatvářil přísně. „Tak tedy," řekl. Míchal latinské i východní výrazy: caesar, adir, imperátor, Mesiáš. Bylo to

vlastně komické, že ho jím první provolal jeho Žid. Trošičku ho to hnětlo: cítil se k tomu člověku připoután pevněji, než chtěl.

Měl chuť probudit Caenidu, povědět ženě, která s ním už tak dlouho sdílela jeho pády i vzestupy: „No, tak to bychom měli.“ Ale tato touha trvala jen krátký okamžik. Ne, teď musí být sám, teď nesmí být s nikým pohromadě.

Ale přece, s někým ano. Opět se jeho tvář rozzářila, široce, zlobně, šťastně. Uprostřed noci poslal do Josefova domu a pozval k sobě Josefovu ženu, caesarejskou Maru, Lakišovu dceru.

Josef se právě vrátil domů po rozmluvě s Muciánem, byl v povznesené náladě, neboť si uvědomoval, jak veliký podíl má na tom, že se již zítra stane jeho Říman císařem. Tím hlubší byl nyní jeho pád. Byla to sžíravá potupa a zklamání, že Říman takto pokořil člověka, který mu vnukl velikou myšlenku. Ten drzý neobřezanec nepřipustí, aby se kdy povznesl z bahna tohoto manželství. V duchu drtil v zubech všechny ty posměšné přezdívky, kterými byl maršál častován: „Podělaný dohazovač, kobližkář!“ Přidával k nim nejsprostší nadávky, jaké mu přišly na mysl, aramejské i řecké.

Dívka Mara, polekána stejně jako on, se zeptala tiše: „Josefe, můj pane, mám zemřít?“ – „Bláhová“, řekl Josef. Seděla před ním přikrčena, mdlá, bílá, žalostná, v tenké košili. Řekla: „Krev, která měla přijít před třemi týdny, nepřišla. Josefe, můj muži, kterého mi dal Hospodin, slyš: Hospodin požehnal mému tělu.“ A protože mlčel, dodala docela tiše, pokorně, plna naděje: „Neporučíš mi, abych zůstala?“ – „Jdi!“ řekl. Skácela se na zem. Po chvíli vstala a vlekla se ke dveřím. Ale když chtěla odejít tak, jak byla, dodal nevrle, velitelsky: „Oblékni si nejlepší šaty.“ Poslechla plaše, váhavě. Podíval se na ni a viděl, že má obyčejné boty. „Také navoněné opánky,“ obořil se na ni.

Vespasián se cítil v době, kdy u něho byla, velmi spokojen, vychutnával ji všemi smysly. Věděl, že to bude zítra, zítra že bude provolán císařem, a potom odejde navždy z tohoto Východu tam, kam patří, do svého města Říma, aby tam zjednal pořádek a kázeň. Vlastně tím Východem pohrdal, ale choval k němu i jakousi blahosklonnou lásku. Tato Judea mu dělej co dělej pomohla, tahle neobyčejná, štěstí přinášející, znásilněná země se stala pro jeho nohy vhodnou podnožkou, byla velmi příhodná k tomu, aby byla podrobena a aby se z ní těžilo, a vyhovovala mu i tato Mara, Lakišova dcera, právě proto, že byla tak tichá a tak pohrdavě mírná. Ztlumil svůj řezavý hlas, položil si její měsícem ozářenou hlavu na chlupatá prsa, dnou zkřivenýma rukama si pohrával s jejími černými vlasy, laskavě jí domlouval několika skrovnými aramejskými slovy, která znal: „Buď hodná, holčičko! Nebuď hloupá, holubičko!“ Řekl to několikrát, co možná jemně, ale přesto poněkud nepřítomně a pohrdlivě. Funěl, byl příjemně znaven, po ručil jí, aby se umyla a oblekla, zavolal komorníka, dal ji odvést a za pouhou minutu už na ni zapomněl a spal spokojeně v očekávání zítřka.

Byla to velice krátká noc a začalo již svítat, když se Mara vrátila k Josefovi. Šla těžce, jako kdyby jí kosti nedržely pohromadě, její tvář byla bez výrazu, zplihlá jako z promočené špatné látky. Svlekla šaty. Pomalu, usilovně je rozkládala,

natahovala je, trhala, pomalu, usilovně, na drobné kousky. Potom uchopila opánky, ty milované navoněné opánky, rvala je nehty i zuby, pomalu, bez hlesu, Josef k ní cítil zášť, že nenaříká, že mu nespílá. Byla v něm jen jediná myšlenka: „Pryč od ní, pryč od ní! Nedostanu se z toho, dokud s ní budu dýchat stejný vzduch."

Když Vespasián vyšel ze své ložnice, pozdravili ho vojáci na stráži vzdáním pocty a pozdravem příslušejícím císaři. Vespasián se zašklebil: „Zbláznili jste se, mládenci?" Ale už tu byl službu konající důstojník a další důstojníci a ti opětovali císařský pozdrav. Vespasián se tvářil pohněvaně. Ale pak se ještě dostavili někteří plukovníci a generálové, v jejich čele Mucián. Celá budova byla najednou plná vojáků, vojáci zaplnili i rozlehlý prostor před budovou a stále znovu a stále hlasitěji opakovali císařský pozdrav, zatímco celé město bylo strženo do bouřlivých ovací. V té době Mucián se obrátil na maršála naléhavou a nadmíru obratnou řečí, aby nenechal hynout vlast v nouzi. Ostatní dotvrzovali jeho řeč divokými výkřiky, drali se kupředu stále neohroženěji, ba vytasili posléze meče a hrozili, když jsou tedy vlastně buřiči, že ho zavraždí, když se jim nepostaví v čelo. Vespasián řekl svým osobitým způsobem: „No no no, jen ne tak zprudka, mládenci. Když na tom mermomocí trváte, neřeknu tedy ne."

Jedenácti vojákům, kteří měli strážní službu, uložil pro nedodržení předpisu o pozdravu trest třiceti ran a odměnu sedmi set sestercií. Kdyby si přáli, mohli si těch třicet ran vykoupit třemi sty sestercií. Pět vojáků, kteří přijali rány i sestercie, povýšil na šikovatele.

Josefovi řekl: „Myslím, Židáčku, že teď můžete svůj řetěz odložit." Josef bez velkého děkování zvedl ruku k čelu, jeho bledě snědá tvář neskrývala nespokojenost a nesouhlas. „Čekal jste snad víc?" posmíval se Vespasián. A protože Josef mlčel, dodal příkře: „Tak to řekněte! Já přece nejsem prorok." Dávno už uhodl, co Josef chce, ale pobaveně čekal, až Žid sám o to poprosí. Ale vmísil se do toho dobromyslný Titus: „Doktor Josef zřejmě očekává, že mu bude řetěz přeseknut." To byl způsob, jakým se vracela svoboda mužům, kteří byli v zajetí neprávem. „No dobrá," pokrčil Vespasián rameny. Svolil, aby řetěz byl rozbit s okázalým obřadem.

Když byl Josef svoboden, hluboce se uklonil, a otázal se: „Smím od nynějška nosit císařovo rodné jméno?"

„Když si od toho něco slibujete," řekl Vespasián, „nemám nic proti tomu." A tak se Josef ben Matouš, jeruzalémský kněz první řady, jmenoval od té doby Flavius Josephus.

ALEXANDRIE

Hlavní město Východu, egyptská Alexandrie, po Římu největší město známého světa a určitě nejmodernější, prostírala se na mořském pobřeží ve tvaru dlouhého, úzkého trojúhelníka. Její obvod měřil pětadvacet kilometrů. Podél ji protínalo sedm velkých tříd, našíř dvanáct; domy byly vysoké a velké, ve všech byla tekoucí voda.

Ležíc na rozhraní tří světadílů, jako křižovatka mezi Východem a Západem a jako výchozí bod na cestě do Indie, stala se Alexandrie nejvýznamnějším obchodním místem světa. Z celého devět set kilometrů dlouhého pobřeží Asie a Afriky mezi městy Joppe a Paraetoniem byl přístav tohoto města jediný, který byl chráněn před nepohodou. Zde se vykládal zlatý prach, slonovina, želvovina, arabské koření, perly z Perského moře, indické drahokamy, čínské hedvábí. Zdejší průmysl, pracující nejmodernější technikou, dodával proslulé plátno až do Anglie, tkal vzácné koberce a gobelíny, vyráběl pro arabské a indické kmeny národní kroje. Produkoval ušlechtilé sklo i proslulé voňavky. Zásoboval celý svět papírem, od nejjemnějšího dámského dopisního papíru až po nejhrubší papír balicí.

Alexandrie byla pracovité město. Zde měli co dělat dokonce i slepci a ani starci, kteří byli u konce svých sil, nebyli bez práce. Byla to práce přinášející ovoce, a město toto ovoce neskrývalo. Kdežto v úzkých ulicích Říma a v kopcovitých ulicích Jeruzaléma byl za dne veškerý provoz vozidel zakázán, zněl v Alexandrii vzdušnými bulváry ustavičný rachot desítek tisíc vozů a řady přepychových vozidel po obou hlavních třídách v obou směrech neměly konce. Uprostřed rozlehlých parků stála obrovitá rezidence starých králů, muzeum, okázalá bibliotéka, mauzoleum se skleněnou rakví a mrtvým tělem Alexandra Velikého. Cizinec potřeboval celé týdny, aby zhlédl ty četné pamětihodnosti. Byla zde dále Serapidova svatyně, divadlo, závodiště, ostrov Farus, typický svým proslulým bílým majákem, obrovské průmyslové podniky a přístavní zařízení, bazilika, burza, kde byly určovány světové ceny zboží, a v neposlední řadě zábavní čtvrť, na jejímž konci stály přepychové lázně Canopus.

V Alexandrii se žilo lehko a dobře. Bezpočet bylo jídelen a krčem, ve kterých se čepovalo slavné domácí ječmenné pivo. Po všechny dny, kdy to připouštěl zákon, konaly se hry v divadlech, ve Sportovním paláci i v aréně. Bohatí pořádali rafinované slavnosti ve svých městských palácích, ve svých vilách v Eleusidě i Canopu i na svých luxusních jachtách. Břeh dvacet kilometrů dlouhého kanálu, spojujícího Alexandrii s lázněmi Canopus, byl poset hostinci. Po kanále se jezdilo na bárkách nahoru a dolů; kajuty byly zařízeny tak, že se daly snadno zakrýt; všude na břehu ve stínu úponků egyptského bobu byly zakotveny loďky. Zde v Canopu prý ležela Homérova Elysejská pole; ve všech provinciích snili maloměšťáci o canopských výstředních neřestech a spořili na cestu do Alexandrie.

Bohatství města sloužilo i ušlechtilejším požitkům. Muzeum předčilo umělecké sbírky Říma i Atén, knihovna, ve které nechyběl jediný svazek, zaměstnávala nastálo devět set písařů. Alexandrijské učební ústavy byly lepší než římské školy. Ve válečné vědě, možná i v právech a v národním hospodářství bylo hlavní město říše snad dál; ale v ostatních oborech nesporně vedla alexandrijská akademie. Rodiny římské vládnoucí vrstvy dávaly přednost lékařům, kteří vystudovali alexandrijskou anatomii. Město zavedlo také na podnět svých lékařů humánní způsob poprav, pro které používali rychle působícího uštknutí zmijí, pěstovaných zvlášť za tímto účelem.

Alexandrijci lpěli přes všechnu modernost na tradici. Zachovávali svým chrámům a náboženským místům pověst jejich obzvláštní posvátnosti a účinnosti, pěstovali i nadále po otcích zděděnou staroegyptskou magii, lpěli na dochovaných obyčejích. Jako v dávných dobách uctívali posvátná zvířata, býka, krahujce i kočku. Když jeden římský voják z nedopatření kočku zabil, žádná moc na světě ho nezachránila před popravou.

Tak žilo těchto dvanáct set tisíc lidí, ustavičně spěchajících od práce k požitku, od požitku k práci, stále toužících po novém a se zbožnou tvrdošíjností ulpívajících na tradici; byli nadmíru náladoví, největší náklonnost se u nich mohla náhle obrátit v divokou nenávist, byli ziskuchtiví, duchaplní, pohotově a zlomyslně vtipní, nespoutaně troufalí, citliví pro věci umění, zpolitizovaní až do morku kostí. Nahrnuli se do tohoto města ze všech světadílů; ale záhy zapomněli na svůj domov a cítili se už jen Alexandrijci. Alexandrie, to bylo město Východu i Západu, rozmyslné filosofie, radostného umění, počtářského obchodu, neúnavné práce, překypujícího požitku, nejstarší tradice, nejmodernějšího způsobu života. Byli nezměrně pyšní na své město a nijak jim nevadilo, že jejich bezuzdný, vypínavý lokální patriotismus budí všude pohoršení.

V tomto společenství žila skupina lidí, kteří byli ještě starší, ještě bohatší, ještě vzdělanější a ještě nadutější než ostatní, Židé. Měli za sebou pohnutou historii. Sídlili v zemi už od té doby, co před sedmi sty lety stateční židovští žoldnéři vybojovali králi Psametichovi jeho veliké vítězství. Později jich tu statisíce usídlil Alexandr Makedonský i Ptolemaiovci. Nyní jich žilo pouze v městě Alexandrii na půl miliónu. Jejich náboženská odlišnost, jejich bohatství a jejich zpupnost vyvolávaly vždy znovu divoké pogromy. Byly tomu teprve tři roky, co po vypuknutí vzpoury v judské provincii zahynulo v Alexandrii v divoké řežbě na padesát tisíc Židů. Ještě dnes ležely zpustošeny rozlehlé okrsky v městské čtvrti Delta, kde jich bylo usídleno nejvíc. Mnohé stopy ničení ponechali úmyslně, nesmyli ze svých synagóg ani krev, která tenkrát tekla. Byli hrdi dokonce i na tyto útoky, byly pro ně důkazem jejich moci. Neboť doopravdy vládli v zemi egyptské, jako kdysi Josef, syn Jákobův, vládl této zemi pod faraónem. Polní maršál Tiberius Alexandr, generální guvernér Egypta, byl židovského původu a i vůdčí mužové provincie, advokáti, textilní továrníci, pachtýři daní, obchodníci se zbraněmi, bankéři, velkoobchodníci s obilím, rejdaři, majitelé továren na papír, lékaři a učitelé akademie byli Židé.

Hlavní synagóga v Alexandrii byla jedním z divů světa. Bylo v ní místo pro víc než sto tisíc lidí; po jeruzalémském chrámu byla největší židovskou stavbou na světě. Stálo tu jedenasedmdesát židlí z ryzího zlata pro velmistra a představené obecní rady. Žádný sebesilnější lidský hlas se nedokázal přenést po celé ohromné budově. Bylo nutno dával znamení vlajkami, aby obec mohla po předříkávači opakovat amen.

Tito alexandrijští Židé se dívali spatra na západní, římské Židy, kteří žili povětšinou nuzně a nebyli s to se vymanit ze svého proletářského údělu. Oni, Alexandrijci, chytře a harmonicky uvedli své židovství v soulad se způsobem života a názorem řeckého Orientu. Již před sto padesáti lety přeložili bibli do řečtiny a zjistili, že se tato jejich bible dobře hodí do řeckého světa.

Přes to všecko i přesto, že měli v Leontopolidě vlastní chrám, byla pro ně hlavním centrem hora Sión. Milovali Judeu, s hlubokým žalem viděli, jak pro politickou neschopnost Jeruzaléma hrozí židovskému státu zánik. Naplňovala je nadmíru veliká starost: aby zůstal zachován alespoň chrám. Odváděli chrámu poplatky jako všichni ostatní Židé, putovali do Jeruzaléma, měli tam své vlastní hotely, synagógy i hřbitovy. Mnohé obětní dary chrámu, brány, sloupy i dvorany, pocházely od nich. Ani alexandrijští Židé si nedovedli představit život bez jeruzalémského chrámu.

Vystupovali sebevědomě, nedávali na sobě znát, jak velice se jich dotkly události v Judeji. Obchody kvetly, nový císař měl pro ně pochopení. Okázale jezdili po korze ve svých luxusních povozech, seděli jako panstvo na vysokých židlích za zábradlím v bazilice a na burze, pořádali veliké slavnosti v Canopu a na ostrově Faru. Ale když byli sami mezi sebou, často se jejich pyšné tváře zachmuřily. Jejich dech se sevřel, hrdá ramena jim poklesla.

Alexandrijští Židé přivítali Josefa srdečně a s úctou, když vystoupil v doprovodu nového císaře z lodi. Zřejmě dobře věděli, jaký měl podíl na provolání Vespasiána císařem, dokonce tento podíl přeceňovali. Jejich srdce podmaňovalo Josefovo mládí, utajená síla, vážná sličnost jeho hubené, vášnivé tváře. Jako kdysi v Galileji volalo se nyní v Alexandrii, když se objevil na židovských ulicích: „Marin, marin, náš pán, náš pán!“

Po temném fanatismu Judeje, po drsném životě mezi římskými vojáky sál nyní Josef do sebe všemi póry svobodný jas velkoměsta. Svůj temný a divoký někdejší život i svou ženu Maru zanechal v Galileji. Pro něho nebyly intriky každodenní politiky ani hrubé úkoly vojenské organizace, on náležel do oblasti ducha. Hrdě nosil na opasku zlaté psací náčiní, které mu věnoval jako čestný dar při odchodu z Judeje mladý generál Titus.

Se vší parádou jezdil na korze po boku velmistra Theodora bar Daniela. Chodil do knihovny, do lázní, do luxusních restaurací v Canopu. Žid se zlatým psacím náčiním byl záhy všude znám. Když někdy vstoupil do učeben, povstávali učitelé i studenti. Továrníci a obchodníci byli hrdi na to, když si přišel prohlédnout jejich dílny, sklady a špýchary, spisovatelé považovali za poctu, když se zúčastnil jejich

předčítání. Vedl velkopanský život. Muži naslouchali pozorně jeho slovům, ženy ho obletovaly.

Ano, měl se svým proroctvím pravdu. Vespasián byl skutečně Mesiášem. Vykoupení skrze tohoto Mesiáše se ovšem uskuteční jinak, než si Josef představoval, pomalu, zjevně, střízlivě. K vykoupení dojde tak, že tento muž rozbije skořepinu židovství, aby se její obsah mohl rozlít po celém světě a aby řecká a židovská kultura mohly splynout. Do Josefova života a nazírání pronikalo stále víc strohého skepticismu těchto východních Řeků. Dnes už nechápal, jak mohl kdysi pociťovat odpor ke všemu, co nebylo židovské. Héroové řecké mytologie a bibličtí proroci se navzájem nevylučovali, neexistoval tu protiklad mezi nebesy Hospodinovými a Olympem Homérovým. Josef začal nenávidět hranice, které pro něho kdysi znamenaly vyznamenání a vyvolený úděl. Šlo o to, aby vlastním dobrem byli napájeni i jiní a aby cizí dobro do sebe nasávali i Židé.

Byl první člověk, který dospěl ve svém životě k tomuto světovému názoru. Byl nový člověk, už ne Žid, a také ne Řek nebo Říman: byl občanem celého civilizovaného světa.

Město Alexandrie bylo odevždy hlavním sídlem nepřátel Židů. Zde učívali Apión, Apollonius Molo, Lysimach i egyptský velekněz Manetho, že Židé jsou potomky malomocných, že ve své nejsvětější svatyni uctívají oslí hlavu, že ve svém chrámu vykrmují mladé Řeky, že je o svých velikonocích pobíjejí a každoročně vypíjejí krev těchto obětí, uzavírajíce tak tajnou židovskou úmluvu proti všem ostatním národům. Před třiceti lety odborně zorganizovali dva ředitelé vysoké sportovní školy, Dionysius a Lampón, protižidovské hnutí. Bílá bota vysoké sportovní školy se postupně stala symbolem a nepřátelé Židů v celé egyptské zemi se nyní nazývali „Bílé střevíce“.

Příchod Žida Josefa znamenal pro „Bílé střevíce“ novou potupu Alexandrie. Jak se tu nadutě projížděl po městě a nechával se oslavovat, byl jim přímo ztělesněním židovské zpupnosti. Zpívali ve svých klubech a na shromážděních kuplety, někdy opravdu vtipné, o hrdinovi židovského boje za svobodu, který přeběhl k Římanům, o horlivém makabejci, který se všude vtíral a byl kam vítr tam plášť.

Když jednou vcházel Josef do Agrippových lázní, musil ve vstupní dvoraně přejít kolem skupiny mladých pánů v bílých střevících. Sotva ho spatřili, spustili nenávistné mečení, chrochtání a kvákání: „Marin, Marin,“ zjevně tak parodujíce výkřiky, jimiž Židé oslavovali Josefa.

Josefova bleděsnědá tvář zbledla ještě víc. Ale šel zpříma, nedíval se napravo ani nalevo. Když mladíci viděli, že si jich nevšímá, rozkřičeli se ještě víc. Někteří volali: „Nechoďte k němu příliš blízko, aby vás nenakazil.“ Jiní: „Jak vám chutná naše vepřové, pane makabejče?“ Ze všech stran se ozýval řev a ječení: „Josef, makabejec! Obřezaný Livius!“ a Josef viděl před sebou zeď škodolibých, nenávistných tváří. „Přejete si něco?“ zeptal se nejbližší, olivově hnědé tváře, a jeho hlas byl docela klidný. Oslovený řekl s přehnaně výsměšnou ponížeností: „Chtěl jsem se vás jen na něco zeptat, pane makabejče. Byl váš pan otec také

malomocný?“ Josef se mu podíval do očí a neřekl ani slovo. Druhý mladík v bílých střevících ukázal na Josefovo zlaté psací náčiní a vpadl: „To zřejmě ukradl některý z vašich praotců, když jste byli vyhnáni z Egypta?“ Josef stále ještě neřekl ani slovo. Náhle děsivě prudkým pohybem vytáhl těžké psací náčiní z opasku a udeřil tazatele do hlavy. Ten se svalil. Rozhostilo se hluboké ticho. Josef se po padlém ani neohlédl a hrdě vstoupil do lázní. Mladíci v bílých střevících se chtěli za ním vrhnout; ale lázeňští sluhové a hosté jim v tom zabránili.

Zasažený se jmenoval Chaireas, pocházel z vážené rodiny; byl těžce zraněn. Proti Josefovi bylo zavedeno vyšetřování, ale bylo záhy zastaveno. Císař Josefovi řekl: „Tak tedy, mládenče, všecka čest. Ale na tohle jsme vám přece to psací náčiní nedali.“

Každoročně slavili alexandrijští Židé na ostrově Faru velký svátek na paměť dokončení řecké bible. Ptolemaios Druhý a správce jeho knihovny Demetrius Falernský doporučili před třemi staletími, aby svaté Písmo bylo přeloženo do řečtiny. Dvaasedmdesát židovských doktorů, znajících hebrejsky stejně dokonale jako řecky, uskutečnilo obtížné dílo, mající poskytnout slovo boží egyptským Židům, kteří původnímu textu už nerozuměli. Těchto dvaasedmdesát doktorů pracovalo zcela odloučeno od světa, přičemž byli přísně izolováni i jeden od druhého; přesto text každého z nich nakonec doslova souhlasil s textem všech ostatních. Tento zázrak, kterým dal Hospodin najevo, že schvaluje smířlivost Židů a jejich soužití s Řeky, slavili Alexandrijští každoroční slavností.

Všichni přední mužové i ženy města, i ti, co nebyli Židy, přišli toho dne na ostrov Farus; nedostavili se jen muži v bílých střevících. Slavnosti se zúčastnil i císař, princ Titus a četní velcí pánové z Říma i ze všech provincií, které přivedla do Alexandrie přítomnost dvora.

Josefovi připadl úkol, aby přednesl poděkování jménem cizinců, kteří byli na slavnost pozváni. Jeho řeč byla úsměvná, ale i slavnostní; Josef vzdal dojatě chválu literatuře, která spojuje národy, i velikému městu Alexandrii, které tyto vztahy uskutečňuje.

Aby jeho řeč měla úspěch, musil si vždy ověřovat účinek svých slov na tvářích posluchačů; obyčejně si namátkou vybral mezi nimi jednu tvář a na ní sledoval tento dojem. Tentokrát padl jeho zrak na masitou a přísnou, typicky římskou hlavu. Ale tvář zůstala uzavřena a po celou jeho řeč se na ní neobjevilo nejmenší hnutí. Kysele a kupodivu netečně hleděla tato tvář, jako by ho neviděla, kamsi mimo, se zjevnou nevšímavou povýšeností, která by byla Josefa málem vyvedla z rovnováhy.

Když domluvil, zeptal se Josef, kdo je ten pán, jemuž patří tato tvář. Ukázalo se, že je to Gaius Fabullus, dvorní malíř císaře Nerona, který vytvořil fresky v Zlatém domě. Josef si pozorně prohlížel člověka, který naslouchal jeho řeči s tak nezdvořilou lhostejností. Na sraženém, tlustém, téměř neforemném těle seděla mohutná, přísná hlava. Gaius Fabullus byl oblečen s mimořádnou pečlivostí, jeho vystupování bylo upjaté a důstojné, což při jeho otylosti působilo poněkud komicky.

Josef slyšel v Římě leccos o rozmarech tohoto Gaia Fabulla. Malíř byl zapřísáhlý helénista, stoupenec lehkého, smyslného umění, ale choval se přitom s okázalou vážností; maloval jen ve svátečních šatech, byl nadmíru nadutý, se svými otroky nemluvil, dohadoval se s nimi jen posunky a gesty. I když byl slavným a hledaným umělcem – každé nejmenší město v provincii se chlubilo freskami a obrazy jeho školy –, přesto se mu nepodařilo proniknout do předních římských rodin. Oženil se nakonec s helénizovanou Egypťankou, a tím si navždy uzavřel přístup do vládnoucí společenské vrstvy.

Josef se divil, že tu Fabullus vůbec je; bylo mu řečeno, *že* náleží k nejhorlivějším přívržencům „Bílých střevíců“. Josefovi bylo malířství vůbec proti mysli, nepůsobilo na něho. Hluboce v něm utkvělo přikázání: „Neuděláš sobě obrazu.“ Také v Římě požívali spisovatelé velké vážnosti, kdežto malíři byli považováni za příslušníky nižší kasty; Josef si prohlížel ješitného malíře Fabulla s tím větší nechutí a pohrdáním.

Josefa oslovil císař. V obzvlášť pěkném exempláři bible, který mu zde věnovali jako čestný dar, našel neomylným zrakem některé erotické partie a žádal teď svým chraplavým hlasem Josefa, aby mu je vysvětlil. „Ale vy mi začínáte tloustnout, Židáčku,“ řekl znenadání, udiven. Obrátil se k Fabullovi, který stál blízko něho: „Měl jste vidět mého Žida v Galileji, mistře. Tenkrát byl báječný. Zarostlý, vychrtlý na kost, zubožený. Opravdový prorok, jen ho namalovat.“ Fabullus tu stál upjatě a tvářil se kysele; Josef se zdvořile usmíval. „Vybral jsem si tu za lékaře Hekataia,“ pokračoval Vespasián. „Ten mi předpisuje jednou v týdnu půst. Ohromně mi to svědčí. Co říkáte, Fabulle? Namaloval byste mi tohohle chlapíka, kdybychom mu uložili týdenní půst?“ Fabullus tu stál nehnutě, prkenně, obličej měl stažený. Josef řekl úlisně: „Těší mě, Veličenstvo, že máte dnes tak dobrou náladu a že o Jotapatě mluvíte s veselou.“ Císař se zasmál. „Když se má změnit počasí,“ řekl, „pořád ještě cítím nohu, do které mi vaši lidé vpálili tu kouli.“ Ukázal na dámu, která stála vedle malíře. „Vaše dcera, Fabulle?“ – „Ano,“ řekl malíř suše, odměřeně, „má dcera Dorion.“ Všichni se na dívku podívali. Dorion byla dosti vysoká, útlá a jemná, měla žlutohnědou pleť, protáhlou úzkou hlavu, vysoké a šikmé čelo, oči měly barvu moře. Výrazné obočí, nos tupý a poněkud široký, jemný a čistý profil; veliká ústa vystupovala vyzývavě z půvabné, hrdé tváře. „Hezké děvče,“ řekl císař. A na rozloučenou: „Tak tedy. Rozmyslete si to, Fabulle, jestli mi budete chtít namalovat mého Žida.“ A odešel.

Ostatní stáli chvíli mlčky a zaraženě. Fabullus šel na slavnost jen kvůli nové vládě. Stěží přiměl Dorion, aby šla s ním. Teď litoval, že je zde. Ani ho nenapadne, aby portrétoval tohohle zkaženého, ješitného židovského spisovatele, A Josef si zase myslil, že ho ani nenapadne dát se portrétovat nafoukaným, nerudným malířem. Ale dívka Dorion byla pozoruhodná, to se nedalo popřít. Hezké děvče, řekl císař. To bylo povrchní a kromě toho nesprávné. Stála tu jemná až křehká, nedbale, a přece zpříma a kolem velkých úst jí pohrával drobný, triumfální a nestoudný úsměv.

„Tak tedy," opakovala s lehkým posměchem dívka Dorion oblíbený císařův výraz. „Nepůjdeme také, otče?" Měla vysoký, tenký, zlomyslný hlas. Josef otevřel ústa, chtěl jí něco říci, ale i když byl jindy tak obratný, nic vhodného ho nenapadlo. V té chvíli ucítil, jak se mu něco tře o nohy. Podíval se dolů, byla to velká červenohnědá kočka. V Egyptě byly kočky jako posvátná zvířata hýčkány, Římané ani Židé je nemohli vystát. Josef ji chtěl zahnat. Ale kočka zůstala u něho a obtěžovala jej. Sehnul se a zvíře chytil. Najednou se na něho obořil dívčí hlas: „Nechte tu kočku!" Byl to ostrý, nepříjemný hlas. A byl kupodivu něžný, když se teď obrátila ke kočce: „Pojď, milé zvířátko! Má drahá, má malá bohyně! Tenhle člověk tě nechápe. Polekal tě?" Hladila kočku a ohavné zvíře předlo.

„Promiňte," řekl Josef, „nechtěl jsem vaší kočce ublížit. Jsou to užitečná zvířata, když je hodně myší." Dorion dobře postřehla jeho posměch. Měla egyptskou matku a egyptskou chůvu. Kočka je božská, je v ní ještě část lví bohyně Basté, síla a moc dávných časů. Žid chtěl jejího boha snížit, ten Žid byl pro ni příliš nepatrný, než aby mu odpověděla. Neměli na tuhle slavnost chodit. Umění jejího otce je tak jedinečné, že se bez něho neobejde žádná vláda, žádný císař; neměl tedy zapotřebí dělat novému režimu ústupky. Neřekla ani slovo, stála tu mlčky s kočkou na ruce, byl to pěkný obrázek ztepilého děvčete, hrajícího si s kočkou. Cítila na sobě mnoho pohledů, příjemně ji to mrazilo; zamyslela se. Hezké děvče, řekl císař. Její otec má malovat tohoto Žida. Jaký to nemotorný, nevtipný žert. Císař je nejapný, pravý Říman. Škoda, že její otec nemá dost duchapřítomnosti, aby se proti takovýmto žertům bránil. Nedokázal jim čelit ničím jiným než tou svou trochu zakyslou vážností.

To se Žid se svou servilní ironií dostal z té věci lépe. Dobře postřehla, že se ona sama Josefovi přes jeho drzou poznámku o kočce líbí. Jestliže ona teď prohodí jedinou větu, odpoví on mnohými a jistě velmi lichotnými a smířlivými větami. Ale Dorion se rozhodla, že neřekne nic. Když on sám promluví, pak se jí možná uráčí odpovědět. A když nepromluví, ona odejde a bude to její poslední setkání s Josefem.

Josef zatím uvažoval: Tato dívka Dorion je výsměšná a nadutá. Když se s ní dá do řeči, nastanou další nesnáze a nepříjemnosti. Nejlíp by bylo nechat ji tu stát i s tou její pitomou, ohavnou kočkou. Jak podivuhodně hnědá je hněď jejích rukou vedle ohavné hnědi její kočky. Má neobyčejně štíhlé, dlouhé ruce. Jako by vyšla z některého z těch starých, hrubých, drsných obrazů, jimiž je zde všechno zaneřáděno. „Nezdá se vám přehnané, že bych měl ještě zhubnout, aby mě mohl váš otec namalovat?" řekl, a už když to říká, lituje, že neodešel. „Myslím, že trochu toho hladovění není nijak vysoká cena za nesmrtelnost," řekne vysokým dětským hlasem Dorion. „Věřím," odpoví Josef, „že bude-li mi dopřáno žít i po smrti, budu žít dále ve svých knihách."

Dorion tato odpověď rozzlobila. Tady se opět ozvala ona známá židovská vypínavost. Hledala odpověď, která by toho muže ranila; ale než ji našla, řekl Fabullus suše latinsky: „Pojďme, dcero. Nezáleží na nás ani na něm, zda ho budu malovat. Když to císař poručí, namaluju i mršinu chcíplého prasete."

Josef se za oběma díval, jak se ztrácejí v sloupořadí, vroubícím břeh směrem k pevnině. Nedopadl zvlášť dobře, ale nelitoval, že promluvil.

V těchto dnech napsal Josef žalm, který dostal později název Žalm světoobčana:

Ó Hospodine, dopřej mi bystřejší sluch a zrak,
abych uviděl a uslyšel celou velikost tvého světa!
Ó Hospodine, dej mi větší srdce,
abych pochopil mnohotvárnost tvého světa!
Ó Hospodine, dej mi mocnější hlas,
abych mohl vyznávat slávu tvého světa!

Pomněte, lidské kmeny, a dobře poslouchejte, národové!
Nešetřete, praví Hospodin, duchem, jímž jsem vás naplnil!
Rozdávejte se plnými hrstmi, praví hlas Páně,
neboť já odvrhnu toho, kdo bude skrblit.
A kdo je skoupý na srdce své i majetek svůj,
od toho odvrátím svou tvář.

Odtrhni se od kotvy své, praví Hospodin.
Nemiluji ty, kteří bahní v přístavu.
Jsou mi odporní, uhnívají v zápachu své lenosti.
Dal jsem člověku stehna, aby jej nesla po světě,
a nohy, aby chodil,
aby nezůstal trčet jako strom ve svých kořenech.

Neboť strom má pouze jednu výživu.
Ale člověk se živí vším,
co jsem stvořil pod oblohou.
Strom zná stále jen totéž,
člověk však má oči, aby vše kolem sebe viděl,
a má kůži, aby vše ostatní hmatal a chutnal.

Chvalte Boha a rozejděte se po všech zemích.
Chvalte Boha a rozptylte se po všech mořích.
Je rabem, kdo se upne jen k jediné zemi.
Nikoli Sión sluje říše, kterou jsem vám zaslíbil,
její jméno je svět.

Tak se stal z Josefa, judského občana, občan světa a z kněze Josefa ben Matouše spisovatel Flavius Josephus.

I v Alexandrii byli přívrženci Mstitelů Izraele. I když to bylo nebezpečné, ukazovali se na ulicích lidé se zakázanou páskou s iniciálami makkabi: „Kdo je

jako ty, ó Pane?“ Makabejci dávali Josefovi, zrádci jejich věci, hned od jeho příjezdu nejrůznějším způsobem najevo své pohrdání. Po jeho srážce s příslušníkem „Bílých střevíců“ Chaireem trochu ztichli. Nyní však, po „Žalmu světoobčana“, tím hlasitěji horlili proti obojetnému, zneuctěnému muži.

Josef se zprvu smál. Ale záhy shledal, že agitace Mstitelů Izraele působí i na umírněné, a že dokonce pánové z Velké rady obce se od něho začínají odvracet. Židovští vůdci v Alexandrii smýšleli nepochybně stejně jako on. Ale pro většinu obce byl „Žalm světoobčana“ pustým kacířstvím a necelé dva týdny po uveřejnění žalmu došlo v hlavní synagóze ke skandálu.

Když se některý Žid v Alexandrii domníval, že velmistr a jeho úředníci rozhodli v důležité věci nespravedlivě, dovoloval jim starý obyčej obrátit se na celou obec, a to v den sabatu, když byl rozvinut svitek Písma. Sobotní svatý obřad, čtení z Písma, musilo být pak odloženo do té doby, dokud celá obec nedospěla k jednoznačnému rozhodnutí o takové stížnosti. Ale dovolávat se takového rozhodnutí bylo nebezpečné: Neboť jestliže obec nedala stěžovateli za pravdu, byl pak uvržen na tři roky do veliké klatby. Pro tuto přísnou podmínku se tohoto práva užívalo zřídka; za posledních dvacet let se to stalo jen třikrát.

Když se teď Josef po uveřejnění svých veršů objevil ve velké hlavní synagóze, stalo se to počtvrté. Byla to sobota, ve které měl být předčítán oddíl začínající slovy: „I zjevil se mu Hospodin pod terebinty Mamru.“ Sotva donesli svitek Písma na velkou kazatelnu, ze které mělo být Písmo čteno, sotva vysvlekli svitek z jeho nádherného roucha a rozvinuli jej, vrhl se vůdce makabejců s několika přívrženci ke kazatelně a zastavili čtení. Právníci obce sice prohlásili, uvádějíce rozmanité spletité formule, že jeruzalémská klatba nyní pro Alexandrii neplatí. Ale naprostá většina alexandrijských Židů prý na to pohlíží jinak. Tento muž, Josef ben Matouš, je vinen na neštěstí Galileje a Jeruzaléma, je dvojnásobným zrádcem. Ale už samo jeho potupné, otrocké manželství s Vespasiánovou souložnicí stačí, aby neměl s ostatními do synagógy přístup. Provázen bouřlivým souhlasem žádal řečník, aby Josef byl z posvátného místa vykázán.

Josef stál naprosto tiše, pevně tiskl rty. Těch sto tisíc zde v synagóze, vždyť to byli tíž lidé, kteří mu ještě před několika týdny jásali vstříc: „Marin, marin!“ Což bylo nyní tak málo těch, kteří by se ho zastali? Podíval se na velmistra Theodora bar Daniela a na sedmdesát pánů na zlatých křeslech. Seděli tu bělejší než jejich modlící pláště a ani neotevřeli ústa. Ne, ti ho nemohou a také nebudou chránit. Nezachránilo ho ani to, že byl císařovým přítelem. Potupně byl vykázán ze synagógy.

Mnozí, když ho viděli tak uboze odcházet, si řekli: „To je tím, že na světě je takové kolo. Je to čerpací kolo, které se otáčí nahoru a klesá a prázdné vědro naplňuje a plné vylévá. A to teď postihlo tohoto muže; vždyť včera byl ještě pyšný, a dnes je pokryt hanbou.“

Navenek se zdálo, že Josef sám nebere věc nijak vážně. Vedl dále jako předtím okázalý život, se ženami, spisovateli a herci, jako nadmíru vážený host v

canopských rozmařilých kruzích. Princ Titus ho vyznamenával ještě zjevněji než dosud a chodil s ním téměř všude.

Ale když byl Josef sám, za nocí, cítil se přímo churav z roztrpčenosti a potupy. V myšlenkách obviňoval sám sebe. Byl poskvrněn, byl uvnitř i vně prožrán malomocenstvím a žádný Titus nedokáže seškrabat jeho strupy. Jeho hanba je zjevná a každému patrná. Má jméno, nazývá se Mara. Musí pramen svého neštěstí zasypat, a to navždy.

Po několika týdnech, aniž se o tom s někým poradil, přišel k nejvyššímu soudci obce doktoru Basilidovi. Od té doby, co byl vyhnán ze synagógy, neukázal se Josef u žádného ze židovských velkých pánů. Nejvyššímu soudci byla návštěva nepříjemná. Shledával uklidňující slova, kroutil se, vypravil ze sebe několik ubohých frází. Ale Josef vyňal roztržený kněžský klobouk, jak pro takový případ předpisoval obyčej, položil jej před nejvyššího soudce, roztrhl svůj šat a řekl: „Můj doktore a pane, jsem váš otrok a poddaný Josef ben Matouš, někdejší kněz první řady v Jeruzalémě. Dopustil jsem se hříchu zlého chtíče. Oženil jsem se s ženou, se kterou mi bylo zakázáno se oženit, s válečnou zajatkyní, která smilnila s Římany. Propadl jsem trestu zahubení.“ Nejvyšší soudce doktor Basilides zbledl, když Josef řekl tato slova; věděl dobře, co znamenají. Trvalo chvíli, než odpověděl, jak bylo předepsáno: „Trest zahubení, hříšníku, není věcí lidí, ale věcí boží.“ A Josef pokračoval a zeptal se, jak bylo stanoveno: „Je nějaký prostředek, můj doktore a pane, kterým by mohl hříšník od sebe a svého rodu trest zahubení odvrátit?“ Nejvyšší soudce odpověděl: „Jestliže hříšník podstoupí trest čtyřiceti ran, Hospodin mu odpustí. Ale hříšník musí sám o tento trest požádat.“ Josef řekl: „Žádám, můj doktore a pane, o trest čtyřiceti ran.“

Když se rozneslo, že Josef chce podstoupit bičování, vzbudilo to v městě Alexandrii velký rozruch; k bičování nedocházelo často, a když, pak jen u nevolníků. Makabejci užasli a zmlkli a mnozí, kteří v synagóze při Josefově vyhnání křičeli nejhlasitěji, teď toho v duchu litovali. Zato přívrženci „Bílých střevíců“ pomalovali všechny zdi karikaturami bičovaného Josefa a v krčmách se zpívaly kuplety.

Židovské úřady neoznámily termín exekuce. Přesto ve stanovený den bylo nádvoří augustovské synagógy plné lidí a okolní ulice byly přecpány zvědavci. Bleděsnědý a hubený, vášnivé oči upřeny přímo před sebe, kráčel Josef k nejvyššímu soudci. Dotkl se rukou čela; řekl velmi nahlas, že to bylo slyšet až do nejvzdálenějšího kouta: „Můj doktore a pane, dopustil jsem se hříchu zlého chtíče. Prosím o trest čtyřiceti ran.“ Nejvyšší soudce odpověděl: „Odevzdávám tě tedy do rukou soudního biřice, hříšníku.“

Sluha Ananias bar Akašja pokynul dvěma pomocníkům a strhl Josefovi šaty z těla. Přišel lékař a prohlížel jej, zda je schopen vydržet bičování natolik, aby pod knutou z něho nevyšla moč a stolice; neboť to by bylo zneuctění a zákon předpisoval: „Tvůj bratr nesmí být zneuctěn v tvých očích.“ Josefa prohlížel nejvyšší lékař obce, Julián. Prohmatával jej, zvlášť zkoumal srdce a plíce. Mnozí z

diváků očekávali, že lékař prohlásí Josefa neschopným podstoupit celé bičování, nebo aspoň že je schopen menšího počtu ran.

I Josef v duchu doufal, že vyšetření dojde k takovému závěru. Ale lékař si umyl ruce a prohlásil: „Hříšník je schopen vydržet čtyřicet ran."

Bičic poručil Josefovi, aby poklekl. Pomocníci mu přivázali obě ruce ke kůlu tak, aby kolena měla od kůlu patřičnou vzdálenost, a všichni viděli, jak se napíná hladká, bledá kůže na Josefových zádech. Pak mu přivázali na prsa těžký kámen, takže celý trup byl stahován k zemi. Bičic Ananias bar Akašja uchopil knutu. Bylo vidět, jak Josefovo srdce tluče na žebra; bičic přitom zvolna připevňoval na držadlo široký řemen z volské kůže, zkoušel jej, povolil jej, upevnil, zas jej povolil. Špička řemene musela dosáhnout až k břichu trestaného. Takový byl předpis.

Nejvyšší soudce začal předčítat oba verše Písma o bičování: „Má se postupovat tak: Jestliže hříšník si zaslouží rány, přikáže soudce, aby ho položili, a dostane před jeho tváří tolik ran, jaká je míra jeho hříchu. Dostane čtyřicet ran, ne více. Smí jich dostat jen tolik, ani o jednu víc, sice by byl bratr tvůj zneuctěn v tvých očích." Bičic vysázel na záda třináct ran. Druhý soudce je odpočítal, pak pomocníci pokropili hříšníka vodou. Potom řekl třetí soudce: „Bij," a bičic vysázel třináct ran na prsa. Pak pomocníci hříšníka opět pokropili. Nakonec vysázel bičic třináct ran opět na záda. Bylo přitom veliké ticho. Při každém úderu bylo slyšet ostré plesknutí, bylo slyšet Josefův zalykavý, sípavý dech, bylo vidět, jak prudce mu bije srdce.

Josef ležel svázán a pod ranami lapal po dechu. Rány byly krátké a ostré, ale bolest byla jako nekonečné rozbouřené moře; zdvíhala se mocnými vlnami, unášela Josefa, pak klesala, umožnila Josefovi, aby se vynořil, znovu přišla a rozlila se nad ním. Josef supěl, sípal, cítil pach krve. To vše se dělo kvůli Maře, dceři Lakišově, zachtělo se mu jí, nenáviděl ji, teď si ji dával vybičovat z krve. Modlil se: „Z hlubin volám k tobě, ó Pane." Počítal rány, ale čísla se mu popletla, bylo to už několik set ran, a oni bili dál Zákon předpisuje, že to nemá být čtyřicet ran, nýbrž devětatřicet; neboť stojí psáno: „tolik", a to znamená přibližně, a proto jich má být jen devětatřicet. Och, jak krutý je zákon doktorů. Och, jak tvrdé je Písmo. Jestliže teď nepřestanou, zemře. Zdálo se mu, že Jochanán ben Sakkaj jim řekne, aby přestali. Nejvyšší doktor byl v Judeji, v Jeruzalémě nebo v Jabné, ale přesto bude tady a promluví. Jde jen o to, aby Josef do té doby vydržel. Rozplývá se mu před očima země i kůl, ale Josef se vzchopí. Je nutné vidět jasně, rozeznávat zřetelně zemi i kůl, než přijde Jochanán ben Sakkaj. Ale Jochanán ben Sakkaj nepřišel a nakonec přestal Josef přece jen vidět a rozeznávat. Ba dokonce při čtyřiadvacátém úderu ztratil vědomí a zůstal ležet v provazech bez hnutí. Ale když ho pokropili, přišel zase k sobě a lékař řekl: „Je schopen," a soudce řekl: „Bijte dál."

Mezi diváky byla i princezna Beréniké. Nebyly zde tribuny ani zvláštní místa. Ale již v noci sem poslala nejsilnějšího kappadockého otroka, aby jí zajistil místo. Stála teď ve druhé řadě, sevřena spoustou ostatních přihlížejících, protáhlé rty měla pootevřeny, těžce dýchala, vytrvale upírala temné oči na bičovaného. V nádvoří

bylo mrtvé ticho. Bylo slyšet jen hlas nejvyššího soudce, který předčítal verše Písma, velmi zvolna, celkem třikrát, a zdaleka sem zaznívalo hulákání davu na ulicích. Berénike se dívala velmi pozorně, jak tento pyšný Josef snáší rány, aby se zbyl nevěstky, s níž musil spojit své jméno. Ano, byl doopravdy jejím bratrancem. Nezabýval se malými hříchy ani malými ctnostmi. Chápala, co je to hluboce se pokořit, aby pak bylo možno tím hrději vztyčit hlavu. Sama okoušela na poušti rozkoš z takového pokoření. Byla velmi bledá; nebylo lehké se dívat, ale dívala se. Neslyšně pohybovala rty, mechanicky počítala s sebou. Byla ráda, když padla poslední rána; ale byla by dokázala stát tu dál a dále se dívat. Zuby za protáhlými rty jí vyschly.

Josefa odnesli do obecního domu v bezvědomí a v krvi. Pod dozorem lékaře Juliána ho omyli, natřeli mastmi a přichystali mu nápoj z vína a myrhy. Když přišel Josef k sobě, řekl: „Dejte biřici dvě stě sestercií."

Zatím Mara, Lakišova dcera, žila šťastně, těšíc se na dítě, které měla porodit, a ochraňujíc je neskonalou péčí. Byla velmi pracovitá, ale teď přestala točit ručním mlýnkem, aby z dítěte nebyl opilec. Nejedla nezralé datle, aby nemělo krhavé oči, nepila pivo, aby nemělo vyrážku, nejedla hořčici, aby je uchránila od prostopášnosti. Zato jedla vejce, aby dítě mělo velké oči, mořské parmy, aby je lidé měli rádi, a citróny, aby mělo příjemnou vůni. Vyhýbala se úzkostlivě všemu ošklivému, aby se nezhlídla, horlivě pátrala po hezkých lidech, aby se na ně mohla podívat. S vel kým úsilím sehnala kouzelný orlí kámen, který byl dutý a skrýval v sobě menší kámen; byl tak podobenstvím těhotné ženy, která, i když je dovnitř otevřena, nepřipustí, aby plod z ní vypadl.

Když přišel čas, usadili Maru na porodní stolici, do lešení z latí, v němž polo seděla, polo ležela, a k lešení přivázali slepici, aby mávání křídly uspíšilo porod. Byl to porod bolestný, ještě mnoho dní potom cítila Mara v kyčlích nepříjemné mrazení. Porodní bába jí odříkávala zaklínadla, počítala, volala na ni jménem, znovu počítala.

Ale pak tu bylo dítě, a hle, byl to chlapec. Jeho pleť byla modročerná, špinavá, samé hleny a krev, ale křičel, a křičel tak, že jeho křik se odrážel ode zdi. To bylo dobré znamení, také to, že se dítě narodilo v den sabatu, bylo dobré znamení. Přestože byl sabat, dali mu na koupel teplou vodu a do vody nalili víno, vzácné víno eškolské. Opatrně natáhli dítěti údy a měkkou hlavu mu natřeli kaší z nezralých hroznů, aby zapudili hmyz. Pomazali kůži teplým olejem, zasypali ji práškem z tlučené myrhy a zabalili dítě do jemného plátna; Mara šetřila na šatech, aby pro dítě sehnala nejlepší plátno.

Janik, janiki nebo také jildi, mé dítě, mé děťátko, můj drobečku, říkala Mara a nazítří dala pyšně zasadit cedr, protože to byl chlapec.

Celých devět měsíců uvažovala, jaké dá chlapci jméno. Ale teď, v týdnu před obřízkou, dlouho váhala. Nakonec se rozhodla. Zavolala písaře a nadiktovala mu dopis:

„Mara, Lakišova dcera, zdraví svého pána Josefa, syna Matoušova, kněze první řady, císařova přítele.

Ó Josefe, můj pane, Hospodin uviděl, že Tvoje služka nenašla milosti před Tvou tváří, a dopřál mi cti, abych Ti porodila syna. Narodil se o sabatu a váží sedm liter a pětašedesát zuzů a jeho křik se odrazil ode zdi. Dala jsem mu jméno Simeon, to je syn vyslyšení, neboť Hospodin mě vyslyšel, když jsem se Ti znelíbila. Josefe, můj pane, buď pozdraven a staň se velikým v slunci císařově a Pán nechť od Tebe neodvrátí svou světlou tvář. A nejez palmové zelí, protože Tě pak tlačí na prsou."

V téže době, ještě než dostal tento dopis, stál Josef v obřadním sále alexandrijské obce. Po bičování byl ještě bledý a hodně zesláblý, ale držel se zpříma. Vedle něho stáli jako svědci velmistr Theodor bar Daniel a představený augustovské obce Nikodém. Předsedal sám nejvyšší soudce Basilides a soudci byli tři doktoři. První tajemník obce psal podle diktátu nejvyššího soudce, psal podle předpisu na pergamen z teletiny, psal husím brkem a tmavě černým inkoustem a dbal, aby dokument měl přesně dvanáct řádek podle číselné hodnoty slova get, hebrejského slova pro rozluku.

Když husí brk škrabal po pergamenu, uslyšel Josef v srdci jiný zvuk, hlasitější než toto škrábání. Byl to onen drsný zvuk, s nímž Mara, Lakišova dcera, beze slova, pomalu trhala svůj šat i opánky, když se vrátila tehdy na úsvitu od Římana Vespasiana. Josef měl za to, že na ten zvuk zapomněl, ale teď tu byl znovu a byl velmi slyšitelný, slyšitelnější než škrábání brku. Ale přiměl své uši k hluchotě a srdce k nepřístupnosti.

Tajemník psal zatím toto: „Sedmnáctého dne měsíce kislev v roce 3830 od stvoření světa, v městě Alexandrii u Egyptského moře.

Já, Josef ben Matouš, zvaný Flavius Josephus, Žid, který prodlévám dnes ve městě Alexandrii při Egyptském moři, souhlasím ze svobodné vůle a bez donucení propustit tě, odloučit se od tebe a rozvést se s tebou, moje manželko Maro, dcero Lakišova, která dlíš dnes ve městě Caesareji při Židovském moři. Byla jsi až dosud mou ženou. Nyní však budiž volná, propuštěná, odloučená ode mne, takže je ti dovoleno, abys v budoucnu rozhodovala sama o sobě a abys v budoucnu byla přístupna komukoliv.

Tímto dostáváš ode mne potvrzení o propuštění a list o rozluce podle zákona Mojžíše a Izraele."

Dokument byl odevzdán zvláštnímu zmocněnci s písemným příkazem, aby jej odevzdal Maře, dceři Lakišově, a aby jí jej doručil v přítomnosti představeného caesarejské obce, jakož i dalších devíti dospělých židovských mužů.

Ještě téhož dne, co přijel posel do Caesareje, byla Mara předvolána. Neměla ani potuchy, oč by mohlo jít. V přítomnosti představeného obce odevzdal jí Josefův zástupce listinu. Neuměla číst, žádala, aby jí to přečetli. Přečetli to, ale nepochopila, přečetli jí to ještě jednou, vysvětlili jí to, omdlela. Tajemník obce natrhl listinu na znamení, že byla podle předpisu doručena a přečtena, založil ji mezi spisy a vystavil poslu potvrzení.

Mara přišla domů. Pochopila, že nenašla milost v Josefových očích. Když nenajde žena milost v očích muže, má muž právo poslat ji pryč. Ani jedinou myšlenkou to neměla Josefovi za zlé.

Od té chvíle věnovala všechny své dny úzkostlivé péči o malého Simeona, Josefova prvorozeného. Pozorně se vyhýbala všemu, co by mohlo uškodit jejímu mléku, nejedla solené ryby, cibuli a některé druhy zeleniny. Neříkala už chlapci Simeon, nejdříve mu říkala bar Meir, to je syn Světlého, pak bar Adir, to je syn Mocného, pak bar Nifli, to je syn Mraku. Ale představený obce si ji dal předvolat podruhé a zakázal jí dávat dítěti taková jména, neboť mrak a mocný a světlý byly přídomky pro Mesiáše. Dotkla se rukou nízkého čela, uklonila se, slíbila poslušnost. Ale když byla sama, v noci, když ji nikdo neslyšel, nazývala malého Simeona dál těmito jmény.

Věrně opatrovala předměty, kterých se Josef kdysi dotkl, šátky, kterými se utíral, talíř, ze kterého jedl. Chtěla, aby její dítě bylo hodno otce. Věděla předem, že tu nastanou velké těžkosti. Neboť syn z manželství kněze a válečné zajatkyně nebyl uznáván, byl to panchart, který nepatřil do společnosti. Ale přesto Mara musí najít cestu. O sobotách a svátcích ukazovala malému Simeonovi památky po jeho otci a zapřísahala ho, aby se stal doktorem a pánem jako on.

Když Josef odevzdal potvrzení o rozvodu příslušnému úředníku alexandrijské obce, byl v hlavní synagóze slavnostně vyvolán ke čtení z Písma. Protože měl kněžskou hodnost, byl vyvolán první. Poprvé po dlouhé době měl zase na sobě kněžský klobouk a modrý, květy protkávaný pás kněží první řady. Vstoupil na velikou kazatelnu k rozevřenému svitku Písma, od kterého byl před několika týdny vyhnán. V dokonalém tichu stotisícového shromáždění odříkal požehnání: „Pochválen buď, Hospodine, bože náš, který jsi nám dal pravé učení a vdechl jsi nám věčný život.“ Pak přečetl sám hlasitě onu část z Písma, která byla pro tento sabat určena.

Uprostřed zimy, na počátku nového roku, si byl Vespasián jist, že už má říši pevně v rukou. Skončila práce vojáka: teď nastávala těžší práce, vladařská. Co se zatím dělo jeho jménem v Římě, bylo špatné a nerozumné. Mucián mačkal s chladnou ziskuchtivostí z Itálie všechny peníze, které tam byly, a císařův mladší syn Domicián, kterého císař nemohl ani cítit, zhýralec a nezdara, byl jako císařský místodržitel chvíli samá blahovůle, a za chvíli sršel blesky. Vespasián napsal Muciánovi, aby nepodával zemi příliš mnoho projímadla, že už nejeden na průjem také umřel. Svému nezdárnému synáčkovi napsal, zda bude tak laskav a ponechá ho v jeho úřadě i napřesrok. Pak si pozval z Říma do Alexandrie tři muže, stařičkého ministra financí Etruska, dvorního klenotníka a ředitele císařského lovu perel Claudia Regina a správce svých sabinských statků.

Tři odborníci si navzájem sdělili čísla a podrobili je zkoumání. Imperialistická orientální politika císaře Nerona a zmatky po jeho smrti zničily obrovské hodnoty, dluhy říše, které ti tři muži spočítali, byly neobyčejně vysoké. Reginus se podjal nevděčného úkolu, že císaři tyto sumy sdělí.

Vespasián a finančník se nikdy předtím neviděli. Teď seděli proti sobě v pohodlných křeslech. Reginus pomrkával, vypadal ospale, měl přehozenu jednu tlustou nohu přes druhou a na botách se mu houpala nezavázaná šněrovadla. Vsadil na tohoto Vespasiána dávno, už tehdy, když se s ním daly dělat jen málo výnosné obchody. Byl ve spojení s paní Caenidou a pak, když se rozhýbaly velké dodávky pro Vespasiánovy judské a evropské armády, vyplatil jí značné provize. Vespasián věděl, že se finančník při vyúčtování ukázal jako řádný chlapík. Jasnýma, tvrdýma očima pohlížel do masité, zasmušilé, zamračené tváře Reginovy. Oba mužové se vzájemně očichávali a nevoněli si nijak špatně.

Reginus řekl císaři cifru. Čtyřicet miliard. Vespasián se nezhrozil. Zafuněl snad poněkud silněji, ale jeho hlas zněl klidně, když odpovídal: „Čtyřicet miliard. Jste statečný muž, ale neodhadl jste některé položky příliš vysoko?“ Claudius Reginus svým tučným hlasem klidně opakoval; „čtyřicet miliard. Je nutno pohlédnout téhle cifře bez bázně do očí.“ – „Však se jí dívám do očí,“ řekl císař a znovu mocně zafuněl.

Hovořili o tom, jaká nezbytná opatření je třeba učinit. Bylo by možno získat obrovské částky, kdyby se konfiskovalo jmění těch, kteří zůstali přívrženci dřívějšího císaře ještě po provolání Vespasiána. Dnes byl den, kdy se císař podle diety, předepsané lékařem Hekataiem, postil a v takových dnech měl zvlášť dobrý čich pro obchod. „Jste Žid?“ zeptal se znenadání. „Poloviční,“ odpověděl Reginus, „ale rok od roku vypadám víc židovsky.“ – „Věděl bych, jak na to,“ Vespasián přimhouřil oči, „získat polovičku z těch čtyřiceti miliard naráz.“ – „To jsem zvědav,“ řekl Claudius Reginus. „Kdybych nařídil,“ uvažoval Vespasián, „že mi v hlavní synagóze musí být zbudována busta –“ –“Pak by si Židé postavili hlavu,“ dodal Claudius Reginus. „Správně,“ řekl císař. „Pak bych z nich dostal peníze.“ – „Správně,“ řekl Claudius Reginus. „To by vyneslo přibližně takových dvacet miliard.“ – „Jste bystrý počtář,“ pochvaloval si císař. „Pak byste měl jednu polovičku dluhů krytou,“ podotkl Claudius Reginus.

„Ale druhou byste pak nedokázal krýt nikdy; neboť potom by bylo veškeré hospodářství navždy rozvráceno i s úvěrem, a to nejen v Orientě.“ – „Obávám se, že máte pravdu,“ vzdychl Vespasián. „Ale musíte uznat, že ten nápad je lákavý.“ – „To uznávám,“ usmál se Claudius Reginus. ,,Škoda, že jsme na to oba dva příliš chytří.“

Reginus nemohl alexandrijské Židy ani vystát. Zdáli se mu příliš nabubřelí, příliš elegantní. Také ho dopalovalo, že se na římské Židy dívají spatra jako na chudé příbuzné, kteří je kompromitují. Ale to, co císař navrhoval, zdálo se mu příliš radikální. Vymyslí si později na alexandrijské Židy jiné způsoby, jak jim pustit žilou, ne takové, aby vykrváceli, ale přesto takové, aby na něho nikdy nezapomněli.

Zatím doporučil císaři jinou daň, která postihovala všechny a kterou si až dosud na Východě nikdo netroufal vypsat: daň na solené ryby a rybí konzervy. Neskrýval, jak nebezpečná je tato daň. Alexandrijci mají hubu jako mečouni a císař bude pak musit ledacos přeslechnout. Ale Vespasián se kupletů nebál.

Sympatie Alexandrijců k císaři vzaly rázem za své, když byla daň na solené ryby vyhlášena. Pustě nadávali na zdražení této velmi oblíbené potraviny, a když si jednou císař vyjel, zasypali ho shnilými rybami. Císař se hlasitě smál. Bláto, koňské kobližky, řepa, a teď zkažené ryby. Bavilo ho vědomí, že ani jako císař se nevyhnul tomuhle materiálu. Nařídil vyšetřování a původci nepokojů musili jeho finančním orgánům odevzdat tolik zlatých ryb, kolik shnilých bylo nalezeno v jeho voze.

V těchto dnech vídal Vespasián Josefa jen zřídka. Vyrostl se svou funkcí, vzdálil se svému Židovi, odcizil se mu, patřil Západu, byl Říman. Při jedné příležitosti mu řekl: „Slyšel jsem, že jste si kvůli nějaké pověře dal vysolit čtyřicet ran. Přál bych si," vzdychl, „abych také mohl vykoupit čtyřiceti ranami svých čtyřicet miliard."

Josef a Titus leželi na otevřené jídelní terase ve vile v Canopu, kde princ trávil většinu svého času. Byli sami.

Byl vlahý zimní den; i když se už blížil večer, nemusili ještě otevřenou terasu opustit. Moře bylo klidné, cypřiše se ani nepohnuly. Pomalu přecházel po místnosti princův oblíbený páv, sezobávaje zbytky jídel.

Josef viděl ze svého lehátka velkým otvorem ve stěně níže položenou terasu a zahradu. „Dal jste vystříhat zimostrázové keře do tvaru písmene, princi?" zeptal se a ukázal hlavou na zahradníky, kteří tam dole pracovali. Titus žvýkal cukrovinku. Byl v dobré, sdílné náladě; jeho široká chlapecká tvář nad tělem poněkud krátkým se usmívala. „Je to tak, Žide," řekl, „dal jsem sestříhat zimostrázy do tvaru písmene. Dám sestříhat do tvaru písmene i zimostrázy a cypřiše v mé alexandrijské vile." – „Do písmene B?" usmál se Josef. „Jsi chytrý, proroku," řekl Titus, Přisunul se blíže; Josef seděl, Titus ležel s rukama za hlavou a díval se na něho vzhůru. „Zdá se jí," řekl sdílně, „že jsem podobný svému otci. Nemá mého otce ráda. To chápu; ale mně se zdá, že se mu podobám stále méně, Nemám s otcem lehký život," postěžoval si. „Je to velký muž, zná lidi, a kdo by si nestřílel z lidí, když se v nich vyzná? Ale on to dělá až příliš neomaleně. Když se nedávno při obědě generál Priscus bránil, že není tak tlustý, najednou mu poručil, aby ukázal holou zadnici. Bylo skvělé, jak se princezna prostě dívala přímo před sebe. Klidně seděla, nic neviděla, nic neslyšela. To my nedokážeme," vzdychl. „Býváme buď na rozpacích, nebo jsme hrubí. Jak to zařídit, aby se člověka taková neomalenost nedotkla?" – „Není to těžké," řekl Josef, dívaje se na zahradníky pracující na zimostrázu. „Musil byste jen tři sta let vládnout, pak to přijde samo sebou." Titus řekl: „Jsi velice hrdý na svou sestřenici, ale máš proč. Vždyť já znám ženy ze všech končin světa. Je to vlastně vždycky totéž a při troše rutiny dostane člověk každou tam, kde ji chce mít, Ale tuhle tam dostat nedokážu. Věřil bys, že muž v mých letech a v mém postavení může být ostýchavý? Před několika dny jsem jí řekl: ‚Měla byste být vlastně prohlášena za válečnou zajatkyni; neboť srdcem náležíte k Mstitelům Izraele.' Odpověděla prostě: ano. Měl jsem jít dál, měl jsem říci: ‚Protože jsi tedy válečnou zajatkyni, vezmu si tě jako svůj soukromý podíl na

kořisti.‘ Každé jiné ženě bych to byl řekl a byl bych si ji vzal.“ Jeho zhýčkaná chlapecká tvář byla docela zkormoucená.

Josef, který seděl, díval se na prince shora. Josefova tvář ztvrdla a zračila se na ní často, když se nikdo nedíval, děsivě temná povýšenost. Věděl teď opět o hodně líp, co je to moc, co pokora a pokoření, co je to rozkoš, bolest, smrt, úspěch, vzestup, pád, svobodná vůle a násilí. Byla to znalost těžce vykoupená, draze zaplacená. Měl prince rád. Rychle u něho nalézal porozumění i citový vztah a vděčil mu za mnohé. Ale teď na něho přes všechnu blahovůli hleděl z výšin své draze vykoupené znalosti spatra. On, Josef, už s ženami skoncoval, pro něho nebyla Beréniké nikdy problém a na princově místě by byl v této věci už dávno došel do konce. Ale bylo dobře, že to bylo tak, jak to bylo. A když teď princ žádal Josefa chlapecky, důvěřivě a trochu s ostychem, aby mu poradil, jak si má vůči Beréniké počínat, aby se dostal dál a aby mu u princezny pomohl, souhlasil s tím až po chvíli přemýšlení a tvářil se, jako by to byl obtížný úkol.

Nebyl to nijak těžký úkol. Beréniké se od jeho zbičování změnila. Místo oné někdejší směsi nenávisti a náklonnosti bylo teď mezi nimi klidné srozumění, pramenící z duchovního příbuzenství a z podobnosti cílů.

Beréniké se před Josefem nepřetvařovala; bez zdráhání mu dala nahlédnout do svého života. Och, nikdy nedělala dlouhé okolky, když se jí některý muž zalíbil. Vyspala se s mnoha muži, měla dost zkušeností. Ale nikdy takové pouto netrvalo dlouho. Jsou jen dva muži, které si nedovede od svého života odmyslit. Jedním je Tiberius Alexandr, s nímž je spřízněna. Není už mlád, není mladší než císař. Ale jak báječně poddajný, jak zdvořilý a uhlazený je přes všechnu svou tvrdost a rozhodnost. Je stejně pevný jako císař, a přesto není nikdy neotesaný a drsný. Je to velký voják, udržuje své legie v přísné kázni, a přesto si může dovolit jakoukoli okliku zdvořilosti a vkusu. A pak je tu její bratr. Egypťané jsou moudří, když požadují od svých králů, aby se bratr ženil se sestrou. Není Agrippa nejmoudřejší člověk na světě a také nejušlechtilejší, jemný a silný jako pozdně sklizené víno? Člověk se stává moudrým a dobrým, když na něho jen pomyslí, a láska k němu obohacuje. Josef ne shledává poprvé, jak její smělá tvář nabývá něžného výrazu, když o něm mluví, a jak její šikmé oči zastírá temno. Usmívá se, nepociťuje závist. Jsou ženy, které se také takto změní, když mluví o něm.

Opatrně stočí řeč na Tita. Beréniké se hned zeptá: „Máte ohledat terén, doktore Josefe? Titus dokáže být pekelně chytrý; ale když jde o mne, počíná si neohrabaně a ta jeho nešikovnost působí nakažlivě dokonce i na člověka tak obratného, jako jste vy. Ten můj Titus je nemotora, veliké nemluvně. Nemohu mu opravdu říkat jinak než janik. Vynašel si pro tohle slovo zvláštní stenografický znak, tak často je říkám. Zapisuje si totiž skoro všecko, co řeknu, Doufá, že pak jednou nalezne věty, na které by mě mohl nachytat. Je to Říman, dobrý právník. Povězte mi, je opravdu hodný? Je hodný skoro celý den. A najednou začne z pouhé zvědavosti dělat pokusy, při kterých by přišlo vniveč tisíce životů i celá města. To se pak najednou objeví v jeho očích nepříjemný chlad a já si pak netroufám mu to vymlouvat.“ – „Mně se velice líbí, spřátelili jsme se,“ řekl vážně Josef.

„Často mám strach o chrám," řekla Bereníké. „Jestliže mu bůh vnukl náklonnost ke mně, řekněte sám, Josefe, může to být pro něco jiného, než aby zachránil své město? Hodně jsem slevila. Už jsem se vzdala myšlenky, že Jeruzalém bude vládnout světu. Ale město musí být zachováno. Nesmějí rozdupat dům Hospodinův." A otázala se tiše a bojácně, obracejíc prostým, vznešeným gestem dlaně vzhůru: „Je snad i to příliš mnoho?"

Josef se zamračil. Vzpomněl si na Demetria Libana, vzpomněl si na Justa. Ale vzpomněl si i na Tita, jak vedle něho ležel a vzhlížel k němu upřímným, přátelským chlapeckým pohledem. Ne, nebylo možné, aby tento mladý, přívětivý člověk při své úctě ke starým, posvátným hodnotám pozvedl ruku proti chrámu. „Vůči Jeruzalému se Titus nedopustí žádného ohavného pokusu," řekl s naprostou určitostí. „Jste velmi důvěřivý," řekla Bereníké. „Já ne. Nevím, zda by mi nebyl již vyklouzl z ruky, kdybych se byla odvážila říci jediné slovo proti těm jeho pokusům. Ohlíží se za mnou, když jdu, považuje mou tvář za pěknější než jiné, nu dobrá, ale jiní také." Přistoupila těsně k Josefovi, položila mu na rameno ruku, bílou, pěstěnou ruku, na které už nebylo ani stopy po puklinách a prasklinách pouště. „My známe svět, bratránku Josefe. Víme, že zde ustavičně působí lidské pudy, že jsou silné a že moudrý člověk může mnohého dosáhnout, dovede-li těchto lidských pudů využít. Děkuji bohu, že vnukl Římanovi tuto vášeň. Ale věřte mi, kdybych se s ním dnes vyspala, určitě by na moje slova nedbal, až by se jeho oči zase naplnily zvědavostí." Usedla; usmívala se a Josef pochopil, že se dívá daleko dopředu. „Budu ho držet zkrátka," dodala chladně, počtářsky, „nepřipustím si ho příliš blízko." – „Jste chytrá žena," řekl uznale Josef. „Nechci, aby chrám byl zničen," řekla Bereníké.

„Co mám říci příteli Titovi?" uvažoval nahlas Josef. Dobře poslouchejte, bratránku Josefe," vyzvala ho Bereníké. „Budu čekat na znamení. Znáte vesnici Thekou u Betléma. Když jsem se narodila, zasadil tam můj otec piniový háj. I když teď v občanské válce byly vedeny s Thekou rozhořčené boje, háj nijak neutrpěl. Dobře poslouchejte. Jestliže háj bude stát ještě v době, kdy Římané vtáhnou do Jeruzaléma, pak ať mi dá Titus udělat svatební lože ze dřeva mých pinií."

Josef bystře uvažoval. Má toto znamení platit pro Tita, nebo pro osud země? Chce Bereníké dovolit Titovi soulož s podmínkou, že Titus ušetří zemi, nebo se chce zabezpečit před chtivou hrubostí tohoto muže? A má on sám Titovi povědět, co mu teď sdělila? Co vlastně Bereníké chce?

Už už se chtěl zeptat. Ale princeznina úzká, smělá tvář byla teď hrdě uzavřená, minula chvíle sdílnosti a Josef viděl, že by bylo marné ptát se dál.

Jednou ráno, když se Josef dostavil k ranní audienci v císařském paláci, byl vystaven ve Vespasiánově ložnici portrét paní Caenidy, který vytvořil na císařovu objednávku ve vší tajnosti malíř Fabullus. Obraz byl určen pro hlavní kabinet císařské finanční správy. Vespasián si původně přál, aby vedle paní Caenidy stál jako ochránce bůh Merkur, dále bohyně Štěstěny s rohem hojnosti a třeba také tři sudičky, tkající zlaté nitě. Ale malíř Fabullus prohlásil, že by to nedokázal, a zpodobil paní Caenidu velice realisticky, jak sedí u svého psacího stolu a prohlíží

účty. Tvrdě a pozorně číhaly její hnědé oči ze široké, rázné tváře. Seděla tu tiše, ale byla kupodivu jako živá; císař prohodil žertem, že obraz bude nutno na noc uvázat, aby mu Caenis neutekla. Takto měla sedět nad psacím stolem jeho nejvyššího pokladníka, ustavičně sledujíc bystrýma očima, aby nedošlo k žádnému lajdáctví a pletichám. Císař litoval, že na obraze není Merkur, ale přesto se mu obraz líbil. Také paní Caenis byla spokojena; dopalovalo ji jen jedno, že jí totiž malíř nechtěl dovolit velkolepější účes.

Bystřejší pohled mohl bez námahy rozpoznat, že portrét maloval mistr, ale ne právě přítel paní Caenidy. Byla to žena s velkým obchodním nadáním, schopná sledoval a řídit finance v celé říši, vroucně milující Vespasiána a římský lid. Na obraze malíře Fabulla se z ní stala vypočítavá, mazaná hospodyně. A nebyla rezolutnost a energičnost této ženy na obraze přehnána až na hranice neomalenosti? Bylo to zřejmě tak, že malíř Fabullus, ctitel starých senátorů, vyjádřil v obraze svou zášť k maloměšťákům, kteří se dostali nahoru.

Z rozlehlé přijímací dvorany vedly ohromné otevřené dveře do císařovy ložnice. Zde se dával císař, jak předpisoval mrav, oblékat před očima všech. A zde seděla vedle namalované Caenidy Caenis skutečná. Její přítel, muž, v něhož uvěřila, ještě když byl na tom hodně zle, stal se teď císařem a ona seděla vedle něho. Pomalu postupovali účastníci audience z přijímací dvorany do ložnice, tlačili se před obrazem, míjeli jej zvolna v nekonečné řadě; každý našel několik dvorných slov obdivu a úcty. Paní Caenis je přísně vážila a Vespasián se usmíval.

Josef se cítil před obrazem celý nesvůj. Měl z paní Caenidy strach a dobře viděl, že je tady namalováno i leccos, co je schopno posílit i ospravedlnit jeho nechuť. Přesto viděl v tomto obraze opět prohřešek proti Stvořiteli, protože tu byla snaha znovu tvořit věci, které již vytvořil neviditelný bůh. Byl to Hospodin, který uštědřil této ženě její hrubost, její chladnou vypočítavost; malíř Fabullus se vypíná, jestliže jí chce nyní on sám propůjčovat tyto vlastnosti. S nevolí pohlédl na malíře. Ten stál blízko císaře. Jeho masitá, vážná, typicky římská tvář nevšímavě sledovala návštěvníky; stál tu zakysle, nadutě, jakoby bez zájmu, a přitom vpíjel lichotky návštěvníků.

Byla zde i dívka Dorion. Vyklenuté rty jejích velkých vystupujících úst se usmívaly, její jemná pyšná tvář zářila. Její otec měl všelijaké vrtochy, nikdo to nevěděl líp než ona, ale tento obraz byl mistrovským dílem, vytvořeným s velkým uměním a dovedností a tato paní Caenis bude teď věčně žít právě tak, jak ji viděl a jakou ji chtěl mít její otec; bylo vrženo světlo na její hrubost, na její ziskuchtivost, tyto vlastnosti se staly navždy patrné. Dorion milovala vášnivě obrazy, vyznala se v technice až do nejjemnějších odstínů. Její otec vytvořil snad působivější obrazy, ale tohle byl jeho nejlepší portrét; zde se dostal až na samé hranice svých možností, a tyto hranice byly vysoko.

Přijímací dvorana byla přecpána lidmi. Dorion stála opřena o sloup, vysoká, útlá, jemná, majíc žlutohnědou štíhlou hlavu zvrácenou nazad. Její tupý nos se lehce zachvíval, drobné zuby byly obnaženy, vychutnávala účinek obrazu, vychutnávala poněkud překvapené znepokojení návštěvníků stejně jako jejich

obdiv. Zaradovala se, když uviděla Josefa. Byl daleko od ní, ale kosým, rychlým pohledem postřehla, že i on ji spatřil, a věděla, že se k ní teď protlačí.

Od slavnosti na ostrově Faru mladého Žida nespatřila. Když jí vyprávěli, že byl zbičován, utrousila několik zlovolných a nedbalých vtipů, ale v duchu jí tenkrát bylo jako na houpačce, jako kdyby byla docela nahoře a hrozilo jí, že se překotí; neboť byla pevně přesvědčena, že ten drzý, krásný a nadaný člověk podstoupil bičování jen proto, aby si uvolnil cestu k ní.

Vydrážděna očekáváním sledovala, jak si k ní klestí cestu. Ale když ji pozdravil, předstírala, že se rozpomíná, co je tenhle člověk zač. Pak si vzpomněla: Ach ano, mladý židovský pán, kterého měl její otec na císařovo přání portrétovat. Teď že už jsou zřejmě císařovy podmínky lépe splněny; slyšela prý, že se Josef mezitím dobrovolně podrobil rozmanitému trýznění těla. Buď jak buď, jeho tvář prý značně zhubla a ona si umí dobře představit, že nyní už není nutno příliš napomáhat onomu prorockému výrazu, který tenkrát císaři scházel. Prohlížela si ho od paty k hlavě s pomalou, vyzývavou zvědavostí a zeptala se ho jasným, tenkým hlasem, zda jsou stopy po bičování ještě patrné.

Josef se díval na její štíhlé hnědé ruce, pak se podíval na obraz paní Caenidy, pak znovu na Dorion, zjevně aby si je srovnal, a řekl: „Vy a paní Caenis jste zde v Alexandrii jediné ženy, které mě nemohou vystát.“ Dorion se rozzlobila, že je spolu srovnává, což on měl právě v úmyslu. „Myslím,“ pokračoval, „že mě váš otec nenamaluje. Má mě rád jako shnilou prasečí mršinu a vy, Dorion, si myslíte, že potřebuji půst a bičování, aby byl ze mne vhodný model. Myslím, že potomkům nezbude nic jiného, než aby mě poznávali z mých knih, a ne z Fabullova díla.“ Ale když říkal tato pichlavá slova, ztlumil hlas, takže zněla jako lichocení a pro dívku Dorion byl důležitější tón jeho řeči než její obsah. „Ano, máte pravdu,“ odpověděla, „můj otec vás nemá rád. Ale měl byste se snažit bojovat proti této antipatii. Věřte mi, stojí to za to. Muž jako vy, doktore Josefe, který podstoupil čtyřicet ran, by neměl malíři Fabullovi tak dlouho zazlívat hněvivé slůvko.“ Její hlas už nebyl ostrý, byl něžný jako tenkrát, když rozmlouvala s kočkou.

Byla zde velká tlačenice, a tak stál Josef u ní tak blízko, že se jí téměř dotýkal. Mluvil tiše, jako by to ostatní neměli slyšet, důvěrně. Zvážněl. „Váš otec je možná velký muž, Dorion,“ řekl, „ale my Židé jeho umění nenávidíme. To není předsudek, máme dobré důvody.“ Pohlédla na něho posměšně svýma zelenavýma očima a řekla právě tak tiše a důvěrně: „Neměl byste být tak zbabělý, doktore Josefe. Vždyť je to jen ze zbabělosti. Víte velmi dobře, že není lepší prostředek, jak proniknout k podstatě věcí než umění. Neodvažujete se zaujmout k umění stanovisko, to je to celé.“ Josef se soucitně usmál z výšin své jistoty. „My jsme pronikli až k neviditelnému, skrytému za viditelným. Jen proto nevěříme ve viditelné, protože je příliš snadné.“ Ale dívka Dorion ho přesvědčovala z hloubi svého názoru a její hlas byl najednou pronikavý rozhorlením: „Umění je viditelné i neviditelné zároveň. Skutečnost pokulhává za uměním, je pouze nehotovou, nedokonalou napodobeninou umění. Věřte mi, velký umělec předpisuje zákony skutečnosti. Můj otec už to mnohokrát udělal, ať už chtěně či nechtěně.“ Její dětská

hlava byla těsně u něho, mluvila mu tajemně téměř do ucha: „Vzpomínáte si, jak zemřela senátorka Drusilia? Byla bodnuta skrze levé rameno do srdce. Nikdo neví, kdo ji bodl. Rok předtím ji maloval můj otec. Namaloval jí na obnažené rameno skvrnku, jakousi jizvu; byl zde technický důvod, musil tam tu skvrnku mít. A bylo to právě ono místo na rameni, kde byla probodnuta.“ Stáli ve světlé, vysoké místnosti, kolem nich byli dobře oblečení, bavící se pánové a dámy, byl obyčejný všední den, ale oba tito mladí lidé byli obestřeni jakýmsi tajemným závojem. Dorion s úsměvem vyklouzla z tohoto příšeří. „Tyto věci,“ řekla zdvořilým, konvenčním tónem, „by měly vlastně proroka Josefa s malířem Fabullem sbližovat.“

Josef právě proto, že argumenty děvčete na něho zapůsobily, tvrdošíjně trval na tom, že slovo má převahu nad obrazem. Že tuto převahu má především bohem naplněné židovské slovo. Dívka Dorion zkřivila rty, usmála se, hlasitě se zasmála vysokým, chraplavým, zlovolným smíchem. Hebrejské knihy, pokud je zná, prohlásila, ty pro ni mnoho neznamenají; jsou plné pošetilých pověr. Dala si prý předčítat z jeho knihy o Makabejských. Lituje prý, ale jsou to jen prázdně znějící slova. A jestliže je Josef sám tak prázdný jako ona kniha, pak by jí nezáleželo na tom, aby byl vytvořen jeho portrét. Josef sám v poslední době knihu o Makabejských rozhodně odsuzoval. Nyní se mu zdál její soud opovážlivý a pošetilý, popudil ho. Oplatil jí to a ze ptal se jí přívětivě na její bohy, na ony zvířecí bohy, zdali pořádně vylizují talíře a kradou mléko. Odpověděla mu prudce, přímo hrubě; rozmluva těch dvou byla patrně nejméně zdvořilá ze všech rozhovorů, které kdy byly v této rozlehlé dvoraně vedeny.

Protože si princ Titus objednal u Fabulla Beréničin obraz, dostala se dívka Dorion do okruhu těch, kteří v ca nopské vile holdovali zábavám. Byla teď s Josefem pohromadě téměř každodenně. Díval se, jak se k ní chovají ostatní velmi zdvořile, velmi galantně a v podstatě pohrdavě, jak se právě alexandrijští pánové normálně chovali k hezkým ženám. V jiných případech si počínal stejně; u ní se mu to nedařilo. Dráždilo ho to. Beze smyslů se poddal své vášni V přítomnosti ostatních se jí krutě posmíval a hned nato ji před ostatními stejně bezuzdně zbožňoval. Bezpečným po hledem chytrého dítěte ho prohlédla, jeho touhu blýsknout se, jeho domýšlivost, nedostatek smyslu pro důstojnost. Ona se naučila, co znamená důstojnost. Viděla, jak se jejímu otci zajídá, že pro aristokracii nic neznamená, viděla, jak se Římané na Egypťany dívají spatra. Její egyptská matka i její chůva ji poučily, z jaké prastaré, posvátné krve pochází, že její předkové odpočívali pod špičatými, vysokými trojstěnnými horami. A nebyli Židé hodni největšího opovržení, nebyli směšní jako opice a jen o málo lepší než nečistá zvířata? A právě tento Žid jí nešel z mysli, právě jeho nedostatek důstojenství ji vábil, vábilo ji, jak bezvýhradně se dovedl oddat tomu, co ho v té chvíli uchvátilo, vábily ji ty náhlé změny, s jakými se vrhal od jednoho vzruchu ke druhému, i nestoudnost, s jakou říkal, co cítil. Hladila svou kočku Immutfru: „Je k tobě bezcitný. Nemá srdce, neví, co jsi a co jsou obrazy a co je země Kemet. Immutfru,

mé malé božstvo, škrábni mě, ať mi vyteče krev, neboť má krev je dojista špatná, protože na něm lpím, a jsem směšná, protože na něm lpím.“ Kočka jí seděla na klíně a dívala se na ni kulatýma svítivýma očima.

Jednou při prudké hádce s Josefem mu řekla v přítomnosti druhých nenávistně a triumfálně: „Když se vám zdám tak pošetilá, proč jste se dal bičovat, abyste si pro mne získal volnost?“ Zarazilo ho to, chtěl se jí vysmát, ale okamžitě se ovládl, mlčel.

Když byl sám, zmítaly jím pochybnosti. Byl to pokyn osudu, znamení, že Egypťanka si takto vykládá jeho zbičování? Počínal si správně, že tento výklad připustil; takováto mlčenlivá lež je dovolena vůči ženě, kterou chceme získat. Ale je to vůbec lež? Vždycky po této ženě toužil, ale pomyslil kdy na to, že se s ní bude moci vyspat bez obětí a obřadů? Je velmi lákavé učinit ji svou ženou. Jemu jako knězi to není dovoleno, ani kdyby přestoupila k židovství. Nač se dal zbičovat, jestliže hned poté poruší zákon? Makabejci budou křičet, ba co horšího, budou se smát. Ať si. Bude to sladké, bude v tom rozkoš obětovat se pro Egypťanku. Hřích, kterého se dopustil, že se oženil s tamtou, kterou Říman odhodil, byl hnusný, špinavý. Tento hřích nádherně září. Je to velmi těžký hřích. „Nevejdeš ve sňatek s dcerami cizinců,“ stojí v Písmu, a když uviděl Fines, že kdosi z izraelské obce smilní s Midianitkou, vzal oštěp a kráčel za tím mužem do smilné peleše a probodl oba, muže i ženu, ranou do břicha. Ano, je to velmi veliký hřích. Ale přesto jeho jmenovec Josef se oženil s dcerou egyptského kněze, Mojžíš s Midianitkou, Šalomoun s Egypťankou. Malí lidé se musí omezovat, neboť jsou ohroženi tím, že se u dcer cizinců pokazí a že přejdou k jejich bohům. On, Josef, náleží k těm, kteří jsou natolik silní, aby dovedli cizí vliv přijímat, aniž mu podlehnou. „Odtrhni se od kotvy své,“ praví Hospodin. Náhle pochopil onen temný výrok, který praví, že boha je nutno milovat obojím pudem, zlým i dobrým.

Když se příště s Dorion setkal, mluvil o zasnoubení a sňatku jako o nějakém starém, často už probíraném plánu. Zasmála se jen svým tenkým, chraptivým smíchem. Ale Josef se tvářil, jako by to neslyšel, byl posedlý svým plánem, uchvácen svým hříchem. Hovořil již o podrobnostech, o datu, o formalitách jejího přestupu k židovství. Což nepřestupovaly k židovství častokrát v Římě jako v Alexandrii i ženy z nejvyšších vrstev? Je to trochu spletitý obřad, ale netrvá to příliš dlouho. Už se nesmála, dívala se na něho, jako kdyby se byl zbláznil.

Snad právě bláznivost jeho projektu ji lákala. Napadlo ji, jak se bude tvářit její otec, kterého milovala a ctila. Vzpomněla si na matčiny předky, kteří odpočívali nabalzamováni pod špičatými horami. Ale tento Žid vyvracel všechny námitky s fanatismem šílence. Pro něho neexistovaly těžkosti, nad všemi rozumovými důvody, mluvícími proti jeho záměru, mávl jen rukou. Jeho vášnivé oči zářily štěstím, když Titovi a hostům v canopské vile vyprávěl o svém zasnoubení s dívkou Dorion.

Dívka Dorion se smála. Dívka Dorion řekla: „Je blázen.“ Ale Josef si toho nevšímal. Což nebylo všechno veliké a významné považováno zprvu za bláznovství? A ona se po zvolna poddávala jeho prudkosti, jeho paličaté

tvrdošíjnosti. Odporovala, když ostatní prohlašovali tento plán za šílenství. Argumentovala jako Josef. Už se jí tato myšlenka nezdála absurdní. Již pozorně naslouchala, když Josef hovořil o podrobnostech, začala se s Josefem o tyto podrobnosti přít.

Přestup k židovství nebyl obtížný. Ženy nebyly povinny dodržovat četné příkazy; byly vázány jen zákazy. Josef byl ochoten k dalším ústupkům. Chtěl se spokojit ujištěním, že Dorion nepřestoupí sedm přikázání stanovených pro ty, kteří nejsou Židy. Smála se, odporovala. Jakže, má se odříci svých bohů, svého malého kočičího bůžka Immutfru? Josef jí domlouval. Řekl si, že chceme-li něco změkčit, musíme to nejprve nechat náležitě ztvrdnout; a chceme-li něco stisknout, musíme to nejdřív nechat náležitě nafouknout. Ovládal se, byl trpělivý. Neúnavně vedl ustavičně stejné rozmluvy.

K Titovi byl však upřímný, trpce si mu stěžoval na dívčinu tvrdošíjnost. Titus mu byl nakloněn. Nechoval také nepřátelství k židovským naukám, a obyčejům; společenství, které vytvářely ženy jako Beréniké, zasluhovalo právem úcty. Ale nebyl to nadměrný požadavek, jestliže někdo, upjatý původem s jinou vírou, měl se zříci viditelných bohů svých předků a přiklonit se k neviditelnému bohu Židů? Princ se přehraboval ve svých stenografických záznamech, zaznamenal si totiž některé zvlášť nepochopitelné zásady víry a věrouky židovských doktorů. Ne, od dívky Dorion se nedalo očekávat, že by se propůjčila takovým pověrám. Leželi u stolu ve třech, Josef, princ a dívka Dorion, a horlivě, vážně diskutovali o tom, co lze právem požadovat od novověrce a co ne. Malý bůžek Immutfru ležel Dorion na rameni, otvíral a zavíral svítivé oči a zíval. Odstranit Immutfru, to ne, i Titus byl toho názoru, že by to zašlo příliš daleko. Když byla celá otázka podrobně zvážena, byl nakonec Josef svolný s tím, že židovství dívky Dorion se omezí na formální prohlášení o přestupu před příslušnými úředníky obce.

Ale pak přišla se svými požadavky Egypťanka. Ležela tu dlouhá, uvolněná, jemná až křehká; pod tupým nosem nápadně vystupovala velká ústa. Usmívala se, nemluvila hlasitě, její hlas zůstával tichý a zdvořilý, ale trvala na svém požadavku. Myslila na otce, na jeho celoživotní boj o společenské postavení, a žádala dětinsky, tiše, slabým hlasem a tvrdošíjně, že Josef musí získat římské občanské právo.

Josef podporován Titem jí namítl, jak je to obtížná a zdlouhavá věc. Pokrčila rameny. „Je to nemožné," zvolal nakonec rozhořčeně. Pokrčila rameny, zbledla, velmi pomalu, jak to u ní bylo obvyklé, nejprve kolem úst a pak se bledost rozšířila na celý její obličej. A trvala na svém: „Chci být ženou římského občana." Viděla Josefovy temné oči a prohlásila tenkým, vysokým hlasem: „Žádám vás, doktore Josefe, abyste se stal během deseti dnů římským občanem. Pak budu ochotna prohlásit před úředníky vaší obce, že přestupuji k vašemu bohu. Ale když nebudete do deseti dnů římským občanem, budu pokládat za správné, abychom se už víckrát neviděli." Josef viděl její štíhlé, hnědé ruce, kroutící dlouhé, šedočerné chlupy kočky Immutfru, viděl její šikmé, dětské čelo, její jemný, čistý profil. Byl roztrpčen a velice po ní toužil. Věděl s naprostou jistotou: ano, bude to tak. Když

nezíská občanství do deseti dnů, pak opravdu nikdy víc nespatří tuhle žlutohnědou dívku, ležící tu tak klidně a pohodlně.

Titus zasáhl. Požadavek Dorion se mu zdál přílišný, ale byl snad Josefův požadavek skromný? Věcně zvažoval Josefovy vyhlídky, díval se na celou věc sportovně jako na nějakou sázku. Nebylo vyloučeno, že císař, který má Josefa v oblibě, mu občanství propůjčí. Laciné to ovšem nebude, Cenu zde patrně určí paní Caenis, a paní Caenis, jak každý ví, to lacino neudělá. Deset dnů je krátká doba. „Musíš se dobře držet, Židе," řekl. „Do toho! Ven olovo ze střevíců!" pobízel jej s úsměvem zvoláním, s jakým diváci povzbuzovali běžce při sportovních hrách.

Dívka Dorion poslouchala, jak se ti dva domlouvají. Její zelenavé oči hleděly z jednoho na druhého. „Nesmí to mít snadnější než já," řekla. „Velmi vás prosím, princi Tite, abyste zůstal nestranný a abyste nezasahoval ani v jeho prospěch, ani proti němu."

Josef šel ke Claudiu Reginovi. Jestliže existoval někdo, kdo mohl opatřit občanství za deset dnů, pak to byl jen on.

Claudius Reginus je v Alexandrii ještě tišší, ještě nenápadnější, ještě zanedbanější. Málokdo zná úlohu, jakou hraje. Ale Josef ji zná. Ví, že je to Reginova zásluha, jesliže nyní například pánové z židovské obce pohlížejí na západ ní Židy docela jinak než dříve. Věděl, že když mu nedokáže pomoci nikdo jiný, tenhle Reginus nakonec přece jen přijde na nějakou kličku. Jak jednoduchými prostředky dosáhl například toho, že Vespasián, který byl pro uvalení daně na solené ryby v Alexandrii tak neoblíben, stal se najednou znovu miláčkem lidu. Prostě to zaonačil tak, že císař udělal zázrak. Kdo dělal zázraky, získával si na Východě odjakživa oblibu, ale musil přijít teprve tento muž ze Západu, aby osvědčeného prostředku správně použil. Josef viděl na vlastní oči, jak Vespasián uzdravil chromého, který byl znám po celém městě, a jak vrátil zrak slepci, když na prvního i na druhého vložil ruku. Od té doby je Josef ještě pevněji přesvědčen o Reginových schopnostech.

Otylý, ukoptěný nakladatel úkosem pomžourával ospalýma očima a naslouchal, jak mu Josef trochu toporně a poněkud nejistě vykládá, že musí získat občanské právo. Když Josef domluvil, Reginus chvíli mlčel. Potom dal nalevo nelibost řka, že Josef má vždycky takovéhle příliš nákladné požadavky. Příjmy z propůjčení občanského práva jsou v provincii nejdůležitější zdroje příjmů. Již jen proto, aby občanské právo nebylo znehodnoceno, je nutno s ním velmi šetrně hospodařit a poplatky udržovat hodně vysoko. Josef odpověděl tvrdohlavě: „Musím mít občanství brzy."

– „Jak brzy?" zeptal se Reginus. „Do devíti dnů," řekl Josef. Reginus seděl lenivě na křesle, jeho tlusté ruce visely s opěradla a pohupovaly se. „Potřebuji občanství, protože se chci oženit," řekl zarputile Josef. „S kým?" zeptal se Reginus. „S Dorion Fabullou, malířovou dcerou," řekl Josef. Reginus kroutil odmítavě hlavou. „Egypťanka. A rovnou svatba. A ještě k tomu musí být občanské právo." Josef tu seděl hrdě, s nepřístupnou tváří. „Nejdřív jste napsal ‚Žalm světoobčana,' „ uvažoval Reginus nahlas, „to bylo dobré. Pak jste velmi silnými

prostředky získal nazpět svůj kněžský pás, to bylo lepší. Teď o něj zase chcete přijít. Jste náramně výbušný mladík," konstatoval. „Chci tu ženu mít," řekl Josef. „Vy vždycky musíte mít všecko," řekl svým tučným hlasem káravě Reginus. „Vy chcete vždycky všecko najednou, Judeu *i* svět, knihy *i* pevnosti, zákon i rozkoš. Musím vás zdvořile upozornit, že na to je třeba mít celé jmění, abyste to všecko mohl zaplatit." – „Chci tu ženu mít," trval Josef malicherně, divoce a pošetile na svém. Začal naléhat. „Pomozte mi, Claudie Regine. Opatřte mi občanství. Však jste mi dlužen i kousek vděčnosti. Což není požehnáním pro nás všechny a pro vás zvlášť, že císařem je tento muž? Nepřispěl jsem k tomu i já svým dílem? Byl jsem snad falešný prorok, když jsem ho nazval adirem?"

Reginus si prohlížel dlaně, obracel ruce a zase si prohlížel dlaně. „Požehnáním pro nás všechny," řekl, „správně. Jiný císař by patrně dopřál spíše sluchu ministru Talassovi než starému Etruskovi a mně. Ale vy věříte," a najednou se na Josefa podíval nečekaně ostře, „protože je císařem on, že Jeruzalém zůstane ušetřen?" – „Já tomu věřím," řekl Josef. „Já tomu nevěřím," řekl unaveně Claudius Reginus. „Kdybych tomu věřil, nepomohl bych vám k sňatku s touto dámou a k tomu, abyste přišel o svůj kněžský pás." Josefovi přeběhl po zádech mráz. „Císař není barbar," bránil se, „Císař je politik," odpověděl Claudius Reginus. „Patrně máte pravdu," pokračoval, „patrně je pro nás všechny opravdu požehnáním, že císařem je on. Patrně má opravdu dobrou vůli zachránit Jeruzalém. Ale," pokynul Josefovi, aby přistoupil blíže, ztišil svůj tučný hlas a mluvil zasvěceně a tajuplně, „povím vám něco docela důvěrně. Ono vlastně nezáleží na tom, kdo je císařem. Z deseti politických rozhodnutí, která musí člověk udělat, mu devět ukládají okolnosti, ať stojí na kterémkoli místě. A čím výše je kdo postaven, tím menší je volnost při rozhodování. Je to pyramida, císař je špička a celá pyramida se otáčí; ale není to on, který jí otáčí, pyramidou se otáčí zdola. Vypadá to tak, že císař jedná podle svého. Ale jeho skutky mu předpisuje padesát miliónů jeho poddaných. Devět skutků z deseti by musil udělat kterýkoli jiný císař právě tak jako tento Vespasián."

Tohle slyšel Josef nerad. Rozmrzele se otázal: „Pomůžete mi získat občanské právo?" Reginus ho pustil trochu zklamán. „Škoda, že nemáte smysl pro vážný mužský rozhovor," podotkl. „Velice mi chybí váš kolega, Justus z Tiberiady."

Nakonec mu slíbil, že s Vespasiánem o Josefově žádosti promluví.

Vespasián se uzavíral vůči Východu tím víc, čím více byla jeho vláda zabezpečena a čím více se blížila doba jeho odjezdu do Itálie. Byl velkým římským sedlákem, který dá z Říma světu římský řád. Jeho vlastní půdou byla Itálie, jeho svědomím Caenis. Těšil se na návrat. Cítil se silný, stál pevně na svých nohou. Z Říma není daleko na jeho sabinské statky. Brzy bude čichat dobrou sabinskou prsť, bude vidět svá pole, svou révu a olivy.

Víc než kdy předtím si teď císař potrpěl i v soukromém životě na pořádek. Pedanticky dodržoval stanovený denní plán. Každé pondělí se podle předpisu lékaře Hekataia postil. Třikrát týdně, v neděli, v úterý a v pátek, vždycky hned po jídle, mu přivedli děvče, pokaždé jiné. V hodinách, které po těchto schůzkách

následovaly, býval v dobré míře. Paní Caenis požadovala značnou odměnu za audience, které stanovila na tyto hodiny.

Na takovou hodinu, a to v pátek, vymohl Reginus u Vespasiána přijetí Josefovi. Císař měl radost, že vidí svého Žida; liboval si ve výchovných pokusech všeho druhu. Nyní se například pokusí chovat na svých sabinských statcích africké druhy bažantů a plameňáků a bude tam pěstovat asijské odrůdy citrónů a sliv. Proč by nedal svému Židovi římské občanství? Ale ten mládenec se přitom musí náležitě zapotit. „Jste neskromný, Flavie Josephe," plísnil ho rozšafně. „Vy Židé jste vůbec zpropadeně divní. Kdybych já chtěl například obětovat ve vašem chrámu nebo kdybych například jen tady v Alexandrii chtěl být vyvolán ke čtení vašeho svatého Písma, dělali byste mi největší těžkosti. To bych se musil dát přinejmenším obřezat a při blescích Heraklových kdovíco ještě. A na mně chcete, abych vám z ničeho nic dal římské občanství. Myslíte si, že vaše zásluhy o stát jsou opravdu tak veliké?" – „Považuji za zásluhu," odpověděl skromně Josef, „že jako první jsem vás označil za muže, který zachrání tuto říši." – Nejdete na ženské tak trochu zhurta, Židáčku?" zubil se císař. „Co vůbec dělá ta maličká? Zapomněl jsem už, jak se jmenuje." Pracně shledával aramejská slova: „Buď sladká, má holubičko, buď hodná, holčičko.' Však víte. Má dítě?" – „Má," řekl Josef. „Čtyřicet ran," ušklíbl se císař. „Vy Židé jste opravdu divní. Nic nedáte lacino."

Seděl tu pohodlně a díval se na svého Žida, který před ním uctivě stál. „Nemáte vlastně právo," řekl, „odvolávat se na své dřívější zásluhy. Slyšel jsem, že jste tady samá ženská. Tudíž jste ve smyslu své vlastní teorie nutně pozbyl všech svých schopností." Josef mlčel. „Přesvědčíme se," pokračoval Vespasián a blaženě zafuněl, „zdali z vašeho prorockého nadání ještě něco zbylo. Nuže. Prorokujte, zdali vám občanství dám nebo nedám." Josef zaváhal jen na okamžik, pak se hluboce uklonil: „Spoléhám jen na rozum, a ne na prorocké vnuknutí, jestliže věřím, že tak moudrý a dobrý vladař nemá důvodu, aby mi občanské právo odpíral."– "Kroutíš se jako úhoř, Žide, to není odpověď," trval císař na svém. Josef viděl, že nevystačí s tím, co řekl. Musil přijít na něco lepšího. Hledal s největším úsilím odpověď a našel ji. „Nyní," začal, „když všichni poznali, kdo je spasitelem, je moje někdejší poslání splněno. Mám nový úkol." Císař vzhlédl. Josef na něho hleděl žhavýma, vášnivýma očima a směle, náhle rozhodnut, pokračoval: „Bylo mi uloženo, abych současnosti navždy přiblížil nikoli budoucnost, nýbrž minulost." A odhodlaně skončil: „Chci napsat knihu o Vespasiánových činech v Judeji."

Vespasián překvapen upřel na žadatele tvrdý, jasný po hled. Přistoupil až k němu a dýchl mu do tváře. „Hmm, to není špatný nápad, mládenče. Představoval jsem si, pravda, svého Homéra trochu jinak." Josef s dlaní na čele řekl pokorně, ale se sebedůvěrou: „Nebude to dílo, které by ne bylo hodno císaře." Viděl, že císaře ta myšlenka láká. Nedočkavě hnal věc dále. Odhalil své srdce, zapřísahal ho. „Dejte mi občanství. Byla by to veliká, nesmírná milost, za kterou bych Veličenstvu na kolenou z celého srdce zpíval písně díkuvzdání až do smrti." A zcela odhalil své ledví, když s divokou a pokornou sdílností úpěnlivě prosil:

„Musím tu ženu mít. Když ji nebudu mít, nic se mi nebude dařit. Nebudu moci pracovat. Nebudu moci žít.“

Císař se zasmál. Odpověděl s jistou shovívavostí: „Jdete na to zprudka, můj Žide. Všiml jsem si už, že se pouštíte do všeho ze všech sil. Buřič, voják, písař, agitátor, kněz, kajícník, smilník i prorok – co děláte, to děláte zplna. Ale povězte mi, jak je to? Posíláte aspoň té maličké do Galileje dost peněz? Ne, abyste skrblil, Žide. Nechci, aby můj syn hladověl.“

Josef ztratil všechnu pokoru. Odpověděl vyzývavě a pošetile: „Nejsem lakomý.“ Vespasián přimhouřil oči. Josef se bál, že v nejbližším okamžiku vybuchne, avšak neodvrátil zrak. Ale císař se už zase ovládal. „Nejsi lakomý, mládenče? To je chyba,“ plísnil ho otcovsky. „Chyba, která se hned vymstí. Já totiž lakomý jsem. Měl jsem v úmyslu žádat na tobě za občanské právo sto tisíc sestercií. Teď zaplatíš těch sto tisíc mně a kromě toho pošleš padesát tisíc té maličké do Caesareje.“ – „Tolik peněz nikdy neseženu,“ řekl Josef sklesle.

Vespasián k němu přistoupil. „Chcete přece napsat knihu. Velice slibnou knihu. Vypůjčte si na ni,“ radil.

Josefa se zmocnila malomyslnost. Vespasián ho lehce pleskl a usmál se: „Hlavu vzhůru, milý Žide. Za šest nebo za sedm let si dáme chlapce poslat z Caesareje do Říma a podíváme se na něho. Když mi bude podobný, dostaneš těch padesát tisíc zpátky.“

Josef si s penězi nikdy nedělal zvláštní starosti. Jeho pozemky v jeruzalémském Novém městě makabejci ovšem zkonfiskovali; ale až Římané potlačí nepokoje, dostane je nazpět. Teď žil z platu, který dostával jako doktor a úředník císařského sekretariátu, část tohoto platu dal poukazovat Maře. Protože byl téměř ustavičně Titovým hostem, mohl v Alexandrii i s málo penězi žít blahobytně a pohodlně. Ale nebylo ani pomyšlení, že by sehnal z vlastních prostředků těch sto padesát tisíc sestercií, které od něho požadoval císař.

Mohl by si možná ty peníze vypůjčit od velkých pánů židovské obce, ale měl strach z povídaček, z divokých, patetických nadávek makabejců, z břitkých, sprostých vtipů „Bílých střevíců“. Jeho pohotová fantazie viděla již na zdech domů kresby špinící jeho i dívku Dorion. Ne, musí hledat jinou cestu.

Po noci, probdělé v hořkých úvahách, se rozhodl, že půjde ke Claudiu Reginovi. Nakladatel kroutil hlavou. „Nedovedu si představit,“ začal zas tvrdohlavě rýpat, „že ještě ve svém srdci věříte v trvání chrámu. Jinak byste nezahazoval kněžský pás.“ Josef odpověděl: „Mé srdce věří v trvání chrámu, ale mé srdce touží po Egypťance.“ – „Byl jsem šestkrát v Judeji,“ řekl Reginus. „Byl jsem šestkrát v chrámě, samozřejmě v přední dvoraně pro nežidovské návštěvníky, a stál jsem před bránou, kterou neobřezaný nesmí projít. Nejsem Žid, ale rád bych stál před touto bránou posedmé.“ – „Budete tam stát,“ řekl Josef. „Já snad,“ ušklíbl se protivně Reginus. „Ale jen jestli tam bude stát ta brána?“ – „Dáte mi sto padesát tisíc sestercií?“ Otázal se Josef. Reginus si ho od paty k hlavě měřil svým ne příjemně zakaleným pohledem. „Pojeďte se mnou ven za město,“ navrhl. „Tam si to rozmyslím.“

Oba mužové vyjeli za město. Reginus poslal vůz nazpět, šli dál pěšky. Josef zprvu nevěděl, kde jsou. Pak najednou uviděl před sebou nevelkou, bílou budovu s trojúhelníkovou lomenicí. Nikdy tady nebyl, ale věděl z obrázků, že je to hrob proroka Jeremiáše. Stál tu v bílém slunci na pusté písčině zářivý, holý, bezútěšný. Dopoledne přicházelo mnoho poutníků k hrobu velikého muže, který před pověděl zánik prvního chrámu a tak srdceryvně pro něj naříkal. Ale teď bylo odpoledne a oba mužové zde byli sami. Reginus šel rovnou k náhrobku a Josef kráčel celý nesvůj pískem za ním. Dvacet kroků před památníkem se Josef zastavil; jako kněz se nesměl dál k mrtvému přiblížit, Reginus však šel pořád, a když tam došel, sedl si na zem, jak činí truchlící. Josef stál ve vzdálenosti stanovených dvaceti kroků a čekal, co druhý udělá nebo řekne. Ale Reginus nepromluvil, dřepěl tam v písku a bílém prachu, což pro tak těžkého člověka musilo být velmi nepohodlné, a lehce kolébal tučným trupem. Josef znenáhla pochopil, že tento muž truchlí pro Jeruzalém a pro chrám. Jako prorok, který zde byl pochován před více než šesti sty léty, kdy chrám ještě zářil a Judea hrdě rozkvétala, hlásal pokoření a dal předčítat onen svitek Písma, naplněn nezkrotným zármutkem nad zkázou města, které zatím ještě stálo v plném lesku, tak seděl nyní v písku velký finančník jako hromádka zármutku a nicoty, v mlčenlivém žalu nad městem a chrámem. Slunce zašlo, bylo najednou citelně chladno, ale Reginus tu dřepěl dál. Josef stál a čekal. Svíral rty, přešlapoval z jedné nohy na druhou, bylo mu zima, stál a čekal Je to od toho člověka drzost, že ho nutí, aby se díval, jak truchlí. Má to být zřejmě obvinění. Josef toto obvinění odmítal. Ale stál tady kvůli penězům, nesměl promluvit. Znenáhla se jeho myšlenky odvracely od tohoto muže i od peněz a proti jeho vůli mu procházely srdcem nářky, zaklínání i kletby proroka, který tu ležel pochován, dobře známé, stále znovu citované, nejnezkrotnější a nejmučivější nářky, jaké kdy člověk vyslovil. Zima byla stále citelnější, jeho myšlenky stále trpčí. Zima i trpké myšlenky ho sužovaly, cítil se docela prázdný. Když konečně Reginus vstal, Josefovi připadalo, že musí sesbírat své kosti, aby se mohl pohnout z místa. Reginus opět nepromluvil. Josef se za ním plížil jako pes, byl před Reginem i před sebou samým malý a ubohý jako dosud nikdy. A když nakonec došli k vozu a Reginus ho svým obvyklým tučným hlasem vyzval, aby vstoupil, Josef odmítl a šel nazpět sám dlouhou prašnou silnicí, v mučivé hořkosti.

Nazítří ho Reginus pozval na návštěvu. Nakladatel se choval vlídně jako obvykle. „Dávno jste už nic nenapsal," řekl. „Slyšel jsem od císaře, že pomýšlíte na knihu o judské válce. Dám vám návrh, Flavie Josephe. Věnujte tu knihu mně."

Josef vzhlédl. Co Reginus řekl, to byla obvyklá forma nakladatelské nabídky; i když mu byl ten člověk proti mysli, Vážil si jeho úsudku a byl na tuto nabídku pyšný. Štěstěna je s ním. Bůh je s ním. Všichni se nad ním pohoršovali, Jochanán ben Sakkaj, císař i Claudius Reginus. Ale když jde do tuhého, věří mu a stojí při něm.

„Chci tu knihu napsat," řekl. „Děkuji vám."

„Peníze jsou pro vás připraveny," řekl tučným hlasem, trochu nevrle Claudius Reginus.

Když se ukázalo, že Josef splní danou podmínku, setrvala i dívka Dorion při svém rozhodnutí, i když bylo toto manželství směšné a nepředstavitelné. Energicky přistoupila k nezbytným přípravám svatby. Nejprve, a to bylo nejtěžší, oznámila své rozhodnutí otci. Řekla mu to jakoby mimochodem, žvatlavě, jako by se tak trochu posmívala sobě samé. Vypadalo to, že v prvním zlomku okamžiku malíř Fabullus nechápe. Pak pochopil. Oči se mu v přísné tváři povážlivě rozšířily; ale zůstal sedět, sevřel ústa, takže rty měl velice tenké. Dorion ho znala, nečekala, že bude hubovat nebo klít, ale domnívala se, že udělá nějakou ostrou, posměšnou poznámku. Když tu tak mlčky seděl se sevřenými rty, bylo to horší, než se nadála. Velmi rychle odešla z domu, byl to přímo útěk, vzala s sebou jen kočku Immutfru a šla za Josefem.

Mlčky a hrdě podstoupila formality přestupu a sňatku. Omezila se na to, že svým tenkým dětským hláskem říkala ano a ne tam, kde to bylo nutné. Císař měl náramnou chuť vystrojit svatbu svého Žida s Egypťankou zase tak okázale jako kdysi s Marou. Také Titus by byl rád uchystal Josefovi nádhernou svatební slavnost. Ale Josef odmítl. Potichu a nenápadně se uchýlili do malého, hezkého domu v Canopu, který jim Titus po dobu svého pobytu v Alexandrii přepustil. Odebrali se nahoru do patra. Bylo zařízeno jako stan a oni leželi v tomto stanu, když spolu ulehli poprvé. Josef cítil, že je to hřích, když leží s touto ženou. „Nebudeš se s nimi snoubit.“ Ale ten hřích byl lehký a lahodný. Pleť této ženy voněla jako santálové dřevo, její dech voněl jako jarní vzduch Galileje. Ale Josef kupodivu nevěděl, jak se ta žena jmenuje. Ležel se zavřenýma očima a nemohl si vzpomenout. S námahou otevřel oči. Ležela tu dlouhá, štíhlá, žlutohnědá, malou mezerou mezi víčky prosvítaly její zelenavé oči. Miloval její oči, její ňadra, její klín, dech, který vycházel z jejích pootevřených úst, miloval ji celou, ale nemohl si vzpomenout na její jméno. Pokrývka byla lehká, noc byla chladná, její pleť byla hladká, a ne horká. Lehounce ji hladil, jeho ruce v Alexandrii změkly a zjemněly, a protože nevěděl, jak se jmenuje, šeptal jí lichotky hebrejské, řecké, aramejské: „Má drahá, má ovečko, má nevěsto, janiki.“

Zdola sem zaznívalo tiché, hrdelné, jednotvárné pozpěvování egyptských sluhů v několika málo tónech, stále stejné, Neboť tito lidé nepotřebovali mnoho spánku, často v noci bděli a neúnavně zpívali svých několik písniček. Zpívali; „Ó můj milovaný, je sladké jít k rybníku a vykoupat se před tebou. Dopřej mi, abych ti ukázala svou krásu, svou košili z nejjemnějšího královského plátna, když je mokrá a přilne k tělu.“

Josef ležel tiše, vedle něho ležela ta žena a on si myslil: Egypťané nás přinutili, abychom jim postavili města, města Piton a Ramses. Egypťané nás přinutili, abychom zazdili naše prvorozence zaživa do zdí domů. Ale pak vytáhla faraónova dcera z řeky Nilu Mojžíše, a když jsme odešli z Egypta, vyskočily děti ze zdi a žily. A hladil pleť egyptské ženy.

Dorion líbala jizvy na jeho zádech i na jeho prsou. Byl to muž plný síly, ale měl kůži hladkou jako děvče. Snad by se ty jizvy daly odstranit podle receptu Scribonia

Larga. Ale ona nechce, aby si dal tyto jizvy odstranit. To nesmí, nikdy. Utržil tyto jizvy kvůli ní, tyto jizvy jsou pro ni vyznamenáním, Josef si je musí ponechat.

Nikoho k sobě nepustili, ani sluhu, celý den ani živou duši. Nemyli se, aby jeden nepřišel o pach druhého, nejedli, aby jeden nepozbyl chuti druhého. Milovali se, na světě neexistovalo nic kromě nich. Co bylo mimo jejich pleť, to na světě nebylo.

Příští noc, než nastalo jitro, byli vzhůru a všecko bylo velmi změněné. Josef přemýšlel. Dorion obdivuje odporné obrazy svého otce a s tím svým kočičím bůžkem, který líže talíře a krade mléko, mu je docela cizí. Mara byla odpadek, Mara byla to, co Říman vyplivl, ale nebyla cizí, naprosto ne. Porodila mu syna, je to ovšem bastard. Ale když Josef objímal Maru, objímal bušící srdce. A co objímá, když objímá tuhle Egypťanku?

Dorion ležela, majíc vystouplá, chtivá ústa pootevřena; mezi jejími souměrnými zuby vanul svěží a lehký dech. Zdola sem tiše stoupalo jednotvárné hrdelné pozpěvování egyptských sloužících. Teď zpívali: „Když políbím svou milou a její ústa jsou otevřena, je mé srdce opojeno i bez vína.“ Občas se Dorion k písni mechanicky tiše přidala. Co všechno obětovala tomuto muži, Židovi, a vřelé díky, bohové, bylo to velice správné. Dala se koupit podle nadmíru směšného a nadmíru potupného židovského práva, a vřelé díky, bohové, bylo to velice správné. Zapřela otce, prvního umělce své doby, kvůli muži, který je tupý a slepý a nedovede rozpoznat obraz od stolu, a vřelé díky, bohové, bylo to velice správné. Složila přísahu hloupému jeruzalémskému démonu, v jehož nejsvětější svatyni je uctívána oslí hlava nebo možná, což je ještě horší, vůbec nic, a kdyby na tomto muži žádala, aby obětoval jejímu milému malému bůžkovi Immutfru, prostě by se vysmál, a přece, vřelé díky, bohové, je to velice správné.

Josef ji viděl, jak tu leží nahá a schoulená jako docela malé děvčátko, a její žlutohnědá tvář byla znavená po námahách lásky. Byla bledá, její tělo bylo chladné, její oči byly zelenavé jako moře a byla velice cizí.

Přišlo zářivé poledne. Spali několik hodin, byli svěží, podívali se na sebe, líbili se jeden druhému a měli ohromný hlad. Důkladně posnídali, sloužící jim musili uchystat silná jídla podle jejich chuti, kaši z mouky a čočky, paštiku z podezřelého mletého masa, a k tomu pili pivo. Bylo jim blaze, byli spokojeni sami se sebou a se svým osudem.

Odpoledne prolezli celý dům. Mezi Josefovými věcmi našla Dorion podivné kostky s hebrejskými písmeny. Josef se zamyslil, když mu ty kostky ukázala. Řekl, že je to amulet, přinášející štěstí, ale teď, když má ji, tento amulet prý ne potřebuje. V duchu se rozhodl, že s falešnými kostkami ne bude už nikdy hrát. Ještě o Dorion hrál vlastně falešnými kostkami, neboť což ji neutvrdil v domnění, že bičování podstoupil kvůli ní? Se smíchem hodil před jejíma očima kostky do moře.

Vespasián sledoval velmi pozorně svého syna, také paní Caenis z něho nespustila oči. Mnoho jazyků i rukou pracovalo k tomu, aby se mladý dostal na místo starého. Mladý byl zmužilý i rozvážný, jeho vojáci ho zbožňovali. Také na něho ustavičně dotírala ta hysterická židovská princezna, jejíž fanatismus si od

mladého, bláznivě zamilovaného prince sliboval pro Judeu daleko víc než od chladného Vespasiána. Císař to všecko velice dobře viděl. Pokládal za správné nazývat věci pravým jménem. Často si syna dobíral, počítal, jak dlouho ještě bude muset čekat. Často také docházelo k ostrým sporům. Titus poukazoval na to, jak rozsáhlé plné moci má v Římě jeho bratr, nezdara Domicián, a trval na tom, aby i on zde na Východě dostal větší pravomoc. Rozmluvy mezi oběma byly vedeny pěkně zostra, od plic. Chraplavě, žertovně, otcovsky varoval Vespasián syna před Židovkou. Když se Antonius s Egypťankou umiloval k smrti, měl alespoň za sebou dobytí Říma; on, Titus, dobyl až dosud jen několika horských hnízd v Galileji a nemá tedy ještě nárok na to, podlehnout svůdným východním dámám. Titus mu to oplatil. Prohlásil, že záliba k východním dámám u něho nepřišla z ničeho nic, že to má v krvi. Připomněl otci Maru. Vespasián se rozchechtal na celé kolo. Správně, Mara se jmenovala ta potvůrka. Teď konečně ví její jméno. Úplně je zapomněl a jeho Žid Josef, ten pes, když na ni přišla nedávno řeč, ho nechal na holičkách, když si ne a ne vzpomenout.

Ale spolehl se na synovu chytrost. Není přece tak hloupý, aby teď s pochybnými vyhlídkami usiloval o moc, která mu za několik let musí bezpečně spadnout do klína jako zralý plod. Miloval syna, chtěl zabezpečit dynastii, rozhodl se, *že* zajistí synovi slávu. On sám vykonal v Judeji to nejtěžší. Okázalejší zbytek úkolu svěří Titovi.

Opětovně však nechal své okolí dlouho čekat, než oznámil rozhodnutí. Zima v Alexandrii míjela. Koncem zimy bude nutno znovu zahájit operace v Judeji, aby nebylo nutno riskovat tam nepříjemný zvrat. Dokončí císař tažení sám, nebo koho tím pověří? Proč váhá?

V té době si císař k sobě povolal Josefa. Vespasián si ho nejprve po svém způsobu dobíral. „Vaše manželství je zřejmě šťastné, můj Žide," řekl. „Vypadáte náramně utahaně a zdá se mi, že vaše hubenost není právě důsledkem vašich vnitřních vidění a extáze." Zachoval si i nadále tento posměvačný tón, ale Josef za ním vycítil vážné napětí. „Přesto musíte znovu ten svůj vnitřní hlas obtěžovat," pokračoval Vespasián. „Předpokládám totiž, že stále ještě máte v plánu vylíčit judské události. Tyto události budou totiž v nejbližších měsících dovedeny do konce. Ale já přenechám konečné dořešení vašeho povstání svému synu Titovi. Je na vás, zda budete chtít zakrátko odjet se mnou do Říma, nebo nyní s Titem do Jeruzaléma."

Josefovi se vzedmula hrud. Jemu prvnímu oznámil starý rozhodnutí, na které všichni čekali s tak trýznivým napě tím. Současně však ostře a mučivě pocítil, jak tvrdé je to rozhodnutí, před které jej císař postavil. Má jít do Judeje a dívat se na to, co už předem okusil u Jeremiášova náhrobku? Má být na vlastní oči hořkým svědkem záhuby svého města? Oči muže, který tu stál před ním, zase tak proklatě ztvrdly a přimhouřily se. Ví, že to je těžké rozhodování, pozoruje ho, čeká.

Je tu vnitřní pouto, které ho svazuje s tímto Římanem od chvíle, co ho uviděl poprvé. Odejde-li do Říma, toto pouto se utuží, tento muž mu bude naslouchat a Josef půjde výš a dosáhne mnohého. Je tu pouto, které ho svazuje s Egypťankou.

Hladká a snědá je její pleť, její ruce jsou štíhlé a snědé, jeho pleť po nich touží. Žárlí, když Dorion hladí těma štíhlýma, snědýma rukama kočku Immutfru. Jednoho dne se neovládne a jejího bůžka Immutfru zabije, nikoli z nenávisti k modlosluţebnictví, nýbrž ze žárlivosti. Musí pryč od Egypťanky. Bude brzy na dně, jestliže s ní bude ještě dále lehat. Jeho vnitřní zrak už téměř oslepl, jeho srdce otupělo a nemá už dost citlivosti pro věci ducha, Musí pryč od tohoto muže, neboť když s ním bude dál pohromadě, bude stále víc a víc toužit po moci. A moc ohlupuje a vnitřní hlas umlká.

Moc je sladká. Nohy se zvedají jakoby samy od sebe, když má člověk moc. Země se stává lehkou a člověk pak dýchá zhluboka a lehce. Hladká a snědá je pleť Dorion. Její údy jsou dlouhé a poddajné, jako by patřily malému děvčátku, a hřích s ní je snadný a lahodný. Když půjde do Říma, budou jeho dni dobré, neboť bude mít císaře, i jeho noci budou dobré, neboť bude mít Dorion. Ale když pojede do Říma, neuvidí nic ze záhuby města, a jeho země a dům boží zaniknou, aniž to někdo popíše, navždy zajdou a nikdo z potomků si nebude umět představit jejich zánik.

Najednou ho cele pronikne nesmírná touha po Judeji, Dychtivě prahne po tom být svědkem, naplnit cele oči i srdce tím, jak bude bělostná a zlatá nádhera chrámu srovnána se zemí, jak budou kněží vláčeni za vlasy, jak bude trhána v cáry svatá modř jejich nádherných rouch, jak se roztaví zlatý hrozen nad bránou vedoucí dovnitř do chrámu a jak bude stékat do kalužin krve a kluzkého bahna. A celý jeho národ spolu se svým chrámem se zhroutí do kouře a zběsilé řežby jako zápalná oběť Pánu.

Do jeho úděsných vidin zazní císařův chraptivý hlas. „Čekám na vaše rozhodnutí, Flavie Josephe.“

Tu pozvedne Josef ruku k čelu, hluboce se po židovsku ukloní. Odpoví: „Když císař dovolí, chci být na vlastní oči svědkem dokončení akce, kterou císař započal.“

Císař se slabě, rezignovaně a zlobně usmívá; vypadá najednou velmi staře. Lpí na svém Židovi, prokázal mu leccos dobrého. Teď se Žid rozhodl pro jeho syna. Jeho syn Titus je ovšem mladý a jemu zbývá už jen deset let života, možná také už jen pět, a když to hodně dobře dopadne, patnáct.

Dorion žila tiše v ústraní v malé canopské vile, kterou jim přepustil Titus. Byla nádherná zima, Dorion pokožkou i srdcem vychutnávala svěží vzduch. Bůžek Immutfru se dobře snášel s jejím krahujcem a domácí páv si majestátně vykračoval malými pokoji. Dorion byla šťastna. Dříve musila mít kolem sebe spoustu lidí; ctižádostivost jejího otce zachvátila i ji, musila oslňovat, bavit se, být obdivována. Teď jí byla na obtíž i občasná společnost Titova a celou její ctižádostí byl Josef.

Jak byl krásný. Jak žhavé a živé byly jeho oči, jak jemné a silné jeho ruce, jak divoký a sladký byl jeho dech a byl nejchytřejší ze všech lidí na celém světě. Vyprávěla o něm svým zvířatům. Svým tenkým hláskem, který nebyl o mnoho pěknější než hlas jejího páva, zpívala jim staré milostné písně, kterým se naučila od chůvy. „Ó, pohlaď mi stehna, miláčku! Láska k tobě naplňuje každou píď mého

těla, vsakuje se mi do kůže jako mazlavý olej.“ Stále znovu prosila Josefa, aby jí odříkával verše Písně písní, a když je uměla zpaměti, musil jí říkat původní hebrejská slova a ona je neobratným jazykem šťastně brebentila po něm. I když byly dny krátké, připadaly jí dlouhé, a noci, i když byly, dlouhé, zdály se jí krátké.

Bude těžko, uvažoval Josef, přesvědčit ji, že já pojedu domů a ji že musím nechat tady. Bude to velmi těžký řez i pro mne, ale udělám ten řez rázem a nebudu otálet. Když jí to řekl, nejdřív mu nerozuměla. Když pochopila, zbledla, a to docela pomalu, jak to bylo u ní obvyklé, nejprve kolem úst a pak se jí bledost rozestoupila do tváří a na čelo. Potom padla přímo před sebe na zem, zlehka a kupodivu pomalu a bez hlesu.

Když zase přišla k sobě, seděl u ní a šetrně jí domlouval, Podívala se na něho, její zelenavé oči byly zmatené a divoké. Pak ohrnula ohavně rty a zahrnula ho všemi možnými nadávkami, které znala, těmi nejsprostšími, egyptskými, řeckými, latinskými i aramejskými. Je syn smradlavého otroka a malomocné nevěstky. Je výlupek všech zdechlin na světě, vyrostl z nejhoršího svinstva, které přivály větry ze všech světadílů. Josef se na ni díval. Byla ošklivá, jak tu seděla na bobku, znetvořená a štěkala na něho rozkřáplým hlasem. Ale rozuměl tomu dobře, naplňoval ho soucit s ní i se sebou samým a velice ji miloval. Potom náhle obrátila, začala se s ním mazlit, její tvář se uvolnila, byla měkká a bezmocná. Potichu mu vracela všechna ta drobná slůvka rozkoše, která jí říkal, prosebně, lichotně, oddaně i zoufale.

Josef neřekl ani slovo. Dorion na něm těžce, malátně spočívala a on ji lehounce hladil. Potom se jí pokusil opatrně a oklikou vysvětlit své rozhodnutí. Ne, nechce ji ztratit. Je těžké, co od ní žádá, aby ona, tak chtivá života, tady seděla a čekala, ale on ji miluje a nechce ji ztratit a žádá to od ní. Ne, není zbabělý ani vrtkavý, také není bezcitný, jak mu spílala. Umí ocenit, že se smí dívat na něco tak vzácného, jako je ona, že to může hmatat, chutnat, cele se tím naplnit. Milovat ji. Však nebude pryč dlouho, nanejvýš rok.

„To je navěky,“ přerušila ho.

To, že odchází, pokračoval vážně, úporně, nevšímaje si její námitky, je právě tak v jejím zájmu jako v jeho. V jejích očích se objevila zvědavost, naděje a lehká nedůvěra. Stále ji hladil a velmi obezřetně jí vyložil svůj plán, uzpůsobený pro její sluch. Věří v sílu slova, svého slova. Jeho slovo bude schopno dosáhnout toho, po čem i ona v skrytu touží. Ano, jeho kniha jí zjedná ve vládnoucích kruzích místo a postavení, o které její otec po celý svůj život marně usiloval. Ostře nesouhlasila, ale už ji to začalo lákat. Tiše, fanaticky jí mluvil do ucha, do úst, do prsou. Říše bude řízena z Východu, Východu je určeno vládnout. Ale Východ si počínal až dosud neobratně, příliš hrubě, příliš materiálně. Vláda a moc není totéž. Východ bude řídit svět, ale ne zvenčí, nýbrž zevnitř. Slovem, duchem. A jeho kniha se stane významným mezníkem na této cestě. „Dorion, má děvenko, má sladká ovečko, nevidíš, že mezi námi vzniká jiný, hlubší svazek? Tvůj otec téměř umírá hanbou, že Římané se na něho dívají jako na nějaké vzácné zvíře, jako na královského bažanta nebo na bílého slona. Já, tvůj muž, budu mít zlatý prsten

druhé šlechty. Ty, Egypťanka, kterou Římané pohrdají, já, Žid, na kterého pohlíží Řím nedůvěřivě, štítivě a bez úcty, my spolu dobudeme Řím.“

Dorion naslouchala, poslouchala jeho slova sluchem i srdcem, vpíjela je do sebe. Naslouchala jako dítě, setřela si slzy, ještě občas trochu popotáhla nosem, ale věřila mu, vždyť byl tak chytrý a jeho slova jí lahodila. Její otec po celý život jen maloval, to byla dojista veliká věc, ale tento člověk vzbouřil svůj národ, vybojoval bitvy, a potom sám překonal vítěze tak, že si ho oblíbil. Její muž, její krásný, silný, chytrý muž; jeho říše sahá od Jeruzaléma až po Řím, svět je pro něho vínem, které si nalévá do své číše; všechno, co dělá, je správné.

Josef ji hladí, líbá ji. Vnímá s rozkoší jeho dech, jeho ruce, jeho pokožku, a když se pak spolu spojí, je Dorion už plně přesvědčena. Šťastně si vzdychne, přivine se k němu, schoulí se do klubíčka se zdviženými koleny jako dítě v mateřském lůně, usne.

Josef je vzhůru. Přesvědčil ji snadněji, než se nadál. Pro něho to není tak lehké. Opatrně odstrčí její ruce i hlavu. Dorion slabě zabručí, ale spí dál.

Josef bdí a myslí na svou knihu. Jeho kniha stojí před ním veliká, hrozivá, břímě, úkol, a přece ho činí šťastným Vespasiánova zmínka o Homérovi se ho dotkla. Nestane se Homérem Vespasiánovým ani Titovým. Bude opěvovat svůj národ, velkou válku svého národa.

Obrátí-li se opravdu vše v zoufalství a zhoubu, pak on sám bude ústy toho zoufalství i zhouby, ale už teď nevěří v zoufalství a ve zhoubu, nýbrž v radost a v trvání; on sám zjedná mír mezi Římem a Judeou, dobrý mír, jehož obsahem bude čest, rozum a štěstí. Slovo zvítězí. Slovo žádá aby teď odešel do Judeje. Podíval se na spící Dorion. Usmál se, pohladil velmi něžně její pleť. Miloval ji, ale byl teď od ní velmi daleko.

Rozmluva, při které Vespasián oznámil Titovi své rozhodnutí, že ho pověřuje dokončením judského tažení, byla drsná i srdečná. Vespasián objal syna kolem ramen, vodil ho sem a tam, hovořil s ním důvěrně jako hodný otec. Plné moci, které mu svěřoval, byly rozsáhlé a vztahovaly se na veškerý Východ. Kromě toho mu dával pro Judeu čtyři legie místo tří, kterými se musil spokojit sám. Titus byl pln vděčné radosti a mluvil zcela otevřeně. Opravdu prý neusiluje o předčasné převzetí trůnu. Nebaží po moci jako Nezdara, má římské srdce. Jednou, až Vespasián zestárne, převezme po jeho šťastné vládě říši dobře urovnanou a uspořádanou; na této budoucnosti staví, není blázen, aby opustil tuhle pevnou půdu a vrhl se do močálu. Vespasián mu se zalíbením naslouchal a věřil mu. Díval se svému chlapci do tváře. Tato tvář v judském létě velmi osmahla, ale má všechny předpoklady, aby se armádě a davu líbila. Čelo není špatné, brada krátká, tvrdá a vojácká, jen tváře jsou trochu měkké. A někdy se objeví v očích toho mládence cosi zmateného a pošetilého, co se otci nikterak nezamlouvá. Takové oči mívala někdy už chlapcova matka, Donutilla; potom vyváděla různé idiotské, hysterické věci a byl to pravděpodobně tento důvod, že se jí rytíř Capella, od kterého Vespasián tuto ženu převzal, chtěl zbavit. Ale hloupý ten mládenec není a poradí si se zbytkem judské akce tím spíš, že mu Vespasián dá s sebou zvlášť schopného

šéfa generálního štábu, Tiberia Alexandra. Heraklovy blesky! Všechno by bylo dobré, jen kdyby se ten mládenec přidržoval víc východních mužů než ženských.

V tomto důvěrném rozpoložení načne Vespasián obezřetně staré, prožluklé téma: Bereníké. „Dovedu si představit," spustí přátelsky jako muž k muži, „že tahle židovská dáma má v posteli půvaby, jaké řecká nebo římská žena nezná." Titus povytáhne obočí, vypadá teď skutečně jako nemluvně, chce něco namítnout, tahle slova ho dráždí, ale nemůže přece otci povědět, že se s tou Židovkou až dosud ještě nevyspal; ten by pak na něho spustil celý příval posměšků. Titus stiskne tedy protáhlé rty a mlčí. „Doznávám," pokračoval starý, „že tito východní lidé získali od svých bohů jisté schopnosti, které my nemáme. Ale věř mi, nejsou to schopnosti nijak významné." Položil mladíkovi ruku na rameno a přátelsky mu domlouval. „Víš, východní bohové jsou staří a slabí. Například neviditelný bůh Židů, i když dal svým věřícím dobré knihy, dovede bojovat, jak jsem se bezpečně dověděl, jen na vodě. Proti egyptskému faraónovi se nezmohl na nic jiného, než že nad ním zavřel vody, a hned na počátku své vlády si nevěděl s lidmi jiné rady, než že na ně seslal velkou potopu. Na zemi je slabý. Naši bozi, synu, jsou mladí. Nevyžadují tolik výčitek svědomí jako východní bozi; nejsou tak jemní, spokojí se několika voly a prasaty a jadrným mužným slovem. Radím ti, aby ses s těmi Židy moc nespouštěl. Někdy je docela dobré vědět, že na světě existuje i něco jiného než myšlenky vzniklé na fóru nebo na Palatinu. Nebude nijak na škodu, když si občas dáš od židovských proroků a židovských žen trochu podrbat kůži i srdce: ale věř mi, synu, římská pravidla vojenského výcviku a politická příručka císaře Augusta jsou věci, se kterými se v životě uplatníš líp než se svými svatými spisy Východu."

Titus si to všecko mlčky vyslechl. Hodně z toho, co starý říkal, bylo správné. Ale viděl v duchu princeznu Bereníké, jak stoupá po schodech na terasu, a před jejím krokem se obracela vniveč všechna římská státnická obratnost. Když řekla: „Dopřejte mi čas, Tite, až budeme v Judeji a já ucítím pod nohama judskou půdu, pak teprve si budu moci ujasnit, co smím a co nesmím učinit" — když tohle řekla svým temným, znepokojivým, trochu chraptivým hlasem, nezmohla proti tomu pranic římská vítězná císařská vůle. To mohl člověk ovládat celý svět a mít moc, vrhat legie od jednoho konce světa na druhý; království této ženy bylo pro četná pokolení matek legitimnější a královštější než tahle pevná, střízlivá moc. Jeho otec je starý člověk. Ze slov tohoto starého muže mluví vlastně bázeň. Bázeň, že Říman nedokáže čelit duchovním pokušením Východu, jeho břitčí logice, jeho hlubší morálce. Ale Řím vstřebal řeckou moudrost a řecké cítění. Byl teď natolik uzpůsoben, aby dokázal bez nebezpečí pojmout do sebe i židovské cítění a židovskou moudrost. Buď jak buď, Titus sám se cítil dosti silný, aby spojil obojí, východní tajemnost i hloubku a římsky přímou a jasnou velitelskou sílu.

Město Alexandrie bylo vzrušeno zprávou, že židovské tažení dokončí Titus a že císař se v dohledné době navrátí do Říma. Přívrženci „Bílých střevíců" si oddechli. Měli radost, že se zbaví císaře a nadto přísného guvernéra Tiberia Alexandra, a bylo pro ně zadostiučiněním, že teď konečně udeří proti zpupné Judeji čtyři legie. Znovu ožila stará nadávka o Židu Apellovi. Kde se Židé ukázali, všude se ozývaly

výkřiky: „Apella, Apella.“ Potom však zatlačila tuhle nadávku jiná, kratší, břitčí, která se rychle rozšířila po celém městě, po celém Východě, po celém světě. Vymyslel ji příslušník „Bílých střevíců“ Chaireas, onen mladý pán, kterého kdysi Josef srazil svým psacím náčiním. Byla to počáteční písmena věty: Hierosolyma est perdita, Jeruzalém je ztracen. „Hep, hep,“ ozývalo se teď všude, kam Židé přišli. „Hep, hep,“ vykřikovaly zejména děti a toto slovo bylo spojeno s druhým a po celém městě se hulákalo a ječelo: „Hep Apella, hep Apella, Apella hep.“

Josef si z toho pokřiku nic nedělal. On, Berániké, Agrippa i maršál Tiberius Alexandr, původem Žid, byli nadějí Židů a kdekoli se Josef objevil, byl znovu pozdravován slovy: „Marin, marin.“ Zářil sebedůvěrou. Znal Tita. Bylo nemožné, aby maršál Tiberius Alexandr, jehož otec věnoval chrámu nejkrásnější obětní dary, připustil, aby tento chrám byl zničen. Bude to tažení kruté, krátké. Pak se Jeruzalém vzdá, země, očištěná od Mstitelů Izraele, znovu rozkvete. Sám sebe vidí už jako jednoho z prvních mužů země, buď v římské provinční správě nebo v jeruzalémské vládě.

Úkol, který má bezprostředně před sebou, je ovšem těžký. Chce být upřímným zprostředkovatelem mezi Židy a Římany. Obě strany mu budou nedůvěřovat. Když utrpí porážku Římané, budou ji přisuzovat jemu; když se povede špatně Židům, bude tím vinen on. Ale nebude v něm nicméně hořkost a bez hořkosti zůstanou jeho oči i srdce otevřeny dokořán. „Ó Hospodine, dej mi větší srdce, abych pochopil mnohotvárnost tvého světa. Ó Hospodine, dej mi mocnější hlas, abych mohl vyznávat slávu tvého světa.“ Bude vidět, bude vnímat, a tuto válku, její nesmyslnost, její hrůzy i její velikost budou jeho zásluhou prožívat i potomci.

Egyptská zima skončila, nilské zátopy opadly. Ustaly deště, které činily bažinatou půdu u Pelusia těžko schůdnou, už bylo možno dopravit armádu z Nikopolidy vzhůru po Nilu, aby se mohla po staré pouštní silnici dát na pochod do Judeje.

Vůdci alexandrijských Židů chodili s hrdě vztyčenou hlavou, chovali se odměřeně jako vždycky, tvářili se klidně; ale uvnitř jimi zmítal nepokoj. Sami se podíleli na mobilizaci, dělali dobré obchody při zásobování armády výzbrojí a proviantem. Byli také rozezleni na buřiče v Judeji a schvalovali zplna srdce, že teď Řím zvedl nohu, aby ty buřiče rozšlápl. Ale jak snadno by mohlo toto šlápnutí postihnout nejen buřiče, ale i město, anebo dokonce i chrám. Jeruzalém byl nejpevnější pevností světa, vzbouřenci byli zaslepeni, vytrvají až do posledního dechu, a jestliže město musí být vzato násilím, kdy toto násilí skončí a kdo násilí poručí, aby přestalo?

Řím se k alexandrijským Židům choval korektně a blahovolně. Válka byla vedena proti vzbouřencům v provincii Judeji, nikoli proti Židům v říši. Ale i když vláda tento rozdíl činila, nečinily jej masy. Město Alexandrie musilo poskytnout na tažení značnou část své posádky. Židé nedávali na sobě nic znát, ale měli velké obavy z pogromu podobného tomu před čtyřmi léty.

Tím více se snažili projevit císaři a jeho synovi loajalitu. I když se mnozí v obci mračili, uspořádal velmistr Theodor bar Daniel banket na rozloučenou s princem

Titem. Byl přítomen císař, Agrippa, Bereníké a šéf Titova štábu Tiberius Alexandr. Byli pozváni také Josef a Dorion. Vypadali vážně, svítili bledostí, byli velmi zamlklí a všichni se nu ně dívali.

Tak tu leželo sto lidí, Židé a Římané, u tabule a slavili skutečnost, že již zítra vyrazí zesílená armáda, tentokrát v síle čtyř legií, a to pátá, desátá, dvanáctá a patnáctá, ze Sýrie a Egypta, aby obklíčila zpupné židovské hlavní město a navždy je pokořila. „Údělem, Římane, tvým je vládnout celému světu, ty, kdož se podrobí, šetřit a zpupné potrestat tvrdě.“ Takto zpíval básník, když zakladatel monarchie vytvořil říši, a Římané a Židé byli teď odhodláni učinil skutkem jeho slova, učinit je skutkem mečem i písmem.

Hostina netrvala dlouho. Na krátký velmistrův proslov odpověděl Titus. Byl v parádní uniformě vojevůdce, nevypadal už jako jinoch, jeho oči byly tvrdé, chladné a jasné a všichni viděli, jak je podoben otci. Mluvil o římském vojákovi, o jeho kázni, jeho vlídnosti, jeho tvrdosti, jeho tradici. „Jiní měli hlubší myšlenky,“ řekl, „jiní krásnější city; nám bohové dali, abychom v pravém okamžiku dovedli udělat to pravé. Řek má sochu, Žid knihu, my vojenský tábor. Je pevný i pohyblivý, každodenně vzniká nově jako malé město. Je záštitou pro poddaného, který se podrobí zákonu, a děsem pro zpupného, který se zákonu protiví. Slibuji vám, otče, slibuji Římu a světu, že v mém táboře bude Řím, starý Řím, tvrdý, jaký být musí, i shovívavý, jaký být smí. Nebude to snadná válka, ale bude to dobrá válka, vedená po římsku.“ Nebyla to pouhá slova, co řekl mladý generál, byl v nich názor i základ jeho rodu, zde promlouvala sama mužnost, mužná ctnost, která učinila z obyvatel oné malé osady nad Tiberem pány Latia, Itálie i celého světa.

Císař naslouchal spokojeně a souhlasně synově řeči; lehce, mechanicky si třel dnavou nohu. Ne, ta Židovka s tímto jeho chlapcem nesvede nic. A díval se s drobným, neznatelným úsměvem na Bereníké. Poslouchala nehnutě, majíc temnou, smělou tvář podepřenu rukou. Byla zkormoucena. Ten člověk na ni teď docela zapomněl, vypudil ji z posledního záhybu svého srdce. Je to jen a jen voják, naučil se mluvit, střílet, zabíjet, zašlapávat. Bude těžké zadržet jeho ruku, jakmile ji jednou pozvedne.

Když princ mluvil, bylo v ozářeném sále naprosté ticho, byl zde i malíř Fabullus. Obraz princezny Bereníké byl hotov. Ale princ jej nechtěl vzít s sebou, a to bylo pro malíře vysoké ocenění; neboť tento obraz, řekl princ, je tak živý, že by ho ustavičně zneklidňoval, kdyby ho měl nablízku, a on je teď vojevůdcem a nemůže si takové zneklidňování dovolit. Malíř Fabullus zestárl, jeho hlava byla teď ještě přísnější, ale jeho tělo bylo méně mohutné. Díval se nevšímavě před sebe, jak měl ve zvyku, ale tato nevšímavost byla klamná. Muž, který v těchto týdnech zestárl, viděl velmi dobře. Viděl těch sto tváří, Římany, pány, kteří se chystali vytáhnout, aby potrestali vzbouřené otroky, i Židy, podrobené, kteří svému pánovi olizovali ruku. Malíř Fabullus byl skoupý na slovo, nedovedl slovem vládnout, ale byl to mistr, pochopil i beze slov, co se za těmito tvářemi odehrává, ať byly sebeuzavřenější. Viděl maršála Tiberia Alexandra, který tu seděl chladný a elegantní a který v plné míře dosáhl toho, oč on sám, Fabullus, po celý život marně

usiloval; a viděl, že tento tvrdý, chytrý a mocný pán není šťasten. Ne, zřejmě nikdo z těchto Židů není šťasten, ani král, ani Claudius Reginus, ani velmistr. Šťastní a spokojení se sebou i se svým osudem byli jen Římané. Nebyli to lidé hlubocí, moudrost a krása pro ně nebyly problémem. Jejich cesta byla přímá a jednoduchá. Byla to tvrdá a velmi dlouhá silnice; ale měli pevné nohy a statečná srdce: šli po té své silnici až do konce. Židé a Egypťané a Řekové zde ve dvoraně měli pravdu, že je oslavovali jako pány.

Viděl i tvář člověka, za kterým utekla jeho dcera, toho lumpa, psa, vyvrhele, se kterým se zahodila. Avšak hle, nebyla to tvář lumpa, byla to tvář bojujícího muže, který se dlouho vzpíral moci, který se poučil a který se podřídil, který uznává moc, ale s tisícerými skrytými výhradami, tvář bojovníka, který pochopil, ale nevzdal se. Malíř Fabullus literatuře nerozumí, nechce o ní nic vědět, nenávidí ji, je roztrpčen, že Řím dá tolik na spisovatele a tak málo na umělce. Ale malíř Fabullus se v tvářích vyzná. Vidí, jak Josef poslouchá Titovu řeč, a ví, že tenhle člověk, souložník jeho dcery, lump, pes, odejde nyní odtud a bude provázet Tita a bude se dívat na zánik svého města a popíše jej. To všecko vidí za tváří tohoto muže. A krátce poté, co Titus skončí, jde Fabullus dozadu k Josefovi, trochu nejistě, ne tak pevně a důstojně jako jindy. Dorion mu hledí vstříc se strachem, co se nyní stane. Ale nestane se nic. Malíř Fabullus řekne Josefovi, a jeho hlas není přitom tak pevný jako obvykle: „Přeji vám štěstí, Flavie Josephe, k té knize o válce, kterou hodláte napsat.“

Nazítří vstoupí Josef v Nikopolidě na dlouhou loď, na které popluje vzhůru po Nilu. Břeh je plný vojáků, beden, kufrů, zavazadel. Bylo sem vpuštěno jen málo civilistů, neboť rozloučení se na rozkaz armádního velení konalo už v Alexandrii. Jen jeden si nedal vymluvit, aby Josefa nedoprovodil až do Nikopolidy, Claudius Reginus. „Mějte oči i srdce dokořán, mladý muži,“ řekl, když Josef vstupoval na loď, „aby z vaší knihy něco bylo. Sto padesát tisíc sestercií, to je neslýchaná záloha.“

Titus dal před vstupem na loď příkaz, aby stanoviště pro ohňové telegramy, která měly Římu oznámit pád Jeruzaléma a která Vespasián zrušil, byla znovu obsazena.

JERUZALÉM

Od 1. nisanu se na judských silnicích objevovali poutníci, kteří táhli k Jeruzalému, aby u oltáře Hospodinova obětovali velikonočního beránka a pojedli slavnostní večeři v posvátném městě. Byla občanská válka, na silnicích bylo plno lupičů a vojáků, ale tihle nepochopitelní lidé si nedali svou velikonoční pouť vzít. Přicházeli, muži od třinácti let nahoru, po jednom i ve velkých skupinách. Většina jich přicházela pěšky, v botách, s poutnickou holí, kolem ramen měch s vodou a schránku z rohoviny s jídlem. Někteří jeli na oslech, na koních, na velbloudech, bohatí lidé na vozech nebo na nosítkách. Nejbohatší měli s sebou ženu a děti.

Přicházeli od Babylónu po veliké, široké královské silnici. Přicházeli od jihu po četných špatných polních cestách. Přicházeli i po třech dobrých vojenských silnicích Římanů. Skřípajíce zuby míjeli sloupy boha Merkura, které byly postaveny podél těchto silnic, skřípajíce zuby platili vysokou silniční i mostní daň. Ale hned se zase přestali mračit a s rozjasněnou tváří putovali dál, jak to předpisoval zákon. Večer si myli nohy, natírali je mastmi, odříkávali požehnání a těšili se na chrám a na svaté město, na požitek z velikonočního beránka, který nesměl mít vadu a musil být jeden rok stár.

Ale za poutníky přicházeli Římané. Čtyři úplné legie v plné zbroji, mimo ně ještě oddíly, které dodali vazalové, celkem na sto tisíc mužů. 23. dubna, 10. nisanu podle židovského kalendáře, vytáhli z Caesareje, 25. se položili táborem v Gabatsaulu, posledním větším místě před Jeruzalémem.

Vojáci pochodující v šestistupech zabírali celou šířku silnice a vytlačili poutníky na polní cesty. Jinak putující neobtěžovali. Brali do zajetí jen ty, kteří měli na sobě buřičskou pásku s nápisem makkabi. Poutníky přebíhal mráz, když viděli, jak se k městu plazí obrovitý had legií. Ten či onen snad i na okamžik zaváhal, ale neobrátili se, ti nepochopitelní lidé jen zrychlili krok. S odvráceným pohledem a plaše pospíchali dál, nakonec už to byl spíše úprk. A když 14. nisanu, den před svátky, v den večeře, dospěli poslední poutníci do města, brány se zavřely; neboť za nimi na výšinách už se objevily římské přední hlídky. Odevždy bylo pokládáno za jeden z deseti zázraků, kterými Jahve vyznamenal svůj lid izraelský, že poutníkům o velikonocích nebyl prostor Jeruzaléma těsný. Letos bylo město, vtěsnané do svých zdí a odříznuté od okolních dědin, které jinak mohly poskytnout přístřeší, lidmi doslova přeplněno. Ale poutníkům tahle stísněnost nevadila. Naplnili obrovské síně a dvorany chrámu, obdivovali se nádheře Jeruzaléma. Přinesli si peníze, tlačili se v bazarech. Přátelsky uhýbali jeden druhému, ochotně si dělali místo, v dobré náladě smlouvali s kramáři, odevzdávali známým dárky. Byl to tento měsíc nisan, ve kterém je Jahve zachránil z rukou Egypťanů. Dívali se na postupující Římany udiveně a zvědavě, ale beze strachu. Cítili pod nohama posvátnou půdu. Byli bezpečni, byli šťastni.

Titus a pánové v jeho doprovodu se na pahorku kochali krásnou vyhlídkou. U jejich nohou leželo v sluneční záři město, rozryté hlubokými stržemi.

Princ, který viděl svůj slavný povstalecký Jeruzalém poprvé, vychutnával cele pohled na krásu města. Vzhlíželo k němu bílé a pyšné na svých příkrých pahorcích. Do daleka, prázdná prostírá se za ním širá krajina, četné holé kopce, cedrové a piniové svahy, údolí s rolemi, olivovými terasami i vinicemi, v daleku se leskne Mrtvé moře; město vpředu je však přeplněno lidmi, sotva dopřává místo hlubokým stržím ulic, každá píď půdy je zastavěna. A jako vchází tichá krajina do hemžícího se města, tak přechází hemžící se město do toho bílého a zlatého tam vzadu, do čtverhranu chrámu, který se přes svou mohutnost tak neskonale jemně a čistě vznáší ve vzduchu. Ano, nejvyšší body Jeruzaléma, tvrz Antonia a střecha chrámu, leží mnohem níže než pozemek, na kterém teď Titus stojí, a přesto se zdá, jako kdyby on a jeho kůň byli přilepeni k zemi, zatímco se město a chrám vznášejí lehce a nedostižně ve vzduchu.

Princ vidí krásu města. Zároveň vidí zrakem vojáka jeho nedostupnost. Na třech stranách rokle. Kolem dokola obrovská zeď. A až bude ztečena tahle, má předměstí druhou zeď a Horní město třetí; a chrám na vysokém, příkrém pahorku a Horní město na svém jsou opět dvě další pevnosti. Pouze na severu, kde teď Titus stojí, svažuje se terén bez hlubších zářezů povlovně k městu a chrámu. Ale tady jsou zdi a tvrze nejpevnější. Nepokořeně, zpupně vzhlíží k němu město. Naplňuje ho stále nespoutanější touha zbořit tyto rozlehlé, vzdorné paláce, ohněm a železem si skrze silné hradby proklestit cestu do lůna nepoddajného města.

Princ trhne lehce, nespokojeně hlavou. Cítí na sobě pohled Tiberia Alexandra. Titus ví, že maršál je předním vojákem své doby, že je nejlepší oporou flaviovského rodu. Chová k tomuto muži obdiv; jeho smělá tvář, jeho pružná chůze mu připomíná Bereníké. Ale cítí se v jeho přítomnosti jako školák, maršálova zdvořilá převaha ho tíží.

Tiberius Alexandr sedí přes svůj věk pevně na svém arabském vraníkovi. Na jeho podlouhlé tváři s ostrým nosem se nepohne ani sval, když se dívá dolů na město. Jaká je tam všude tlačenice. Je to šílenství, jak se ti lidé o poutních slavnostech natlačí do města, jak jsou tam namačkaní jako solené ryby. Byl v Jeruzalémě dlouhá léta guvernérem, zná to. Jak bude možno ty statisíce delší dobu zásobovat potravinami? Myslí si snad vůdcové, pánové Šimon bar Giora a Jan z Gišaly, že se ho brzy zbaví? Chtějí se svými čtyřiadvaceti tisíci muži zahnat jeho sto tisíc? Připomene si své dělostřelectvo, beranidla desáté legie, především Hrubého Julia, ten velkolepý, moderní útočný stroj. Starý zkušený voják shlíží na město téměř soucitným pohledem.

Ještě stále se uvnitř zdí bijí sami mezi sebou, jsou nepolepšitelní. Nenávidí jeden druhého víc než Římany. V nesmyslné občanské válce spálili své ohromné zásoby obilí, Jan postavil proti Šimonovi dělostřelectvo dokonce v sloupových síních chrámu. Lehce, trochu znaveně klouže maršálův zrak po čtverhranu chrámu jako na pozdrav dobře známým místům. Jeho vlastní otec věnoval pro devět vnitřních bran kování, zlato, stříbro a korintský kov, hodnota tohoto daru se

vyrovná příjmům z daní celé jedné provincie. Přesto jeho otec, velmistr alexandrijských Židů, zároveň také připustil, aby se Tiberius Alexandr ještě jako chlapec odřekl židovství. Je za to moudrému otci vděčen. Je to zločinná bláhovost, když se někdo vylučuje z dosahu harmonické, duchaplné řecké kultury.

S lehounkým, posměšným úsměvem se ohlédne na princova tajemníka a tlumočníka, který shlíží na město se zkormoucenou tváří. Tento Josef chce obojí zároveň, chce být Židem i Řekem. To nejde, můj milý. Nemůžete mít Jeruzalém *i* Řím, Izaiáše *i* Epikura. Rozhodněte se laskvě buď pro jedno, nebo pro druhé.

Vedle něho král Agrippa si zachovává svůj obvyklý zdvořilý úsměv na krásné, trochu plné tváři. Byl by zde raději jako poutník než v čele pěti tisíc jezdců. Neviděl město čtyři roky, od té doby, co ho tento pošetilý lid po jeho velké mírové řeči vyhnal. Nyní shlíží tento náruživý stavitel s velikou láskou a hlubokou lítostí na Jeruzalém, jak bělostně a čile šplhá po svých pahorcích. On sám tu hodně stavěl. Když po dokončení stavby chrámu bylo osmnáct tisíc dělníků bez chleba, dal celé město znovu vydláždit. Makabejci teď část těchto stavebních dělníků přiměli k vojenské službě. Jednoho z nich, jistého Faniu, učinili dokonce na posměch aristokratům velekněžem. A jak ty jeho domy zřídili, Herodesův palác i starý palác Makabejský. Je těžké udržet při tomto pohledu srdce i tvář v klidu.

Kolem pracují vojáci. Do mlčení pánů, kteří stojí nehnutě v lehkém větru na výšině, zvoní jejich rýče a sekyry. Sbíjejí si lůžka, srovnávají terén pro potřeby obléhání, zaplňují jámy, odstraňují hrboly. Okolí Jeruzaléma je jediná velká zahrada. Kácejí olivy, ovocné stromy, vinnou révu.

Bourají vily na Olivetské hoře i sklady bratří Chananů. Srovnávají všecko se zemí. Solo adaequare, srovnat se zemi, to je technický výraz. Je to nezbytné, když se začíná obléhání, je to základní pravidlo, je první vštěpováno každému, kdo se učí válečnému umění. Židovský král sedí na koni, má pěkné a nedbalé držení těla, dívá se trochu unaveně, je jako vždycky tichý. Je mu teď dvaačtyřicet let. Vždycky přitakával životu, i když je plný hlouposti a barbarství. Dnes je mu to zatěžko.

Josef je jediný, kdo nedovede ovládnout tvář. Tak shlížel kdysi z Jotapaty, jak legie uzavírají neprodyšný kruh. Ví, že odpor je marný. Jeho mozek náleží těm, s nimiž tu stojí. Ale jeho srdce je u těch druhých, musí se přemáhat, aby snesl lomoz seker, kladiv a rýčů, kterými vojáci pustoší kvetoucí okolí města.

Strašné dunění zahřmí sem od chrámu. Koně se plaší. „Co je to?“ zeptá se princ. „To je magrefa, stotónová trouba,“ vysvětluje Josef. „Je ji slyšet až do Jericha.“ – „Váš bůh Jahve má mohutný hlas,“ praví s uznáním Titus.

Pak konečně přeruší dlouhé, strnulé mlčení. „Co myslíte, pánové?“ A jeho hlas je břeskný, téměř hlaholný, je to spíš povel než otázka. „Kolik času budeme potřebovat? Předpokládám, půjde-li to dobře, tři neděle, půjde-li to špatně, dva měsíce. Buď jak buď, chtěl bych být na svátek říjnového koně zpátky v Římě.“

Až do nynějška bojovali proti sobě jako jeruzalémští diktátoři navzájem tři vojevůdci. Šimon bar Giora ovládal Horní město, Jan z Gišaly Dolní město a vnější část jižního chrámového okrsku, doktor Eleazar ben Šimon vnitřní část tohoto

okrsku, chrámovou budovu a tvrz Antoniu. Když se dnes v předvečer svátku pésach hrnuli poutníci v zástupech vzhůru k chrámu, aby obětovali Hospodinovi beránka, netroufal si Eleazar zakázat jim vstup do vnitřních nádvoří. Ale Jan z Gišaly nařídil svým vojákům, aby se ve značném počtu vmísili mezi poutníky; ti pak uvnitř chrámového okrsku před obrovským oltářem pro zápalné oběti odhodili své poutnické šaty; stáli tu najednou ve zbrani, pobili Eleazarovy důstojníky a samotného Eleazara zajali. Když se Jan z Gišaly takto zmocnil celého chrámového okrsku, navrhl Šimonu bar Giorovi, aby nadále bo jovali proti nepříteli za hradbami společně, a pozval ho, aby s ním v jeho hlavním stanu, v paláci kněžny Grapté, pojedl velikonočního beránka. Šimon to přijal.

Navečer stál tudíž malý, bystrý a spokojený Jan v otevřených vratech domu kněžny Grapté a očekával svého někdejšího nepřítele a nového spolubojovníka. Šimon vystupoval po schodišti domu kolem Janových stráží, které mu vzdávaly poctu. On a jeho průvodci byli ozbrojeni. Jana to na okamžik zamrzelo, on sám byl beze zbraně, ale hned se zas přemohl. Jak to vyžadoval obyčej, uctivě ustoupil tři kroky nazad, hluboce se uklonil a řekl: „Děkuji vám ze srdce, Šimone, že jste přišel."

Vešli dovnitř. Dům zajordánské princezny kněžny Grapté, zařízený kdysi s velikou nádherou, byl nyní zpustošen, proměněn v kasárny. Když Šimon bar Giora řinčivě kráčel holými místnostmi po Janově boku, pozoroval svého průvodce přimhouřenýma hnědýma očima. Tento Jan se na něm dopustil nejhorších činů, dal mu unést ženu, aby si na něm vynutil ústupky, potýkali se spolu zuřivě jako divoká zvířata, nenávidí ho. Přesto obdivuje jeho chytrost. Patrně Hospodin tomuto Janovi nepromine, že dal před oltářem postaveným z neopracovaných balvanů, protože se ho nesmělo dotknout železo, tasit meče, skryté pod poutnickým oděvem; ale bylo to smělé, důmyslné, statečné. Kráčel vedle Jana mrzutě, ale s obdivem.

Beránci byli opékáni přímo na ohni, jak předpisoval zákon, a to celé zvíře, nohy a vnitřnosti byly položeny navrch. Oba muži odříkali modlitby, předepsaná vyprá vění o odchodu z Egypta, pojídali s chutí beránka, přikusovali k němu podle předpisu nekvašený chléb a hořčík, jak bylo uloženo, aby si každý připomněl trpkost údělu v egyptské zemi. Vlastně všechny ty rány, kterými postihl Hospodin Egypt, byly tak trochu k smíchu ve srovnání s ranami, kterými byli postiženi oni sami, a armáda Římanů je dojista strašnější než armáda Egypťanů. Ale to nevadilo. Seděli teď spolu v jedné místnosti a byli jakž takž smířeni. Také víno bylo dobré, bylo to eškolské víno a zahřívalo jejich zdivočelá srdce. Šimon bar Giora se sice tvářil vážně, ale ostatní byli veselí.

Po jídle přisedli k sobě, vypili společně poslední z předepsaných čtyř pohárů vína. Potom poslali oba vůdcové ženy a své lidi pryč a zůstali sami.

„Přenecháte část svých těžkých zbraní mně a mým lidem?" začal po chvíli Šimon bar Giora vážnou rozmluvu nedůvěřivě, spíš rozkazoval, než žádal. Jan ho pozoroval, byli oba vyzáblí, zanedbaného zevnějšku, roztrpčení z četných trampot, strázní a zklamání. „Jak může být někdo tak mladý a přitom tak mrzoutský?" myslil si Jan. Nejsou to ještě ani tři roky, co tento muž zářil jako sám chrám.

„Můžete mít všechny mé těžké kusy," řekl upřímně, přímo něžně. „Nechci obstát proti Šimonu bar Giorovi, chci obstát proti Římanům." – „Děkuji vám," řekl Šimon a v jeho přimhouřených hnědých očích teď zasvitlo trochu jeho bývalé vášnivé důvěřivosti. „To je dnes dobrý velikonoční večer, v němž mi Hospodin naklonil vaše srdce. Uhájíme Jeruzalém a rozdrtíme Římany." Seděl před rozloženým Janem, štíhlý a urostlý, bylo vidět, že je velmi mlád.

Kloubovitá sedlácka ruka Jana z Gišaly si pohrávala s velkým vinným pohárem. Byl prázdný, a víc než čtyři poháry nebylo dovoleno vypít. „Neuhájíme Jeruzalém, můj pane Šimone, můj bratře," řekl. „Nikoli Římané, nýbrž my budeme rozdrceni. Ale je dobré, že existují muži s takovou vírou jako vy." A přátelsky, srdečně se na něho podíval.

„Vím," řekl vášnivě Šimon, „že Hospodin nám dá vítězství. A vy tomu věříte také, Jene. Proč byste se byl jinak pouštěl do této války?" Jan se zamyšleně zadíval na pásku s iniciálami makkabi. „Nechci vás přesvědčovat o tom, můj bratře Šimone," řekl povolně, „proč má víra v Jeruzalémě není tak pevná jako v Galileji." Šimon se ovládl. „Pomlčme o krvi a ohni," řekl, „o tom, co mezi námi bylo. Nebyl jste vinen vy, nebyl jsem vinen ani já. Vinni byli aristokrati a doktoři." – „No ale," Jan do něho důvěrně šťouchl, „těm jste dal co proto. Skákali jako syrští provazolezci, ti páni doktoři v dlouhých hábitech. Starý velekněz Anan, který se ve Velké radě naparoval jako sám rozhněvaný bůh Jahve, tam ležel tenkrát mrtev a bledý a ušpiněný a nebyl na něho pěkný pohled. Ten už vás podruhé z kvádrové síně nevyžene." – „No," řekl Šimon a po jeho rozbrázděné tváři přeběhl teď dokonce drobný usměv, „vy, Jene, jste také nebyl žádný beránek. Jak jste zatočil s posledními aristokratickými synky velekněze a jak jste pak losem určil za velekněze stavebního dělníka Faniu a jak ten hloupý, nemotorný chlapík musil podstoupit všechny ty oblékací obřady a všechny ty nesmysly, to také nebyl zrovna příklad, jak by se mělo učit zbožnosti." Jan se zazubil. „Nesahejte mi na mého velekněze Faniu, bratře Šimone," řekl. „Je trochu těžkopádný, připouštím, ale je to dobrý muž, je to dělník, žádný aristokrat. Patří k nám. A koneckonců ho určil los." – „A nenapomohl jste trochu při losování?" zeptal se Šimon. „Pocházíme z jednoho kraje," zasmál se Jan. „Tvoje Geraza a moje Gišala nejsou daleko od sebe. Pojď, bratře Šimone, můj krajane, dej mi hubičku." Šimon na chvíli zaváhal. Pak rozpřáhl náruč a oba se políbili.

Potom k půlnoci vykonali obchůzku, aby přezkoumali zdi a stráže, často zakopli o spící poutníky; neboť v domech nebylo místo, poutníci leželi všude po ulicích, někdy pod primitivními stany, často jen zahaleni do svých plášťů. Noc byla chladná, vzduch byl zhoustlý pachem lidí, kouře, dřeva, pečeného masa; všude byly stopy občanské války, kolem hradeb stál nepřítel, jeruzalémské ulice nebyly pohodlné lože. Ale poutníci spali dobře. Dnes byla noc ochrany, a jako kdysi Egypťany, tak nyní vrhne Hospodin i Římany s lidmi, koňmi a vozy do moře. Šimon a Jan se snažili tiše našlapovat a všem spícím se obezřetně vyhýbali.

Jako odborníci se zajímali o obranná opatření toho druhého. Setkali se všude s dobrou kázní a pořádkem, zvolání stráží se ozývala, jak náleží.

Blížilo se jitro. Na druhé straně hradeb se ozývaly signály Římanů. Ale pak zazněl od chrámu ohromný rachot, s nímž se otvírala brána k svatyni, a mohutný zvuk trouby magrefy, oznamující začátek bohoslužby, který přehlušil signály Římanů.

Legie budovaly opevnění, od hradeb se na ně střílelo, opětovaly střelbu. Kdykoli zasvištěly těžké střely Římanů, ozvaly se zároveň aramejské výkřiky stráží: „Střely letí," a se smíchem se vojáci kryli.

Šimon a Jan se dívali na počínající boj z věže Psefinu. „Bude to dobrý den, bratře Šimone," řekl Jan.

Střely Římanů byly bílé, svištivé, zdaleka patrné. „Střely letí," ozývalo se volání a vojáci se smáli a vrhali se k zemi. Ale pak začaly pršet jiné střely, které nebyly viditelné, Římané je nabarvili. Smetly skupinu obránců z hradeb, a to už se nikdo nesmál.

11. května se vydal sklář Alexas z domu v Mastičkářské ulici, kde bydlil a provozoval živnost, za svým otcem Nachumem do Nového města. Dnes v noci dopravili Římané přes všechen odpor k hradbám berany, celým Novým městem otřásaly temné nárazy „Hrubého Julia", jejich největšího obléhacího stroje. Teď se Alexasovi jistě podaří přemluvit otce, aby se s lidmi a nejnutnějším majetkem uchýlil z ohroženého Nového města k němu do Horního města.

Nachum ben Nachum seděl se zkříženýma nohama před krámem na polštářích pod velikým skleněným hroznem. Byli zde kupci, smlouvalo se o pozlacené umělecké dílo ze skla, o Zlatý Jeruzalém, ženskou ozdobu hlavy. Stranou, nerušen tímto smlouváním, seděl doktor Nittaj a pobrukoval si, kolébaje trupem, v nekonečném pozpěvování slova učení. Nachum ben Nachum nenaléhal na kupce ani slovíčkem. Nakonec v rozpacích odešli.

Nachum se obrátil k synovi: „Ti se vrátí, tenhle obchod uděláme. Nejdéle do týdne bude kupní smlouva ležet pod pečetí v archívu." Nachumův čtyřhranný vous byl pěstěný, jeho tváře měly svěží barvu jako obvykle, v jeho slovech zněla jistota. Ale Alexas dobře postřehl skrytý strach. I když se otec tvářil, jako by se na jeho každodenním díle nic nezměnilo, musí teď při úderech „Hrubého Julia" uznat i on, že je ohroženo celé Nové město a tím i jeho dům a továrna. Za několik týdnů, či spíše jen dnů, budou Římané tady, kde teď spolu sedí a klidně rozmlouvají. Otec to musí uznat a přestěhovat se k němu. Stačí udělat jen několik kroků směrem ke hradbám, aby bylo vidět, jak pracují stroje Římanů.

Nachum ben Nachum zatím klidně pokračoval ve svých optimistických výkladech. Nebyla by to bývala bláhovost a hřích, kdyby byl uposlechl synova naléhání a uprchl z města ještě před velikonocemi? Taková sezóna jako letos ještě nebyla. Není to požehnání, že se poutníci zatím nedostanou z města? Nezbývá jim nic jiného než potloukat se čely den po krámech a bazarech. Jaké štěstí, že se nedal zmýlit synovými povídačkami.

Alexas nechal otce vymluvit. Potom mu začal tiše a vytrvale domlouvat: „Teď dokonce připouštějí i ve *tvrzi* Fazael, že vnější hradby nebudou schopni udržet. V ulicích kovářů a obchodníků se šatstvem byla už spousta krámů uzavřena. Všichni

se odstěhovali do Horního města. Vezmi rozum do hrsti, uhas pec a přestěhuj se nahoru ke mně.“

Přistoupil k nim hoch Efraim. Rozkřikl se na bratra: „My Nové město udržíme,“ vzplanul. „Měli bychom tě udat ve tvrzi Fazael. Jsi horší než Žlutolící.“ Žlutolící byl prorok, který se ještě i teď posmíval makabejcům a radil k vyjednávání a k podrobení. Alexas se usmál svým zkormouceným úsměvem. „Přál bych si,“ řekl, „abych měl sílu a řečnické schopnosti Žlutolícího.“

Nachum ben Nachum pokývl hlavou a pohladil svého nejmladšího syna po hustých, sytě černých vlasech. Ale zároveň zvažoval v duchu slova svého nejstaršího, toho mudrlanta. Nárazy „Hrubého Julia“ zněly skutečně s děsivou rovnoměrností. Bylo také pravda, že mnozí obyvatelé Nového města se uchýlili do bezpečného Horního města. Nachum to viděl na vlastní oči a skutečnost, že to Mstitelé Izraele, nynější páni města, dovolili, to už něco znamenalo. Neboť Mstitelé Izraele byli velice přísní. Až příliš přísní pro skláře Nachuma ben Nachuma. Ale neříkal to nahlas. Makabejci měli tenké uši a Nachum ben Nachum byl často svědkem toho, jak odváděli jeho známé, vážné občany, kteří se dopustili neuvážlivých výroků, do tvrze Fazael, nebo dokonce ke zdi na popravu.

Nachum se obrátil k doktoru Nittajovi: „Můj syn Alexas radí, abychom se přestěhovali do Horního města. Můj syn Efraim prohlašuje, že se Nové město udrží. Co máme dělat, můj doktore a pane?“ Suchý doktor Nittaj na něho upřel své přivřené, divoké oči. „Celý svět je osidlo a léčka,“ řekl, „jen v chrámu je bezpečí.“

Toho dne se sklář Nachum nerozhodl. Ale nazítří si oblekl svůj starý čtyřcípý pracovní oděv, který neměl už mnoho let na sobě, protože jednal pouze s kupujícími. Nyní tedy vytáhl starý pracovní oděv, oblekl si jej a posadil se k peci. Kolem něho stáli synové a tovaryši. Staromódním způsobem, který jeho syn Alexas z dílny už dávno odstranil, nabral lopatou z pece řídkou hmotu roztaveného beluckého písku, stiskl kus kleštěmi, aby mu dal náležitý tvar, a ručně zformoval krásný kulatý pohár. Pak dal pokyn, aby byla uhašena velká vejčitá pec, která hořela nyní už tolik desítek let. Díval se, jak uhasínala, a pomodlil se výrokem, který byl pronášen, když došla zpráva, že někdo zemřel: „Pochválen buď, Hospodine, soudce spravedlivý.“ Pak se se ženou, syny, pomocníky, otroky, se svými koňmi a osly a s celým svým majetkem odebral do Horního města k domu syna Alexase. „Kdo se vrhá do nebezpečí,“ řekl, „zahyne v něm. Kdo vyčkává příliš dlouho, od toho Hospodin odtáhne svou ruku. Jestliže nám chceš dopřát místa, budeme bydlit v tvém domě do té doby, než Římané odejdou.“ Oči skláře Alexase pozbyly svého zastřeného, zarmouceného výrazu. Po mnoha letech měl poprvé opravdu svěží vzezření, velmi se podobal otci. Uctivě udělal tři kroky nazad, položil si ruku na čelo a řekl s hlubokou úklonou: „Má rozhodnutí se vždy řídí podle toho, jak mi otec radí. Můj chudobný domov bude šťasten, jestliže můj otec do něho vejde.“

Tři dny poté se Římané zmocnili vnějších hradeb. Vyplenili Nové město, zpustošili krámy a dílny výrobců šatů, kovářů, železářů, hrnčířů i továrnu skláře

Nachuma. Srovnali celou čtvrť se zemí, aby mohli dostat náspy a stroje k druhým hradbám.

Sklář Nachum ben Nachum si hladil hustý čtyřhranný černý vous, ve kterém se teď ukázalo několik šedivých vláken, zakroutil hlavou a řekl: „Až Římané odejdou, postavíme větší pec.“ Ale když byl pak sám, zamžily se jeho krásné oči, vypadal velmi ustaraně a velmi se podobal synovi Alexasovi. „Ach a ouvej,“ myslil si. „Nachumova sklárna byla sto let nejlepší v celé Izraeli. Doktoři mi dovolili přistřihnout si vous, který Hospodin učinil tak dlouhým a krásným, aby se nespálil v žhavé hmotě, a doktor Nittaj byl z Nachumovy sklárny živ. A kde je Nachumova sklárna teď? Makabejci jsou možná stateční a bohabojní. Ale Hospodin nemůže požehnat podniknutí, při kterém vezme Nachumova sklárna za své. Mělo se vyjednávat. Můj syn Alexas to vždycky říkal. Ještě by se mělo vyjednávat. Ale nesmím to bohužel říkat nahlas, sice mě odvedou do tvrze Fazael.“

V té době už v městě Jeruzalémě vystoupily ceny potravin velmi vysoko. Přesto Alexas skupoval od jídla všecko, co se dalo sehnat. Jeho otec Nachum vrtěl hlavou. Jeho bratr, hoch Efraim, ho prudce káral pro jeho škarohlídství. Avšak Alexas kupoval dál všechny potraviny, které bylo možno sehnat, část těchto zásob ukryl a zakopal.

30. května dobyli Římané druhých hradeb. Musili toto vítězství zaplatit velkými ztrátami na lidech i na materiálu; Šimon bar Giora hájil hradby houževnatě a obratně. Celý týden musili být Římané ve dne v noci ve zbrani.

Titus dopřál vyčerpaným lidem oddech. Na tuto dobu určil výplatu žoldu, dále přehlídku a slavnostní vyznamenání zasloužilých důstojníků i mužstva.

Od té doby, co opustil Caesareu, odříkal si setkání s Berániké. Neměl ve stanu ani její krásný obraz od malíře Fabulla, protože se obával, že pouhá její přítomnost na obraze by ho mohla odvádět od jeho vojenských úkolů. Nyní dopřál i sobě rozptýlení a osvěžení a požádal ji spěšným poslem, aby ho navštívila.

Ale už když jí vyjel vstříc, uvědomil si, že to provedl spatně. Jen když byl od té ženy vzdálen, uvažoval jasně, měl jistotu, byl dobrý voják. Jakmile byl s ní, jeho myšlenky se rozptylovaly. Její tvář, její vůně, její krok, lehká chraptivost jejího temného hlasu ho přiváděly z rovnováhy.

3. června ráno byl pak přítomen přehlídce s princeznou Berániké po boku. Oddíly nastoupily mimo dostřel, ale na dohled nepřítele. Legionáři pochodovali v šestistupech, v plné zbroji, s obnaženými meči. Jezdci vedli vyparáděné koně za uzdu. Polní znaky se leskly v slunci, zdaleka zářily stříbrem a zlatem. Na jeruzalémských hradbách přihlíželi obležení této podívané. Celé severní hradby, střechy chrámových sloupořadí i chrámové budovy byly obsazeny lidmi, kteří tu seděli na prudkém slunci a dívali se na mohutnost, početnost i slávu svých nepřátel.

Po defilé odevzdával Titus vyznamenání. S těmito praporky, kopími, zlatými a stříbrnými řetězy se velice šetřilo. Ze stotisícové armády, která obléhala město, se dostalo jen na necelých sto mužů. Pozornost budil zejména jeden, subalterní

důstojník setník Pedanus, centurio prvního manipulu první kohorty páté legie, hranatý muž asi padesátiletý, s bezvousým, červeným obličejem, plavovlasý, trochu prošedivělý. Nad jeho vzpurným nosem se širokými nozdrami byly nápadné jeho oči, z nichž jedno bylo zářivé, modré, a druhé nehybné, umělé. Setník Pedanus byl už obdařen nejvyšším vyznamenáním, jakého voják mohl dosáhnout, travným věncem, který propůjčoval nikoli velitel, nýbrž armáda, a to jen těm, kteří svou obezřetností a zmužilostí zachránili z nebezpečí celé vojsko. Setníku Pedanovi uvili věnec z trávy na jedné arménské vysočině, tam, kde pod velením maršála Corbulona vysekal svou lstivostí a chladnokrevností svůj armádní sbor z obklíčení partské přesily. Setník Pedanus byl pro svou drzost, smělou odvahu a drsný a bystrý jazyk miláčkem armády.

Čestný řetěz, který mu teď Titus odevzdal, to nebylo nic světoborného. První centurio páté legie zběžně odříkal předepsanou děkovnou formuli. Pak k tomu připojil vřeštivým, daleko se rozléhajícím hlasem: „Otázku, veliteli. Máte už také vši? Když to tady brzy neskoncujeme, určitě je dostanete. Jestliže chcete udělat setníku Pedanovi laskavost, veliteli, vezměte si svůj řetěz zpátky a dovolte mu, aby hodil první zápalnou pochodeň do té prokleté díry, kde ti smrad laví Židé schovávají svého boha.“ Princ cítil, jak Bereníké napjatě čeká, co odpoví. Řekl trochu nuceně: „Co uděláme s chrámem, o tom rozhodne můj otec, císař, jinak nebude mít nikdo větší radost než já, když vám budu moci propůjčit další vyznamenání.“ Zlobil se, že ho napadla jen tak ubohá odpověď.

Také Josef dostal vyznamenání, destičku, která se nosila na pancíři na prsou. „Přijměte, Flavie Josephe,“ řekl Titus, „dík velitele a armády.“ Se smíšenými pocity hledí Josef na stříbrnou plaketu, kterou mu princ podával. Byla na ní zobrazena Medusina hlava. Titus byl jistě přesvědčen, že ho potěší, když mezi vyznamenanými bude i on, Žid. Ale málo se snažil, aby mu porozuměl, když pro takové vyznamenání zvolil právě Medusinu hlavu, nejen zakázané zobrazení lidské podoby, nýbrž dokonce modloslužebný symbol. Mezi Židy a Římany není žádné dorozuměni možné. Prince, který mu přál, dojista ani nenapadlo, že takováhle destička bude pro Žida nezbytně spíš urážkou než vyznamenáním. Josef byl zkormoucen a stísněn. Ale přemohl se. „Jsem to já,“ odpověděl uctivě podle předpisu, „kdo musí děkovat veliteli a armádě. Pokusím se, abych byl tohoto vyznamenání hoden.“ A destičku přijal. Vznešeně zde stála Bereníké a její smělá tvář se ani nepohnula. Na hradbách přihlíželi Židé, hlava na hlavě, mlčenlivě v prudkém slunci.

Prince zatím zmáhala stále silnější rozmrzelost. Čeho chtěl tou parádou dosáhnout? Bereníké ví stejně dobře jako on, co je to římská armáda. Ukazovat ji takovýmto nadutým způsobem je netaktní, barbarské. Židé tamhle dřepí na hradbách, na střechách, mačkají se tam v tisících, dívají se a mlčí. Kdyby aspoň křičeli, posmívali se. Jejich mlčení znamená nesouhlas ještě hlubší. Také Bereníké nepromluvila za celou přehlídku ani slovo. Tohle židovské mlčení Tita mátlo.

V tomto zmatku a rozmrzelosti dostal nápad. Pokusí se o nové, vážné zprostředkování. Jakožto úvod k takové akci dostává jeho paráda smysl a význam.

Pán takové armády si může dovolit pozvat protivníka k vyjednávání a přitom se to nedá vykládat jako projev slabosti.

Snadné pro něho toto rozhodnutí ovšem není. Jeho otec se stále ještě přidržuje fikce, že tu nejde o válečné tažení, nýbrž o policejní opatření. Jeho, Titův názor je jiný. On a jeho armáda vidí odměnu a cíl svého úsilí v triumfu, který bude uspořádán v Římě jako velkolepá a důstojná podívaná. Ale když tento podnik skončí dohodou, pak nezíská triumf. Nicméně není tu kvůli sobě. Řím dělá politiku s velkou prozíravostí. Nabídne vyjednávání.

Jakmile dospěje k tomuto rozhodnutí, Titus rozjasní tvář. Teď má jeho paráda smysl, smysl má i přítomnost této ženy. Princův pohled i hlas jsou najednou mladistvé, plné sebedůvěry. Má radost ze svých vojáků, má radost z té ženy.

K setkání Římanů s Židy došlo nedaleko věže Psefinu, v dosahu židovských střel. Z náspů svého tábora přihlíželi Římané, z městských hradeb Židé setkání vyslanců. Mluvčím Římanů byl Josef, mluvčím Židů doktor a pán Amram, Josefův přítel z dětství. Židé úzkostlivě dodržovali mezi sebou a Josefem vzdálenost sedmi kroků, tvářili se nepřístupně, když mluvil. Kdykoli promluvili sami, nikdy se neobraceli k němu, nýbrž k jeho oběma římským průvodcům.

Seděli na holé, sluncem vyprahlé zemi. Josef byl beze zbraně. Uchystal se celým svým srdcem k tomu, aby ty v městě přiměl k rozumu. Dávali mu den co den pocítit svou zášť. Často mu byly přinášeny olověné koule a jiné střely, do kterých byl vyryt aramejský nápis: „Zasáhni Josefa“. Jeho otec i bratr leželi v žalářích tvrze Fazael a byli hrozně týráni. Nedbal toho. Vypudil ze srdce všechnu hořkost. Postil se, modlil se, aby Hospodin propůjčil sílu jeho slovům.

Nevydržel na zemi, když začal mluvit. Vyskočil, stál tu na slunci vyzáblý, oči mu z půstu a z touhy, aby je přesvědčil, žhnuly ještě více než jindy. Viděl před sebou nepřístupný, zdivočelý obličej doktora Amrama. Od Jotapaty Josef o Amramovi neslyšel, jen to, že to byl právě on, kdo vystoupil s požadavkem, aby Josef byl proklet. Nebylo to dobré znamení, že Židé mu poslali jako partnera právě tohoto jeho druha ze studií, který ho stejně vášnivě miloval i nenáviděl. Ale návrhy, které Josef přináší, jsou neobyčejně mírné. Rozum si žádá, aby se o nich uvažovalo. Naléhavě, s bystrou, přesvědčivou logikou mluvil Josef k židovským vyslancům. Římané, vykládal, se zavazují, že v celé zemi obnoví dřívější stav. Zaručují život všem civilním osobám v obleženém městě i nezávislost chrámové služby. Jejich jediným požadavkem je, aby se posádka vzdala na milost a nemilost. Josef přemlouval doktora Amrama zpěvavými formulemi teologickoprávnické disputace, která jim byla v době jejich společných studií tak běžná. Dovozoval: „Co ztratíte, jestliže město vydáte? Co získáte, když to neučiníte? Vydejte město, pak bude zachráněno civilní obyvatelstvo, chrám i služba Jehovovi. Ale když bude nutno dobýt města zbraněmi, bude ztraceno vše, armáda, obyvatelstvo i chrám. Řeknete možná, že armáda nemá větší vinu než vy, že vykonávala jen vaši vůli. Možná. Ale což neposíláte také do pouště kozla a nevkládáte na něho viny všech? Pošlete armádu Římanům, ať pykají jen někteří, a ne všichni.“ Vášnivě, naléhavě

přistoupil k doktoru Amramovi. Ale ten před ním okamžitě couvl, aby vzdálenost sedmi kroků zůstala zachována.

Když Josef domluvil, vyložil doktor Amram chladně Římanům podmínky Židů. Byl by mluvil raději aramejsky, ale nechtěl hovořit s Josefem, a tak mluvil latinsky. Žádal pro posádku volný odchod, vzdání pocty jejím velitelům Simonu bar Giorovi a Janu z Gišaly, jakož i záruku, že už nikdy nebude v Jeruzalémě sídlit žádná římská vojenská jednotka. Byly to nesmírně drzé požadavky, které měly zjevně jediný účel: zmařit vyjednávání.

Pomalu, lámanou latinou, maskován formou věcných podmínek vycházel tento provokativně drzý nesmysl z Amramovy zdivočelé tváře. Josef poslouchal sedě na zemi, znaven zármutkem nad svou bezmocností. Z hradeb se sem dívalo mnoho tváří. Jedna zarputilá, fanatická, s šílenýma očima Josefa zvlášť trýznila, ochromovala ho, připadalo mu, že je součástí té hradby, bylo by možno mluvit se stejným výsledkem do zdi. Zdálo se mu přitom, že tu tvář už někdy viděl. Takové byly ony tváře, které k němu s tupým obdivem vzhlížely v Galileji. Ten mladý muž je možná jedním z těch, kteří na něho tenkrát s jásotem volali: „Marin, marin.“

Plukovník Paulinius se ještě pokusil o několik laskavých, rozumných slov. „Nechtějte, abychom se takhle rozešli, pánové,“ žádal. „Předložte nám jiný návrh, takový, o kterém by se dalo jednat.“

Doktor Amram se chvilku šeptem radil se svými dvěma průvodci. Pak řekl opět tou svou topornou latinou, zdvořile, ale velmi hlasitě: „Dobrá, máme jiný protinávrh. Vydejte nám lidi, které považujeme za viníky, a my přijmeme vaše podmínky.“ – „Kteří to jsou lidé?“ otázal se nedůvěřivě plukovník Paulinius. „Je to,“ odpověděl doktor Amram, „muž Agrippa, bývalý židovský král, žena Beréniké, bývalá judská princezna, a muž Flavius Josephus, bývalý kněz první řady.“ – „Škoda,“ řekl plukovník Paulinius a římští pánové se obrátili k odchodu.

V té chvíli zazněl z městských hradeb ostrý výkřik: „Zasáhni Josefa!“ a zároveň s výkřikem přiletěl šíp. Josef ještě viděl, jak byl střelec na hradbách stržen nazpět. Pak ztratil vědomí. Byl to onen mladý muž s tupou, fanatickou tváří, který vystřelil. Šíp zasáhl jen Josefovo rameno. Bylo to spíše rozčilení než rána sama, co ho srazilo k zemi.

Žalostný výsledek vyjednávání prince Tita nesmírně rozhořčil. Tím je vinna ona žena, že udělal tento neobratný krok. Vzala mu jeho jasný rozum, pokřivila jeho přímou cestu. Musí tu věc s Beréniké dovést do konce.

Jaká byla její podmínka? Jestliže bude v době, kdy Římané vtáhnou do Jeruzaléma, ještě stát thekojský háj, ať mi pak Titus dá udělat ze dřeva mých pinií svatební lože. Její podmínka je splněna. Není pochyby o tom, že se Jeruzaléma zmocní. Uložil setníku Valensovi, thekojskému veliteli, aby porazil v háji tři pinie. Dnes večer může být lůžko hotovo. Bude dnes večeřet s Beréniké o samotě. Nebude už dále čekat. Poslal lidi, aby postel přinesli.

Ukázalo se, že postel není. Thekojský piniový háj už nestál, princův rozkaz nemohl být splněn. Titus běsnil. Což nedal jasný příkaz, aby háj byl ušetřen? Ano, setník Valens dostal tento rozkaz, ale když pak bylo málo dřeva pro zemní chodby

a náspy, dal maršál Tiberius Alexandr opačný rozkaz. Setník Valens váhal, ověřoval si příkaz. Mohl se odvolat na maršálovo písemné potvrzení, aby dal pokácet háj v rozporu s prvním příkazem.

Když to princ uslyšel, jeho tvář se strašlivě změnila. Jasný, tvrdý obličej vojáka se změnil v tvář nesmyslně zuřícího chlapce. Předvolal si Tiberia Alexandra, kňučel, prskal, čím bezuzdněji si počínal princ, tím chladnější byl maršál. Zdvořile vysvětlil, že rozhodnutí příslušných úřadů, podepsané i princem, nařizuje pod přísnými tresty získat dřevo všude, kde je možno je sehnat. Potřeby války jsou přednější než osobní potřeby jednotlivce. Při všech válečných taženích, která až dosud vedl, to vždycky tak dodržoval a nepřipouštěl výjimky. Princ nevěděl, co odpovědět. Ten člověk měl pravdu a přitom mu byl protivný, Titus byl protivný sám sobě. Silná bolest mu od spánků prudce sevřela celou hlavu. Zatmělo se mu v očích. Miluje Beréniké. Musí s tou věcí dospět do konce. Skoncuje to.

Beréniké procházela jeruzalémským táborem, krásná a klidná jako vždycky. Ale za jejím klidem se skrývalo vzrušení. Počítala dny, které strávila v Caesareji bez Tita. Nechce si to připustit, ale chyběl jí. Od té doby, co převzal velení nad armádou, není to už dobromyslný jinoch s chlapeckým obličejem, je to muž, je to velitel, posedlý svým posláním. Namlouvala si, že je s ním tady jen kvůli Jeruzalému, ale ví, že je to lež.

S radostí se vydala na cestu, když ji nyní Titus pozval do tábora. Ale když uviděla okolí Jeruzaléma, svého Jeruzaléma, její radost byla rázem tatam. Nádherný kraj byl vyhlodán až na dřeň jako od kobylek, ovocné háje, olivy, vinná réva, bohatá skladiště na Olivetské hoře, všecko zmizelo, všecko bylo úděsně holé, prázdné a rozdupané. Když Beréniké při přehlídce stála na tribuně vedle římského velitele, zdálo se jí, jako by desetitisíce hleděly z hradeb a střech chrámu jen na ni, jako by ji obviňovaly.

Měla za sebou divoký život, nebyla sentimentální, byla zvyklá na zápach táborů i vojáků. Ale pobyt zde před Jeruzalémem jí připadal těžší, než se nadála. Dobře uspořádané bohatství tábora a bída města, zalykajícího se spoustou lidí, princova vojácká čilost, zdvořilá příkrost Tiberia Alexandra a holé, popleněné okolí Jeruzaléma, to všecko ji trýznilo. Chtěla to skoncovat stejně jako princ. Již několikrát se jí chtělo zeptat: „Co je s thekojským hájem? Stojí ještě thekojský háj?“ Ale nevěděla, máli si přát, aby to tak bylo či nebylo.

Byla unavená a podrážděná, když toho večera přišla k Titovi. On byl zamračený, rozpálený a zarputilý. Ona byla zasmušilá a prázdná, opustila ji síla i vůle, bránila se chabě. Surově se jí zmocnil, jeho oči, jeho ruce i on sám, vše bylo hrubé a surové.

Když se jí zmocnil, ležela Beréniké jako rozbitá, s vyschlými ústy, se zkalenýma a vytřeštěnýma očima, s roztrhanými šaty. Cítila se stará a zkormoucená. Princ na ni upřeně hleděl se sevřenými rty a tvářil se jako zlé, bezmocné dítě. Teď tedy dosáhl svého. Stálo to za to? Nestálo to za to. Nebyl to požitek, bylo to všechno jiné než požitek. Přál si, aby to byl neučinil. Hněval se sám na sebe a ji nenáviděl. „A jestli si opravdu myslíš,“ řekl zlostně, „že thekojský

háj stojí nebo že je tato postel udělána ze dřeva thekojských stromů, tak jsi na omylu. Potřebujeme dřevo na jiné věci. Tvůj vlastní strýc dal rozkaz k pokácení háje.“

Bereníké pomalu vstala, nepodívala se na něho, nic mu nevyčítala. Byl muž, voják, v podstatě hodný hoch. Vinen byl tento tábor, vinna byla válka. Všichni v této válce pustnou, stávají se z nich zvířata a barbaři. Všechny možné ohavnosti byly páchány uvnitř i vně hradeb, byli hanobeni lidé, země, Jahve i chrám. To všecko je štvanice na zvěř jako o velkých svátcích v aréně, ani se nepozná, kdo je zvíře a kdo člověk. Nyní se jí tedy tento muž Titus zmocnil bez jejího souhlasu, podvedl ji a potom se jí vysmál, přestože ji miluje. To je tábor, to je válka. Je to tahle špinavá, páchnoucí mužská kloaka a jí se stalo po právu; proč sem chodila.

Žalostně, těžce se uchystala k odchodu, narovnala údy, přitáhla si šat, oprášila jej, oprášila ze sebe špínu tohoto tábora. Šla. Neměla pro Tita jediné slovo výčitky, ale ani pozdrav. Její krok byl i teď přes únavu a pokoření krokem Berénikě.

Titus se za ní díval vytřeštěnýma očima, malátný, vyčerpaný. Chtěl tu ženu vypudit ze své krve. Nechtěl si kvůli ženě pokazit svoje polní tažení, své poslání. Chtěl se jí zbýt, potom dobýt Jeruzaléma a pak se rozhodnout, bude-li chtít začít s tou ženou nanovo. Byl to pěkný plán, ale bohužel selhal. Ukázalo se, že se nic u této ženy nepořídí násilím. Naprosto ji nevypudil ze své krve. Nebylo to nic platné, že se jí zmocnil, mohl se právě tak zmocnit kterékoli jiné. Je mu cizejší než kdy předtím. Soustředěně uvažuje, namáhá paměť, nic o ní neví. Nezná její pach, její umdlívání, její rozplývání, její rozkoš, její mdlobu. Zůstala před ním uzamčena na šest zámků a zahalena sedmi závoji. Tihle Židé jsou pekelně chytří. Mají pro soulož hluboký, posměšný výraz, neříkají: splynout, neříkají: smísit se, spojit se. Říkají: muž poznává ženu. Ne, on tu proklatou Berénikě nepoznal. A nepozná ji nikdy, pokud se mu ona sama nevzdá.

Bereníké zatím běžela uličkami tábora. Nenašla svá nosítka, běžela dál. Došla do svého stanu. Udílela spěšné, úzkostlivé rozkazy. Opustila tábor, uprchla do Caesareje. Opustila Caesareu, uprchla do Zajordánska, k bratrovi.

18. června svolal Titus válečnou radu. Útoky Římanů na třetí hradbu byly neúspěšné. S nezměrným úsilím vybudovali proti této hradbě a tvrzi Antonii čtyři náspy, aby uvedli v činnost pancéřové věže, těžké zbraně i beranidla. Ale Židé vyhloubili proti těmto přístrojům podzemní štoly, smolou a asfaltem zapálili kůly, které je podpíraly, a ty strhly za sebou i náspy a těžké válečné stroje Římanů. Zařízení vybudovaná s takovým úsilím a nebezpečím byla zničena.

Nálada ve válečné radě byla nervózní a roztrpčená. Mladší pánové žádali generální útok všemi prostředky. To byla přímá, strmá cesta k triumfu, který tanul všem na mysli. Starší důstojníci odporovali. Bez pancéřových věží a beranidel útočit na pevnost, opatřenou všemi prostředky a hájenou pětadvaceti tisíci zoufalými vojáky, to není žádný špás, a i kdyby to dobře dopadlo, stálo by to nesmírné oběti. Ne, jakkoli to bude zdlouhavé, nezbývá nic jiného než vybudovat nové náspy a valy.

Nastalo sklíčené mlčení. Princ naslouchal zamračeně a pozorně a neříkal nic. Pak požádal maršála, aby řekl svůj názor. „Jestliže se zdá," začal Tiberius Alexandr, „že doba do generálního útoku nám bude připadat příliš dlouhá, proč bychom ji neměli udělat dlouhou i našim protivníkům?" Napjatě a nechápavě hleděli pánové na jeho tenká ústa. „Máme spolehlivé zprávy," pokračoval svým tichým, zdvořilým hlasem, „a vidíme to i na vlastní oči, jak velkého spojence máme v rostoucím hladu obležených. Navrhuji, Výsosti a pánové, abychom se o tohoto spojence opřeli více než dosud. Navrhuji, abychom postavili kolem města blokádní zeď, aby se ani myš nedostala dovnitř ani ven.

To by byla jedna věc. Další je tato: Až dosud jsme každodenně hrdě vyhlašovali počet těch, kteří k nám přes opatření obležených přebíhají. Velmi dobře jsme se k tomuto panstvu chovali. Domnívám se, že to dělá větší čest našemu srdci než rozumu. Nechápu, proč bychom měli jeruzalémské pány zbavovat starosti o obživu tak značné části obyvatelstva. Je možno na nás požadovat, abychom zkoumali, zda ti, co k nám teď přecházejí, jsou skutečně civilisté, nebo zda stáli proti nám ve zbrani? Navrhuji, Výsosti a pánové, nakládat napříště s těmito přeběhlíky bez výjimky jako s dopadenými buřiči a použít veškerého dřeva, bez něhož bude možno se obejít, na kříže pro tyto chycené buřiče. Doufám, že to přiměje ty tam za hradbami k tomu, aby napříště za hradbami hezky zůstali. Značná část obležených sedí již u prázdných stolů. Doufám, že záhy budou před prázdnými stoly sedět všichni včetně obležených vojsk." Maršál mluvil tiše, velmi korektně. „Čím tvrdší budeme v těchto týdnech, tím humánnější můžeme být v budoucnu. Navrhuji, Výsosti a pánové, dát setníku Lukiánovi, veliteli popravčích jednotek, pokyn, aby se při popravách buřičů nepostupovalo příliš ohleduplně."

Maršál mluvil bez důrazu, jako kdyby se bavil u oběda, Ale při jeho řeči bylo ticho jako v hrobě. Princ byl voják. Přesto hleděl překvapen na Žida, který tak lehkým tónem navrhoval proti Židům tak tvrdá opatření. Nikdo v radě neměl proti návrhům Tiberia Alexandra námitky. Bylo rozhodnuto postavit blokádní zeď a přeběhlíky napříště věšet na kříž.

Z tvrze Fazael se dívali velitelé Šimon bar Giora a Jan z Gišaly, jak blokádní zeď roste do výšky. Jan odhadl její délku na sedm kilometrů a zkušeným zrakem ukázal Šimonovi na třináct bodů, kde budou zřejmě postaveny věže. „Trochu ničemný prostředek, bratře Šimone, nemyslíte?" zeptal se a poněkud zachmuřeně se ušklíbl. „Od toho starého lišáka bych se toho byl snadno nadál, ale ten mládenec s tou svou okázalou zmužilostí a vojenskou ctností mohl přece jen použít ušlechtilejších prostředků. Tak tedy. Teď to s námi půjde z kopce, anebo jsme už vlastně dole."

Blokádní zeď byla dokončena a silnice i výšiny kolem Jeruzaléma byly lemovány kříži. Popravčí byli vynalézaví ve vyhledávání nových způsobů. Přibíjeli popravované tak, že měli nohy nahoře, nebo je přivazovali na kříž napříč a přitom jim rafinovaně vykloubili údy. Opatření Římanů měla zprvu za následek, že se počet přeběhlíků snížil. Ale potom hlad a teror ve městě rostly. Mnozí poznali, že jsou ztraceni. Co je rozumnější? Zůstat ve městě, mít ustavičně na očích zločiny

makabejců proti bohu a lidem a zemřít hlady? Anebo přeběhnout k Římanům a nechat se od nich pověsit na kříž? Člověk byl ztracen za hradbami, ztracen i mimo ně. Když padne na džbán kámen, běda džbánu.

Padne-li na kámen džbán, běda džbánu. Běda džbánu tak i onak.

Přibývalo těch, kteří dávali přednost umírání na kříži před umíráním v Jeruzalémě. Minul málokterý den, aby nebylo chyceno několik set uprchlíků. Brzo už nebylo na kříže místo, ani nebylo dost křížů na lidská těla.

Sklář Nachum ben Nachum proležel většinu času na střeše domu v Mastičkářské ulici. Ležely tam také Alexasova žena a obě děti, protože na vzduchu byl hlad méně citelný. Také když se stáhly šaty nebo pás velmi těsně kolem těla, hlad poněkud polevil; ale jen nakrátko.

Nachum ben Nachum se hodně spadl, jeho hustý vous už nebyl pěstěný, nebyl už ani tak do čtyřhrana zastřižený a byl prokvetlý hojnými šedinami. Leckdy ho trýznilo ticho v domě, neboť vyčerpaným lidem nebylo do řeči. Tu vycházel Nachum po úzkém mostě, vedoucím z Horního města k chrámu, a navštěvoval svého příbuzného, doktora Nittaje. Byla vylosována osmá kněžská řada, řada Abija, a doktor Nittaj nyní spal a přebýval v chrámu. Jeho vášnivé oči byly teď vyschlé, tradiční pozpěvování vycházelo teď jen těžce z jeho zesláblých rtů. Byl to zázrak, že se tento vyzáblý muž dokázal udržet na nohou, ale udržel se. Ba nebyl dokonce tak skoupý na slovo jako jindy, neměl strach ze svého babylónského přízvuku, byl šťasten. Celý svět je osidlo a klam, jen v chrámu je bezpečí. Také Nachum se cítil povznesen, že přes všechnu okolní bídu chrámová služba pokračuje jako vždycky s tisícerými svými velkolepými obřadnými ceremoniemi, s ranní obětí i s večerní obětí. Celé město hynulo, ale dům i stůl Hospodinův zůstávaly skvěle zaopatřeny jako po staletí.

Z chrámu chodil sklář Nachum často do burzy, do kippy. Ze starého zvyku a navzdory hladu scházelo se tam mnoho občanů. Teď už se tady ovšem neobchodovalo s karavanami, s kořením nebo loďmi vezoucími dřevo, nýbrž s nepatrnými dávkami potravin. S jednou nebo dvěma librami ztuchlé mouky, s hrstí sušených kobylek, s konvičkou rybí omáčky. Na počátku června bylo nutno platit za chléb jako za stejnou váhu skla, potom byl vyvažován mědí a později stříbrem. 23. června se platilo za měřici pšenice, to jest za 8,75 litru, 40 menů a ještě před začátkem července celý talent.

Tento obchod musil ovšem zůstat utajen; neboť vojenští držitelé moci dávno zrekvírovali všechny potraviny pro vojsko. Vojáci prohledávali domy do posledního kouta. Dýkami a šavlemi vyškrábli tak s drsným vtipkováním i poslední ždibec jídla.

Nachum blahořečil synu Alexasovi. Kam by se byli bez něho poděli? Živil v Mastičkářské ulici celý dům a otec dostával největší díl. Nachum nevěděl, kde má Alexas zásoby ukryty, ani to nechtěl vědět. Jednou přišel Alexas domů celý bez sebe, krvácející z těžké rány. Pravděpodobně ho přistihli hlídkující vojáci, když si chtěl v některém svém úkrytu vzít něco ze zásob.

Naplněn až do morku kostí strachem i vztekem, seděl sklář Nachum u lože svého nejstaršího, který tu ležel s šedivou tváří, zesláblý a v bezvědomí. Ach a ouvej, proč neposlechl syna Alexase dříve? Jeho syn Alexas je nejchytřejší z lidí a on, jeho vlastní otec, si netroufal přidat se k němu jen proto, že všude kolem obcházeli donašeči držitelů moci. Ale teď ani on už nebude mít ústa zavřena. Až jeho syn Alexas opět vstane, půjde s ním ke Žlutolícímu. Neboť přes všechen teror vynořovali se ze spleti podzemních chodeb a jeskyň pod Jeruzalémem stále noví proroci, hlásali mír a podrobení a mizeli opět vždycky v podsvětí dřív, než je mohli makabejci dopadnout. Nachum byl přesvědčen, že se jeho syn Alexas zná s vůdcem těchto proroků, s oním neznámým, tajuplným, kterého všichni nazývali jen Žlutolícím.

Byl na makabejce tak rozezlen, že takřka už ani necítil hlad; hlad zahnalo prudké vzrušení. Jeho hněv se obracel především proti synovi Efraimovi. Chlapec Efraim dával sice z bohatší dávky, kterou dostával jako voják, potraviny otci i sourozencům; ale hluboko v nitru se Nachum obával, že to mohl být Efraim, kdo přivedl vojáky Alexasovi na stopu. Z tohoto podezření, bezmocnosti i zlosti div že sklář Nachum nepřišel o rozum.

Alexas se uzdravil. Ale hlad byl stále strašnější, skrovná strava byla ustavičně stejná, léto bylo horké. Umřel Alexasův mladší synáček, dvouletý, a několik dní poté i starší, čtyřletý. Dvouletého bylo ještě možno pochovat. Ale když zemřel čtyřletý, bylo už mrtvol příliš mnoho a sil málo a bylo nutno spokojit se tím, že mrtvoly byly házeny do propastí kolem města. Nachum, jeho synové a snacha donesli mrtvolku k jihovýchodní bráně, aby ji setník Mannaeus bar Lazarus, náčelník pohřební služby, mohl dát shodit do propasti.

Nachum chtěl nad mrtvolkou promluvit, ale protože byl velmi slabý, slova se mu popletla a místo aby hovořil o malém Jannajovi bar Alexasovi, řekl, že setník Mannaeus pohřbil až dosud 47.203 mrtvoly a že za to dostal 47.203 sestercie, za což si může na burze koupit téměř dvě měřice pšenice.

Alexas seděl na zemi a zachovával sedmidenní smutek. Kolébal hlavou, hladil si špinavý vous. Doplatil nemálo na lásku k otci i k bratřím.

Užasl, když se potom zase poprvé ploužil městem. Domníval se, že bída už nemůže být větší, ale přesto vzrostla. Dříve byl Jeruzalém proslulý svou čistotou, teď ležel nad celým městem strašlivý zápach. V každé městské čtvrti se mrtví shromažďovali ve veřejných budovách, a jakmile byla taková budova plná, byla pak uzavřena. Ale ještě hrůznější než zápach bylo veliké ticho v městě jindy tak živém; neboť nyní přešla i ty nejhorlivější chuť mluvit. Zamlklé a páchnoucí, obletované hustými hejny hmyzu, leželo v letním slunci bílé město.

Na střechách i po ulicích se potáceli vyčerpaní lidé s vyprahlýma očima a s otevřenými ústy. Někteří byli chorobně odulí, jiní na kost vyzáblí. Vojáci je nedokázali ani kopanci dostat z místa. Umírajíce hladem leželi kolem, upřeně hleděli na chrám, vznášející se tam vzadu v modrém světle, bílý a zlatý, a čekali na smrt. Alexas uviděl ženu přehrabávající se v odpadcích, hledající spolu se psy něco, co by bylo možno pozřít. Znal tu ženu. Byla to stará Channa, vdova po

veleknězi Ananovi. Kdysi musili před ní prostírat koberce, když šla po ulici; neboť její noha byla příliš vzne šená, než aby mohla vstoupit do prachu cesty.

A pak přišel den, kdy i Alexas, nejchytřejší z lidí, seděl strnule a bezradně. Našel svůj úkryt v podzemí prázdný, jiní objevili zbytek jeho zásob.

Když Nachum s námahou vynutil ze syna tuto žalostnou zprávu, dlouho seděl a přemýšlel. Je záslužné pochovat mrtvého; je poslední zásluhou před Hospodinem pochovat sám sebe, když se o to nepostará nikdo jiný. Nachum ben Nachum se rozhodl, že si tuto poslední zásluhu získá. Když někdo vypadá tak, že nebude žít déle než nanejvýše jeden nebo dva dny, pustí ho vojáci na stráži za bránu. Jeho pustí. Vložil ruku na hlavu syna Alexase, tupě třeštícího oči na umírající ženu, a požehnal mu. Potom vzal rýč, obchodní knihu, klíč od staré sklárny, dále několik myrtových snítek a kadidlo a vlekl se k jižní bráně.

Před jižní branou byla veliká jeskyně s ostatky. Když totiž mrtvola během asi jednoho roku seschla až na kost, byly ostatky sbírány do maličkých kamenných rakví a tyto rakve byly kladeny do stěn jeskyní nad sebe i vedle sebe. Také o kostnici před jižní branou se v době obležení nikdo nestaral a byla zničena, takže vyhlížela málo vznešeně, pouhá hromada rozbitých kamenných desek a kostí. Ale přesto to byl stále ještě židovský hřbitov.

Nachum tedy usedl na žlutavě bílou, sluncem ozářenou zemi hřbitova. Kolem něho leželi další vyhladovělí, hledíce upřeně k chrámu. Občas řekli: „Slyš, Izraeli, jediný a věčný je náš bůh Hospodin.“ Někdy si vzpomněli na vojáky, na ty v chrámu, kteří měli chléb a rybí konzervy, i na ty v římském táboře, kteří měli sádlo a maso, a pak hněv zaplašil hlad na dobu, ach, příliš krátkou.

Nachum byl velmi zemdlen, ale nebyla to zemdlenost nepříjemná. Radoval se ze žhavého slunce. Kdysi, když byl ještě učedníkem, to strašně bolelo, když se spálil o žhavou hmotu. Teď na to byla jeho kůže zvyklá. Bylo od jeho syna Alexase nesprávné, že nahradil ruční práci sklářskou píšťalou. Jeho syn Alexas byl vůbec příliš vypínavý. Protože byl jeho syn Alexas tak povýšený, proto mu také umřely děti a žena a byly mu ukradeny zásoby. Jak stojí psáno v knize Jobově? „Zboží nahltané musí opět vyzvrátit. Obilí z domu jeho odvezeno bude.“ Kdo je teď vlastně Job, on nebo jeho syn Alexas? To je velmi těžké. Má sice s sebou rýč, ale oškrabává snad svou prašivinu? Neoškrabává, je tedy Jobem jeho syn Alexas.

Kdo prokáže čest mrtvému, získá si zásluhu, zvlášť když je tím mrtvým on sám. Ale nejprve se musí podívat do své obchodní knihy, zda poslední záznamy souhlasí; chce si vzít do hrobu knihu s řádným vyúčtováním. Slyšel nedávno vyprávění o jisté Marii bet Ezob. Makabejští vojáci, přivábeni vůní pečeně, vnikli do domu této Marie a také tu našli pečené maso. Bylo z dítěte této Marie a ona chtěla s vojáky uzavřít smlouvu: protože ona dítě porodila, má polovina masa náležet jí, polovinu že přenechá vojákům. Byla to řádná žena. Taková smlouva by měla být ovšem provedena písemně a uložena na radnici. Ale to je nyní těžké. Úředníci tam nikdy nejsou. Řeknou, že mají hlad, a to přece nejde, aby někdo nebyl na místě jen proto, že má hlad. Někteří ovšem hladem zemřeli, je lepší den smrti než den narození, a tak jsou do jisté míry omluveni.

Tady sedí jeho syn Alexas, chytrák nad chytráky, nejchytřejší z lidí, a přes všechnu svou chytrost nemá co jíst. Najednou je mu syna Alexase hrozně líto. Job je samozřejmě on. Alexasův vous je mnohem šedší než jeho, i když Alexas je mladší než on. Ovšem Nachumův vous už teď také není čtyřhranný, a kdyby jej viděla těhotná žena, její dítě by z toho nezkrásnělo.

Přesto je nemilé, že jemu, Nachumu ben Nachumovi, skláři a velkoobchodníkovi, není prokazována patřičná úcta. Že on sám je celým svým pohřebním průvodem, to je těžká zkouška od Hospodina; chápe Joba a najednou je mu jasno: Jobem není jeho syn Alexas, nýbrž on sám. „Neboť rozklad nazývám otcem svým a červy matkou a sestrami.“ A teď pojď, můj rýči, ryj, můj rýči.

S převelikým úsilím, slabě sténaje se zvedl. Je to velmi těžké, na kopání je nutno vidět. Jsou to ty ohyzdné mušky, které mu sedí na obličeji a všechno mu zatemňují. Velmi pomalu se sune jeho pohled po šedožluté zemi, přes kosti, přes zbytky kamenných rakví. Tu docela blízko zahlédne něco třpytivého, opálového; jak zvláštní, že to neviděl už dávno, kus murinského skla. Je pravé? Není-li pravé, musí to být neobyčejně dovedný postup, kterým se takovéhle sklo zhotovuje. Kde si umějí tak dovedně počínat? Kde dělají takové sklo? V Tyru? V Karmanii? Musí se dovědět, kde se dělá tak pěkné sklo a jak se dělá. Jeho syn Alexas to bude vědět. Nač by byl nejchytřejší z lidí? Zeptá se syna Alexase.

Doplazí se tam, zvedne ten kus skla, pečlivě jej uschová v kapse. Je to zřejmě střep z lahvičky na voňavku, kterou dali mrtvému do kamenné rakve. Nachum má to sklo. Není pravé, ale napodobené k nerozeznání, jen odborník to rozezná. Už ani nepomyslí na to, že by ulehl do hrobu, má teď jen jedinou touhu zeptat se syna Alexase na to znamenité sklo. Vstane, opravdu, zdvihne se, vysune pravou nohu, levou, šourá se, klopýtá trochu přes kosti a kameny, ale jde. Přijde zpět ke bráně, je vzdálena takových osm minut cesty, a hle, jemu stačí krátká doba, jen necelá hodina, a je u brány. Židovské hlídky jsou zrovna v dobré náladě, otevrou výpadni branku, zeptají se: „Našel jsi něco k snědku, mrtvý? To se s námi musíš rozdělit.“ Hrdě jim ukáže střípek skla. Dají se do smíchu, pustí ho a on jde nazpět do Mastičkářské ulice, do domu syna Alexase.

Římané vyhnali k městu čtyři nové náspy. Vojáci, kteří nebyli nasazeni zde, obstarávali předepsanou službu v táboře, cvičili, nečinně okouněli, dívali se na tiché, bílé, páchnoucí město a čekali.

Aby zahnali únavnou nudu, pořádali důstojníci hony na divokou zvěř, která se shromažďovala kolem města, přilákána mrtvolným pachem. Ukázala se tu zvěř opravdu zajímavá, jakou nebylo v této krajině vidět již mnoho pokolení. Z Libanonu sem sestoupili vlci, z Jordánska přišli lvi, z Gileadu a Basanu pardáli. Lišky tloustly, aniž musily vynakládat příliš mnoho lstivosti; dařilo se dobře i hyenám a vyjícím smečkám šakalů. Na křížích, lemujících všechny cesty, posedávala spousta havranů, na výšinách číhali supi.

Lučištníci se občas bavili tím, že si brali na mušku vyhladovělé Židy vysedávající na pohřebištích. Jiní římští vojáci chodili buď sami nebo ve větších skupinách k hradbám, mimo dostřel, ale na dohled. Ukazovali vojákům na zdi

hojnost svých dávek, cpali se, mlaskali, volali: „Hep, hep, Hierosolyma est perdita.“

Uplynulo již sedm neděl od začátku obléhání. Židé slavili své letnice, žalostné letnice, a nic se nezměnilo. Minul celý měsíc, červenec, a nic se nezměnilo. Židé podnikali proti novým náspům výpady, ale bez výsledku. Přesto cuchalo toto tažení nervy římských legionářů víc než mnohé jiné, daleko nebezpečnější a tvrdší. Obléhajících se zmocňovala tváří v tvář tichému a páchnoucímu městu bezmocná zuřivost. Kdyby se Židům podařilo zničit ony čtyři nové náspy, pak už by nebylo možno postavit nová obléhací zařízení; byli s dřívím na dně. Pak by nezbylo nic jiného než čekat, až ti tam uvnitř zajdou hladem. Vztekle se vojáci dívali na chrám, který stál nahoře na pahorku stále stejný, nedotčený, bílý a zlatý. Nenazývali jej chrám, říkali o něm jen s odporem, zlostí a ošklivostí: „tamto“ nebo „ono“. Což budou ležet věčně před touhle strašlivou bílou pevností? Římský tábor pronikalo chmurné, zoufalé očekávání. Žádné jiné město by nebylo tak dlouho vydrželo vnitřní rozbroje, hlad a válku. Což se nikdy nepodaří přimět ty šílence, ty vyhladovělé darebáky k rozumu? S návratem do Říma na svátky říjnového koně to vyhlíželo všelijak. Od generálů legií až po posledního vojáka v trénu spojeneckých oddílů byl každý pln vzteku na boha Jehovu, který bránil vítězství římského válečného umění nad fanatismem židovských barbarů.

Byl jeden z posledních červencových dnů, když Titus pozval Josefa, aby ho doprovodil na obchůzce. Oba mužové, vojevůdce bez odznaků své hodnosti, Josef beze zbraně, kráčeli mlčky velikým tichem. Jednotvárně se ozývalo zvolání stráží, jednotvárně jim odpovídali heslem: „Řím vládne.“ Okolí Jeruzaléma bylo nyní v okruhu dvaceti kilometrů opuštěné a holé; naplnila se slova Písma: „Hněv a zloba Hospodinova se vylila na toto místo, na lidi i dobytek i na stromy v polích a na plody země.“

Došli k propasti, do které městští obyvatelé shazovali mrtvoly. Vystupoval z ní silný zápach, zalykavý, beroucí dech; těla ležela na sobě navršena v hnusném hnilobném rozkladu. Titus se zastavil. Také Josef zůstal poslušně stát. Titus pohlédl úkosem na svého průvodce, jak trpělivě stojí v odporných výparech. Princ dostal právě dnes opětovné důvěrné sdělení, že Josef provádí špionáž, že je v tajném spojení s obleženými. Titus tomu ani za mák nevěřil. Dobře věděl, jak obtížné je Josefovo postavení, že ho Židé stejně jako římští vojáci pokládají za zrádce. Měl toho člověka rád, považoval ho za poctivého přítele. Ale byly chvíle, kdy mu byl stejně cizí a nepochopitelný jako jeho vojákům. U této mrtvolné propasti pátral v Josefově tváři po známkách odporu a zármutku. Ale Josefův obličej byl uzavřený a princ měl pocit chladu a cizoty: jak to může ten Žid snést?

Bylo tomu tak, že Josefa pudila trýznivá touha na místa, kde byly hrůzy obležení zjevné zvlášť odporným způsobem. Byl poslán sem, aby byl zrakem, který vidí všechnu tu hrůzu. Pohybovat se bylo lehké. Stát na místě a musit se dívat, to bylo mnohem těžší, často ho popadla ostrá, sžíravá bolest, že tu stojí vně hradeb, i nesmyslná touha vmísit se mezi ty, kteří jsou ve městě. Ti to mají dobré. Smět bojovat, smět trpět spolu s miliónem ostatních, to bylo dobré.

Dostal neznámou cestou dopis z města, bez udání odesílatele: „Překážíte. Měl byste zmizet.“ Ví, že tento dopis napsal Justus. Opět má pravdu tento Justus, a ne on. Jeho pokusy o dohodu jsou beznadějné, jeho osoba vadí každému dorozumění.

Pro Josefa je to velmi trpké léto, toto léto před hradbami Jeruzaléma. Zacelující se rána na pravé paži není těžká, ale bolí a znemožňuje mu psát. Leckdy se ho Titus žertem zeptá, zda mu nechce diktovat; že je nejlepším stenografem v táboře. Ale je možná dobře, že Josef teď nemůže psát. Nechce umění, výmluvnost, cit. Jeho celé tělo má být zrakem, ničím víc.

Tak stojí s Titem v holé krajině, která byla kdysi jedním z nejkrásnějších míst na světě a jeho domovem. Nyní je pustá a prázdná jako před stvořením. Na poslední hradbě města, která je již otřesena, vidí své krajany, zpustlé, zdivočelé, vědomé si toho, že musí zahynout; nenávidí ho víc než kohokoli jiného. Vypsali na jeho hlavu cenu, obrovskou, nejvyšší, jakou znají, celou měřici pšenice. Josef zde stojí mlčky, s pohledem upřeným před sebe. Za ním, před ním i vedle něho jsou kříže, na kterých visí lidé jeho kmene, u jeho nohou je propast, kde lidé jeho kmene hnijí, ovzduší i celá ta holá krajina jsou plné zvěře čekající na sousto.

Titus otevře ústa. Mluví tiše, ale v té pustotě znějí jeho slova hlasitě: „Zdá se ti to kruté, Josefe, že tě nutím, abys byl zde?“ Josef odpoví ještě tišeji než princ, zvolna, odvažuje každé slovo: „Byla to má vůle, princi Tite.“

Titus mu položí ruku na rameno: „Držíš se dobře, milý Josefe. Mohu ti splnit nějaké přání?“ Josef odpověděl, a přitom stále ještě nevzhlédl, stejným, odměřeným hlasem: „Nechte stát chrám, princi Tite.“ – „Je to má vůle stejně jako tvoje,“ řekl Titus. „Přál bych si, aby sis vyprosil něco pro sebe.“

Konečně se Josef na prince podíval. Viděl, že jeho tvář je zvědavá, zpytavá, ale i laskavá. „Dejte mi,“ řekl zvolna, opatrně, „až město padne, z kořisti –“ Zmlkl. „Co ti mám dát, můj Židе?“ zeptal se Titus. „Dejte mi,“ požádal Josef, „sedm svitků Písma a sedm lidí.“

Oba stáli v holé krajině velicí a osamělí. Titus se usmál: „Dostaneš sedmdesát svitků, Josefe, a sedmdesát lidí.“

Kněží řady, která vykonávala službu, se každodenně shromažďovali v kvádrové síni, aby losovali, kdo provede jednotlivé úkony obětování. Ráno 5. srpna, 17. tamusu podle židovského kalendáře, přišli do tohoto shromáždění velitelé armády Šimon bar Giora a Jan z Gišaly, oba ve zbrani, a s nimi tajemník Amram s četnými ozbrojenci. Vedoucí chrámové služby, řídící losování, se otázal s křečovitou snahou zachovat klid: „Co chcete?“ – „Dnes nemusíte losovat, můj doktore a pane,“ řekl Jan z Gišaly. „Nebudete to musit dělat ani v budoucnu. Můžete jít domů, pánové, všichni, kněží, leviti i laikové. Chrámová služba skončila.“

Kněží byli zděšeni. Jejich tváře byly zvadlé hladem, bílé jako jejich roucha, byli velmi zesláblí. Mnohé z nich držela na nohou, podobně jako doktora Nittaje, pouze pocta, že konají chrámovou službu. Byli příliš slabí, než aby křičeli; byl to spíše kupodivu slabý chrapot a sténání, co se ozvalo po Janových slovech.

„Kolik obětních beránků je ještě ve skladišti?“ otázal se příkře Šimon bar Giora. „Šest,“ odpověděl s nucenou pevností vedoucí chrámové služby. „Mýlíte se,

můj doktore a pane," opravil ho mírně tajemník Amram, a zdvořilý, zlomyslný úsměv mu odhalil zuby. „Je jich devět."

„Vydejte těch devět beránků," řekl téměř přívětivě Jan z Gišaly. „V tomto městě už dávno jediný Hospodin jí maso. Není správné beránky spalovat. Jahve měl už na svém oltáři dost sladké vůně. Ti, co za svatyni bojují, musí také ze svatyně žít. Vydejte těch devět beránků, doktoři a páni."

Vedoucí chrámové služby těžce polkl, hledal odpověď. Ale než mohl promluvit, vystoupil z řady doktor Nittaj. Upíral suché, vášnivé oči ohnivě na Jana z Gišaly. „Všude je osidlo a léčka," horlil hrčivě svým tvrdým babylónským přízvukem, „jen v chrámu je bezpečí. Chcete nyní své léčky nastražit i v chrámu? Bude to vaše záhuba." – „To se ukáže, můj doktore a pane," odpověděl mírně Jan z Gišaly. „Snad jste si všiml, že tvrz Antonia padla. Vojna se přiblížila k samému chrámu. Chrám není již Hospodinovým příbytkem, je Hospodinovou pevností." Ale doktor Nittaj hrčivě hřímal dál. „Chcete oloupit Hospodinův oltář? Kdo uzme Hospodinovi jeho chléb a maso, ten uzme oporu celé Izraeli." – „Mlčte," obořil se na něho zasmušile Šimon. „Chrámová služba skončila." Ale tajemník Amram přistoupil k doktoru Nittajovi, položil mu ruku na rameno a řekl smířlivě, usmívaje se žlutými zuby: „Uklidněte se, pane kolego. Jak je psáno v Jeremiášovi? ‚Praví Hospodin: Hoďte oběti zápalné k obětem pokrmu a zhltejte je; neboť nic jsem vašim otcům nepřikázal, když jsem je vyvedl z Egypta, ani oběti zápalné, ani oběti pokrmu.'"

Šedivé oči Jana z Gišaly bloudily dokola řadami vyděšených mužů. Viděl pomatenou, tvrdou tvář doktora Nittaje. Řekl smířlivě, zdvořile: „Chcete-li dále vykonávat službu, pánové, zpívat, hrát na své nástroje, odříkávat požehnání, nikdo vám nebude bránit. Ale zabavujeme všechen chléb, víno, olej a maso, co tu máte."

Přišel velekněz Fanias, zpraven o tom, co se děje. Když ho los Jana z Gišaly povolal do nejvyššího úřadu města i chrámu, přijal tento tupý, neohrabaný muž boží sudbu všecek sklíčen. Byl si vědom své prostoty, ničemu se nenaučil, nezná tajné učení, neumí dokonce vyložit ani nejprostší místa svatého Písma, naučil se jen dělat maltu, tahat kameny a rovnat je na sebe. Nyní jej oděl Hospodin v tento svatý ornát, jehož osm částí očišťuje od osmi nejtěžších hříchů. I když je v něm tak málo rozumu a učenosti, je v něm svatost. Ale tuto svatost je těžko unést. Teď zde tedy vojáci přikazují, aby chrámová služba skončila. To nejde. Ale co si má počít? Všichni se na něho dívají a čekají, že něco řekne. Och, kdyby se byl oblekl do svého ornátu, jistě by mu Hospodin vnukl pravá slova. Teď si připadá holý, stojí tu bezmocně. Konečně otevře ústa. „S těmi devíti beránky," osloví Jana z Gišaly, „své vojsko nenasytíte. A my budeme moci vykonávat svatou službu další čtyři dny." Kněží vidí, že to, co řekl velekněz Fanias, je zbožný a spravedlivý lidový rozum a vedoucí chrámové služby mu okamžitě přispěchá na pomoc. „Jestliže tito mužové ještě žijí," řekne a ukáže na kněze kolem sebe, „drží je naživu jen vůle, aby sloužili Hospodinu podle Písma."

Ale Šimon bar Giora řekl pouze: „Brány chrámu byly dosti dlouho svědky toho, jak jste si cpali břicho z Hospodinových obětí." A jeho ozbrojenci vnikli do

skladiště ovcí. Sebrali ovce. Vnikli do skladiště vína, sebrali víno a olej. Vnikli do posvátného prostoru. Nikdy za tu dobu, co stál chrám, nevnikla sem noha nekněze. Nyní našlapovali vojáci těžkopádně, rozpačitě se šklebíce, chladnou, přísnou, ztemnělou síní. Stál tu sedmiramenný svícen, kaditelnice, stůl s dvanácti chleby zlatými a chleby moučnými. Nikdo se nestaral o zlato, ale Šimon ukázal na vonící pšeniční chleby a přikázal: „Berte!"; mluvil zvlášť drsně, aby zakryl svou nejistotu. Vojáci přistoupili obezřetně, ostýchaví ke stolu s chleby. Pak se rychlými pohyby chlebů zmocnili. Nesli je neobratně, jako kdyby chleby byly malé děti, s nimiž je nutno opatrně zacházet.

Velekněz Fanias za vojáky nemotorně přešlapoval, nešťastný, chorý z rozpaků, co teď dělat. Bojácně hleděl k oponě nejsvětější svatyně, příbytku Hospodinova, do něhož směl vejít jen on v Den smíření. Ale Šimon a Jan se opony nedotkli, obrátili se. Z velekněze Faniny spadla nesmírná tíha.

Vojáci si oddechli, když opustili zakázané prostory. Byli živi, nesjel na ně blesk z nebes. Nesli chleby. Byly to vybraně bílé chleby, ale nic víc než chleby; dotkli se jich, a přece se nikomu nic nestalo.

Téhož dne pozvali Šimon a Jan pány ze svého štábu a tajemníka Amrama na večeři. Všichni už týdny nejedli maso a nyní dychtivě nadechovali vůni pečeně. Bylo zde také hodně ušlechtilého vína, vína eškolského, a na stole leželo hojně chleba, nejen k jídlu, nýbrž i k tomu, smáli se muži, aby jím nabírali z talíře maso. Vykoupali se, natřeli se chrámovým olejem, dali si ostříhat a učesat vlasy a vousy. Udiveně se dívali jeden na druhého, jak se z divochů proměnili v náramně elegantní pány.

„Pohodlně si lehněte a jezte," zval Jan z Gišaly. „Je to zřejmě naposled, co to můžeme udělat, a zasloužili jsme si to." Vojáci jim umyli ruce, Šimon bar Giora odříkal požehnání a lámal chléb; byla to bohatá hostina a dali i vojákům.

Oba velitelé byli v dobré, příjemné náladě. Vzpomínali na svůj domov Galileu. „Vzpomínám na rohovníkové stromy tvého města Gerazy, bratře Šimone," řekl Jan. „Je to krásné město." – „Vzpomínám na fíky a olivy tvého města Gišaly, bratře Jene," řekl Šimon. „Ty jsi přišel do Jeruzaléma ze severu, já z jihu. Měli jsme se spojit, když jsme přišli." – „Ano," usmál se Jan, „byli jsme blázni. Byli jsme jako kohouti. Čeledín je nese za nohy na dvůr, aby je zabil, oni visí a houpají se, ale nepřestanou se svými zobáky klovat."

„Dej mi ten kus hrudí, co máš na talíři, bratře Jene," řekl Šimon, „a dovol, abych já dal tobě kýtu. Je tučnější a šťavnatější. Mám tě rád a velmi se ti obdivuji, bratře Jene." –• „Děkuji ti, bratře Šimone," řekl Jan. „Nikdy jsem nevěděl, jaký jsi krásný a statný muž. Vidím to teprve nyní, když se blíží smrt."

Vyměnili si maso, vyměnili si víno. Jan zazpíval píseň oslavující Šimona, jak spálil stroje a těžké kusy Římanů, a Šimon zazpíval píseň velebící Jana, jak za první zdí tvrze Antonie postavil druhou. „Kdybychom měli tolik štěstí jako zmužilosti," usmál se Jan, „Římané by tady už dávno nebyli." Zpívali pijácké a necudné písně i písně o kráse galilejské země. Vzpomínali na města Sepforidu a Tiberiadu a na město Magdalu s osmdesáti tkalcovskými dílnami, které Římané

zničili. „Kolem Magdaly je jezero do daleka rudé krví,“ zpívali, „kolem Magdaly je pobřeží plné mrtvol.“ Napsali svá jména na pásky s iniciálami makkabi a pásky si vyměnili.

Zvenčí sem zaznívaly v pravidelném sledu tupé nárazy na základní hradby. Byl to Hrubý Julius, proslulé beranidlo desáté legie. „Nevšímejte si ho,“ smáli se důstojníci, „zítra ho spálíme.“ Leželi, jedli, žertovali, pili. Byla to dobrá hostina a byla poslední.

Noc míjela. Byli najednou zamyšlenější, velikou síň obestřelo divoké, zarmoucené veselí. Připomněli si mrtvé. „Nemáme čočku ani vejce,“ řekl Jan z Gišaly, „ale vypijeme deset smutečních pohárů a převrátíme polštáře.“ – „Mrtvých je velice mnoho,“ řekl Šimon bar Giora, „a na jejich počest by se slušela lepší hostina. Vzpomínám na mrtvé důstojníky.“ Bylo sedmaosmdesát důstojníků, kteří se vyučili římskému vojenskému umění, a dvaasedmdesát z nich padlo. „Požehnána buď jejich památka,“ a napili se. „Vzpomínám na velekněze Anana,“ řekl Jan z Gišaly. „Bylo dobré, co udělal pro hradby.“ – „Byl to padouch,“ řekl prudce Šimon bar Giora, „musili jsme ho zabít.“ – „Musili jsme ho zabít,“ uznal Jan smířlivě, „ale byl to dobrý muž. Požehnána buď jeho památka.“ A připili mu.

„Vzpomínám na jiného mrtvého,“ řekl zarputile tajemník Amram. „Byl to můj přítel z mládí a pes. Studoval se mnou v jedné místnosti taje učení. Jeho jméno je Josef ben Matouš. Nebudiž pokoj jeho památce.“

Dostal nápad, od kterého si sliboval zvlášť velkou zábavu. Pouhým mrknutím se domluvil se Šimonem a Janem; dali přivést z vězení tvrze Fazael doktora a pána Matouše, Josefova otce.

Starý, vychrtlý pán si odseděl v zápachu temných sklepení dlouhé, strašlivé dny; byl hrozně vyčerpán, ale vzchopil se. Měl z těch divokých vojáků strach. Zabili tolik lidí, byl to zázrak, že ho nechali naživu, je nutné mluvit jejich jazykem. Třesoucí ruku přiblížil k čelu, pozdravil. „Co si přejete, pánové,“ zakoktal, „od starého, bezbranného muže?“ A mžoural do světla a proti své vůli nadechoval vůni jídel. „Nevypadá to dobře, doktore a pane Matouši,“ řekl Jan. „Kde jsme teď my, budou brzy Římané. Co uděláme s vámi, starý pane, na tom jsme se ještě nedohodli. Zdali vás necháme Římanům, nebo zda vás zabijeme.“ Stařec, tu stál schýlen, němý a třásl se.

„Slyšte,“ řekl tajemník Amram, „jak je vám snad známo, město je bez potravin. Nemáme maso, jsme na holičkách. Co zde vidíte, to jsou kosti devíti posledních beránků pro Hospodinův zápalný oltář. Snědli jsme je. Nedívejte se tak poděšeně. Chutnalo nám. Vidíte na stěně menetekel? Já ne. Na počátku našeho pozdvižení stál váš pan syn po našem boku. Potom vzal do zaječích. Je třeba, abyste nakonec stál po našem boku vy. Jsme dobře vychovaní lidé. Zveme vás k účasti na našem posledním obědě. Je tady ještě spousta kostí, jak vidíte. Můžete si vzít i chléb, kterým jsme nabírali maso z talířů.“

„Váš pan syn je špinavec,“ řekl Jan z Gišaly a v jeho bystrých šedivých očích zasršel hněv, „vyvrhel. Dal jste světu kus lejna, doktore a pane Matouši, kněže

první řady. Kosti a chléb patří spíše našim vojákům než vám. Ale dostojíme slovu našeho doktora Amrama, zveme vás.“

Šimon bar Giora nebyl tak zdvořilý. Hrozebně pohlédl na starce svýma temnýma, přivřenýma očima a rozkřikl se na něho: „Jíst!“

Stařec se silně třásl. Byl nesmírně hrdý na vzestup svého syna. On sám si nikdy netroufal drát se dopředu. Chápal, ach, dobře chápal, proč Josef přešel později k Římanům. Ale tihle lidé to nepochopili, nenávidí jeho syna na smrt. Teď má tedy jíst. Má to být možná zkouška, a když teď bude jíst, budou oni jásat a vysmívat se mu a zabijí ho, protože se snaží zachovat si zbytek života takovým hříchem. Po plísni a zápachu temného vězení téměř zešílel hladem a vyčerpáním. Viděl ty kosti, byly to šťavnaté kosti, plné morku, z jednoletých vybraných zvířat, určitě bude možno celé ty kosti rozkousat a sníst. K tomu chléb, tak nádherně vonící, který nadto byl nasáklý šťávou a omáčkou z masa. Stařec si poručil nejít, ale nohy ho neposlouchaly. Táhlo ho to vpřed, šel proti své vůli. Chtivě hmátl do kostí špinavýma rukama. Zahryzl se, polykal, šťáva mu stékala do rozcuchaných bílých vousů. Neodříkal požehnání, to by bylo dvojnásobné rouhání. Věděl, že to je maso z Hospodinova oltáře a chléb z jeho stolu a že to, co dělá je desateronásobný smrtelný hřích. On i jeho potomci budou navždy zbaveni spásy. Ale přisedl na zem, kosti v obou rukou, a jeho staré, zkažené zuby hryzly kosti, prokousávaly je, žvýkal, drtil sousta, byl šťasten.

Ostatní se na něho dívali. „Hleďte,“ řekl doktor Amram, „jak prožírá spásu své duše.“ – „To jsou lidé, kteří nás zavedli až sem,“ řekl Šimon. „To jsou lidé, pro které umíráme, bratře Šimone,“ řekl Jan. Pak už neřekli ani slovo. Mlčky se dívali, jak doktor a pán Matouš dřepí v záři pochodní na podlaze a žere.

Den poté, 6. srpna, vzbudil doktor Nittaj kněze osmé řady, řady Abija, kteří byli pro tento den vylosováni. Doktor Nittaj převzal řízení chrámové služby místo bezradného vedoucího a kněží ho poslouchali. Šli za ním do dvorany a doktor Nittaj řekl: „Pojďte a losujte, kdo zabije, kdo bude stříkat krev, kdo donese na oltář díly oběti, kdo mouku a kdo víno.“ Losovali. Pak řekl doktor Nittaj: „Vyjdi ty, jenž jsi určen, a dívej se, až přijde čas k zabití.“ Když čas natolik pokročil, zvolal ten, jenž vyhlížel: „Rozednívá se. Na východě svítá.“ – „Svítá až k Hebronu?“ otázal se doktor Nittaj a ten, jenž vyhlížel, odpověděl: „Ano.“ Poté poručil doktor Nittaj: „Jděte a přineste beránka ze skladiště.“ A ti, kteří byli vylosováni, odešli do skladiště beránků. Nedbali na to, že tam žádný beránek není, přinesli neexistujícího beránka a napojili jej podle předpisu ze zlatého poháru.

Ti, které určil los, odebrali se zatím se dvěma obrovskými klíči ke svatostánku a otevřeli velkou bránu. V okamžiku, kdy uslyšel mohutný zvuk otvírající se brány, zabil ten, kdo k tomu byl určen, v jiné místnosti neexistující oběť. Pak přinesli neexistující zvíře na mramorový stůl, stáhli je a rozčtvrtili podle předpisu a devět jich odneslo jednotlivé díly k rampě oltáře. Potom losovali, kdo přenese rozčtvrcenou oběť z rampy na oltář. Přišli zřízenci nižších služeb a kněze k tomu určené převlekli znovu. Pak zapálili obětní oheň a nasypali do něho zlatými lžičkami ze zlaté mísy kadidlo. A vzali velikou troubu se sto tóny a dali všem sto

tónům zaznít zároveň. Kdykoli zazněl tento mohutný hlas, který v Jeruzalémě přehlušil jakýkoli lomoz, věděli všichni, že teď se přináší oběť, a vrhali se na zem.

Vylosovanému bylo podáno víno. Doktor Nittaj vystoupil na jeden roh oltáře a s šátkem v ruce čekal. Určení kněží hodili díly oběti do ohně. Jakmile se kněz naklonil, aby vylil víno, dal doktor Nittaj znamení, zamával šátkem. A zatímco stoupal vzhůru sloup kouře, zazpívali levité na stupních svatostánku žalm a kněží na rampě oltáře žehnali kořícímu se lidu.

Takto obětovali tohoto 6. srpna vylosovaní kněží osmé řady, řady Abija, se vší okázalostí a přesně dodržujíce; všech mnoho set předpisů. Vyčerpaní lidé, připravení na to, že dnes či zítra zemrou, neviděli, že skladiště beránků i oltář Páně jsou prázdné. Byla v nich víra doktora Nittaje. Tato víra způsobila, že beránka viděli. Obětovali jej, a tato oběť byla smyslem a vrcholem jejich života. Jen proto vdechovali s takovou námahou vzduch do plic a zase jej vydechovali, jen to je dosud dělilo od smrti.

Když se Titus dověděl, že Židé snědli svému bohu poslední beránky, velmi se nad tím zarazil. Jsou to podivíni, šílenci, bohové je ranili slepotou. Proč ti nepochopitelní oloupili Hospodinův oltář, když neměli jiné ochrany kromě Hospodina?

Ale teď byli obležení v koncích. Bylo to velké pokušení spustit nyní útok na vyčerpané město. Armáda si ho po dlouhém, únavném obléhání přála. Byla to také nejkratší a nejbezpečnější cesta k triumfu. Titův otec už neměl příčiny nadále předstírat, že jde o policejní opatření. Sedí v Římě dost pevně, i když nedokončil tažení sám. Jestliže teď Titus dobude města útokem, nemůže mu Řím odepřít triumf.

Princ měl špatnou noc, plnou nejistoty. Triumf je dobrá věc. Ale nepřísahal Beréniké i sobě samotnému, že nevylije svou zlost proti povstalcům na chrámu? S násilím nezískal u Beréniké dobré zkušenosti. Jestliže „tamto“ ušetří, bude-li čekat, až se mu „tamto“ vzdá, nenapraví pak, čeho se na té ženě dopustil?

Pověřil Josefa, aby se poznovu, naposledy pokusil vyjednávat. Zmocnil ho k nabídce přesahující daleko všechny dosavadní ústupky.

Josefovi srdce bláhově poskočilo. Hluboce se před Titem uklonil, po židovském způsobu, s rukou u čela. Byl to veliký dar, který Říman dával; předkládala jej silná ruka, která vskutku neměla zapotřebí něco dávat, neboť bylo v její moci svou vůli prosadit. Josef musí ty ve městě přimět, aby to uznali. Nyní se navzdory všemu ukázal smysl toho, že on je zde před Jeruzalémem s Římany, a ne uvnitř hradeb jako Justus.

Ve stanovenou hodinu se odebral k hradbám, sám, v prostém oděvu, beze zbraně, bez kněžských odznaků. Tak stál mezi obléhajícími a obleženými, malý na holé zemi před ohromnou hradbou, a hradba před ním byla poseta bojovníky. Bylo vedro, zápach, skličující ticho, takže slyšel jen pulsování své krve. V zádech cítil chladný, posměšný pohled Tiberia Alexandra, před sebou viděl nenávistné oči Simona bar Giory, divoké oči druha z mládí Amrama, pohrdavé oči Janovy. Slunce pálilo, a jeho tělo bylo celé jako z ledu.

Začal mluvit. Zprvu mu zněla jeho vlastní slova dutě a cize, ale pak se dostal do proudu a mluvil prostě, horoucně a upřímně jako dosud nikdy. Římané, zněla jeho nabídka, vezmou sice vojáky do zajetí, jestliže se vzdají, ale nikoho nepotrestají na hrdle. Římané, zněla jeho nabídka, poskytnou ještě dnes pro chrám obětní zvířata s podmínkou, že bude také přijata a obětována žertva od císaře, lidu a římského senátu jako dříve.

Ti na zdi hleděli na Josefa, když přicházel, zamračeně a se smutkem. Teď i mnozí z makabejců pohlédli dychtivě na Šimona a Jana. To byla skutečně velkorysá, šlechetná nabídka a v duchu doufali, že ji velitelé přijmou.

Ale ti na to ani nepomyslili. Když se vzdají, jaký pak budou mít život? Nejdřív je povedou v triumfu a pak je pošlou jako otroky do nějakých dolů. A i když je Římané propustí, budou pak moci žít dál mezi Židy po tom, co se stalo? Když jejich boj tak špatně skončil, budou mezi Židy až do smrti psanci. A nebyly to jen tyto úvahy; byly zde příčiny hlubší. Zašli příliš daleko a zavinili, že kraj byl nyní srovnán se zemí a že chrám byl hřbitovem a krvavou pevností, snědli Hospodinovy beránky; proto chtěli nyní vytrvat až do konce.

Dříve, než se dověděli, co jim Římané nabídnou, připravili si odpověď. Neodplivli si tedy, když Josef skončil svou řeč, nesetřásli si prach z oděvů a obuvi, také je ani nenapadlo nachystat si dlouhou odpověď plnou hněvu a pohrdání. Ne, otevřeli jen malou výpadni branku vedle brány a z ní vyběhl vřískající a chrochtající vepř. Ano, odehnali Římanům několik prasat a jedno teď vypustili na Josefa.

Josef zbledl. Vepř k němu přiběhl, chrochtal a funěl a ti na zdi se mu smáli. A potom zvolali sborově a latinsky, což nebylo pro vyčerpané muže nijak snadné a musili to dlouho cvičit: „Narostla ti předkožka, Flavie Josephe?“ Smáli se a Římané si nemohli pomoci a smáli se také. Ti ďábelští Židé uchystali opravdu zpropadeně dobrý žert. A Josef stál sám mezi oběma tábory s prasetem, obrácen tváří ke zhanobenému, zbraněmi jen se ježícímu chrámu a Židé i Římané se smáli z plna hrdla.

V těchto okamžicích, které se zdály trvat léta, odpykal si Josef všechnu pýchu svého života. „Váš doktor je lump,“ řekl kdysi kdosi se žlutou tváří; v Meronu naseli trávu na cestu, po které přešel; druzí před ním udržovali odstup sedmi kroků jako před malomocným; za zvuku trub byla nad ním vyřčena klatba; v Alexandrii byl v poutech zbičován. Ale co bylo to všecko ve srovnání s těmito okamžiky? Přišel s čistým srdcem, chtěl zachránit město, muže, ženy, děti i dům Hospodinův. Ale oni na něho poslali vepře. Dobře věděl, že teď musí odejít, ale váhal. Hradba ho k sobě poutala. Musil vynaložit mnoho vůle, aby mohl odejít. Kladl nohu za nohu, ustupoval s pohledem upřeným na zeď. Zachvátil ho veliký chlad, všechno z něho opadalo, bolest i pýcha. Nenáležel k Římanům ani k Židům, země byla pustá a prázdná jako před stvořením, byl sám, kolem něho byl jen posměch a chechtot.

Titus se nesmál, že Židé vypustili na Josefa vepře. Vlastně, myslil si, mohu být spokojen. Přemohl jsem se. Chtěl jsem napravit, co tito šílenci způsobili svému bohu; nyní jsem na tom s Jehovou lépe než moji nepřátelé. Ale tato odvaha dlouho

neobstála. Díval se na „tamto“, na to bílé a zlaté. Děsivě se ho náhle zmocnila touha rozšlapat rušivé, matoucí „tamto“. Oni sami to zhanobili, on sám to zničí docela, „tamto“, posměšné, vznešené, zpropadeně ryzí. V hlavě mu bzučí, jak to slyšel od svých vojáků, do taktu, ostře, divoce: „Hep, hep,“ a při každém hep praskne jedna lebka a zřítí se kus domu.

Hned nato se ulekl. Nechtěl si tohle všecko myslit. Ne, není naprosto jeho úmyslem pustit se do sváru s Jehovou. To přenechá pánům za hradbami.

Zmocnil se ho temný zármutek, divoká touha po Židovce. Stál v bezmocném hněvu před fanatismem Židů, před jejich zaslepeností. Bereníké je jednou z nich, nepochopitelná jako oni, nikdy ji nebude doopravdy mít.

Šel za Josefem. Ten ležel na lůžku k smrti vyčerpán, pokryt studeným potem, přestože byl dusný letní den. Chtěl vstát. „Lež, lež,“ žádal Titus, „ale mluv se mnou. Snad mě hněv vůči těm lidem zaslepuje. Vysvětli mi, můj Žide, co chtějí? Svého cíle už dosáhnout nemohou: Proč tedy chtějí raději zemřít než žít? Mohou zachránit dům, za který bojují: Proč chtějí, aby byl spálen? Chápeš to, můj Žide?“ – „Chápu to,“ řekl Josef nesmírně znaven a jeho tvář měla týž zkourmoucený výraz jako tváře těch tam na hradbách. „Jsi naším nepřítelem, můj Žide?“ zeptal se Titus velmi jemně. „Ne, můj princi,“ řekl Josef. „Náležíš k těm tam za hradbami?“ zeptal se Titus. Josef se uzavřel a trapně mlčel. „Náležíš k těm tam za hradbami?“ opakoval naléhavěji Titus. „Ano, můj princi,“ řekl Josef. Titus se na něho podíval bez nenávisti, ale nikdy si ti dva nebyli tak cizí. Titus odcházel, stále upíraje pohled na Žida, v chmurném zadumání.

V tichém, krásném domově v Tiberiadě, na výšině nad jezerem, se Bereníké pokusila, vylíčit bratrovi, co se událo v táboře. Agrippa se na nic neptal, když se Bereníké objevila celá rozrušená a rozechvělá. Teď mu sama vypověděla všecko tím upřímněji. Pohrdá Titem pro jeho surovost? Ne. To je právě zlé, že není schopna vzbudit v sobě nenávist k jeho barbarství. Skrze onu posupnou, zarputilou chlapeckou podobu, kterou jí posledně ukázal, viděla silnou, cílevědomou tvář vojáka. Nic nepomáhalo, že se před bratrem i sama před sebou posmívala jeho strohému pedantství, jeho pošetilému stenografování. V smrdutém táboře, v rozdupané pustině kolem Jeruzaléma byl Titus mužem, skutečným mužem.

Agrippa dobře porozuměl sestřiným klopotným výkladům. Což tato trudná válka nepocuchala stejně nervy i jemu? Poskytl Římanům příslušný počet vojáků, ale pak se okamžitě vrátil do svého zajordánského království a o událostech v táboře chtěl slyšet co nejméně. Protivil se mu krásný palác v Tiberiadě, obrazy, knihy, sochy. „Pro tebe je to snazší, sestro,“ řekl s lehkým, truchlivým úsměvem na krásné, trochu příliš masité tváři. „Přimkni své srdce k Judeji, k zemi i k jejímu duchu, a spi se svým Římanem; tvůj problém je vyřešen. Miluj ho, Nikión, svého Tita. Závidím mu, ale nesmím tě před ním zrazovat. Ale co zbývá mně, Nikión? Chápu obojí, Židy i Římany. Ale jak se k nim mám postavit? Kdybych mohl být takový jako ti v Jeruzalémě, kdybych mohl být takový jako Římané. Vidím fanatismus jedněch, barbarství druhých, ale nevím, jak z toho, nemohu se rozhodnout.“

Bereníké poslouchala v tichu Tiberiady s napětím všechny zprávy o jeruzalémském táboře. Zprvu stále ještě viděla před sebou pustinu, v níž se proměnilo kvetoucí okolí města, v nose měla stále ještě zápach tábora, v uších vytí zvěře, čekající na mršinu. Znenáhla se však z této vzpomínky vytrácela ošklivost a šílenství války začalo ženu vzrušovat. Válka, to je krev a oheň, veliké divadlo, válka vydává líbeznou vůni, válka, to jsou divoce uchvácené mužské tváře, dychtící po rychlé, oblažující smrti. Stále mocněji toužila uprostřed zadumané krásy Tiberiady po velikém, patetickém ruchu tábora. Proč ten muž mlčí? Proč jí nepíše? Nelíbilo se mu její tělo? Všechen hněv i stud se obracel proti ní samé, ne proti němu.

Když přišla zpráva, že nastala situace, kdy bude rozhodnuto o osudu chrámu, že o tom jednala císařova kabinetní rada, už to déle nevydržela. Teď měla dostatečný důvod vrátit se do tábora.

Princ měl pocit velkého triumfu, když Bereníké ohlásila svůj příchod. Od té doby, co od něho utekla, prožil dva těžké měsíce, ve kterých musil s rozechvělými nervy v dusném, páchnoucím létě nečinně čekat na pád města. Snažil se zahlušit svůj neklid usilovnou prací, posunul frontu kupředu, přenesl bojiště až k chrámu a tam, kde stála tvrz Antonia, stojí nyní jeho trojdílný stan, pracovna, ložnice a jídelna. Neodříká si již Berenič in obraz. Stojí v jeho pracovně s onou zneklidňující životností, jakou se vyznačuje vše, co vytvořil Fabullus. Často se dívá do zlatohnědých, šikmých očí té ženy. Jak jen mohl přijít na ten šílený nápad, zmocnit se jí jako nějaké španělské nevěstky? Je to cizí žena, ano, velmi vznešená a cizí žena. Prahne po ní jako první den.

Vyhledal své záznamy, její výroky, které si zapsal, srov nával je, zvažoval. Stál dlouho před obrazem zamyšleně, zmítán pochybnostmi. Přemohl se, nepodnikl nic, čekal.

A teď přišla sama. Vyjel jí vstříc daleko za tábor. Bereníké se chovala klidně, nic mu nevyčítala, byla jako děvčátko. Neděsila ji chmurná krajina kolem Jeruzaléma, spousta ukřižovaných, draví ptáci, zdivočelé, nebezpečné pohledy vojáků, tato Ge Hinnom, krajina mrtvých. Neboť tímto Hádem šel pevným krokem princ, muž, a to, že šla po jeho boku, ji naplňovalo velikým klidem.

Leželi spolu u večeře. Vyprávěl jí o svých chlapcích, o vojácích. Židé působí zpropadené potíže. Jsou fanatičtí, zbě silí, jako poranění divocí kanci. Riskují život pro pytel pšenice. Vymýšlejí stále nové kruté úskoky. Tak například zaplnili střechu spojovací chodby mezi tvrzí Antonia a chrámovým okrskem pryskyřicí, vyschlým dřívím a smolou, vylákali tam Římany a upekli je jako ryby. Ale ani s jeho chlapci nejsou žerty. Princ to vše vyprávěl, jako kdyby nešlo o prohru nebo výhru, nýbrž o dobrý sport. On sám se nešetří; když jde do tuhého, skočí doprostřed vřavy. Byl dvakrát zraněn, probodli pod ním koně, jeho důstojníci mu ustavičně domlouvají, aby jako vojevůdce přenechal prostý boj prostým vojákům.

Titus vyprávěl se zaujetím, v dobrém rozmaru, nevšímaje si příliš toho, zda ho Bereníké poslouchá. Najednou postřehl, jak se na něho dívá. To nebyly oči obrazu. Jak na něho upřeně hleděly, jak se zastřely, to mu nebylo u žen neznámé. Ještě

hovořil, když jemným pohybem, který bral a byl zároveň něžný, sevřel Berénike oběma pažemi. Přivinula se k němu, nedořekl ani započatou větu, uprostřed slova padli na lůžko a spojili se.

Berénike ležela pak tiše se zavřenýma očima a usmívala se. Titus tiskl k jejím ňadrům svou širokou selskou hlavu, která teď vypadala svěže a mladistvě, zabořil ji do jejího těla. „Vím," řekl a tlumil svůj drsný, velitelský hlas, „vím, že jsi nepřišla kvůli mně. Ale nech mě věřit, že ano. Sladká, nádherná, královská, milovaná! Přišla jsi pravděpodobně kvůli svému chrámu. Buď požehnán tvůj chrám, že jsi přišla. Byl jsem pevně rozhodnut, že zůstane nedotčen, Sladká, a kdybych měl obětovat o deset tisíc mužů víc, zůstane stát. Je to tvůj chrám. Je to rámec tvé spanilosti a deset tisíc mužů není vysoká cena. Také dům tvých matek znovu vybuduji. Budeš stoupat po schodišti, Nikión, tím krokem, který mě naplňuje blahem, a za tebou bude stát chrám."

Berénike ležela se zavřenýma očima a usmívala se. Vpíjela jeho slova. Řekla docela tiše: „Muži, dítě, janik, janiki. Přišla jsem kvůli tobě, janiki."

21. srpna, 1. abu podle židovského kalendáře, začal Hrubý Julius bušit do vnější zdi chrámového okrsku. Bušil nepřetržitě šest dní, byly nasazeny další stroje, 27. srpna pracovaly všechny stroje současně. Bez úspěchu. Zkoušeli to přímými výpady, byly postaveny žebříky, nastoupily na ně dvě kohorty v želvím útvaru. Židé žebříky hustě osazené ozbrojenci shora převrhli. Několik legionářů, mezi nimi jeden nesoucí válečnou korouhev, se dostalo až na zeď, ale tam byli skoleni a Židé se zmocnili válečné korouhve.

Titus dal u bran založit oheň. Vnější kolonády, uklidňoval sebe i Berénike, to ještě není chrám. Založili tedy u bran oheň, a stříbro, které se všude tavilo, otevřelo plamenům cestu k dřevěnému trámoví. Požár zuřil celý den a následující noc. Tak byly zničeny severní a západní sloupové síně chrámového okrsku a Římané stáli bezprostředně před vysokou chrámovou budovou.

28. srpna, 8. abu podle židovského kalendáře, zatímco římské hasicí oddíly pracovaly, aby v sutinách, popelu a mezi doutnajícím a zříceným trámovím proklestily cestu až k samé chrámové budově, svolal Titus válečnou radu. Mělo se rozhodnout, jak proti chrámové budově postupovat.

Válečné rady se zúčastnil maršál Tiberius Alexandr, dále velící generálové čtyř legií, Cerealis z páté, Lepidus z desáté, Liternus z dvanácté, Phrygius z patnácté a judský guvernér Marcus Antonius Julianus. Jako sekretáře přibral Titus Josefa.

Titus dal nejprve přečíst císařův list. Berénike byla dobře zpravena, že císař dal svolat kabinetní radu, aby vyslechl názory svých pánů o dalším osudu chrámu. Někteří ministři byli toho mínění, že tuto buřičskou baštu, toto středisko a symbol vzpurné židovské nacionalistické pýchy, je nutno srovnat se zemí. Jen tak bude možno jednou provždy vzít Židům jejich shromaždiště. Jiní zastávali názor, že válka se vede proti lidem, nikoli proti neživým věcem a že kulturní prestiž Říma žádá, aby tato nádherná stavba byla ušetřena. Císař sám, končil dopis, dospěl k takovému závěru, že vojevůdci doporučuje, aby stavbu pokud možno zachoval.

Vážně, pozorně vyslechli pánové dopis. Věděli, že jde o triumf. Bude-li chrám vzat útokem, bude to slavný závěr polního tažení, nikdo pak nebude moci bájit o trestné výpravě a senát bude musit souhlasit s triumfem. Vábivá byla představa lesku a opojení triumfálního dne, vrcholný zážitek pro všechny, kteří půjdou v průvodu jako vítězové. Ale o tom se nesmělo mluvit, o zájmech armády se tady nedalo mluvit zrovna tak jako v císařově korunní radě.

Dovedli si dobře představit, jak tato korunní rada probíhala. Tlustý Junius Thrax zřejmě vystoupil s několika uklidňujícími slovy ve prospěch zachování chrámu; také otylý Claudius Reginus řekl jistě několik neurčitých, smířlivých slov. Tím ostřeji dojista obhajoval ministr Talassus požadavek zničení chrámu. Nakonec z toho vzešel tento kompromis, tohle „pokud možno“, tento list, který přesunuje zodpovědnost za všecko, co se stane i co se nestane, na armádu. Ale armáda chce svůj triumf, nálada vojáků, kteří zběsile touží po tom, aby „tamto“, „tu věc“ rozdupali svými botami, tato nálada se přenesla i na mnohé velitele. Hep, hep, zmítalo teď i jimi. „Stavbu pokud možno zachovat“, to se v Římě lehko řekne. Kde to „možno“ začíná a kde končí?

První promluvil maršál Tiberius Alexandr. Ví, že ostatní chtějí římský triumf; on chce rozumné podrobení země.

Mluvil stručně a korektně jako vždy. Zachování stavby bude stát oběti. Ale deset tisíc vojáků lze nahradit, chrám je však jedinečný a nenahraditelný. Se sto tisíci muži proti nějakým patnácti tisícům za hradbami je nutno se vypořádat. Stavbu je možno ušetřit.

Proti tomu se postavil generál Phrygius z patnácté legie, podporován souhlasnými výkřiky generála Literna. Dojista je možné zachovat chrám říši a světu, bude-li obětováno takových deset tisíc římských legionářů. Ale nevěří, že by císař, který má vojáky rád, posunoval tak daleko hranice možností. Ničemný způsob, jakým Židé vedou válku, zavinil, že mnoho tisíc vojáků už bídně zahynulo, že byli umučeni, usmaženi. Nelze obětovat další tisíce. Vojáci prahnou po tom, aby „tamto“ bylo spáleno, aby si tam přišli na peníze. Bude-li jim odepřena tato spravedlivá pomsta, vznikne v armádě oprávněné rozladění.

Generál Liternus hlučně souhlasil a Tiberius Alexandr se jako vždy korektně usmíval. Tenhle Phrygius, to byl typický důstojník, jaké on nenáviděl, tvrdohlavý, nadutý. Takový generál jako tenhle nikdy nepochopí význam stavby, kterou vytvořil génius staletí. Takový ji na cestě za triumfem svými vojenskými botami klidně rozdupe a neuhne ani o píď.

Ale zatím již mluvil Marcus Antonius Julianus, guvernér judské provincie. Byl to úředník, staral se jen o svůj rezort, o budoucí správu provincie. Nechtěl přebírat další zodpovědnost. Dovozoval, že nepochybuje o potlačení povstání, i když armáda chrám ušetří. Ale že to je řešení jen nakrátko, nikoli natrvalo. Nikdo že neobdivuje uměleckou hodnotu stavby upřímněji než on. Ale Židé udělali z chrámu pevnost a pevností chrám zůstane i po potlačení povstání. Kdy však až dosud nechal Řím v podrobených zemích stát pevnosti povstalců? Chrám je nutno zbořit, nechceme-li, aby Židé hned po částečném odchodu vojsk připravovali nové

vzbouření. Bude-li budova ušetřena, nebude to tento nepokojný, pyšný národ považovat za důkaz mírnosti, nýbrž slabosti. On jako guvernér Judeje a jako člověk zodpovědný Římu za klid a pořádek v této vzpurné provincii musí naléhavě požadovat, aby chrám byl srovnán se zemí. Není možné jej ušetřit.

Titus si to všecko vyposlechl; někdy si některé výroky poněkud mechanicky stenografoval. Dobře chápal přání vojáků i přání svých generálů. Což sám neprahne po triumfu?

Ale tento Jahve je nebezpečný protivník. Již ta houževnatost, s jakou ho zdejší lid hájí, dokazuje, že to přes všechnu směšnost není malý bůh, kterým by bylo možno pohrdat. „Pokud možno.“ Neslyšně si vzdychne. Přál by si, aby Vespasiánův dopis byl jasnější.

Zatím řekli svůj názor všichni pánové. Ukázalo se, že tři hlasy jsou pro zachování chrámu, tři pro zničení. S napětím čekali všichni na princovo rozhodnutí. Ani Tiberius Alexandr, který se tak ovládal, nedokázal potlačit v tváři lehké, nervózní chvění.

Josef škrabal vzrušeně pisátkem na stolní desku. Bystře sledoval každé slovo, které bylo proneseno, špatně zapisoval, ale měl spolehlivou paměť. Důvody, které vojáci uváděli, nebyly špatné. A stál za nimi ještě lepší: touha po římském triumfu. Titus jemu, Berениké i sobě samému slíbil, že chrám ušetří. Ale Titus je voják. Nejvyšší metou vojáka je triumf v Římě. Odolá tomu? Vzdá se triumfu v Římě, aby zachoval dům Hospodinův?

Titus přemítá. Ale neuvažuje o důvodech pro a proti. Tento Jahve, myslí si, je velice lstivý bůh. Je to pravděpodobně on, kdo mu vložil do hrudi onen rušivý cit k té ženě. Vzdala se mi, znám ji. Je to pravděpodobně tento bůh Jahve, který nedopustí, aby se má žízeň utišila. Jak se bude můj otec šklebit, až uslyší, že jsem spálil chrám. „No, Caenis, starý přístave,“ řekne, „nemohl to neudělat. Povolme mu triumf.“

Mlčení trvalo čtvrt hodiny. „Připojuji se,“ řekl Titus, „k názoru těch, kteří pokládají ušetření chrámu za možné. Myslím, že římské legie zachovají mužnou kázeň, i když se jim rozkaz nebude zamlouvat. Děkuji vám, pánové.“

Před Titovým stanem se jako každý večer sešly podle starého táborového obyčeje kapely, aby zatroubily čepobití, fanfáru, symbol nejvyšší velitelské moci. Titus stál u vchodu do stanu. Sledoval fanfáry vždycky s obzvláštním potěšením. Hudebníci, kterých bylo na dvě stě, se rozestavili. Bylo dáno znamení. A pak to začalo, nebylo to zvlášť líbezné, ale mohutné dunění bubnů, pískání a ječení rohů a fléten, ryk trumpet, hlahol a břesk polnic, a Titovo srdce se kochalo tou barvitou, veselou tlupou i rámusem, kterým mu prokazovala poctu.

Potom odtáhli. Nyní přišla řada na důležitější úkon, na vydání hesla a denního rozkazu. Dělo se to obřadně a slavnostně. Každý den jedna ze čtyř legií vysílala střídavě prvního centuriona, aby převzal od vojevůdce denní rozkaz a heslo a aby je stejně obřadně a slavnostně odevzdal dál.

Nebylo to pro Tita příjemné překvapení, když se večer tohoto 28. srpna dostavil pro přijetí rozkazu setník Pedanus, první centurio páté legie. Byl to nejdůležitější

rozkaz za poslední dobu a princ jej třikrát změnil. Odevzdal muži tabulku. Setník Pedanus ji vzal do svých širokých, krátkých, špinavých rukou. Četl: „Heslo: Zhyň, Judeo. Rozkaz: 29. srpna je nutno během dne dokončit za všech okolností veškeré práce spojené s hašením a odklízením na severní a západní straně chrámu tak, aby časně ráno 30. srpna byl terén připraven pro útok. Jestliže bude nepřítel hasicí a odklizovací oddíly zneklidňovat, je nutno jej energicky odrazit, přičemž je však nutno šetřit staveb příslušejících k vlastní chrámové budově.“

Setník Pedanus předčítal rozkaz podle předpisu nahlas. První centurio Páté byl bystrý, prohlédl a pochopil rozkaz svým jediným zdravým okem a prohnaným mozkem dávno předtím, než došlo po oku na jeho vřeštivý hlas. Zvolna tedy přečtené odříkával. Stál před vojevůdcem, podsaditý, s vyholenou růžovou tváří, se silnými rameny a mohutnou šíjí. Z jeho širokých úst zvolna vycházela slova rozkazu. Slova „je nutno nepřítele energicky odrazit“ přečetl velmi zřetelně a důrazně, závěrečná slova „je však nutno šetřit staveb“ neodříkal sice setník nijak rychleji, ale přesto zněla jakoby mimochodem, jako něco vedlejšího. Když četl, upíral obě oči, to živé i to umělé, více na vojevůdce než na tabulku, zkoumavě, nejistě, jako kdyby snad nečetl správně. Tento pohled způsobil, že Titus pocítil k tomuhle hlučnému, hrubému člověku opětovně odpor jako mnohokrát předtím a současně mocné pokušení, touž šílenou touhu, jako když slyšel na válečné radě hovořit generály, touhu zanést požár dál a obrátit v plameny „tamto“, „onu věc“. Nastala chvilka odmlky. Setník se na něho stále ještě díval nechápavě, vyčkávavě. Ano, nebylo pochyby, čekal. Máš docela pravdu, milý Pedane, ale ti druzí mají také pravdu. Dělejte, co chcete. Vždycky přesouvá odpovědnost jeden na druhého. Všichni to chtějí udělat, ale nikdo nechce být tím, kdo to udělá. Ty jsi muž, Pedane, udělej to ty. Tak to asi cítil Titus, když tu setník Pedanus stál a čekal. Tento pocit nedostal tvar myšlenky, tím méně slova, toho se Titus vystříhal. Nedošlo k ničemu, objevil se jen drobný, nepostřehnutelný úsměv. Ale první centurio Páté ten úsměv postřehl. Řekl něco? Vojevůdci se zdálo, jako kdyby byl něco řekl. Znělo to jako „hep, hep“. Ale to ovšem nebylo možné. Setník Pedanus vzal tabulku, podle předpisu ji uschoval, pozdravil vztyčenou paží a nataženou dlaní. Vojevůdce řekl: „Děkuji.“ Setník Pedanus odešel a k ničemu nedošlo.

Té noci spal Titus s Berániké. Spal neklidně a Berániké slyšela, jak říká: „Podej mi tabulku.“

Setník Pedanus kráčel zatím nazpět ke svému stanu. Pamatoval si přesně slova rozkazu, přesto vyňal tabulku ještě jednou a přečetl si ji. Široká ústa se mu roztáhla ještě víc, byl spokojen. Bylo mu sice protivné to zdejší vedro, ohavné mouchy, které měly zvlášť spadeno na jeho růžovou plavovlasou kůži, i to vysilující obléhání; on jako držitel travného věnce, jako miláček armády si to všecko mohl ušetřit. Když zde loni uvízly vojenské operace, odešel s jedním Muciánovým oddílem do Itálie, kde se zúčastnil bojů proti Vitelliovi. Mohl tam zůstat, mohl vstoupit do gardy, mohl být povýšen na plukovníka, na generála. Nyní s tabulkou v ruce nelitoval, že se vrátil jako první centurio ke své Páté, před tenhle všivý Jeruzalém a do tohohle zpropadeného obležení.

Pedanus byl voják. Sloužil od piky. Rád se dobře a dosyta najedl, rád smilnil, chlastal, hulákal oplzlé písničky. Naučil se bodat, střílet, šermovat, přes svou otylost byl náramně obratný a silný. Byl sám se sebou velice spokojen. Pozoroval často svou tvář, a to nejen v drahocenném zlatém zrcadle, které nosil s sebou při všech taženích, ale i v každé kaluži, kolem které šel, nebo i ve svém štítu. Jeho tvář se mu líbila. Když přišel o oko, obrátil se na nejlepšího z oněch specialistů, kteří vsazují oči sochám, aby mu zhotovil nové oko. Nyní se mu jeho tvář teprv líbila a nelitoval, že ztratil oko. Miloval nebezpečí. Miloval také kořist. Ze svého podílu na kořisti, z odměn za mimořádné výkony a z obratných obchůdků v táboře shromáždil značné jmění, které bylo dobře uloženo u bankéře ve Veroně a neslo pěkné úroky. Až bude jednou starý a bezzubý, přestěhuje se do Verony a jako držitel travného věnce a miláček armády bude tam mít významné postavení, celé město bude tancovat, jak on bude pískat.

Teď ovšem má na práci něco lepšího. Je zde například ten podivný rozkaz. Nadmíru potěšitelný rozkaz, který chápe správně vlastně jen on a s kterým jen on si ví rady. Už sám tenhle podivný rozkaz stojí za to, že se z pohodlné Itálie vrátil ke své Páté. Neboť první centurio Páté, jinak k lidem naprosto lhostejný, jenž dovede protivníka skolit sportovně bez dalšího zájmu o jeho osobu, tento setník Pedanus má jednu velikou nenávist: k Židům.

Na těch lidech ho všecko rozčiluje – jejich řeč, jejich způsoby, jejich víra, jejich dech i jejich vzduch. I ostatní lidé na Východě jsou líní, smrdutí barbaři s nechutnými zvyky. Ale tihle Židé, to je neuvěřitelné, milují zahálku tak, že je ničím, ani smrtí nelze přimět k tomu, aby sedmý den něco dělali. Mají dokonce ve své zemi řeku, sobotní řeku, která se sedmý den zastavuje. A na vlastní oči viděl, jak se na počátku války nechali v tento sedmý den bez odporu pozabíjet, prostě jen ze zásadní, zákonem uložené lenosti. Ti pitomci si myslí, že jejich bůh uchová navěky duše těch, kteří dodržují jejich blbá přikázání. A proto jsou ti nestoudníci tak nevšímaví k tomu, co jiné přitahuje nebo odrazuje. Myslí si, že jsou lepší než ostatní, jako kdyby to byli římští legionáři. Nenávidí všechny ostatní a pohrdají jimi. Obřezávají si úd, jen aby se lišili od ostatních. Pobuřují svou odlišností, jsou paličatí jako divocí kozli. Když umírají na kříži, vykřikují: „Jah. Jah. Jah je náš bůh.“ Pro tohle „Ia, Ia“ si zpočátku myslel, že jejich bůh Jahve je osel, a někteří také říkají, že ve své nejsvětější svatyni uctívají osla. Ale není to tak; tihle šílenci a zločinci věří naopak v boha, kterého nelze vidět ani cítit, v boha postižitelného jen rozumem a nestoudného stejně jako oni. Sám si několikrát soukromě zažertoval; šimral některé z nich, když viseli na kříži, zda je nepřiměje k rozumu hrozbami a sliby. Ale ne a ne. Doopravdy věří ve svého neviditelného boha, křičí „Jah, Jah“ a umírají. Setník Pedanus je divokým, zapřísáhlým nepřítelem takového nesmyslu. Chce jej vymýtit. Život by za nic nestál, kdyby na tomhle křiku bylo něco pravdy, i třeba jen co by za nehet vlezlo. Ale není to pravda, nesmí to být pravda.

Setník Pedanus kolébavě kráčí ke svému stanu s posměšně staženými širokými ústy. Kdyby ten bůh Jahve existoval, dokázal by přece uchránit svůj chrám. Ale nezachrání jej, o to se první centurio Páté postará. Jen kvůli tomu stojí v tomhle

dusném, smrdutém létě před všivým Jeruzalémem. On tomu bohu Jehovovi ukáže, zač je toho loket. Dokáže mu, že vůbec neexistuje a že „tamto“, jeho dům, je pouhá hlemýždí skořápka.

Setník Pedanus vidí před sebou princovu tvář, když mu předčítá text na tabulce. „Přičemž je nutno šetřit staveb příslušejících k vlastní chrámové budově.“ Co je to „šetřit“, co je to „vlastní chrámová budova“? „Nepřítele je nutno energicky odrazit.“ To je jasnější. To je něco, čeho je možno se přidržet.

„Hep,“ hep,“ myslí si setník Pedanus. Je dnes večer v mimořádně dobré náladě. Pije, vykládá oplzlé žerty, je kousavě vtipný, takže i velitelé, které zastiňuje, musí přiznat: je právem miláčkem armády.

Nazítří ráno vytáhl Pedanus se svými lidmi na hasicí a odklizovací práce. Doutnající trosky shrnovali stranou, shýbali se, odklízeli, aby vznikla široká, rovná cesta k bráně. Tato brána, pobitá zlatem, nebyla velká; šikmo vlevo od ní, ve výši dvojnásobné velikosti muže, byl malý, zlatem zarámovaný okenní otvor. Jinak tu civěly bílé, ohromné, neotřesitelné hradby, přerušované jen několika málo okénky, umístěnými velmi vysoko.

Odklizovací práce byla špinavá, svízelná, klopotná. Židé se ani nepohnuli, v otvorech se neukázala jediná tvář, brána zůstávala zavřena. Pedanus se zlobil. On a jeho lidé musí tady odklizovat Židům jejich svinstvo. Potili se, byli dopálení. Pedanus je vyzval ke zpěvu. Sám spustil svým chraplavým hlasem drsnou píseň Páté:

Co všecko naše Pátá zná,
vše legionář umí,
bojuje i prádlo pere,
trůny kácí, jídlo vaří,
kydá hnůj, bdí nad císařem,
děti kojí, když je třeba,
voják musí všechno umět,
naše Pátá umí všecko.

Když zazpívali píseň potřetí, ukázal se nepřítel. Brána nebyla přece jen tak malá, jak vypadala; byla buď jak buď dost velká, aby se z ní vyhrnulo v neuvěřitelně krátké době mnoho Židů. Vojáci vyměnili lopaty za štíty a meče. Bylo tu proklatě málo místa, a kdo byl vytlačen na doutnající trosky, tomu bylo už těžko pomoci. „Makkabi,“ křičeli Židé. „Zhouba Judeji,“ křičeli Římané. Byla to opravdová bitka. Židé nedbali, že i mnozí z nich se dostali do žhoucích trosek. V hustých rojích napadli římskou válečnou korouhev. Korouhevník padl, uchopil ji druhý, byl skolen. „Makkabi,“ volali Židé. Zmocnili se korouhve a v triumfu ji odnesli za hradby.

Římané dostali posily. Při dalším výpadu se Židé nedostali tak daleko jako poprvé, ale malá brána vypouštěla stále nové roje. Pedanus klel a révovou holí bil do svých lidí. Odrazili Židy, několik Pedanových lidí vniklo za nimi do brány,

brána se zavřela. Ti, co do ní vnikli, byli ztraceni. Ale nepřítel byl energicky odražen.

Pedanus se ušklíbl. Nepřítel nebyl odražen dost energicky. Pedanus dal utvořit želvu. Lidé žasli. Hradba je ohromně vysoká, stroje nepracují, za nimi nejsou žádné těžké kusy. Co chce jejich předák? Mají strhnout hradbu holýma rukama? Ale poslušni rozkazu vsunuli si nad hlavami štíty jeden do druhého a postupovali vpřed. Kupodivu však Pedanus nedal povel k útoku na bránu, nýbrž šikmo vlevo, tam, kde byl zlatem orámovaný okenní otvor.

Postupovali stále vpřed, už byli u zdi, ti nejvíce vpředu už stáli až u samé zdi. A teď se stalo něco, co první kohorta Páté, už na leccos zvyklá, ještě neviděla. Setník Pedanus se přes všechnu tíži svého brnění vyhoupl na štíty poslední zadní řady; s okovanými botami, doširoka rozkročen, belhal po praštících štítech vpřed. Při Herkulovi, neupadl, udržel rovnováhu; v jedné ruce držel pochodeň, a teď ji vymrštil a vykřikl: „Podej další," a vojáci mu podali z řeřavých trosek ještě jednu pochodeň a ještě jednu. Vojáci pod štíty, potící se pod tou tíhou, ho sotva udrželi, nevěděli, co se nad jejich hlavami děje, slyšeli jen svého setníka, jak křičí: „Podej další," a „Hep, hep." Ale byli, stejně jako ti, co podávali pochodně, nesmírně žádostiví, co se teď stane. Jejich předák, jejich setník Pedanus, miláček armády, jistě ví, co dělá, jistě se něco stane.

Setník Pedanus také věděl, co dělá. Prohlédl si půdorys chrámu, věděl, že na tom místě, kde je zlatem orámovaný okenní otvor, jsou shromážděny zásoby dříví, které tam Židé natahali při slavnosti snášení dříví, jeruzalémští občané i poutníci, každý muž jedno poleno. Nepřítele je nutno energicky odrazit. Dal si podávat pochodně, házel je a křičel: „Hep, hep," a „Podej další," a vojáci slyšeli, jak jeho okované boty škrabou po štítech, sehnuti drželi vytrvale a sténali očekáváním.

A nyní konečně se ozval zevnitř křik a teď se začal valit dým, stále mohutnější, stále hustší dým, a teď Pedanus nařídil: „Žebřík." Žebřík byl příliš krátký, dal jej proto postavit na želvu. Vyšplhal se na něj, žebřík se prudce kymácel, ale ti pod štíty drželi pevně, a tím dýmem a okenním otvorem vlezl setník Pedanus dovnitř. Skočil tam do kouře a křiku, zevnitř vyrazil závoru brány, v otvoru se objevila jeho zčernalá a rozšklebená tvář. A jako předtím vypustila brána v neuvěřitelně krátké době neuvěřitelně mnoho lidí, tak pohltila nyní v jediném okamžiku Pedanovo mužstvo, padesát a ve chvíli sto lidí.

Chrámová budova byla uvnitř celá vyložena cedrovým trámovím, léto bylo horké, dřevo vyschlé. Už to nebyl kouř, už to byly plameny. A ještě než bylo jasné, co se děje, zvedl se v římském táboře ohromný povyk. „Hep, hep," křičeli a „Vrhejte oheň" a „Štíty vpřed". Nečekali na rozkaz, nebylo možno je zadržet. Malá brána je polykala po stovkách a teď otevřeli dokořán i další brány. Židovské hasičské oddíly byly pobity, legie se draly vpřed v dvojstupech, rameno u ramene, štíty jeden na druhém a kosily všechno napravo i nalevo.

Většina židovských vojáků měla své místo v tvrzích a věžích Horního města, v chrámu samém bylo jen asi tisíc mužů. A ti, když Římané zapálili chrámovou budovu, zvedli divoký pokřik a snažili se hasit. Byl to zprvu nevelký oheň, ale

nepoddajný, neubývalo ho. Záhy se ukázalo, že není možné zároveň bojovat proti pronikajícím Římanům i hasit. Jan a Šimon bar Giora, spěšně povolaní z Horního města, shledali, že chrám nelze proti ohni a Římanům udržet. Nařídili, aby se hlavní síly stáhly do Horního města. Ústup měly krýt malé oddíly a měly zároveň hájit brány chrámu.

Tyto zbylé obranné oddíly, jak všichni věděli, byly ztraceny, ale nikdo neváhal hlásit se dobrovolně. Přihlásil se i chlapec Efraim a vzali ho. Když odcházel, položil mu Jan z Gišaly ruku na hlavu a řekl: „Jsi hoden. Rozšiřuj naši víru dále, synu.“ Takto vkládali nejvyšší doktoři ruku na hlavy svých žáků, když jim propůjčovali titul a právo šířit učení.

Římané brzy přemohli malý oddíl, který hájil bránu do chrámové budovy. Dobyli schodiště a sestoupili do nádvoří, na kterém stál oltář pro zápalné oběti s ohromnou rampou a mohutnými rohy; byl osazen jako pro věčnost neopracovanými balvany; neboť železo se nesmělo oltáře dotknout. Nyní však na něj postavil oddíl v počtu asi padesáti vojáků veliký prak. „Makkabi!“ volali. A „Hep, hep! Zhyň, Judeo!“ volali Římané a útočili na oltář. Prak na ně vrhal kameny a železo, ale oni se prodírali vpřed po obou stranách oltáře, už jej obklíčili, už zaútočili na rampy. Byli to příslušníci Páté, Pedanovi lidé. Rozléhal se nesmírný ryk, ale znenáhla jím pronikl zpupný, krákoravý hlas, který zpíval drsnou píseň Páté. Někteří se připojili, a už zpívali všichni, nebylo už slyšet heslo makkabi, bylo slyšet už jen tu píseň:

Co všecko naše Pátá zná,
vše legionář umí,
bojuje i prádlo pere,
naše Pátá umí všecko.

A pak se zmocnili i dalších bran této části hradeb, otevřeli je a již se sem hrnuli ze všech stran. Jdou ve dvojstupech, štíty před sebou, obličeje pootočeny stranou, rameno na rameni, dupou v taktu, kosí všecko. Přicházejí z obou stran, co najdou, obklíčí a ženou k velkému oltáři. A na pravém rohu oltáře, kde jindy dával náčelník chrámové služby znamení obětujícím kněžím a levitům, stojí teď setník Pedanus a kolem něho dupou vojáci a zpívají drsnou píseň Páté. Zpívá s nimi, mává mečem a občas pro změnu sáhne po své révové holi. Lidé jsou hnáni k oltáři, křičí: „Slyš, Izraeli,“ a nahoře na rohu oltáře stojí setník Pedanus a volá hep a zvedá révovou hůl a spouští ji na lebky. Meče kosí, krev teče s ramp potokem a kolem oltáře se vrší mrtví.

Titus právě na chvíli ulehl. Vyskočil, viděl ohromný nástup legií, který nikdo nenařídil. A pak viděl vystupovat dým a plameny. Vyběhl ze stanu tak, jak byl, bez odznaků své hodnosti, bez brnění. Běžel rovnou do té divoké, rozradované změti. Mnozí ho poznali, ale nijak se nad tím nepozastavovali. Volali na něho kvapně, rozveseleně: „Pojď s námi, kamaráde. Poběž, házej s námi, házej oheň. Hep, hep.“

Chtěl tomu bránit, čelit té zběsilé nepřístojnosti. Opravdu chtěl? „Hep, hep," křičel jako ostatní, proti své vůli. A křičel také: „Házej oheň, kamaráde."

Stráže u stanu zpozorovaly, že princ vyběhl. Zalarmovaly důstojníky, gardy si k němu v té vřavě proklestily cestu. Konečně ho dostihli v chrámu, kam ho strhla bránou záplava vojska. Už se opět ovládl. Byl to on, kdo křičel s ostatními? „Haste!" křičel teď. „Vodu!" A důstojníci křičeli: „Haste! Vodu!" Vrhali se mezi rozběsněné vojáky: „Haste! Vodu!" Centurioni tloukli révovými holemi zdivočelé vojáky.

Ale bylo nesmyslné chtít čelit těm zuřivcům. Celé armády se zmocnil šílený běs, vražedné opojení. Čekali tak nekonečně dlouho, po všechny ty dusné, vysilující měsíce, až budou šlapat svými okovanými botami po „tomhle", po „té věci". Teď se chtěli za ty trampoty pomstít, hrnuli se sem, římské legie, promíchané se syrskými a arabskými vazalskými oddíly. Nikdo nechtěl přijít zkrátka, spěchali, nechtěli dopřát jeden druhému, aby tam byl dřív. Cesta, která měla být upravena, nebyla hotova. Hrnuli se přes doutnající sutiny, šlapali po sobě, strkali se do kouřících trosek. Drali se vpřed přes celé hory mrtvol.

Když Titus viděl, že rozběsněné armádě nelze čelit, vstoupil se svými důstojníky do střední chrámové lodi, oddělené od hořící části tlustou zdí. Vznešeně a chladně se tyčil svatostánek, nedotčený žárem a divokým rykem tam venku. Byl tu svícen, stoly na chléb, oltář s kadidlem. Pomalu, váhavě kráčel Titus vpřed, až k oponě, za kterou bylo ukryto tajemství nejsvětější svatyně. Od Pompeia nevstoupil na toto místo žádný Říman. Co je za oponou? Je tam přece jen pověrečné strašidlo, oslí hlava, netvor, poločlověk a polozvíře? Krátkou, širokou rukou uchopí Titus oponu. Za jeho zády se dívají s napětím důstojníci, zejména jedna tvář, široká, růžová, tvář setníka Pedana. Co je za záclonou? Princ jí trhne. Objeví se temný, nevelký čtverhran. Titus vejde dál. Páchne tu zemí a velmi starým dřevem. Je tu holý, neopracovaný kámen na vrcholku náspu, veliká, skličující samota, nic víc. „Bodejť," zahuláká setník Pedanus a pokrčí rameny, „šílenci."

Princ si oddechl, když stál opět v jasnějším čtverhranu vnějšího prostranství. Viděl ušlechtilou jednoduchost dvorany, její vyváženost, posvátné nářadí na stěnách, mohutné i prosté. „Musíme to zachránit, pánové," řekl nikoli hlasitě, ale naléhavě. „Nesmíme připustit, aby to vzalo za své," přikazoval. Setník Pedanus se šklebil. U bran už šlehaly plameny, oheň zachvacoval všechny veřeje. Bylo už pozdě.

Ve velikém chvatu vlekli odtud vojáci svaté nářadí. Je těžké, z masivního zlata. Deset mužů stěná pod svícnem, padají pod ním. Svícen udeří na zem, jeden z těch, co jej nesli, je zabit. Vojáci, pobízeni princovým voláním a ranami centurionů, se znovu sehnou a odnášejí svaté předměty z hořící svatyně, jejíž stěny se již řítí. Vynesli dvanáct zlatých chlebů, předměty darované chrámu, stříbrné trouby kněží, zavinuli nádhernou babylónskou oponu, na které byl vyšit pohled na nebesa. Princ stál na schodišti chrámu, za jeho zády zuřil požár, a díval se, jak se svícen i stůl na chleby kolébavě vzdalují uprostřed zástupů k římskému táboru, jak se pohupují nahoru a dolů nad těly, hlavami i štíty jako lodi na rozbouřeném moři.

Zatím legionáři běsnili ve svatyni, opilí krví a triumfem. Drancovali, co jim přišlo pod ruku, strhávali zlatá a stříbrná obložení ze vrat i ze stěn. Šplhali krkolomně po hradebních zdech, aby se zmocnili připevněných tam trofejí, válečných korouhví a zbraní starých syrských králů, korouhve desáté legie, ukořistěné před čtyřmi roky Cestiu Gallovi. Vydrancovali komory se šatstvem, komoru s kořením, dvoranu s nástroji. S plnými náručemi vzácných, zvláštních předmětů kvapně přebíhali ohromným čtverhranem. Byl to pro ně vrcholný okamžik války. Jen proto desetitisíce jich přišlo o život, jen proto musili tak dlouho snášet všechen ten hnus a trampoty, aby mohli zbořit a vyplenit příbytek neviditelného boha. Nyní to chtěli vychutnat až do dna. Povykovali, bodali, prostoduše se smáli, tančíce dupali svými okovanými botami po podlaze, jejíž mramor a mozaiky byly pokryty mrtvolami a zakrvácenými páskami s iniciálami makkabi.

V temných chodbách, vedoucích dolů ke sklepním pokladnicím, se kupily davy. Tyto komory byly důkladně uzamčeny, ale nedočkaví vojáci nečekali, až budou závory otevřeny pákami a stroji, a zapálili kovem pobité dveře. Oheň pronikl dovnitř dřív, než se dveře otevřely, a nyní se valil z pokladnic hustý, vazký proud roztaveného kovu. Rozpustily se v něm votivní dary římských císařů a partských králů, úspory galilejských chuďasů, poklady jeruzalémských a přímořských boháčů, statisíce zlatých, stříbrných a měděných mincí, které razili Mstitelé Izraele s výsostným znakem „makkabi“ a s datem: první, druhý, třetí rok po osvobození.

S praskotem se trhaly veliké záclony, jejich hořící cáry létaly vzduchem. S rachotem se řítilo trámoví chrámu a za ním trosky zdiva. Až najednou zazněl hluk silnější než praskot plamenů, padání trámů, divoký zpěv vojáků, křik umírajících, byl to zvuk ostře se zařezávající, hlaholivý a skomíravý, strašně a děsivě násobený ozvěnou okolních hor. Byla to stotónová trouba. Vojáci se pokoušeli ji odtáhnout, ale pak ji jako věc bezcennou nechali ležet; závan ohně proletěl nyní troubou a rozezvučel ji.

Jako kdyby byl tento zvuk probudil Horní město, které leželo na svém pahorku osamoceno, když židovští vojáci zničili mosty vedoucí k chrámu. Vyhladovělí, vyčerpaní obyvatelé Horního města viděli kouř, začínající oheň, viděli pak vyskakovat plameny, až se najednou zdálo, jako kdyby začalo až od kořenů hořet celé bílé návrší chrámu. Nevypravili z vyschlých hrdel nic než slabé zaúpění. Ale když nyní zazněl mocný výkřik hlásné trouby, vzepjal se v jejich tělech poslední zbytek života a úpění statisíců v Horním městě se nyní slilo v křik, pronikavý, nepřetržitý bílý křik a hory zachycovaly tento křik a křičely jej nazpět.

Ten den odešlo ostatně do chrámu z Horního města mnoho lidí. Zavolal je doktor Nittaj. Měl vidění a uslyšel hlas.

Ač vyčerpán, vytrvale chodil Horním městem a mluvil k masám, aby vyšly k chrámu, tam že se jim dnes ukáže Hospodin jako zachránce a vykupitel. Hlas posedlého starce byl tak důvěryhodný a naléhavý, že každý, kdo jen trochu vládl nohama, šel za ním. Z těchto věřících se zachránili jen málokteří, jimž se podařilo

připojit se k ustupujícím vojákům, neboť mosty k Hornímu městu byly úzké, vojsko je potřebovalo pro sebe a po přechodu je strhlo. Shora od chrámu se blížily plameny a Římané. Věřícím nezbylo než uprchnout do nejspodnější oblasti chrámu, na velkou kolonádu na jižním okraji těsně nad propastí.

Římané, kteří sháněli Židy uvnitř chrámu na jedno místo, pronikli nyní až do této nejspodnější oblasti. Jak sestupovali po schodech, spatřili v dvoraně veliký počet mužů, žen a dětí, lidi vznešené i nepatrné, veliký chumáč lidských těl. I když bylo zajatých spousty a cena otroků tudíž nadmíru klesla, přece jen tisícový zástup ve dvoraně určitou hodnotu měl. V nejhorším bylo možno prodávat je po tuctech pořadatelům slavnostních her. Ale vojáci neměli teď pro výdělečné úvahy smysl. Chtěli se teď podle chuti pobavit, tuhle zábavu si vykoupili dost draze. Příslušníci Páté kolonádu nejdříve uzavřeli. Židé měli před sebou Římany, za sebou propast. Objevili se tu důstojníci, plukovníci. I generál Desáté, Lepidus. Vydali rozkaz, aby se vyčkalo, že si vyžádají pokyny od vojevůdce. Ale vojáky Páté ani nenapadlo čekat. Právě získali nazpět polní korouhev, kterou Desátá ztratila před čtyřmi roky, a teď by jim chtěl generál Desáté zkazit zábavu? Nevzepřeli se, jen se dobrosrdečně smáli. Tomu přece ani sami pánové nevěří, že by si armáda nechala vzít tohle množství živého masa. Rozestavili se obratně do čtyřstupů a pak zapálili střechu z cedrového trámoví. Byla to opravdu báječná zábava, jak Židé začali po dvoraně tancovat, jak první z nich vyrazili, a byli sraženi k zemi, jak šplhali, jak skákali do propasti, jak se rozhodovali, zda mají zajít mečem, pádem či ohněm. Vojáci se zaujetím sledovali, jak těžko se ti lidé rozhodují. Legionáři si přišli obzvlášť na své, když slyšeli dobře známý předsmrtný křik Židů: „Slyš, Izraeli, Jahve je jediný.“ Slyšeli to už mnohokrát, ale ještě nikdy z tolika hrdel zároveň. „Jahve, Jahve,“ volali po nich, křičeli jako osli jah, jah.

Mezi odříznutými byli dva páni z Velké rady, které znal plukovník Paulinius osobně, Meir bar Belgas a Josef bar Dalaeus. Paulinius oba vyzval, aby vystoupili, aby se mu vzdali. Slíbil jim, že budou ušetřeni. Ale zůstali tak dlouho, až se kolonáda zřítila, chtěli zahynout spolu s ostatními jako zápalná oběť Hospodinovi.

Kněží, kteří byli určeni losem, plnili úkony svého úřadu, jako kdyby se kolem nich nic kromobyčejného nedělo. Oblekli roucha, očistili oltář i svaté předměty jako každý den. Byly tu už první plameny, byli tu už první Římané, a kněží procházeli uprostřed zmatku, jako kdyby nic neviděli.

Římané nechávali zprvu bíle oblečené kněze s modrým pásem bez povšimnutí. Ale pak je pozabíjeli jako ostatní. Působilo jim jisté uspokojení, že muž s modrým kněžským pásem Jehovy zemře stejně jako ostatní, když se mu vrazí ocel do těla.

Když Jan z Gišaly opouštěl se svými oddíly chrám, nabídl velekněz Faniovi, že ho vezme s sebou. Ale Fanias to odmítl. Jen kdyby mohl zjistit, co od něho Hospodin chce. Je to velice těžké, protože Hospodin mu dal jen prostý rozum. Jak by to bylo krásné, kdyby byl směl zůstat stavebním dělníkem. Nyní tu bezmocně, s pláčem bloudí, jeho zkalené hnědé oči hledají někoho, kdo by mu poradil. Bázlivě naslouchá, zdali v jeho nitru snad nepromlouvá Hospodinův hlas, ale neslyší nic. To je tím, že poslechl strážce pokladu a připustil, aby odnesli jeho osmidílný ornát,

očišťující od hříchů, do nepřístupného úkrytu. Kdyby měl teď na sobě ornát a svaté klenoty veliké služby, ulehly by plameny u jeho nohou jako poslušní psi a Římané by se mrtvi zhroutili k zemi.

Padl spolu s ostatními kněžími Římanům do rukou. Vojáci se chystali kněze zabít. Ti je prosili o život. Vykřikovali, že je mezi nimi velekněz. Vojáci je dovedli k Titovi.

Titus má naspěch, volají ho k jižní chrámové bráně. Je s ním generál Liternus. Princ vidí, jak generál na něho hledí napjatě, s lehkým úsměvem. Tento Liternus nemohl tenkrát na válečné radě pochopit, že Titus je pro zachování chrámu, jistě ho pokládá za estétského slabocha. Tenhle ťulpas je tedy velekněz. „Ušetřte ho," řekne Titus, „chci ho mít v triumfálním průvodu." Pak pohlédne na ostatní kněze, na dvacet vysílených, zbědovaných těl, třesoucích se v bílých, slavnostních, příliš velkých oděvech. Tváří se najednou mrzutě, zlostně, vzdorovitě. Odvrátí se. Na odchodu řekne přes rameno kněžím: „Byl bych vám možná daroval život, pánové, pro váš chrám. Ale protože váš bůh zřejmě nehodlá svůj chrám zachránit, sluší se vám jako kněžím zajít zároveň s tímto chrámem. Nemám pravdu, pánové?" Odešel a popravčí se kněží chopili.

Když starý doktor Nittaj dovedl své věřící do chrámu, pustil se stejně jako ostatní kněží se vší vážností a důvěrou do plnění svých úkolů. Vyrazily plameny, a jeho stará mrzoutská tvář se usmívala. Věděl, že dnes přijde znamení. Když hořela chrámová budova, neutíkal jako ostatní dvoranami, nýbrž on a osm dalších kněží s ním začali vystupovat vzhůru po schodišti chrámu. Stoupali radostně, nyní byli ještě v budově vytvořené lidskýma rukama, ale co nevidět budou nahoře, pod nebesy, blízko Hospodina.

A už byli na střeše, na nejvyšším místě chrámu, pod nimi byly plameny a Římané. Vzhůru k nim se nesl křik umírajících, drsný zpěv legií, od Horního města sem zněl onen šílený řev. Tu se těm nahoře na slemeni zjevil duch, hlad v nich vyvolal přeludy. Kymácejíce se do taktu, v předepsaném rytmickém pozpěvování přednášeli válečné i vítězné zpěvy z Písma. Vytrhli zlatá kopí, umístěná na střeše chrámu proto, aby zde neusedali ptáci, a házeli je na Římany. Smáli se, protože stáli nad plameny a nad nimi byl Hospodin a oni cítili jeho dech. Když nadešla hodina kněžského požehnání, zvedli ruce a roztáhli prsty, jak je předepsáno, a vykřikovali skrze praskající plameny kněžské požehnání i následující po něm vyznání víry; bylo jim lehko a svatě na duši. Když skončili, vzal Nittaj těžký klíč k velké chrámové bráně, zvedl jej, aby jej všichni viděli, a zvolal: „Ó Hospodine, neshledal jsi nás hodnými, abychom spravovali tvůj dům. Ó Hospodine, vezmi nazpět klíč." A hodil klíč do výše. A zvolal: „Vidíte, vidíte ruku?" A všichni viděli, jak se z nebe napřáhla ruka a chytila klíč.

Potom trámoví zapraskalo, střecha se zřítila a oni poznali, že jejich smrt je požehnaná.

Pedanus hodil první pochodeň krátce před polednem. Odpoledne v pět hodin hořelo už celé návrší. První stráž u ohňů, které dal Titus rozestavit, uviděla požár, a

jakmile nastal soumrak, dala signál: chrám padl. A hned se vznítil další oheň a pak další, a za hodinu už to věděla celá Judea, celá Sýrie.

I v Jabné se dověděl nejvyšší doktor Jochanán ben Sakkaj, že chrám padl. Drobný stařec roztrhl svůj šat a posypal si hlavu popelem. Ale ještě téže noci svolal shromáždění.

„Do dnešního dne," prohlásil, „měla jeruzalémská Velká rada právo vykládat slovo boží, určovat, kdy začínají příslušná období, kdy je měsíc v novu a kdy v úplňku, co je právo a co bezpráví, co je svaté a co hříšné, měla právo spojovat i rozdělovat. Ode dneška má toto oprávnění rada v Jabné.

Naším prvním úkolem je stanovit, kde jsou hranice svatého Písma. Chrám už neexistuje, celou naší říší je nyní Písmo. Jeho knihy jsou naše kraje, jeho věty naše města a dědiny. Do dnešního dne bylo slovo Hospodinovo smíšeno se slovem lidským. Nyní je nutno určit u každého písmenka, zda k Písmu náleží či nikoli.

Naším druhým úkolem je natrvalo pro budoucí časy zachytit komentáře doktorů. Do dneška byla uvalena klatba na ty, kteří by byli chtěli sdělovat svatý komentář jinak než od úst k ústům. Rušíme tuto klatbu. Zaznamenáme šest set třináct příkazů na dobrý pergamen od začátku až do konce, oplotíme je a podezdíme, aby Izrael mohl na nich stát navěky.

Nás jedenasedmdesát, to je vše, co zbylo z říše Hospodinovy. Očistěte svá srdce, abychom byli říší trvalejší než Řím."

Řekli amen. Ještě tu noc stanovili, že čtyřiadvacet knih je svatých. Vyloučili čtrnáct knih, které mnozí za svaté pokládali. Byly mezi nimi ostré spory, ale oni všecko přísně zvážili, aby promlouvalo toliko slovo Hospodinovo, jak jim bylo zůstaveno, a ne vlastní marnivá moudrost. Necítili ospalost, cítili se posedlí Hospodinem, když prováděli toto třídění, které mělo být závazné pro všechny příští časy.

Rozešli se, teprve když už vyšlo slunce. Až nyní pocítili únavu, a přes bolest nad zničením svatyně to nebyla únava skličující.

Když už ostatní odešli, připomněl nejvyššímu doktoru Jochanánu ben Sakkajovi jeho žák Arach: „Ještě jste mi nenadiktoval výrok pro dnešní den, můj doktore a pane." Nejvyšší doktor chvíli uvažoval a pak diktoval: „Jestliže jsi pozván k tabuli vladaře, nasaď si nůž na hrdlo, než začneš být žádostiv jeho pochoutek; neboť jsou velmi šalebné." Arach viděl, jak znavená a trpká je tvář nejvyššího doktora; poznal, že ho svírá obava o jeho miláčka Josefa ben Matouše a že má o něho v hloubi duše strach.

Ke zkáze chrámu došlo 29. srpna roku 823 od založení města Říma, 9. abu roku 3830 podle židovského letopočtu. Bylo to rovněž 9. abu, kdy Nabukadnézar zničil první chrám. Tento druhý chrám stál šest set devětatřicet let, jeden měsíc a sedmnáct dnů. Po celý čas byla každé ráno a každý večer konána zápalná oběť k poctě Hospodinově a mnoho tisíc kněží vykonávalo obřady, jak jsou zapsány v Třetí knize Mojžíšově a jak je celé generace doktorů vyložily až do nejmenších podrobností.

Chrám hořel ještě dva dny a dvě noci. Třetí den stály z jeho četných bran toliko dvě. Uprostřed trosek, na obrovitých balvanech zápalného oltáře, naproti osamělé východní bráně, která tu zbytečně čněla, postavili teď Římané své orly a přinášeli jim vítěznou oběť. Pokaždé, když bojiště pokrývalo více než šest tisíc mrtvých nepřátel, provolávala armáda svého vojevůdce imperátorem. Proto přijímal nyní Titus nahoře na oltáři hold svých vojsk.

S maršálskou holí v ruce, rudý plášť vojevůdce přes ramena, se zlatými orly za zády stál nyní tam, kde dříve stoupal vzhůru Hospodinův sloup dýmu, jako živoucí idol na místě neviditelného boha. Legie táhly kolem něho, bily štíty o sebe a volaly: „Buď pozdraven, imperátore Tite.“ Celé hodiny znělo do Titova sluchu toto řinčení a jásavé provolávání jeho vojáků.

Toužil po tomto okamžiku od té doby, co ho v Alexandrii otec pověřil vedením této výpravy. Nyní to vše přijímal chladně. Beréniké byla pryč, utekla při pohledu na hořící svatyni, před ním, jenž porušil slovo. Porušil slovo? Dal jasný rozkaz, aby chrám byl ušetřen. Byli to bohové, kteří rozhodli jinak, pravděpodobně sám židovský bůh, z hněvu nad hříšností a zatvrzelostí svého lidu. Ne, na něm jako vojevůdci nespočívá vina za zánik svatyně. Titus se rozhodl, že osvětlí všechny události tak, aby to zvěděl celý svět.

Několik zajatých Židů vypovědělo, že požár vznikl ve skladišti dřeva. Pokoušeli se hasit. Římští vojáci však házeli na hranice dříví stále další pochodně. Tohle mohly udělat jen hasicí a odklizovací oddíly. Titus postavil Pedana a jeho lidi před válečný soud, kterému sám předsedal.

Krátce předtím, než byl tento soud zahájen, měl Titus rozmluvu s Tiberiem Alexandrem. „Asi mě nenávidíte,“ zeptal se maršála, „že jsem vypálil Jehovův chrám?“ – „Ten chrám jste vypálil vy, césare Tite?“ zeptal se maršál svým korektním hlasem. „Já nevím,“ řekl Titus.

Obžalovaným byla položena otázka: „Házela první kohorta do chrámové budovy pochodně?“ – „To nevíme, césare Tite,“ prohlašovali vojáci halasně, upřímně, kamarádsky. Žádný z nich neviděl, že by byl nějaké pochodně házel setník Pedanus. „Je možné,“ prohlásil Pedanus, „že jsme se proti Židům hájili i zápalnými pochodněmi. V rozkaze bylo, že ‚protivníka je nutno energicky odrazit‘. ‚Energicky‘, tím je možno rozumět i ohněm, když má člověk hořící kus dřeva právě u ruky.“ – „Snažil jste se vědomě šetřit stavby?“ zněla otázka. Pedanus pokrčil rameny. Jako starý, poctivý voják se díval na soudce bodrým, upřímným pohledem. „Byla to,“ řekl, „silná kamenná zeď, kterou nedokázal otřást žádný stroj. Uvnitř byly kamenné podlahy, kamenná schodiště. Kdo by se byl nadál, že chytne kámen? Byla to zřejmě vůle bohů.“

„Viděl jste,“ ptali se, „plán chrámu? Věděl jste, že okno se zlatým rámem vede do skladiště dřeva?“ Setník Pedanus si dal s odpovědí na čas. Jeho živé oko pomrkávalo na prince, na soudce a znovu na prince. Prohnaně se usmíval, dával najevo, že je s Titem domluven, všichni to viděli. Řekl svým skřehotavým hlasem drze a bezstarostně: „Ne, césare Tite, nevěděl jsem, že je za tím oknem dříví.“

Tiberius Alexandr viděl zcela zjevně, že setník Pedanus lže, a stejně dobře viděl, že se cítí v právu a že je přesvědčen, že vykonal princův rozkaz, i když nebyl vysloven. Maršál jasně viděl, že i když princ a setník jsou lidé na pohled rozdílní, jsou v podstatě stejní, že jsou oba barbaři. Princ přísahal sobě i ostatním, že chrám uchová, patrně to mínil poctivě, ale v duchu byl stejně jako Pedanus odhodlán zničit a rozdupat „tamto“, „onu věc“.

Ostatní, velitelé, poddůstojníci i mužstvo, trvali na svém, že nic neviděli. Nikdo si nedovedl ani v nejmenším vysvětlit, jak mohl požár vzniknout. Na všechny otázky měli vždy touž upřímnou odpověď: „Nevíme, césare Tite.“

Titus byl během soudního jednání nápadně neklidný. Ten drzý, mrkající pohled nestoudného Pedana, naznačující, jako by byli domluveni, ho hluboce pobuřoval. Předtím ho tísnily temné obavy, že má snad přece jen spoluvinu na hrubosti toho chlapíka, ale teď to jednoznačně popíral. Což nebyl jeho rozkaz jasný? Což se vždy nestaral o železnou disciplínu? S napětím čekal na stanovisko svých generálů, rozhodnut, že nedá miláčkovi armády milost, jestliže generálové doporučí trest smrti.

Ale na takovou demonstraci zřejmě nikdo z pánů nepomýšlel. Snad by bylo možno toho či onoho poddůstojníka přemístit do trestného oddílu. „A Pedana?“ přerušil je Titus prudce, rozechvěným hlasem.

Nastalo rozpačité ticho. Nikdo nechtěl riskovat, aby to byl on, kdo by Pedanovi, nositeli travného věnce, přiložil polínko. Už se chystal Cerealis, generál Páté, že řekne něco v tomto smyslu, když tu se chopil slova maršál Tiberius Alexandr. Co Pedanus pravděpodobně udělal, nebo co alespoň vědomě připustil, aby se stalo, dovozoval, to chtěla celá armáda. Na potupném skutku, který navždy poskvrní římské jméno, nenese vinu jednotlivec. Svým tichým, zdvořilým hlasem navrhl, aby nastoupili všichni důstojníci i příslušníci mužstva, kteří se zúčastnili odklizovacích prací, a aby každý desátý byl popraven.

Právě proto, že maršálově řeči nebylo možno upřít logičnost, všichni se jako jeden muž prudce proti ní postavili. Je to drzost, že si tenhle člověk chce své židovské komplexy vylévat na římských legionářích. Vyhlášení rozsudku bylo odloženo.

Nakonec se nestalo nic. V bezzubém rozkaze byla první kohortě Páté vyslovena nespokojenost velitelství armády za to, že nezabránila požáru.

Titus byl výsledkem vyšetřování hluboce sklíčen. Jakékoli pokusy ospravedlnit se nyní před tou ženou byly beznadějné. Ostýchal se ptát, kam odešla. Bál se, že se jí možná zmocnil onen divoký rozmar, který ji už třikrát vyhnal na poušť, aby umrtvila své tělo a aby naslouchala hlasu svého boha. Pak slyšel, že odešla do malé osady Thekoje. To bylo blízko, jen několik hodin cesty. Ale zpráva ho nijak nerozveselila. Co hledá v tom polozbořeném hnízdě? Chce mít na očích pahýly svého háje jako stálou vzpomínku, že jí nesplnil ani malou prosbu?

Titova široká tvář nabyla rozmrzelého výrazu, jeho trojhranná, rázná brada se ještě více vysunula, obličej se mu zkřivil jako trucovitému venkovskému chlapci. Co dělat? Nemůže uvést nic, co by před ní obstálo. Má se hrubě, s křikem

dovolávat práva války, jednat jako pán, jako Říman? Nedosáhne víc než oné noci, kdy se jí zmocnil násilím.

Poručil si, že už na tu ženu nebude myslit. Má dost práce, aby se rozptýlil. Ještě stojí Staré město, Horní město. Má silné mohutné zdi, nelze jich dobýt tak snadno, je nutno znovu uvést v činnost stroje, podminovat brány. Stanovil si lhůtu. Půjde k té ženě, jakmile bude Horní město dobyto.

Nejprve dal srovnat se zemí všecko, co bylo v dobyté oblasti dosažitelné. Dal rozebrat kameny, rozvalit zdi. Nacházel v ničení rozkoš. Byly zpustošeny vznešené domy na okrajích chrámových roklí, proletářská čtvrť 0fla i staré solidní domy Dolního města. Radnice a archív, které byly obětí ohně již na počátku občanské války, byly zničeny podruhé. Provždy propadly zkáze hypoteční listiny, kupní smlouvy, státní dohody, vytesané do kovu, i výsledky rozsáhlých, vášnivých jednání v kippě, na burze, zapsané na pergamen. Celý chrámový okrsek a přilehlé městské čtvrti byly dány v plen vojákům. Po týdny vytahovali ze sutin stále nové zlato a nové poklady. Zalézali i do podzemních chodeb chrámového návrší, což bylo spojeno se značným nebezpečím; neboť mnozí zabloudili a už se nedostali ven, mnozí také nalezli smrt v boji s uprchlíky, kteří se v podzemí schovávali. Ale nebezpečí stálo za to, podzemí bylo zlatým dolem. Z jeho šachet se vynořovaly stále nové vzácné předměty, byly vyneseny na denní světlo i skryté chrámové poklady, mezi nimi proslulý osmidílný ornát, který velekněz Fanias tak bolestně postrádal. V římských skladištích se hromadily klenoty, vzácné kovy i neobyčejné látky, kupci měli plné ruce práce, cena zlata klesla v celém Orientě o sedmadvacet procent.

V Dolním městě měli Židé posvátné místo, mausoleum králů Davida a Šalomouna. Osmdesát let předtím otevřel Herodes jednou v noci tajně hrobku, přivábен pověstmi o ohromných pokladech. Ale když chtěl proniknout dovnitř, tam, kde spočívaly ostatky starých králů, vyrazily proti němu plameny, protože se od jeho pochodní vznítily zemní plyny. Titus se nebál. Vnikl se svými pány do všech koutů hrobky. Ležely zde mrtvoly obou králů ve zlatých brněních, s diadémy na hlavách, ohromné pestrobarevné kruhy se jim sesunuly s hnátů. Dali jim do hrobu lampy, mísy, talíře i džbány, a též účetní knihy chrámu, aby mohli Jehovovi dokázat svůj zbožný život. Maršál Tiberius Alexandr rozvinul knihy, prohlížel si zašlá písmena. Titus vzal z jedné lebky ohromný diadém, posadil si jej širokýma, krátkýma rukama na hlavu a obrátil se k pánům. „Ten diadém vám nesluší, césare Tite," řekl suše maršál.

Josef pozoroval požár chrámu s napjatou pozorností, jako badatel nějaký přírodní zjev. Obrnil se, chtěl být jen zrakem, chtěl vidět veškerý průběh, počátek, střed i konec. Stále znovu chodil až k samému požáru, snad tisíckrát přešel hořící čtverhran nesmírně unaven, a přesto nadmíru bdělý. Viděl, slyšel, chutnal, hmatal; jeho bystrá, přesná paměť všecko zaznamenávala.

25. září, měsíc po pádu chrámu, pět měsíců od začátku obléhání padlo jeruzalémské Horní město. Zatímco si kohorty vrháním kostek rozdělovaly jednotlivé čtvrti, které jim padnou v plen, ulici za ulicí, šel Josef nejprve do tvrze

Fazael; tam drželi židovští velitelé svě vězně. Chtěl vyvést ze žaláře otce a bratra. Ale pevnost byla prázdná, zůstali tam jen mrtví, kteří zemřeli hladem. Nebyli mezi nimi ti, které hledal. Makabejci patrně vězně při vpádu Římanů zabili, část jich se možná zachránila útěkem do podzemí.

Josef postupoval hlouběji do města, kráčel mezi požáry a vražděním, obrněn chladnou, křečovitě pevnou věcností kronikáře. Bloudil celý dlouhý horký letní den po strmých ulicích nahoru a dolů, po schodech i průchody, od Herodesova paláce k Sadové bráně, k Hornímu tržišti, k bráně esejských a zase zpět k Herodesovu paláci. Těmito ulicemi a zákoutími chodil třicet let, jako dítě, jako jinoch, jako muž. Znal tu každý kámen. Ale odloučil se od své bolesti, chtěl být jen zrakem a perem.

Byl beze zbraně; v opasku měl kupodivu jen své zlaté psací náčiní. Nebylo bez nebezpečí procházet se takto v dobytém, hroutícím se Jeruzalémě, zvlášť pro Žida. Mohl si zajistit ochranu, kdyby si byl vzal Titovo vyznamenání, plaketu s Medusinou hlavou. Ale k tomu se neodhodlal. Přišel potřetí do Rybářské ulice, k domu svého bratra.

Dům byl prázdný, všechny movité věci odnesli vojáci, kteří se již pustili do dalšího, vedlejšího domu. I ten už nadobro vydrancovali a právě se chystali jej zapálit. Josef se podíval otevřenými vraty do dvora. Uprostřed rámusu a pustošení tam stál starý muž s modlícím pláštěm přes ramena, s modlícími řemínky na hlavě i na paži, s nohama u sebe. Josef přistoupil blíže. Stařec odříkával modlitbu nahlas a pohupoval přitom trupem; byla totiž hodina Osmnácti proseb. Modlil se horoucně, modlil se celým tělem, jak bylo předepsáno, a když dospěl ke čtrnácté prosbě, modlil se ji v staré podobě, jak byla odříkávána v babylónském vyhnanství: „Dej, ať vidí naše oči, kterak se navracíš do Jeruzaléma se slitováním jako kdysi.“ Byla to zapomenutá slova, znali je pouze učenci, byla to dávná historie, šest set padesát let se takto nikdo nemodlil. Ale v tento první den, kdy ta slova nabyla opět svého smyslu, je stařec opět s důvěrou a samozřejmě odříkával. Jeho modlitba dokázala to, čím na Josefa nezapůsobily všechny hrůzy tohoto dne. Chtěná otrlost pozorovatele vzala za své a plnou silou jím zachvěl žal nad pádem jeho města.

Pokud se vojáci zabývali hořícím domem, nevšímali si starce. Teď se kolem něho rozveseleni postavili, dělali po něm: „Jah, jah,“ pak ho popadli, strhli mu modlící plášť z hlavy, vyzvali ho, aby opakoval po nich: Jahve je osel a já jsem otrok toho osla. Škubali mu vous, kopali do něho. Tu Josef zakročil. Obořil se na vojáky, aby starého muže nechali na pokoji. Ale to je ani nenapadlo. Kdo vůbec je, že jim chce poroučet? Je vojevůdcovým soukromým sekretářem, prohlásil Josef, a jedná s jeho souhlasem. Má svolení vyžádat si svobodu pro sedmdesát zajatých. To by mohl říci každý, prohlásili vojáci. Rozzuřili se, začali mávat zbraněmi. Pravděpodobně patří i on sám k Židům, vždyť je neozbrojen a mluví židovskou latinou. Popili vína, zatoužili teď po krvi. Josef byl blázen, že se do toho míchal, když nemohl ukázat písemný rozkaz. Vyvázl se zdravou kůží z Jotapaty i z tolika jiných nebezpečí, a teď aby zemřel tak hloupou smrtí jako oběť omylu opilých vojáků. Vtom dostal nápad. „Podívejte se na mne,“ vyzval vojáky. „Kdybych

opravdu patřil k obleženým, nemusil bych být hubenější?“ To je přesvědčilo a oni ho pustili.

Josef vyhledal prince. Našel ho ve špatné náladě. Uplynula lhůta, kterou si Titus stanovil. Jeruzalém padl; zítra, nejpozději pozítří odjede do Thekoje. Rozmluva s tou ženou nebude příjemná.

Josef skromně požádal o písemné potvrzení na těch sedmdesát lidí, jejichž svobodu mu princ přislíbil. Titus nevrle napsal potvrzení. Když to psal, zeptal se Josefa přes rameno: „Proč jste mě vlastně nepožádal o dovolení, aby mohla za vámi přijet vaše Dorion?“ Josef chvíli udiveně mlčel. „Obávám se,“ řekl pak, „že by mi Dorion překážela prožívat vaše tažení, princi Tite, tak, abych je pak mohl správně popsat.“ Titus řekl v špatném rozmaru: „Vy jste strašlivě důslední, vy Židé.“

Josefa to zamrzelo. Měl v úmyslu žádat víc než sedmdesát; když viděl princovu tvář, upustil od toho. Teď si najednou uvědomil, že jde především o to, aby mu Titus vydal víc lidských životů. Požádal obezřetně, velmi pokorně: „Nepište sedmdesát, césare Tite, napište sto.“ – „Ani mě nenapadne,“ řekl princ. Zlobně se na něho podíval, jeho hlas zněl najednou stejně drsně jako hlas jeho otce. „Dnes bych ti nepovolil ani těch sedmdesát,“ řekl.

Jindy by se nebyl Josef opovážil opětovně žádat. Ale nedopřálo mu to klidu. Nesmí se tím spokojit. Byl by navždy zatracen, kdyby se tím spokojil. „Dejte mi jich sedmasedmdesát, césare Tite,“ prosil. „Mlč,“ řekl Titus. „Mám chuť těch sedmdesát ti zase vzít.“ Josef vzal tabulku, poděkoval, vzal si vojenský doprovod a vrátil se do města.

S životodárnou tabulkou v opasku procházel ulicemi. Všude byla samá smrt. Koho zachránit? Měl málo naděje, že svého otce či bratra zastihne živé. Měl v Jeruzalémě přátele, i ženy, které rád vídal, ale věděl, že nikoli kvůli nim Hospodin obměkčil tenkrát u propasti s mrtvými Titovo srdce. A nikoli kvůli nim obtížil nyní princovo srdce takovou tvrdošíjností. Je dobré a záslužné zachraňovat lidi před smrtí, ale co je těch jeho ubohých sedmdesát ve srovnání se statisíci, kteří tu umírají? A i když si to nechce připustit, i když tuto myšlenku zapuzuje vší silou zpět do nevědomí, vystupuje v jeho mysli jedna tvář. Ona to je, kterou hledá.

Hledá. Musí ji nalézt. Nemá kdy, nesmí si dopřát pokoje, jsou jich statisíce, a on musí najít jednoho. Nejde o sedmdesát jakýchkoli lidí, jde o jednoho určitého člověka. Ale všude kolem něho je smrt a on má v opasku životodárnou tabulku a v prsou mu buší srdce. Měl by jít dál, má úkol najít onu jedinou tvář. Ale když vidíš, jak jsou lidé zabíjeni, a máš možnost říci: „Žij!“, je pak těžké jít dál, jak velí rozum, mlčky, jen za onou jedinou tváří. A tak Josef nešel pořád dál, nýbrž říkal: „Žij!“, ukázal hned na jednoho, protože ho dojala jeho bázeň, hned na druhého, protože byl tak mlád, na dalšího, protože se mu líbila jeho tvář. A říkal „Žij!“; řekl to popáté, podesáté, podvacáté. Potom vzal zase rozum do hrsti, měl svůj úkol, přemohl se, šel dál kolem lidí, kteří musili zemřít proto, že on šel dál. Ale dlouho to nevydržel; už dalšímu řekl opět: „Žij!“, a opět dalšímu a dalšímu. Teprve když vyrval bručícímu vojákovi, který jen nerad uposlechl rozkaz, padesátého, ovládl jej

opět jeho úkol a on přestal. Nesmí si dovolit tento laciný soucit; jinak tu bude stát s prázdnýma rukama, až toho člověka najde.

Josef prchá sám před sebou do synagógy alexandrijských poutníků. Nyní si vezme těch sedmdesát svitků Písma svatého, které mu daroval Titus. V synagóze už se drancovalo. Vojáci vyrvali posvátné knihy ze schrány, uzmuli jim jejich bohatě vyšívané odění. Vzácné svitky, pokryté drahocennými písmeny, ležely tu potrhané, potřísněné krví, podupané vojenskými botami. Josef se těžce shýbl, zvedl jeden z těch znesvěcených pergamenů ze špinavé, zkrvavené země. Na dvou místech tu bylo něco vyříznuto. Josef si prohlížel tvar výřezů, měly podobu lidské nohy. Pochopil, že si vojáci nedovedli vymyslit se svitky nic lepšího, než že si z nich vyřízli vložky do bot. Josef si mechanicky doplnil první chybějící místo: „Neutiskuj cizince ve své zemi a nezacházej s ním krutě; neboť i ty jsi byl cizincem v zemi egyptské."

Pomalu sebral Josef potrhané svitky, opatrně je zvedl, uctivě si je přiložil k čelu i k ústům, jak to požadoval obyčej, a políbil je. Nemohl je svěřit římským rukám. Vyšel na ulici, aby našel Židy, kteří by mu je odnesli do stanu. Tu viděl, jak vystupuje k Olivetské hoře průvod, zřejmě zajatci, kteří byli přistiženi se zbraní v ruce. Zbičovali je, na zbičované šíje jim naložili trámy a přivázali k nim zdvižené ruce. Tak nyní vlekli sami zajatci na popraviště dřevěné kříže, na kterých měli zemřít. Josef viděl ty vyčerpané, křečovitě stažené tváře. Zapomněl na svůj úkol. Poručil, aby zastavili, a ukázal svou tabulku setníkovi, který průvod doprovázel. Měl ještě nárok na dvacet životů, zajatců však bylo třiadvacet. Dvaceti z nich odňali trámy, stáli tu s vytřeštěnýma očima, byli po bičování polomrtví, nevěděli, co se s nimi děje. Místo kříže dostali teď svitky Písma a místo na Olivetskou horu šli nyní do Josefova stanu v římském táboře. Bylo to podivné procesí, které vyvolávalo u vojáků bouřlivý smích, když viděli Josefa, kráčejícího městem se zlatým psacím náčiním v opasku a nesoucího v každé ruce svitek Písma tak něžně, jako kdyby nesl malé děti, a za ním zbičovaní, potácející se Židé, vlekoucí zbývající svitky.

Až do Betléma ujížděl Titus rychle; mezi Betlémem a Thekojí zvolnil běh svého koně. Úkol, který má před sebou, je obtížný. Jmenuje se Bereníké. Nejhorší je, že nelze bít kolem sebe, že se nedá nic dělat. Je možné jen přijít a čekat, jak ta žena rozhodne. Buď se s ním smíří, nebo nesmíří.

Cesta vede nyní příkře vzhůru. Thekoa leží na holé a opuštěné skále, za ní je poušť. Místní velitel shromáždil své lidi, aby pozdravili vojevůdce. Titus přijímá jeho hlášení. To je tedy onen setník jménem Valens, který dal vykácet háj. Tvář ani chytrá, ani hloupá, bodrá, mužná. Ten člověk dostal rozkaz, aby háj ušetřil, a tak jej ušetřil. Dostal rozkaz, aby háj pokácel, a pokácel jej. Je zvláštní, že se Titovi nemůže podařit, aby té ženě stál v slově.

Stojí před jejím domem. Dům stojí na vrcholku skály, malý, zpustlý; byl kdysi postaven pro makabejské prince, kteří byli posláni na poušť. Ano, odtud je na poušť vidět. Bereníké přece jen odešla na poušť.

Před domem se objeví nuzně oděný chlapík bez livreje. Titus ho pošle dovnitř, aby vyřídil princezně, že je zde. Neoznámil jí svůj příchod předem, možná, že ho ani nebude chtít vidět. Ceká tu jako obžalovaný na soudce. Ne proto, že zničil chrám ohněm. Před soudem nestojí čin, který spáchal; před soudem stojí sama jeho bytost, to, co on sám skutečně je. V jeho tváři, v celém jeho postoji se zračí žaloba i obhajoba zároveň. Tak tu stojí pán nad stotisíci znamenitými vojáky a početnou válečnou výzbrojí, muž, který má neomezené plné moci pro celý Východ od Alexandrie až po indické hranice; a celý jeho další život závisí na tom, zda mu ta žena řekne ano, či ne; je bezmocný, nemůže dělat nic jiného než čekat.

Dveře nahoře se otevřou, Berénike přichází. Je vlastně samozřejmé, že uctivě vítá vojevůdce, pána země, ale pro Tita je ulehčením už to, že tam nahoře stojí, že tu je. Berénike má na sobě prostý čtyřcípý šat z jediného kusu, jak se oblékají ženy zde na venkově. Je krásná, je královská, je to ona. Titus stojí a vzhlíží k ní upřeně, všecek uchvácen a pokorný. Čeká.

V tomto okamžiku Berénike ví, že má svůj osud naposledy ve svých rukou. Předvídala, že ten muž jednou přijde, ale nepřipravovala se k tomu, spoléhala na to, že bůh, její bůh Hospodin, jí dá v pravou chvíli vnuknutí, jak si má počínat. Stojí nahoře na schodišti, vidí toho muže, jeho dychtivost, jeho uchvácení, jeho pokoru. Porušil vždy znovu své slovo, znásilnil ji a bude ji i nadále znásilňovat. Má nejlepší úmysly, ale je to barbar, syn barbarů, a to je silnější než jeho úmysly. Nic už ji nepoutá, tento muž všecko zpřetrhal, minulost je minulost. Musí i smí rozhodnout znovu. Až dosud mohla říkat, že jde k Titovi jen kvůli, chrámu. Nyní nemá žádnou záminku, tento muž chrám vypálil. Ke komu bude v budoucnu patřit, k Židům nebo k Římanům? Má poslední možnost se rozhodnout. Kam půjde? Tady k Titovi? Nebo do Jabné k Jochanánu ben Sakkajovi, který moudře a velkoryse buduje židovství nové, tajemnější, duchovnější, přizpůsobivější, a přesto pevnější než dosavadní? Nebo má jít za bratrem a vést život vznešené dámy, plný ruchu i prázdnoty? Nebo má odejít do pouště a čekat, zda se jí ozve hlas?

Stojí a dívá se na toho muže. Vdechuje z něho pach krve, slyší to strašlivé „Hep, hep“, které slyšela v táboře a které se dojista ozývá i v srdci tohoto muže. Bylo by lepší, kdyby se vrátila zpět do domu. Za domem je poušť, tam je dobře. Poručí si jít nazpět. Ale nejde nazpět, stojí, levou nohu má ještě na prahu, pravou již před ním. A teď už k ní klade i levou, táhne ji to, a ona si poroučí: Zpátky! Ale přesto nejde zpátky. Znovu klade nohu na další schod a na další. Je ztracena, ví to. Smiřuje se s tím, chce být ztracena. Sestupuje po schodech dolů.

Muž dole vidí, jak přichází. Jde mu dolů v ústrety, toto je ten jedinečný, milovaný krok Berénike, ona mu přichází v ústrety. Titus se rozběhne po schodech nahoru. Září. Jeho tvář je docela mladá, je to tvář šťastného chlapce, kterému žehnají všichni bohové. Napřáhne k ženě paži s dlaní obrácenou k ní, běží vzhůru a jásá: „Nikión!“

Zůstane tu noc v malém, zpustošeném domě. Nazítří všecek šťasten odjede nazpět do Jeruzaléma. Setká se s Josefem. „Nechtěl jsi sedmasedmdesát zajatců, milý Josefe?“ zeptá se. „Vezmi si je.“

Tabulku s vojevůdcovým zmocněním v opasku, odebral se Josef do chrámového nádvoří pro ženy, kde byl zřízen zajatecký tábor. Byl po všechny poslední dny sklíčen, že své možnosti vysvobodit zajatce tak lehkomyslně promrhal. Nyní začalo to beznadějné, tryznivé hledání znovu.

Organizace zajateckých táborů podléhá stále ještě Frontonovi, který byl mezitím povýšen na plukovníka. Doprovází Josefa osobně. Nemá sice toho Žida rád, ale ví, že Josef je pověřen úkolem napsat o válce knihu, a rád by byl v té knize příznivě vylíčen. Vykládá mu o těžkostech spojených s organizací tak velikého shromaždiště. Trh je otroky beznadějně přeplněn. Jak zajistit zásobování té sběře, než se dostane na místo určení? Tyhle jeho dětičky jsou dočista na dně, kost a kůže, řádí mezi nimi nakažlivé choroby. Jen za poslední týden mu jich zašlo jedenáct tisíc. Ostatně mnozí jsou si tím vinni sami. Naši legionáři jsou dobromyslní, rádi si zažertují, často nabídnou zajatcům ze svého přídělu vepřové maso. Ale člověk by tomu nevěřil, ti chlapi raději chcípnou, než by to žrali.

Zajatcům, kteří nosili zbraň, Fronto jíst nedává, ty posílá přirozeně rovnou na popravu. Pokud jde o ostatní, snaží se sehnat jejich příbuzné, kteří by mohli třeba zaplatit výkupné. A ty, za které výkupné nesežene, hodlá během takového půl roku odprodat v několika velikých dražbách. Zajatce, které není možno odprodat, starší, už zesláblé muže a starší ženy bez zvláštních znalostí, prostě nepřijímá a nechává je k dispozici jako materiál pro štvanice a pro hry.

Josef zvolna kráčel vedle horlivého plukovníka Frotona a odpovídal jen jednoslabičně. Zajatci měli na krku tabulky se jménem a stručnou charakteristikou, seděli nebo leželi v horku a zápachu namačkáni jeden na druhého; měli již celé týdny smrt před očima, okusili tolik naděje i strachu, že byli naprosto nevšímaví a neteční.

Nyní procházeli oddělením těch, kteří byli určeni pro štvanice a hry. „Doktore Josefe," zvolal kdosi žalostně i radostně. Byl to starý člověk, rozježený, šedivé pleti, zavšivený. Josef marně vzpomínal, nepoznal ho. „Já jsem sklář Alexas," řekl muž. Jakže, tenhle člověk že je onen chytrý, obratný obchodník? Statný, otylý Alexas, který není starší než Josef? „Setkal jsem se s vámi naposled na trhu v Caesareji, doktore Josefe," připomínal muž. „Mluvili jsme o tom, že musí trpět každý, kdo vyznává rozum." Josef se obrátil k Frontonovi: „Myslím, že tenhle člověk nepatřil ke vzbouřencům." – „Odevzdala mi ho vyšetřující komise," namítl Fronto a pokrčil rameny. „Způsob římského vyšetřování není špatný," vmísil se Alexas skromně do rozmluvy a lehce se usmál, „ale v současné době je zde uplatňován poněkud všeobecně." – „Ten chlapík je dobrý," zasmál se Fronto, „ale kam bychom přišli, kdybychom začali revidovat všechna rozhodnutí? Je to proti směrnicím. ‚Lepší tu a tam bezpráví než prohřešek proti pořádku,' zněl vojevůdcův rozkaz, když mi svěřoval toto shromaždiště." – „Nenamáhejte se kvůli mně, doktore Josefe," řekl rezignovaně Alexas. „Neštěstí si na mne tak zasedlo, že tu dobrá vůle nic nezmůže." – „Prosím o tohoto muže," řekl Josef a ukázal na svou tabulku. „Jak si přejete," řekl zdvořile Fronto. „Máte k dobru ještě šest kousků," konstatoval a udělal si na tabulce poznámku.

Josef dal dovést skláře Alexase k sobě do stanu. Věnoval vyčerpanému, zarmoucenému muži velikou péči. Alexas vyprávěl, jak při vpádu Římanů odvlekl otce do podzemí, aby zachránil sebe i jeho. Starý Nachům se vzpíral. Jestliže zahyne v domě v Mastičkářské ulici, je prý aspoň jistá naděje, že ho tam někdo najde a pochová. Jestliže však zemře v podzemí, bude tam ležet nepochován, nebude mít nad sebou prsť a při vzkříšení ztratí svou tvář. Nakonec Alexas starce do podzemí s domluvami a pod nátlakem odvedl, ale pochodeň jim brzy dohořela a oni se jeden druhému ztratili. Jeho samotného pak zakrátko vyslídili dva vojáci. Když ho polechtali svými meči, ukázal jim něco z toho, co zakopal. Protože je nechal v domnění, že toho má víc, nechali si ho nejdřív u sebe a neodevzdali jej na shromaždiště. Byli to dva milí, vlídní chlapíci; vůbec se dvěma vojáky se dá mluvit, ale se shromaždištěm, s římskou armádou není vůbec žádná řeč. Musil jim vykládat vtipy. Když se jim nelíbily, přivázali ho ke stromu za ruce a za nohy hlavou dolů a houpali jím sem a tam. To bylo nepříjemné. Ale většinou se jim jeho vtipy líbily. Ti dva vojáci nebyli nejhorší, dalo se s nimi jakž takž vyjít. Déle než týden se s ním takhle tahali, musil dělat před ostatními různé kousky a vykládat vtipy. Oni a jejich kamarádi měli ohromnou legraci, když mluvil latinsky se svým židovským přízvukem. Nakonec dostali nápad, že by z něho byl dobrý vrátný, a chtěli si ho u sebe ponechat, než ho prodají jako vrátného. Souhlasil s tím. Bylo to lepší než skončit v některých egyptských dolech nebo v syrské aréně. Ale pak sestoupili ti dva pánové znovu do podzemí, nevrátili se už a jejich druhové, kteří s nimi sdíleli stan, ho odevzdali na shromaždiště.

„Tohle všecko mě postihlo," meditoval Alexas, „protože jsem nebyl poslušen rozumu. Kdybych byl včas odešel z Jeruzaléma, měl bych alespoň ještě ženu a děti, ale já jsem chtěl mít všecko, chtěl jsem mít také otce i bratry. Přecenil jsem se." Požádal Josefa, aby mu směl věnovat murinskou vázu. Ano, chytrý Alexas měl i teď své zásoby. Zachránil hodně, prohlásil trpce, jen to nejdůležitější nezachránil. Kde je jeho otec Nachum? Kde jsou jeho žena Channa, jeho děti, jeho milovaný, vášnivý, pošetilý bratr Efraim? Co vytrpěl on sám, to přesahuje všechny meze. Bude teď dál dělat sklenice a jiné krásné věci. Ale nenajde milost v očích božích, netroufá si už zplodit pro tento svět další dítě.

Nazítří procházel Josef znovu zajateckým táborem. Měl teď v rukou už jen šest lidských životů, nepustí je, dokud nenajde jednoho, toho svého. Ale jak najít toho svého mezi miliónem mrtvých, zajatých a zbědovaných? Je to, jako kdyby hledal v moři jednu rybu.

Když se tam Josef vrátil i třetí den, začal se mu plukovník Fronto posmívat. Má prý radost, řekl, že Josef se o své zboží zajímá víc než kterýkoli obchodník s otroky. Josef toho nedbal. Hledal i celý tento den. Nadarmo.

Pozdě večer se dověděl, že bylo přivedeno po razii v podzemí osm set nových zajatců, které plukovník Fronto dal okamžitě ukřižovat. Josef mezitím již ulehl, byl znaven a vyčerpán. Přesto se vydal na cestu.

Byla již hluboká noc, když přišel na Olivetskou horu, kde se konaly popravy. Kříže tam stály jeden na druhém, bylo jich mnoho set. Teď se kříže zvedaly všude

tam, kde byly dříve olivové terasy, skladiště bratří Chananů i vily velekněžské rodiny Boetů. Na křížích viseli nazí, zbičovaní muži, sevřeni křečí, s hlavou na stranu, s podkleslou spodní čelistí, s olověně zbarvenými víčky. Josef a jeho průvodci vrhali světlo na jednotlivé obličeje, které byly ohavně zpitvořeny. Jakmile dopadlo světlo na tvář, začínali ukřižovaní mluvit. Někteří kleli, většinou koktali: „Slyš, Izraeli." Na Josefa dolehla smrtelná únava. Byl v pokušení říci při nejbližším: „Dolů s ním, dolů s ním!", bez výběru, aby to strašlivé hledání už skončilo. Stále těžší byla tabulka, propůjčující mu moc. Jen pryč odtud, jen spát. Dokonat těch sedmasedmdesát, zbýt se té tabulky. Do stanu, svalit se a spát.

A pak nalezl toho, kterého hledal. Žlutolícímu se ježil na tvářích rozcuchaný vous. Obličej už nebyl ani žlutý, spíše šedý a odulý, povleklý jazyk mu visel z otevřených úst. „Dolů s ním!" řekl Josef, řekl to velmi tiše, každé slovo mu působilo velkou námahu, měl hrdlo sevřené, polykal. Popravčí se k tomu neměli. Bylo nutno zavolat plukovníka Frontona. Pro Josefovu netrpělivost to trvalo trýznivě dlouho. Měl pocit, že Zlutolící zatím zemře, co on tu bude čekat u jeho nohou. To se nesmí stát. Veliký rozhovor mezi ním a Justem nebyl dokončen. A dokud nebude dokončen, Justus nesmí zemřít.

Konečně přišel Fronto, rozespalý, rozzlobený, měl za sebou namáhavý den. Přesto vyslechl Josefa zdvořile jako vždy. Dal okamžitě rozkaz, aby muže sňali a odevzdali Josefovi. „Teď máte k dobru ještě pět kousků," konstatoval a udělal si na Josefově tabulce poznámku. „Dolů s ním! Dolů s ním!" přikazoval Josef a označil dalších pět. „Teď už nemáte žádného," konstatoval plukovník.

Zlutolící byl na kříž přibit, to byl mírnější trest, ale teď, když ho chtěli sejmout, byla to okolnost velmi svízelná. Visel pět hodin, na silného muže to nebylo mnoho, ale Zlutolící nebyl silný. Josef poslal pro lékaře. Bolest přivedla Žlutolícího k vědomí, ale pak zase omdlel, a pak ho bolest opět přivedla k vědomí. Přišli lékaři. Rozhlásilo se, že jde o židovského proroka a že byl sňat s kříže na princovo přání. Tohle bylo něco zcela výjimečného; o případ projevili zájem nejlepší lékaři tábora. Josef na ně naléhal. Vyslovovali se zdrženlivě. Do tří dnů nebude možno říci, zda ten člověk zůstane naživu.

Josef kráčel vedle nosítek, na kterých odnášeli Justa do tábora. Justus ho nepoznal. Josef je smrtelně znaven, ale je v něm klid, v srdci mu znějí slova díků, která se pronášejí, když je někdo zachráněn z velkého nebezpečí. Spánek by mu nepřinášel osvěžení, jídlo nasycení, knihy poznání, úspěch potěšení, kdyby Justus byl mrtev nebo kdyby zůstal nezvěstný. Neokusil by štěstí, kdyby ležel vedle dívky Dorion, neokusil by štěstí, kdyby napsal svou knihu. Nyní je ten muž zde, aby se s ním měřil, jediný, který stojí za to. „Váš doktor Josef je lump." Slovo má jinou příchuť v sluchu než v ústech, na to měl tento muž pamatovat. V Josefovi je veliký klid, uspokojení, lehkost. Spí dobře a dlouho, skoro až do poledne.

Přistoupí k Justovu lůžku. Lékaři stále jen vyhýbavě mlčí. Josef neodchází od lůžka. Celý den leží Žlutolící v bezvědomí. Nazítří začne blouznit, vypadá to zle. Lékaři krčí rameny, nevěří už, že se z toho dostane. Josef sedí u lůžka. Nejí, nepřevléká se, na tvářích mu vyrážejí vousy. Pře se s Hospodinem. Proč ho

zachránil z tolika divokých událostí a zvratů, když mu teď nechce dopřát velikou půtku s Justem? Pošle pro něho princ. Pošle pro něho Bereníké, aby přišel do Thekoje. Josef neslyší. Sedí u Justova lůžka, strnule hledí na nemocného, opakuje rozmluvy, které s ním vedl. Veliká rozmluva není u konce. Justus nesmí zemřít.

Čtvrtý den amputují lékaři nemocnému levou ruku až k lokti. Osmý den oznámí, že je zachráněn.

Když Josef poznal, že Justus je mimo nebezpečí, odešel od jeho lůžka, zanechal tu značnou peněžní částku a už se o něho dál nestaral. Ač se obvykle rád tlačíval dopředu, netoužil po tom, ukázat se Justovi jako zachránce života. Veliká rozmluva s Justem bude jednoho dne pokračovat, a to stačilo.

V té době požádal Titus Josefa o službu. Princ se těšil z toho, čeho v Thekoji dosáhl; ale stále ještě se cítil nejistý ve všem, co se týkalo této židovské ženy. Neodvažoval se jít dál. Co se stane, až teď opustí zemi? Uložil Josefovi, aby zjistil, zda s ním Bereníké půjde do Říma.

Ve zpustlém domě v Thekoji stáli proti sobě Josef a Bereníké, oba stejně zbědovaní. Což neměl celý jejich život, to, že se zaprodali Římanovi, smysl jen jako pokus o záchranu chrámu? Po chrámu je veta, jsou teď jako škeble bez skořepin. Ale jsou oba ze stejné látky a nestydí se ukázat jeden druhému své slabiny. Nezastřeně a chladně zkoumají oba svou chudobu. Teď se nebudou moci opřít o svůj národ, nyní bude nutno vytvořit si pevnou půdu pod nohama vlastními schopnostmi. On má svou knihu a svou ctižádost, ona má Tita a svoji ctižádost. Budoucností jich obou je Řím.

Ano, samozřejmě půjde Bereníké do Říma. Pro prince znamená souhlas té ženy velké zadostiučinění. Chce projevit Josefovi vděčnost. „Nemáte v Novém městě pozemky, milý Josefe?“ zeptal se. „Jistě jste také zdědil pozemky po otci. Já vyvlastním veškerou půdu v Jeruzalémě pro legii, kterou tady nechám jako posádku. Dejte mi přesný seznam svých ztrát. Poskytnu vám náhradu z konfiskované půdy na venkově.“ Josef se z tohoto daru zaradoval. Uspořádal své záležitosti v Judeji s chladnou, obchodní střízlivostí. Odcházel teď ze země, proto chtěl mít všecko vyřešeno.

Titus srovnal Jeruzalém úplně se zemí, jako to kdysi učinili vítězní vojevůdci s městy Kartágem a Korintem. Nechal stát jen pevnosti Fazael, Mariannu a Hippikus i část západních hradeb na důkaz, jak znamenitě a silně bylo opevněno město, které musilo podlehnout jeho válečnické štěstěně.

24. října, k narozeninám bratra Domiciána, Nezdary, uspořádal Titus na stadióně v Cesareji slavnostní hry, pro které dal z přebytků židovských zajatců k dispozici zvlášť veliké množství lidského materiálu. „Přijď a dívej se!“ řekl Josefovi. Josef přišel.

Nejdřív prošel arénou průvod všech účinkujících, který čítal dva tisíce pět set osob. Pak dvě skupiny Židů, v jedné obránci, v druhé útočníci, předvedli dobytí městských hradeb. Vousatí, zubožení lidé bodali jeden do druhého, groteskně vyskakovali do výše, když je zastihla bázlivá smrtelná rána. Když byl někdo příliš zbabělý, byl hnán do boje bičem a žhavým železem. Proti některým jednotlivcům,

které za nic nebylo možno přimět k tomu, aby bojovali proti ostatním, byli vysláni otroci vyškolení na zápasníky. Divadelní zřízenci v masce boha podsvětí Háda přijímali padlé a pochodněmi zkoumali, zda náhodou smrt jen nepředstírají. Celou arénou zněl pokřik: „Slyš, Izraeli, Jahve je jediný.“ Mnozí umírali pro diváky příliš pomalu. Diváci pokřikovali: „Copak je tohle za ubožácké zabíjení? Tohleto je lechtání, to není žádný zápas. Do toho, vousáči, do toho, starý! Račte laskavě trochu přitlačit! Neumírejte tak ospale, vy poserové!“ Josef slyšel tyto výkřiky. Ovšem, zdejšímu obecenstvu bylo řečeno, že Židé umírali v boji statečně a jaksepatří, a teď bylo zklamáno, že toto náležité umírání mu není předváděno.

Nebylo snadné zabránit tomu, aby program nebyl jednotvárný. Na zajatce byli posláni afričtí lvi, indičtí sloni a němečtí zubři. K smrti odsouzení Židé byli zčásti ve svátečních oděvech, jiní musili obléci modlicí pláště, bílé s černými obrubami a modrými střapci, a byl pěkný pohled na to, jak rudnou. Mnozí, muži a ženy, byli vyhnáni do arény nazí, aby diváci mohli sledovat hru svalů při umírání. Několik velmi silných, dobře ozbrojených mužů bylo postaveno proti slonu. Muži z děsu a zoufalství zasadili slonovi vážné rány, než je rozdrážděné zvíře se silným troubením rozdupalo; obecenstvo mělo se slonem soucit.

Pořadatelé prokázali smysl pro humor. Mnozí zajatci musili zemřít ve směšných maskách. Mnoho starců bylo na jedné straně oholeno a dohola ostříháno, na druhé straně jim ponechali dlouhé vlasy i jejich dlouhé bílé vousy. Jiní musili běžet v oděvu z lehce vznětlivých látek; šaty jim začaly při běhu hořet, dvě stě metrů před nimi byl vodní bazén, a kdo ho dosáhne, bude možná zachráněn. Byl to legrační pohled, jak mrskali nohama, jak sotva popadali dech, jak se vrhali do vody, i když neuměli plavat. Dobré pobavení přinesl také žebřík přistavený ke zdi, která měla být ztečena. K smrti odsouzení musili na něj v plné parádě vylézt, žebřík však byl namazán kluzkou hmotou a oni padali jeden po druhém na nastavená kopí.

Dva a půl tisíce Židů umíralo takto dva dny na stadiónu města Caesareje pro zábavu neobřezaných. Dva dny je Josef viděl a slyšel umírat, často se mu zdálo, že vidí známé tváře, ale byl to zřejmě omyl, neboť Fronto určil pro tyto účely jen lidi bezvýznamné, drobné sedláky a proletáře z venkova. Viděl jsem to, mohl Josef dodat, když později tyto hry líčil. Mé oči to viděly.

Nyní se přiblížila doba, kdy měl Josef zakrátko opustit Judeu, patrně navždy. Dlouho byl na pochybách, zda se má sejít s Marou. Odřekl si to. Zajistil jí slušnou rentu a umožnil jí pobyt na jednom ze statků v jesreelské rovině, které mu věnoval Titus.

Židé viděli, jak Josef jde na hry. Nenáviděli ho a pohrdali jím a udržovali před ním odstup sedmi kroků. Nikdo ho nedoprovázel, když vstupoval na loď do Itálie.

Zmizel caesarejský přístav i obrovité sochy bohyně Romy a císaře Augusta. Ztratila se z dohledu pevnost Straton, pak i nafialovělé judské horstvo a nakonec zelený vrchol hory Karmel. Josef byl nyní na cestě do Říma. Z Judeje si vezl pouze vzpomínku na to, co viděl, sedmdesát svitků Písma svatého a malou bedničku prsti vyhrabané zpod jeruzalémských sutin.

Na vrcholku Appiovy silnice, tam, kde stál náhrobek Caecilia Metella, udělal vozka obvyklou zastávku a Josef se díval na velké panoráma města, které se tu otvíralo. Byl chladný březnový den, město bylo zalito světlem – Řím, síla, gevúra –; bylo ještě rozlehlejší než tenkrát, kdy je opouštěl při návratu do Jeruzaléma. O čem tehdy snil, když poprvé shlížel z Kapitolu na město, to vše je nyní pro něho dosažitelné, stačí natáhnout ruku. Císař i princ ho žádají o jeho slovo, o slovo a ducha z ducha Východu.

Josef svírá trpce rty. Nejvyšší doktor Jochanán ben Sakkaj má bohužel pravdu. Co se mu tenkrát jevilo jako konec, je teprve počátek. Splynutí východní moudrosti se západní technikou, to je úkol vyžadující velké námahy a skýtající málo slávy.

Vůz se rozjíždí dál, zastaví u brány. Josef neoznámil Dorion svůj příjezd. Miluje Dorion, nezapomněl na její podobu, jak tenkrát před ním stála poprvé s kočkou v náručí, na její tenký, milovaný, dětský hlas, nezapomněl, jak k němu tiskne dlouhé, snědé tělo, divoce, bezmocně, oddaně. Ale nyní je mezi ním a jí tolik vidin i věcí, ze kterých je ona vyloučena. Chce vyčkat, nechce v ní vzbuzovat naděje, chce uvidět a vycítit, zda je stále ještě spojuje onen žhavý vztah jako tenkrát.

Dorionin domek je malý, pěkný, moderní. Otrok u vrat se Josefa ptá, co si přeje. Josef řekne své jméno, vrátný se hluboce ukloní a odběhne. Josef stojí sám v přijímací síni, zamračí se. Kol dokola je všecko vyzdobeno obrazy, sochami a mozaikami, pravděpodobně Fabullovými díly. Co tu pohledává on? Tady nemůže žít.

A nyní přichází Dorion. Jako tenkrát vznosně se zvedá na jejím štíhlém, dětském hrdle v ryzí kráse její podlouhlá, úzká hlava s velikými ústy. Stojí a dívá se na něho svýma zelenavýma očima, které viditelně tmavnou. Chce se usmát, ale je docela zesláblá, nedokáže se ani usmát. Tak dlouho na něho čekala, a teď, vřelý dík, bohové, přišel. Bála se, že ta odporná Judea ho navždy uchvátí, a teď, vřelý dík, bohové, vrátil se. Dorion bledne, nejdřív kolem úst, pak po celém obličeji, upřeně se na něho dívá, a teď k němu přistoupí, vyrazí slabý, ostrý výkřik a klesá před ním k zemi, musí ji zachytit. Toto je ona žlutosnědá pleť dívky, kterou miluje. Je sladká a hladká, ó jak je ta její pleť chladná, to je tím, že ho ta dívka miluje.

Minuty míjejí, a ani jeden z nich ještě nepromluvil. V této ženě je všechna sladkost světa. Jak před ním klesala na zem, omdlévajíc vzrušením, Josef cítil, jak mu podklesávají kolena. „Nebudeš se s nimi snoubit.“ Vidí před sebou svou knihu, holou krajinu s propastí plnou mrtvol, chrámové návrší, zachvácené až do základů požárem, čím jsou ty bláhové mozaiky kolem, tyhle titěrné, přívětivé obrazy domáckého života? Co on tu pohledává? Co chce ta žena? Josef je tady docela cizí.

„Jsi tady docela cizí,“ řekne Dorion, je to první věta, kterou mu říká po roce. Drží ho za ramena, má napjaté paže, dívá se mu do tváře. Říká: „Jsi tady docela cizí,“ zjišťuje to vážně, nestěžuje si. Miluje ho, a proto to ví.

Drobné útěchy a drobné lži zde nemají smysl. „Ano,“ odpoví Josef. „Nemohu zde žít. Nemohu teď s tebou žít, Dorion.“

Dorion se nevzepře ani slovem. Cítí, že tohle už není její Josef, že je to kdosi jiný se spoustou snů, které nejsou její. Ale ona náleží k němu, i když se jeho podoba změnila, je vytrvalá a statečná, vybojuje si ho i v této změněné podobě. Nezdržuje ho. „Až mě budeš chtít, zavolej mě," řekne.

Josef odchází. Cítí v Římě naprostou cizotu. Po ulicích a kolonádách chodí nenápadně. Když uvidí známou tvář, odvrací hlavu, nechce s nikým mluvit. Po chvíli váhání se rozhodne a jde ke Claudiu Reginovi.

Nakladatel vypadá znaveně, jeho masité tváře jsou splihlé. „Buď pozdraven ty, jenž přicházíš," ušklíbne se. „No tak, proroku, co dělá kniha? Vaše proroctví se splnilo, ovšem poněkud zvláštním způsobem. Myslím, že se teď můžete pustit do práce. Nebo chcete uhnout?" – „Neuhýbal jsem," řekl Josef zarputile. „Ani nevíte, jak to bylo někdy těžké. Ale neuhnul jsem."

„Několikrát jsem se sešel s vaší krásnou ženou, s Egypťankou," řekl nakladatel. „Nebudu s Dorion žít," řekl Josef, „dokud nedokončím knihu." Reginus vzhlédl. „To je kupodivu," prohlásil. „A ta dáma je přitom vlastně důvodem k vaší knize." – „Snad podnětem," řekl odmítavě Josef.

„Jestliže chce bydlit u mne, je vám můj dům k službám," řekl nakladatel. Josef byl na pochybách, „Byl bych rád sám," řekl, „po tu dobu, co budu knihu psát."– „Myslím", řekl Claudius Reginus, „že dostanete od císaře dům, ve kterém on sám dříve bydlel. Je to dům poněkud nuzný, Veličenstvo bylo vždycky šetrné, jak víte."

Josef se do domu nastěhoval. Byl velký, temný, zanedbaný. Bydlil tam s jediným otrokem. Nedbal o sebe, jedl, jen když bylo nezbytně třeba. Nikomu v Římě se neukázal. Bloudil ulicemi, když byly nejprázdnější, viděl přípravy k triumfálnímu průvodu. Všude již se stavěla lešení, tribuny. Na zdech i na branách se objevily obrovité obrazy Vespasiána a Tita a kolem nich hesla oslavující imperátory a vysmívající se přemožené Judeji. V gigantickém zvětšení se na Josefa šklebily tváře císaře a prince, prázdné, hrubé, zpitvořené; vytratilo se všechno, co mu na nich bylo blízké, byly to obličeje Pedanů.

Jednoho dne potkal Josef na kolonádách Martova pole nosítka senátora Marulla. Josef chtěl rychle přejít, ale senátor ho uviděl. „Vy jste udělal kariéru, mladý muži," konstatoval. „Změnil jste se. Ano, osudy lidi přetvářejí." Pozoroval jej zvětšujícím smaragdem. „Vzpomínáte si, jak jsem vás na Velkém závodišti informoval o Římě? To bylo před pěti roky. Už tenkrát jsem viděl, že stojí za to vás informovat. Postavil jste se v pravém okamžiku na správnou stranu."

Nepustil ho, vzal ho s sebou, vyprávěl. Psal teď frašku, která měla být uvedena na scénu v týdnu triumfu v Marcellově divadle. Hrdinou frašky měl být Žid Zecharja, zajatec odsouzený ke hrám. Vytvoří ho herec Demetrius Libanus. Zajatec Zecharja má zemřít v souboji s druhým zajatcem. Židův strach před smrtí, jeho prosby, jeho naděje, že přece jen dostane milost, jeho zápas i jeho nechuť zápasit, to všecko dává příležitost k mnoha komickým scénám, vtipům, tancům i kupletům. Otázkou je pouze závěr. Bylo by znamenité najít Libanova dvojníka – je teď přece ohromný výběr –, který by mu byl tak podobný, že by ho ani matka od herce nerozeznala, a toho by pak zápasník z povolání skolil. Avšak obecenstvo je

popravami na kříži a mrtvými Židy přesyceno. Snad přece jen bude lépe, když bude zajatec Zecharja omilostněn. Jeho radost z nového života není špatný motiv, a nakonec by mohl z vděčnosti vytáhnout ze svého úkrytu poklady a rozdělovat je mezi obecenstvo. Dalo by se to možná zaonačit tak, aby ho nakonec ukřižovali a že by pak někdo přišel a sňal ho s kříže – „nedělal jste vy něco podobného, Flavie Josephe?“ – a on by pak s kříže rozhazoval mezi obecenstvo peníze, nově ražené mince vítězství.

Josef musil zůstat u senátora Marulla celý večer a pojíst s ním. Duchaplný vyžilý pán se zajímal o spoustu odlehlých podrobností polního tažení, vyptával se Josefa na všecko možné. Také on mohl povědět Josefovi spoustu novinek. Bylo už stanoveno, že ze tří židovských představitelů, kteří měli být vedeni v triumfálním průvodu, postihne poprava, obvyklá součást triumfálního průvodu, pouze Šimona bar Gioru. Ostatní dva, Jan z Gišaly a velekněz Fanias, mají být po triumfu prodáni do otroctví. Mají o ně zájem tři uchazeči: Mucianus, ministr Talassus a on sám. Lze předpokládat, že mu bude dána přednost. Dáma Caenis neprodává lacino, ale on není žádný skrblík. Koho mu Josef spíše radí, velitele nebo velekněze?

Nazítří se Josef přemohl a vyhledal herce Demetria Libana. Herec byl kupodivu zestárlý a nervózní. „Ach, tady jste,“ řekl mu na přivítanou. „Přirozeně, nemohl jste tu chybět. Vlastně jsem vás čekal už dávno.“ Choval se k Josefovi s nepřátelskou ironií. Josef postupně pochopil, že si tento muž klade za vinu zánik chrámu. On dovedl Josefa k Poppaeji, on vlastně vymohl amnestii těch tří, a nevzešlo snad všechno zlo z této amnestie? Amnestie, edikt o Caesareji, povstání, obrácení chrámu v popel, to vše byl jediný řetěz. A prvním článkem řetězu byl on. Na něm to tenkrát záviselo, zda bude či nebude hrát Žida Apellu. Hospodin vložil do jeho ruky losy trvání a zániku a jeho neblahá ruka vytáhla los zániku.

Vstal. Začal odříkávat velikou kletbu z Páté knihy Mojžíšovy. Dojista nikdy neviděl ani neslyšel žádného z proroků, kteří, ať už praví či falešní, povstali v těchto posledních desetiletích v Jeruzalémě; ale bylo v tom gesto těchto proroků, v jeho řeckých slovech bylo dokonce i jejich příznačné pozpěvování. Herec Libanus nebyl žádný silák, byl spíše malé postavy, ale stál tu jako zachmuřený strom. „Ráno řekneš: Kéž by již byl večer, a večer řekneš: Kéž by již bylo jitro, pro strach srdce svého.“ Úděsně se draly temné kletby z jeho úst, jednotvárně, naléhavě, až se srdce svíralo. „A tak se též stalo,“ přerušoval se občas prostým konstatováním, ale s vášnivým, zoufalým zadostiučiněním.

Po tomto setkání s Demetriem Libanem seděl Josef dva dny sám ve svém velikém, chmurném domově. Třetí den přešel po Emiliově mostě na druhou stranu Tiberu, mezi Židy.

Židovští obyvatelé Říma prokazovali během vojenského tažení vládě všemožně svou loajalitu. Jsou i nyní loajálními poddanými, vzbouřenci jsou sami vším vinni, jistě, ale přesto se neostýchají dát veřejně najevo svůj zármutek nad zničením svatyně. Neskrývají ani odpor nad tím, že při zničení pomáhali Židé. Jakmile vstoupí Josef do městských čtvrtí na pravém břehu, setká se s nezměrnou nenávistí.

Všichni zde zachovávají odstup sedmi kroků. Kráčí prázdným prostorem, po obou stranách čnějí zdi pohrdání.

Obrátí se k domu Gaia Barzaarona. Stojí před ním představený agrippinské obce, který mu chtěl kdysi dát svou dceru za ženu, a zachovává odstup sedmi kroků. Tvář zchytralého, žoviálního muže je zachmuřená, znetvořená nepřátelstvím. Gaius Barzaarone je najednou velmi podoben svému otci, stařičkému, bručavému Áronovi. Josef pozbývá před touto uzavřenou tváří mysli. „Promiňte," řekne a bezmocně obrátí ruce dlaněmi vzhůru. „Nemá to smysl." Obrátí se. Špalírem úhlavních nepřátel opouští židovskou čtvrť a vrací se po Emiliově mostě nazpět.

Když na druhém břehu zahne za roh, takže Židé ho už nevidí, uslyší za sebou krok pronásledovatele, má pocit, že ho slyšel už dávno. Mimoděk sáhne po svém velkém zlatém psacím náčiní, aby se bránil. Tu se za ním ozve aramejský hlas: „Nelekejte se. Nebojte se. To jsem já." Je to velmi mladý člověk, tvář připadá Josefovi známá. „Setkal jsem se už s vámi," praví jinoch, „když jste byl v Římě poprvé."

„Jste –?" rozpomíná se Josef. „Jsem Cornelius, syn Gaia Barzaarona." – „Co si přejete?" ptá se Josef. „Proč nezachováte odstup sedmi kroků?" Ale mladý Cornelius přistoupí k němu blíže. „Těm ostatním odpusťte," žádá a jeho hlas zní srdečně, důvěrně, směle. „Ostatní vás nechápou, ale já vás chápu. Prosím, věřte mi." Přistoupí až těsně k němu, upře na něho pohled, „četl jsem váš ‚Světoobčanský žalm'. Odříkávám si jej často, když vidím kolem sebe zmatek a nejasno. Tady je všecko těsné, uzavřené do zdí, váš pohled směřuje do daleka. Jste veliký muž v Izraeli, Flavie Josephe, jeden z proroků." Josefovi proběhne srdcem teplá vlna útěchy. Je pro něho dobré povzbuzení, že se za něho staví tento mladý člověk, který o něm nic neví a zná jen jeho slova. „Mám radost, Cornelie," řekl, „mám velikou radost. Přinesl jsem si prsť ze sutin Jeruzaléma, přinesl jsem z Jeruzaléma svitky Písma, ukážu ti je. Pojď ke mně, Cornelie." Hoch zazářil.

Titus zatím dorazil do Itálie. Na Východě ho potkala ještě rozmanitá pokušení. Jménem páté a patnácté legie, které měly být umístěny do neoblíbených táborů na dolním Dunaji, požádal ho setník Pedanus, aby zůstal u těchto legií, nebo aby je vzal s sebou do Říma. Princ okamžitě pochopil, co vězí za prohnaně naivními slovy starého poctivého vojáka, že je to nabídka, aby ho provolali císařem na místě starého Vespasiána. To bylo pro Tita lákavé, ale velmi riskantní, a tak bez váhání stejně naivními, žertovnými slovy odmítl. Ale Východ ho i nadále oslavoval jako samovládce a Titus si nedokázal odepřít, aby si v Memfidě při svátku býka Apise nenasadil na hlavu egyptskou korunu. Bylo to neprozřetelné, mohlo to být nesprávně vykládáno a princ si velmi pospíšil, aby dopisem ujistil otce, že to samozřejmě udělal jen v jeho zastoupení. Vespasián odpověděl obratem pošty, že to ani on samozřejmě jinak nepochopil, ale že přes všechno přátelství zmobilizoval proti Východu několik desítek tisíc vojáků.

Potom tedy Titus přijel, velmi narychlo, docela neokázale, téměř bez doprovodu. Podle starého obyčeje směl vstoupit do Říma, jestliže se měl uskutečnit jeho triumf, až v den průvodu. Proto přijel Vespasián synovi vstříc na Appiovu silnici. „Tady jsem, otče, tady jsem," pozdravil ho Titus dobrosrdečně. „Však by se ti nebylo vyplatilo, chlapče," zaskuhral Vespasián, „kdyby ses byl na Východě potloukal ještě dál." Pak teprve ho políbil.

Hned po obědě, v přítomnosti Muciána a paní Caenidy, došlo mezi otcem a synem k nezbytné výměně názorů. „Nedělal jste otci jen samou radost, princi Tile," začala rezolutní Caenis. „Doslechli jsme se s jistými obavami o vaší korunovaci při svátku býka Apise." – „Nechci dělat z toho býka velblouda," podotkl smířlivě Vespasián. „Víc nás tady zajímá jiná otázka. Opravdu nebylo možné zachránit židovský chrám?"

Oba se na sebe dívali tvrdýma, přimhouřenýma očima. „Přál by sis, aby to bylo bývalo možné?" obrátil otázku po chvíli Titus.

Vespasián zakroutil hlavou, „jestliže měla být policejní akce proti Jeruzalému," řekl prohnaně a obezřetně, „vedena opravdu jako válečné tažení a měla být zakončena triumfem, který jsem si dal pro nás oba schválit senátem, pak to snad možné nebylo."

Titus zbrunátněl. „Nebylo to možné," řekl stručně.

„Předpokládejme tedy," konstatoval císař s úšklebkem, „že to nebylo možné. Jinak bys byl tu budovu patrně ušetřil už kvůli paní Berénike. A tím bychom byli u druhého bodu, který nás tady všechny zajímá. Paní Berénike, to je ženská, jen co je pravda. Dovedu pochopit, že při té zdlouhavé policejní akci jsi ji chtěl mít u sebe. Ale musíš ji mít u sebe také v Římě?" Titus chtěl odpovědět. Vespasián jen lehce zafuněl, nespustil však z něho tvrdé, šedivé oči a nepustil ho ke slovu. „Podívej se," pokračoval dobromyslně, kamarádsky, „tady moje Caenis je obyčejná ženská, viď, starý přístave? Není náročná, nemá vysoký titul. Vydělává mi spoustu peněz; mnoho z toho, co už mé staré oči nevidí, uhlídá její zrak. Přesto jí celý Řím má rád, pokud jí někdo nemusí právě platit nějakou provizi. Je Římanka. Ale ta tvoje Židovka, princezna, právě proto, že má tak báječnou chůzi a celý ten svůj orientální charakter: jsme ještě mladá dynastie, synu, já jsem první a ty jsi druhý, my si takovouhle extravagantní dámu nemůžeme dovolit. Říkám ti to po dobrém, ale se vší vážností. Takový Nero by si to byl mohl dovolit, byl to člověk ze staré rodiny. Ale když to uděláš ty nebo já, vzbudí to pohoršení. Vzbudí, chlapče. Pověz, Caenis, povězte, starý Muciáne: Vzbudí, nebo nevzbudí? Tak to slyšíš, vzbudí."

„Rád bych ti něco řekl, otče," začal Titus a v jeho hlase zaznělo něco z oné tvrdé hlaholnosti, s jakou dával vojákům povely. „Byl bych si mohl v Alexandrii nasadit korunu. Legie to chtěly. Neměl jsem k tomu daleko. Stačilo, aby princezna řekla slovo, a byl bych to udělal. Ale princezna to slovo neřekla."

Vespasián vstal. Titovi bylo řečeno, že otec velmi zestárl; ale byly to zřejmě jen plané řeči, alespoň teď byl ten sabinský sedlák pevný jako dřív. Přistoupil docela blízko k synovi, stáli tu proti sobě jako dvě divoká, silná zvířata, přikrčená ke skoku. Mucián přihlížel se zájmem, přičemž mu v tváři prudce škubalo a kolem

tvrdých, úzkých rtů mu pohrával živý úsměv. Caenis chtěla zasáhnout. Ale stařec se ovládl. „Co mi tu říkáš," pravil, „je zajímavé. Ale buď jak buď, teď už nejsi v Alexandrii, a tady v Římě tě sotva napadne mě sesadit, i kdyby si to tvá roztomilá přítelkyně přála. Tak tedy." Posadil se, zahekal, hladil si dnavou paži a mluvil Titovi do duše: „Nemůžeš s ní jednat jako s nějakým děvčátkem. Ta dáma se bude chtít s tebou ukazovat, a má pravdu, je to princezna z rodu mnohem staršího než my. Ale Římané ti tuhle ženu neodpustí, věř mi. Chceš, aby na tebe dělali v divadle vtipy? Chceš, aby při triumfu zpívali o tobě a o té dámě kuplety? Chceš to zakázat? Vem rozum do hrsti, chlapče. Nejde to."

Titus se zalykal hněvem. „Ty jsi ji od začátku nemohl vystát." – „Tak jest," řekl stařec. „Ale ona mne také ne. Kdyby bylo po jejím, neseděli bychom zde. Mohl bych udělat několik moc dobrých vtipů. Ale spolknu je. Ta dáma má tvou lásku. Nic proti ní nemám. Ale v Římě ji nestrpím. Pověz jí to. Byla to pitomost, žes ji přivedl s sebou. Můžete si dělat, co chcete, ale ona musí z Itálie zmizet. Řekni jí to."

„Ani mě nenapadne," prohlásil Titus. „Chci si tu ženu nechat." Vespasián se na syna podíval; Titus měl v očích onu vytřeštěnost, pomatenost, která nahánělа císaři strach už u jeho matky, u Domitilly. Položil mu ruku na rameno. „Je ti třicet, synu," připomněl mu. „Nepočínej si jako dítě."

„Smím přednést návrh?" vmísil se obratný Mucián.

Přistoupil s holí za zády o několik kroků blíže. Titus mu hleděl na ústa s nedůvěrou. Senátor Mucianus, který dával okázale najevo svou starobu, hrál tuto stařeckou vratkost zjevně jen proto, aby více vynikla Vespasiánova statnost, a císař ochotně souhlasil s touto komedií, o které dobře věděl. „Vztahy mezi césarem Titem a princeznou," řekl tedy Mucián, „budí pohoršení. V tom má Veličenstvo nesporně pravdu. Ale jen proto, že tato kněžna je příslušnicí buřičského národa. My víme, že princezna je jednou z našich loajálních židovských poddaných. Ale římský lidový vtip nedělá rozdíl mezi Židem a Židem. Bylo by třeba zaonačit to tak, aby se princezna jasně a jednoznačně postavila na naši stranu. Myslím, že by stačilo, kdyby přihlížela v lóži triumfálnímu průvodu."

Všichni se zamysleli nad smyslem tohoto návrhu. Vespasián shledal, že jeho chytrý přítel vmanévroval Židovku do situace, ze které těžko najde nějaké východisko. Jeho pan syn nemůže Muciánův požadavek odmítnout. Co si Bereníké počne? Jestliže bude přítomna triumfu nad vlastními lidmi, zesměšní se v očích Římanů. Pro Tita bude pak nemožné, aby se s ní oženil. Také Caenis to okamžitě pochopila: „Když žena opravdu patří k muži," podepřela rezolutně, drsně a banálně Muciánův návrh, „musí mít odvahu, aby stála při něm."

Všichni hleděli napjatě na Tita. Proti argumentu paní Caenidy nemohl nic namítnout. Má vlastně pravdu, myslil si. Jestliže slavím triumf, mám nárok na to, aby tomuto triumfu přihlížela moje přítelkyně, kterou chci jednou učinit svou ženou. Nebude příjemné promluvit si s ní o tom. Ale bude to příjemnější než poslat ji pryč. Titus zabručí, že na princezně to není možno žádat. Ostatní prohlásí, že pak není možno žádat na Římanech, aby se smířili s princeznou. Titus promýšlí věc ze

všech stran. Bereníké má ty své východní city, nálady, pudící ji na poušť. Ale současně má i smysl pro skutečnost. Po půlhodinové debatě dá Titus souhlas k tomu, že princezna buď bude v císařské lóži přihlížet triumfu, nebo opustí Itálii.

Titus pozve Bereníké k sobě. Je si jist, že tu prožluklou záležitost vyřídí během pěti minut. Když čeká v předpokoji na její příchod, znovu se rozhodne, že o té věci bude mluvit co možná lehce, jako o něčem samozřejmém.

Ale potom je tu Bereníké, je zároveň veselá i vážná, její velká, smělá hlava se k němu s důvěrou sklání, její temný hlas k němu promlouvá, a najednou mu připadá jeho předsevzetí nemožné. Jak má této ženě předložit tak neomalený požadavek? Dodává si odvahy, jen žádné dlouhé přípravy, odváží se toho rázem; je to jako když se dlouho zadržuje dech, než se člověk odhodlaně vrhne do hodně studené vody. „Triumf," řekne, a jeho hlas zní poměrně pevně, nemusí si ani odkašlat, „triumf se má teď definitivně konat za deset dnů. Doufám, že tě uvidím v lóži, Nikión?" Šlo to vlastně náramně hladce, mluvil jen jakoby mimochodem, nepodíval se na ni a ani teď se na ni nedívá.

Bereníké zbledne. Je dobře, že sedí, jinak by upadla. Tento muž pokácel háj v Thekoji, potom se jí zmocnil násilím, pak připustil, aby chrám byl vypálen. A ona, protože nikdy neřekla ne, říkala vždy ano. Všecko strpěla, protože se bez toho muže nedokázala obejít, nemohla být bez té široké selské tváře, bez jeho brutálnosti, bez jeho dětinsky rozmarné hrubosti ani bez jeho drobných zubů. Vdechovala pach krve, pach požárů, vzdala se pouště i hlasu svého boha. A nyní ji tedy tento muž zve, aby se dívala z lóže na jeho triumf nad Hospodinem. Počíná si vlastně zcela důsledně a pro Římany by to byl pikantní přídavek k triumfu, kdyby mezi diváky byla i ona, makabejská kněžna, vítězova souložnice. Ale ona se dívat nebude. Přípustné by bylo, kdyby šla v triumfálním průvodu v okovech jako zajatkyně. Ale dobrovolně sedět ve vítězově lóži, být omáčkou k jeho pečeni, to ne. „Děkuji ti," řekne, její hlas není silný, ale v té chvíli značně chraptivý. „V den triumfu nebudu již v Římě. Odjedu k bratrovi."

Titus vzhlédne, vidí, že tu ženu urazil k smrti.

To nechtěl. Nechtěl nic z toho, co jí způsobil. Vždycky byl do toho nějak přistrčen. I teď. Otec ho do toho vehnal, a on se proti tomu nevzepřel. Ostatní jsou z hmoty tak lehké a vzdušné, ale on sám je tak tuhý a hrubý a vždycky dojde k tomuto poznání příliš pozdě. Jak na ní mohl chtít, aby přihlížela nejapnému triumfu? On sám se triumfu vzdá, onemocní. Zajíká se, přeříkává se. Ale mluví do prázdna, už odešla, je pryč.

Jeho tvář je zrůzněna divokým vztekem. Jeho ústa s drobnými zuby soptí vojenské kletby, kterými nadává té ženě. Proklíná tu její nedůtklivou orientální upejpavost. Proč by nemohla přihlížet triumfu? Což nepřihlíželi jiní vladaři, například germánští, triumfům, při kterých byli vedeni v okovech jejich vlastní synové, bratři, vnuci? Neměl se nechat obalamutit, měl s ní jednat jako muž. Nebylo by bývalo těžké obvinit ji z neloajálnosti, z buřičského jednání, a uvěznit ji, vést. i ji v triumfu v okovech, a pak, až by byla pokořena jaksepatří, pozvednout ji

z bahna jako laskavý, silný, dobrotivý muž. Pak by konečně poznala, kam patří, nafoukaná.

Ale ještě než tu myšlenku dokončil, uvědomil si, že to jsou chlapecké vidiny. Vždyť ona není barbarka, není jako onen německý barbarský kníže Segestés, je to skutečná královna, překypující prastarou východní vznešeností a moudrostí. Všechen jeho hněv se obrátil proti němu samému. Řím, triumf, všeho tu měl po krk. Na Východě, tam je život, a tady je všude jen prázdnota a svinstvo. Kapitol je ve srovnání s Jehovovým chrámem ubohost sama, a on ve své zbrklosti tento chrám vypálil a ženu, která se mu třikrát sama dala, svou římskou brutálností třikrát odehnal, a tentokrát navždy.

Den poté se dostavil Josef, aby prince pozdravil. Titus dával najevo onu žoviální, chladně oslňující zdvořilost, kterou Josef nenáviděl. S triumfem, žertoval, je víc trampot než s celým válečným tažením. Chtěl by to už mít za sebou, chtěl by se konečně vrátit do svého města, a podle toho hloupého obyčeje musí čekat až do dne slavnostního průvodu. Není to k zoufání? Nemůže se podívat ani na představení Demetria Libana v Marcellově divadle. Uložil Josefovi sledovat zkoušky a dbát při nich toho, aby židovské skutečnosti nebyly podány chybně. „Já sám jsem teď vzal do ruky," vykládal, „uspořádání triumfu a všecko, co s ním souvisí. Jsem zvědav, jaký dojem na vás udělá průvod. Budete mu přece přítomen na Velkém závodišti?"

Josef poznal, že princ čeká napjatě na jeho odpověď. Římanům by přece mělo být samozřejmé, že on jako kronikář polního tažení musí být jako očitý svědek přítomen jeho závěru. On sám kupodivu nikdy neuvažoval o tom, zda půjde, či ne. Bylo by krásné říci: Ne, césare Tite, nepřijdu, zůstanu doma. Bylo by to zadostiučinění, říci to, bylo by to gesto, velké a beze smyslu. Řekl: „Ano, césare Tite, budu se dívat na průvod na Velkém závodišti."

Titus se změnil. Spadla s něho maska okázalé zdvořilosti. „Doufám, milý Žide," řekl důvěrně, přátelsky, „že ti tu v Římě připravili pěkné a pohodlné prostředí. Chci," řekl srdečně, „abys žil v Římě rád. Chci pro to učinit, co je v mých silách. Věř mi."

Aby se uchystal na svou účast při triumfu, podíval se Josef v Marcellově divadle na představení o zajatci Zecharjovi. Demetrius Libanus byl velký herec. Jako zajatec Zecharja byl neuvěřitelně skutečný a děsivě komický. Nakonec mu nasadili malou hlupáckou masku klauna, jakou často dávali odsouzeným v aréně, aby komičnost masky působivě kontrastovala s umíráním odsouzeného. Nikdo neviděl, jak pod maskou odsouzence Zecharji lapal herec Libanus po dechu, jak se jeho srdce vzpíralo a selhávalo. Vydržel. Přivázali ho na kříž. Zvolal, jak předpisovala role: „Slyš, Izraeli, Jahve je náš bůh," a jedenáct klaunů tančilo kolem něho v oslích maskách a opakovalo jeho výkřik: „Jah, Jah." Vydržel až do konce, až mu řekli, že teď ho sundají s kříže, a až začal od kříže rozhazovat peníze. Pak se ovšem zhroutil. Ale nikdo to nezpozoroval, pokládali to za hru a uprostřed nesmírného jásotu, který nad mincemi propukl, beztak si herce nikdo nevšiml.

Také Josef zachytil několik mincí, dvě stříbrné a několik měděných. Byly vydány právě dnes, na jedné straně měly císařův portrét, na druhé spoutanou ženu, sedící pod palmou, a kolem ní nápis: „Zajatá Judea.“ Žena – bylo to snad dílo paní Caenidy? – měla rysy princezny Berénické.

Nazítří pozval k sobě Josefa nakladatel Claudius Reginus. „Byl jsem pověřen,“ řekl, „abych vám doručil tuto vstupenku na Velké závodiště.“ Bylo to sedadlo v lavicích Druhé šlechty. „Dostanete za svou knihu vysoký honorář,“ řekl Reginus. „Někdo tam musí být a vidět to,“ řekl zarputile Josef. Reginus se usmál svým protivným úsměvem. „Ovšem,“ řekl, „a já jako váš nakladatel mám velký zájem na tom, abyste tam byl. Budete pravděpodobně jediný Žid, Flavie Josephe, který se na to bude dívat. Nechte toho,“ zarazil ho poněkud unaveně, když Josef chtěl vybuchnout. „Věřím vám, že to nebude snadné. Také já, až budu kráčet v průvodu mezi císařovými úředníky, stáhnu si boty velmi pevně řemínky a nijak si to neusnadním.“

Ráno 8. dubna seděl Josef ve Velkém závodišti. Tři sta třiaosmdesát tisíc lidí se vešlo do nově vybudovaného prostranství a kamenné lavice byly naplněny do posledního místa. Joseí dosáhl svého, seděl mezi pány Druhé šlechty, to bylo místo, o kterém tu snil před pěti lety. Nehybný, uzavřený, seděl mezi rozveselenými lidmi, jeho sebevědomá tvář byla každému nápadná. Na lavicích šlechty se vědělo, že císař ho pověřil napsáním dějin této války. V městě Římě byly knihy ve veliké vážnosti. Lidé zvědavě pozorovali muže, v jehož rukou spočívala sláva i hana tolika lidí.

Josef seděl tiše a ovládal se, ale v jeho nitru to bouřilo. Přišel sem jásajícím Římem, naplněným hlukem radostného očekávání. Domy i kolonády byly vyzdobeny, všude, na lešeních, výstupcích, stromech, obloucích bran i na střechách spousta ověnčených lidí. Také zde na Velkém závodišti byli všichni ověnčeni a měli květy na klíně i v náručí, aby je mohli házet na ty, kteří půjdou v průvodu. Jen Josef byl natolik odvážný, že tu seděl s prázdnýma rukama.

V čele průvodu kráčeli pánové ze senátu, trochu namáhavě ve svých červených střevících s vysokými podrážkami. Většina z nich se průvodu účastnila nerada, s tajenou nechutí. V skrytu chovali pohrdání k povýšencům, které musili oslavovat. Dohazovač a jeho syn strhli na sebe vládu, ale i na trůně zůstávali sedláky, byla to luza. Josef viděl vyzáblou, skeptickou tvář Marullovu, jemnou, znavenou, krutou hlavu Muciánovu. I když byl ve slavnostním rouchu, měl Mucián za zády hůl a jeho tvář sebou škubala. Byl kdysi den, kdy misky vah byly stejně vysoko, a stačilo možná, aby Josef přihodil jediné mocné slovo, a Muciánova miska by byla klesla a Vespasiánova by se byla zvedla.

Přicházeli ministři. Scvrklý, chorobami zmořený Talassus sotva vlekl nohy, ale bylo to jeho dílo, že se tento průvod konal, a tak stařec nechtěl promeškat svůj velký den. Zcela osamocen, vážně a neobvykle zpříma kráčel dále Claudius Reginus. Ne, opravdu si to nijak neusnadnil. Díval se kolem sebe tvrdýma, zlostnýma, nezastřenýma očima, díval se pozorně a pokazil zvědavcům potěšení:

marně hledali na jeho prostředním prstě proslulou perlu a také řemínky na botách měl pevně uvázané.

Pak přišla hudba, mnoho hudeb. Dnes hrály všechny kapely vojenské písně, nejraději pochod Páté, který získal rychle oblibu: „Naše Pátá umí všecko."

Následovala kořist z válečného tažení, ona kořist, o které se tolik bájilo. Zdejší lidé byli zhýčkaní, přesycení. Ale když viděli míjet kolem sebe zlato, stříbro, slonovinu ne v jednotlivých kusech, ale celý proud, tu se nedokázali ovládnout. Natahovali krk, dívali se přes ramena těch před sebou, ženy vyrážely krátké, pronikavé výkřiky obdivu i žádostivosti. Byl to nekonečný tok zlata, stříbra, vzácných látek, rouch, a stále znovu zlato ve všech podobách, v mincích, v prutech, lité v nejrozmanitějších nádobách. Potom válečné předměty, zbraně, polní pásky s iniciálami makabi, čisté, ušpiněné, nasáklé krví, v koších, na vozech, bylo jich bezpočet. Korouhve, prapory s hranatými hebrejskými i syrsko-aramejskými písmeny, určené původně k tomu, aby povznášely srdce, nyní obratně sestavené tak, aby pobavily blazeované diváky. Přenosná jeviště s krvavým vylíčením válečných scén, mnohdy gigantické čtyřposchoďové jevištní konstrukce, takže diváci se poděšeně nakláněli nazad, když se kolébaly kolem nich, ze strachu, že by na ně mohly spadnout a zabít je. Rozbité lodi z bitvy u pobřeží blízko Joppe, ukořistěné čluny z Magdaly. A znovu zlato. Není divu, že cena zlata klesá, teď už činí jen polovinu předválečné hodnoty.

Ale teď se rozhostí ticho, neboť nyní přicházejí úředníci císařského pokladu v parádní uniformě, s vavřínovými snítkami, jako doprovod hlavních předmětů kořisti. Vojáci nesou zlaté obětní stoly, obrovský sedmiramenný svícen, třiadevadesát kusů svatého chrámového nářadí, svitky Písma. Nosiči je vysoko zvedají, aby všichni mohli vidět svitky, zákon Jehovův, jejž ukořistil velký dobrý Jupiter Římanů.

Následuje groteskní hudba. Jsou to nástroje chrámu, cymbál prvního levity, vřeštivé beraní rohy novoročního svátku i stříbrné trumpety, ohlašující každý padesátý rok, že všechen pozemkový majetek znovu připadá státu. Římané hrají na tyto nástroje parodisticky, zní to směšně a barbarsky. A najednou dostane jeden šprýmař šťastný nápad. „Ja, ja!" vykřikne, jak křičí osel. Všichni se rozkřičí s ním, duní jim k tomu svaté nástroje Židů. Hlaholný smích rozvlní dlouhé řady Závodiště.

Josef má tvář jako z kamene. Teď vydržet. Všichni se na tebe dívají. Deset let se musí kněží učit, než jsou uznáni za hodny troubit na tyto nepoddajné nástroje. Ovládni svou tvář, Josefe, ty jsi zde Izrael. Vylij svůj hněv nad národy.

Nyní přicházela živá část kořisti, váleční zajatci. Z ohromné spousty bylo vybráno sedm set, oblekli je do pestrých slavnostních rouch, která působivě kontrastovala s jejich zachmuřenými tvářemi a s jejich okovy. Musili jít mezi nimi také kněží s klobouky a pásy. Se zájmem, napjatě si prohlížejí lidé na Závodišti své přemožené nepřátele. Tady jdou. Důkladně je nakrmili, aby neomdleli a nepřipravili tak Římany o zaslouženou podívanou. Ale po slavnosti budou odesláni

na nucené práce, část do dolů, do šlapacích mlýnů, na práci ve stokách, část velkým arénám, kde bývají pořádány bojové hry a štvanice.

Lidé v Závodišti utichli, teď se jen dívají. Ale najednou propukne nenávistný, běsnící pokřik: „Hep, hep“ a „Psi, psí syni, smradlaví, bezbožní.“ Házejí shnilou řepu, bláto. Plivají, i když slina nemůže doletět až k těm, kterým je určena. Zde přicházejí v poutech ti, které bohové pokořili, nepřátelští vůdcové, kteří kdysi naháněli strach a hrůzu, Šimon bar Giora a Jan z Gišaly. To je velký požitek, je to pro Římany nejšťastnější den, když takto vidí kráčet své nepřátele, zdeptané opovážlivce, kteří se vzepřeli proti rozšíření říše, jak si to přejí bohové.

Šimonovi nasadili korunu z kopřiv a suchých snětí a pověsili mu na krk tabulku: Šimon bar Giora, král Židů. Jana, „vojevůdce Židů“, navlekli do komického plechového brnění. Šimon věděl, že bude usmrcen, dříve než průvod skončí. Tak to udělali Římané s Vercingetorigem, s Jugurthou i s mnoha ostatními, kteří musili zemřít na úpatí Kapitolu, zatímco nahoře vítěz obětoval svým bohům. Kupodivu nebyl už Šimon bar Giora onen mrzout, jak ho jeho lidé znali z poslední doby, měl opět zářivý úsměv svých prvních dob. Tiše kráčel v okovech vedle spoutaného Jana z Gišaly a rozmlouvali spolu.

„Nad touto zemí je krásná obloha,“ řekl Šimon, „ale jak je bledá ve srovnání s oblohou naší Galileje. Je krásné, že mám nad sebou modrou oblohu, když jdu vstříc smrti.“ – „Já nevím, kam jdu,“ řekl Jan, „ale myslím si, že mě nechají naživu.“ – „Je to pro mne veliká útěcha, milý Jene,“ řekl Šimon, „že tě nechají naživu. Neboť tato válka není ještě u konce. Je zvláštní, že jsem měl kdysi v úmyslu tě zabít. I když to teď vypadá zle, bylo dobré, že jsme tu válku vedli. Není ještě u konce, a ti po nás budou mít poučení. Ó můj bratře Jene, budou mě bičovat a povedou mě přes náměstí, kde na mne bude jejich luza plivat a házet po mně shnilou řepu, a nakonec mě hanebně usmrtí. Ale bylo přesto dobré, že jsme tu válku vedli. Mrzí mě jen, že má mrtvola zůstane bídně pohozena, nepochována.“ A protože Jan z Gišaly mlčel, řekl po chvíli: „Víš, Jene, přece jen jsme měli udělat minový podkop L víc vpravo. Pak by se byla jejich věž F zřítila, a co by pak mohli dělat?“ Jan z Gišaly byl člověk snášenlivý, ale v taktických otázkách neznal žertu ani úhybu. Věděl, že měl s minovým podkopem L pravdu. Ale on bude žít a Šimon zemře, a tak se přemohl a řekl: „Ano, milý Šimone, měli jsme tu minovou štolu umístit víc vpravo. Ti po nás to udělají lépe.“ – „Kdybychom byli od začátku drželi spolu, milý Jene,“ řekl Simon, „byli bychom se s nimi vypořádali. Viděl jsem teď jejich Tita zblízka. Dobrý hoch, ale žádný vojevůdce.“

Josef je viděl oba přicházet, kráčet kolem. Šli pomalu, viděl je hodnou chvíli, viděl, jak Šimon září tak jako kdysi při setkání v chrámu. A teď už se nedokázal ovládnout. Chtěl ten hlas zadržet v hrdle, ale nedokázal to, vydralo se mu z úst zoufalé, potlačované zasténání, takže Josefův soused, který křičel stejně jako ostatní: „Psi! Psí syni!“, uprostřed slova polekán a zbledlý zmlkl. Josef hleděl upřeně na oba zajatce, obával se, že pohlédnou vzhůru. Byl člověk odvážný, stál za svými skutky, ale kdyby se byli podívali vzhůru, byl by zemřel hanbou a pokořením. Svíralo ho, rdousilo vědomí, že je jediným Židem, který se tu dívá s

ostatními. Snášel hlad a žízeň až k nejzazší mezi, bičování, všemožnou potupu a jak často stál tváří v tvář smrti. Ale tohle nevydrží, to by nevydržel nikdo. To už není lidské, je to krutější trest, než jaký si zasloužil.

Ti dva jsou docela blízko.

Založí synagógu. Všecko, co má, i výtěžek ze své knihy dá na tu stavbu, musí to být synagóga, jakou Řím ještě neviděl. Svaté svitky z Jeruzaléma věnuje do schrány. Ale oni jeho synagógu nepřijmou. Přijímali votivní dary od neobřezanců, ale od něho nepřijmou nic, a budou mít pravdu.

Teď jsou ti dva právě před ním. Nevidí ho. Josef vstane. Nemohou ho slyšet v divokém pokřiku kolem, ale on otvírá ústa, odevzdává jim na cestu své vyznání. Horoucně jako dosud nikdy doluje toto vyznání ze svého nitra a volá na ně: „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš bůh, Hospodin je jediný."

Jako kdyby jej slyšeli, ozve se najednou v průvodu zajatců volání, nejprve jsou to jednotlivci, pak další, nakonec všichni: „Slyš, Izraeli, Jahve je náš bůh, Jahve je jediný." Když první začnou, diváci se směji, napodobují oslí křik: „Ja, ja." Ale pak utichají a mnozí začínají pochybovat, zda je to skutečně osel, ke kterému Židé volají.

Když Josef uslyší toto volání zdola, uklidní se. Teď jistě volají ve všech synagógách židovstva: „Slyš, Izraeli." Což to kdy popíral? Nikdy to nepopíral. Jen proto udělal to, co udělal, aby to uznali všichni. Bude psát svou knihu, bude ji psát se zbožnou myslí a Hospodin bude s ním. Římané i Židé ji budou zneuznávat. Bude dlouho trvat, než ji pochopí. Ale přijde doba, kdy dojde pochopení.

Ale kdo se to tak zaskvěl ve vší nádheře za oběma židovskými vojevůdci, ozdoben proslulým osmi dílným ornátem? Velekněz a proletář Fanias, stavební dělník. Šel tu seschlý, dívaje se tupě před sebe, se sklopenýma očima, sehnutý a zhroucený. Uviděl ho senátor Marullus. Nebude v tom opravdu velký rozdíl, bude-li mít za otroka tohoto Faniu nebo Jana z Gišaly. Jan vypadá inteligentněji, bude možno vést s ním zajímavé rozmluvy, ale pikantnější by bylo mít za dveřníka velekněze.

Šla hudba, obětní zvířata, a pak vyvrcholení průvodu, jeho nádherný střed, vozy triumfátorů. Vpředu liktoři, svazky prutů ověnčeny vavřínem, notáři, nesoucí potvrzení o schválení triumfu, pak zástupy klaunů, parodujících drze i dobromyslně některé populární vlastnosti triumfátorů, Vespasiánovu šetrnost, Titovo puntičkářství i jeho stenografování. Potom karikatury přemožených, které představovali nejoblíbenější herci. Mezi nimi Demetrius Libanus, první herec své doby. Ano, překonal chorobu a slabost, přemohl vzpouzející se srdce. Šlo o jeho umění, o ctižádost, císař jej povolal, vzchopil se a přišel. Byl Židem Apellou, skákal, tančil, hladil si dvoustranný vous, měl s sebou modlicí řemínky, svého neviditelného boha. Strhován na jedné straně svým uměním, na druhé spásou duše, neboť jedno musil zaplatit druhým, rozhodl se pro své umění. Josef ho viděl, jak tu kráčí v cárech, veliký herec, ubohý člověk.

Následovali generálové legií i důstojníci a vojáci, kteří si vysloužili vysoká vyznamenání. Především jeden byl bouřlivě oslavován. Kdekoli se objevil miláček

armády, náš Pedanus, nositel travnatého věnce, všude začali zpívat onu bodrou písničku Páté a srdce se povznášela. Ano, to byla krev z naší krve, to byl Řím. Tento spokojený člověk, jistý si sám sebou, na toho nic neplatilo, s tím byl kapitolský Jupiter. Kolovaly neurčité pověsti, že i tentokrát to byl on, který dokázal nejvíc. Z jistých důvodů nebylo možno přesněji říci, co vlastně vykonal; ale že to bylo něco velikého, to vyplývalo již z toho, že mu bylo opětovně propůjčeno tak vysoké vyznamenání. Josef pozoroval tu ohavnou, holou, jednookou tvář. Jde si tady, ten protřelý chlapík, poklidný, silný, hlasitý, spokojený, pravý muž. Ne, s touhle sytou sprostotou nikdo nepořídí. Tomuto vojákovi, který nikdy nezapochyboval, který byl vždycky sám se sebou zajedno, tomu patřil svět, pro toho jej Jupiter stvořil.

A teď se cosi v dálce vysoko zalesklo, bylo vidět vavřínový věnec, triumfální vůz, tažený čtyřmi bílými koňmi. Na něm Vespasián. Aby se tvář podobala Jupiterovi, byla nalíčena suříkem. Vavřín na nepokryté široké selské lebce, staré podsadité tělo oděno ve hvězdný nachový ornát, který mu kapitolský Jupiter musil pro tento den odstoupit. Díval se trochu znuděně na jásající dav. Bude to trvat ještě dobré tři hodiny. Jupiterovo roucho bylo těžké, dlouhé stání na kymácejícím se voze nebylo nikterak pohodlné. Podstoupil to všecko opravdu jen kvůli synům. Založit dynastii, to je pořádné trápení. Teplo je. Jupiterovi musí být v létě hezky horko, když se člověk už v dubnu v jeho šatech tak potí. Je nepředstavitelné, co tenhle triumf stojí. Dvanáct miliónů odhadl Reginus, a bude to jistě takových třináct, čtrnáct. Těch peněz by se dalo opravdu využít lépe, ale ti troubové si vždycky potrpí na reprezentaci, nedá se nic dělat. Je příjemné, že chrám už neexistuje. To ten hoch šikovně zaonačil. Jestliže je něco nesprávné, ale prospěšné, je nutno to učinit, a teprve potom je možno si dělat výčitky. Jen tak člověk obstojí v životě a před bohy. Otrok za jeho zády, který mu nad hlavou přidržuje těžkou zlatou Jupiterovu korunu, vyvolává za ním předepsanou formuli: „Ohlédni se a nezapomeň, že jsi člověk.“ No bodejť, doufejme, že má ještě hodně času, než se stane bohem. Vzpomene si na sochy dřívějších císařů, kteří se stali bohy. Tento triumf přispěje k tomu, že se stane bohem o týden dříve. Vůz nadskočí. Vespasián pohlédne s heknutím na sluneční hodiny.

Na druhém triumfálním voze pohlíží Titus často na amulet, který ho má ochránit před závistí a zlým pohledem; neboť vedle něho jede na koni jeho bratr Domicián, Nezdara. Ale obava z bratrovy závisti mu nemůže pokazit radost nad tímto dnem. V chladném jasu stojí na svém voze, povznesen nad všecko lidské, voják u cíle, ztělesněný Jupiter. Když míjí císařskou lóži, na chvilku vystřízliví. Ta žena zde není, tu ženu mu vzali. Komu tedy chce ukázat svou slávu, jaký má to všecko bez té ženy smysl? Jeho zrak pátrá v davu, pátrá v místech Druhé šlechty. Když objeví Josefa, napřáhne k němu s pozdravem paži.

Vozy triumfátorů jely dále, až se zastavily na úpatí Kapitolu. Očití svědkové ohlásili: Šimon bar Giora byl zbičován a zardoušen. Vyvolavači to oznamují lidu. Jásavý pokřik: válka skončila. Vespasián a jeho syn sestoupili z vozů. Obětovali

vepře, kozla a býka, aby sňali vinu ze sebe a z armády, jestliže se snad během válečného tažení znelíbili některému božstvu.

Mezitím na Velkém závodišti defilovala armáda. Pochodovaly tu dvě kohorty od každé legie a veškeré nástroje, katapulty a metací stroje, Hrubý Julius i všechna ostatní beranidla. Bouřlivě byly pozdravovány polní znaky, zlatí orli, zejména orel Dvanácté, který byl teď od Židů získán nazpět, jako kdysi byli vzati orli Germánům, kteří je Římanům ukořistili pod vedením zrádného barbara Hermanna. Josef viděl, jak armáda pochoduje zvesela, klidně, plná skryté síly. Záruka pořádku v říši. Ale Josef zná i druhou tvář této armády. Ví, že tohle jsou samí Pedanové. Slyšel je, jak křičí: „Hep, hep," viděl je tančit v krvavém opojení na podlaze chrámu, jejíž mramor se ztrácel pod množstvím mrtvol.

Pochod vojsk trval dlouho. Mnoho lidí odešlo, především z lavic šlechty. Josef vytrval. Ještě jednou viděl až do konce pochodovat legie, které viděl pustošit město i chrám.

Večer tohoto 8. dubna přišlo několik židovských mužů k službu konajícímu strážci mamertinského vězení. Podali mu zapečetěný dopis. Strážce jej přečetl a odvedl je do sklepa věznice, do takzvaných Studených lázní, neboť zde byla původně vodní nádrž. V této zanedbané, temné místnosti dokonal Šimon bar Giora. Jeho mrtvola měla být podle obyčeje pohozena v noci na mrchoviště na Esquilinu. Ale mužové měli s sebou povolení k převzetí mrtvoly, aby s ní naložili podle libosti. Toto povolení vymohl Claudius Reginus. Výkupným byla jeho perla, kterou za to paní Caenidě zaplatil.

Mužové tedy převzali mrtvolu židovského velitele, pokrytou podlitinami a krevními sraženinami, položili ji na nosítka a zakryli ji. Nesli ji městem, ozářeným slavnostní iluminací. Šli bosi. U Kapenské brány je očekávalo mnoho set dalších Židů, mezi nimi Gaius Barzaarone. I ti byli bosi a měli roztržený šat. Nesli mrtvolu, při čemž se každých padesát kroků střídali, po Appiově silnici až k druhému milníku vlevo. Tam je očekával Claudius Reginus. Snesli mrtvolu do podzemního pohřebiště Židů. Uložili zardoušeného do rakve, modročernou hlavu podestlali prstí z Judeje a postříkali ho voňavkami. Potom uzavřeli hrob deskou. Bylo na ní neobratnými řeckými písmeny vyryto: „Šimon bar Giora, voják Hospodinův." Pak si umyli ruce a opustili pohřebiště.

Josef přišel z Velkého závodiště domů. Splnil svůj úkol, nešetřil se, sledoval na vlastní oči Židovskou válku až do konce. Ale teď se vydal ze všech sil. Zhroutil se, upadl ve spánek podobný smrti.

Byl sám ve velikém, prázdném, zpustlém domě, byl tu jen starý otrok, nikdo se o něho nestaral. Spal dvacet hodin. Pak vstal a přisedl na zem v póze truchlícího.

Přišel kurýr z císařského paláce s vavřínovou snítkou, zvěstující šťastnou zprávu. Když ho otrok dovedl k zanedbanému muži, dřepícímu na zemi, s divoce zarostlou vousatou tváří, s roztrhanými šaty, s popelem na hlavě, kurýr zapochyboval, zda je tohle skutečný adresát. Váhavě odevzdal dopis. Byl to vlastnoruční dopis Vespasiánův, oznamující, že císařský sekretariát dostal příkaz, aby Josef měl možnost nahlédnout do všech dokumentů, které potřebuje pročíst pro

svou knihu. Kromě toho mu císař propůjčil zlatý prsten druhé šlechty. Bylo to poprvé, co kurýr, nesoucí vavřín, nedostal zpropitné. Josef se omezil na to, že potvrdil příjem dopisu. Pak znovu usedl jako předtím.

Přišel hoch Cornelius. Otrok si netroufal pustit ho k Josefovi. Po sedmi dnech Josef vstal. Zeptal se, co se mezitím událo. Uslyšel o chlapci Corneliovi. Poslal pro něho.

Když chlapec Cornelius přišel podruhé, dlouho spolu nemluvili. Josef řekl, že potřebuje dobrého, spolehlivého tajemníka. Zda by mu chtěl být Cornelius nápomocen při psaní jeho knihy. Cornelius zazářil.

Ještě téhož dne se Josef pustil do práce.

„Pokusí se pravděpodobně mnozí," diktoval, „popsat válku Židů proti Římanům, autoři, kteří nebyli svědky událostí a kteří jsou odkázáni na pošetilé, odporující si povídačky. Já, Josef, syn Matoušův, kněz první řady z Jeruzaléma, který jsem byl od počátku očitým svědkem, rozhodl jsem se vylíčit dějiny této války, jak skutečně byla, dnešním k připomenutí, pozdějším k výstraze."

Tak končí první ze tří románů o dějepisci Flaviu Josephovi.

VYSVĚTLIVKY

str.

9 *Palatin* – Mons Palatinus, prostřední ze sedmi pahorků starého Říma; je to jádro města, nejstarší jeho část. Stály zde nejstarší římské svatyně a chrámy. V době našeho vyprávění tu stojí císařský palác, je tedy Palatin současně i označením císařského sídla.

fórum (lat.) – náměstí vůbec, zde i dále míněno forum Romanum zvané též Magnum (Velké) nebo Vetus (Staré), střed města.

10 *Caesarea* – řeč. Kaisarea, jméno mnohých starověkých měst, zde míněna palestinská Caesarea blízko Joppe (v. t.), město, jemuž dal toto jméno král Herodes (v. t.) na počest císaře Augusta. Herodes zde postavil četné velké stavby a paláce a založil zde i významný přístav. V době vyprávění jedno z největších a nejvýznamnějších měst v Judeji.

12 *esejský* – esejští, židovská náboženská sekta, vzniklá ve 2. století před n. l., která byla do značné míry opoziční stranou vůči farizeům (Vskutku pravověrným) a saduceům (Přísně spravedlivým). Esejští hlásali ctnostný život, vyzvedávali pracovitost, zbožnost, odloučenost od života, prostotu a skromnost.

14 *Puteoli* – město a významný přístav v Kampánii, který v době císařské měl obzvláštní význam tím, že téměř výhradně prováděl obchod s Východem. Dnes městečko Pozzuoli. *Ostia* – starořímský přístav na jižním břehu tiberského ústí, který již v císařské době začínal ztrácet svůj význam postupným naplavením písku.

16 ***ysop*** – buď Ceratonia, tzv. „svatojánský chléb“, sloužící v Palestině jako krmivo pro dobytek, ale i potrava chudiny; nebo Satureia hortensis, rostlina používaná jako koření.

18 *Kapitol* – Capitolium, původní starořímský hrad na kapitolském pahorku (Mons Capitolinus), nejnižším ze sedmi římských pahorků s proslulým chrámem hlavního římského boha Jupitera a bohyně Junony a Minervy.

19 *Subura* – název římské čtvrti mezi Esquilinem (v. t.) a Kapitolem, jejímž středem vedla široká živá třída s velkým množstvím krčem a nevěstinců.

Martovo pole – Campus Martius, původně cvičiště pro vojsko, náměstí zasvěcené bohu války Martovi, další významné centrum antického Říma.

20 *Efraim* (hebr. „dvojnásob plodný“) – druhý syn Josefa, spolu s Jákobovými syny dědic a praotec izraelského národa (4. kniha Mojžíšova). Při dělení Kanaánu dostal část Palestiny od Jordánu až téměř k Středozemnímu moři.

Manasse – nejstarší syn Josefův, starší bratr Efraimův, narozený v Egyptě, praotec dvanácti izraelských kmenů.

Ráchel a Lea – dcery Lábana, Jákobova strýce. Obě se staly Jákobovými ženami.

23 *pésach* – židovské svátky nekvašeného chleba, velikonoce, připomínající vysvobození Izraelitů z Egypta. Svátek jara, symbolizující zrození izraelského národa.

29 *Seneca* Lucius Annaeus (4 před n. l.-65 n. l.) – významný římský filosof a spisovatel, Neronův vychovatel. Když byl obviněn z účasti na proticísařském spiknutí, skončil sebevraždou. Představitel stoické filosofie s četnými prvky epikureismu.

33 císař *Claudius* – Tiberius Claudius Drusus Caesar, nar. r. 9 před n. l., po zavraždění císaře Caliguly v r. 41 provolán císařem, zemřel r. 54, otráven svou druhou ženou Agrippinou, matkou Neronovou.

43 *kójský flór* – Na ostrově Kos (dnes ital. Stanco) ve sporadském souostroví se ve starověku a raném středověku vyráběly jemné, téměř průhledné látky, zhotovované pravděpodobně z čínských tkanin.

47 *Horatius* – Quintus Horatius Flaccus (65 až 8 před n. l.), slavný římský lyrický básník, autor ód (Carmina), epód (Jambi) a satir (Sermones).

51 císař *Tiberius* – Tiberius Claudius Nero, nevlastní syn a nástupce císaře Augusta, vládl v létech 14 až 37 n. l.

54 *Corbulo C*n. Domitius – římský vojevůdce za císaře Claudia a Nerona. Za Nerona dobyl v r. 54 znovu Arménii, obsazenou Party. Jeho úspěchy vzbudily Neronovu žárlivost. Nero odsoudil Corbulona k smrti, Corbulo pak zemřel sebevraždou.

57 *Herodes* – jméno několika židovských králů v období římské nadvlády. Herodes Veliký vládl 37 až 4 před n. l., Herodes Antipas 4 až 37 n. l., Herodes Agrippa 37 až 44 a konečně Herodes Agrippa II., jeden z hrdinů tohoto románu, který zemřel v r. 100.

64 *levité* – původně synové Leviho, třetího syna Jákoba a Ley, Gerson, Kehat a Merari, a pak všichni jejich potomci. Jejich péči byla svěřena ochrana svatyně a obětní služba. Od Davidových dob se dělili na pět samostatných skupin podle oborů kněžských služeb.

71 *Juda Makabejský* – hrdina osvobozenecké války Židů proti syrskému králi Antiochovi IV., který chtěl Židy helénizovat. Juda se stal roku 166 před n. l. vojevůdcem, porazil Syřany a dobyl Jeruzaléma. Nakonec padl v boji proti velké přesile. Odtud *Makabejští*, příslušníci rodu Makabejců nebo též *Hasmonejců*, kteří stáli v čele židovského lidu nepřetržitě od r. 167 před n. l. až do nástupu herodesovské dynastie.

72 *Janus* – římský bůh začátku a konce, považovaný za nejstaršího z římských bohů. V římské bohoslužbě zaujímal přední místo. Jeho hlavní svatyně na foru Romanu, Janus Quirinus, měla z obou stran vrata. Ta byla uzavřena jen v dobách míru, což se stávalo velice zřídka.

73 *Crassus* – Marcus Licinius Crassus (114-53 před n. l.), vítěz nad Spartakem, člen prvního římského triumvirátu spolu s Caesarem a Pompeiem (r. 60), podnikl jako správce syrské provincie v r. 53 před n. l. tažení proti Partům, přičemž spolu se svým synem se stal obětí léčky, kterou mu Partové nastražili.

74 *Titus Livius* – vynikající římský dějepisec (57 před n. l. až 17 n. l.), tvůrce historického díla Ab urbe condita, dějin města Říma od jeho založení až do současnosti ve 142 knihách, z nichž se zachovalo 35 knih.

Leonidas – zde Leonidas I., syn Anaxandridův, spartský král, který v r. 480 před n. l. hájil v čele 300 Spartanů thermopylský průsmyk proti mnohonásobné převaze perských vojsk krále Xerxa. Sparťané zde všichni do jednoho padli, „Jak jim kázaly zákony“.

82 *Fines* (Pinkas) – syn Eleazara, který podle IV. knihy Mojžíšovy zabil kopím jednoho izraelského muže a moábskou ženu při souloži, čímž odvrátil Hospodinův hněv od synů izraelských“. *Eli* – velekněz v městě Silo, soudce v Izraeli, předchůdce Samuela, který byl jeho žákem (viz I. kniha Samuelova).

88 *svátky stanů* – sukkot, sukkis, připomínající Hospodinovou ochranu při putování Židů pouští, zároveň slavnost díkůvzdání za dobrou sklizeň.

Joppe – významný judský přístav, dnešní Jaffa. 90 *Jozua* – syn Nunův z kmene Efraim, po Mojžíšově smrti vůdce Izraelitů. Převedl svůj lid přes Jordán, dobyl značnou část Palestiny a rozdělil ji mezi jednotlivé izraelské kmeny.

halel (hebr.) – díkůvzdání. Velký halel (h. gahadól) zahrnuje 120. až 136. žalm.

96 *Antiochie* – hlavní město Sýrie a sídelní město Seleukovců (v. t.), založené v r. 301 před n. l.

Batna – město v Alžírsku.

97 *Gaza* – město v Palestině, dějiště Samsonových heroických činů.

98 110 *Gog a Magog* – Magog je jméno národa, který společně s Peršanya Arménci vytáhl proti Palestině. Jména Gog a Magog se pak stala názvem pro všechny nepřátele „království božího“ (viz Zjevení sv. Jana 20, 8).

targum Jonathanovo – targum je název aramejských překladů Starého zákona. Překladatel text většinou nepsal, pouze jej říkal. Z několika málo písemně zachovaných překladů z pozdější doby existuje právě targum Jonathanovo, připisované Jonathanu ben Urielovi, žáku Hillelovu.

111 *Hillel* – vynikající židovský zákonodárce, nar. r. 60 před n. l. Byl spolu se *Šammajem* hlavní autoritou rabínské učenosti. Hillel byl mírnější, Šammaj přísnější jak v pojetí, tak i v praxi. Hillelovy názory bývají často srovnávány s Kristovým učením. *Hiskia* – judsky král (727-698), který povstal proti Asyřanům a obklíčen v Jeruzalémě byl zachráněn vítězstvím svého spojence, egyptského krále Taharky.

124 *Edom* („červený“) neboli *Ezau* („vlasatý, drsný“) – prvorozený syn Izáka a Rebeky, praotec Edomitů. Jeho bratr Jákob ho lstí připravil o prvorozenství a musel pak uprchnout z domova. Když se po dvacetiletém pobytu v cizině vrátil domů, Ezau se s ním smířil. Z bratrské roztržky používala pozdější hebrejská poezie jména Edom či Ezau za označení nepřátel Židů, zejména Římanů.

128 *Nebukadnézar* – nejvýznamnější z králů novobabylónské čili chaldejské říše, který vládl v létech 604-561. Podmanil si celou Sýrii, dobyl v r. 598 Jeruzaléma a většinu jeho obyvatel odvedl do Babylónu. Když pak od něho židovský král Jedekia odpadl, dobyl Nebukadnézar Jeruzalému znovu v r. 586, rozbořil jej a všechny obyvatele vyhnal.

130 *stůl s dvanácti chleby* – „lechem kappanim“, dvanáct nekvašených pšeničných chlebů podle počtu 12 izraelských kmenů; podle ustanovení III. knihy Mojžíšovy (kap. 24) musily být každý týden čerstvě upečeny a položeny na chlebové stoly (šulchan kappanim) z akátového dřeva.

135 *Delos* – ostrov v Egejském moři, dnes neobydlený, ve starověku označován jako rodiště boha Apollona a Artemidy, se známou věštírnou; byl také jedním ze středisek řeckého obchodu.

136 *Dokoná dílo největšího muže* – největším mužem je tu míněn Alexandr Veliký, dílem je proražení Korintské šíje.

146 *Seleukovci* – dynastie syrských králů. První toho jména, zvaný Nikator, byl jedním z velitelů Alexandrova tažení. Po Alexandrově smrti mu připadla satrapie Babylónie. Vlády nad ní se ujal v r. 321. Jeho rod tu vládl až do r. 64 před n. l.

178 *Elysseus* – Eliáš, židovský prorok, který bojoval „ohněm a mečem" proti pohanům. Hlásí se k němu židé, křesťané i mohamedáni a k jeho působení se váže mnoho pověstí.

186 *Ester* – žena krále *Ahasvéra*, jejíž příběh je popsán v Starém zákoně, v knize Ester.

Ptolemaios – jméno šestnácti madekonsko-řeckých vládců Egypta. Ptolemaios I. byl jedním z velitelů Alexandra Velikého a vládl v Egyptě do r. 285. Poslední z rodu Ptolemaiovců byla proslulá Kleopatra, jejíž smrtí rod vyhynul.

údolí Hinom – hebr. ge Hinnom, totéž, co u Řeků Tartaros, peklo, místo, v němž zlí lidé žijí po smrti. Údolí Hinnom u Jeruzaléma sloužilo za mrchoviště, kam byly také odhazovány mrtvoly zločinců.

189 *Hasmonejci* – viz pozn. ke str. 71.

204 *Polyfém* – Polyfémos, v řeckém bájesloví syn boha Poseidona a nymfy Thoosy, jeden z kyklopů, který držel ve své jeskyni v zajetí Odyssea, jak líčí Homér. Odysseus Polyféma přelstil tím, že ho nejdřív opil a žhavým kolíkem mu vypíchl jeho jediné oko, čímž se zachránil.

206 *Kappadokie* – země v Malé Asii, prostírající se kdysi od jezera Tatta k Eufratu a od Taurského pohoří k Černému moři. V r. 17 za císaře Tiberia se Kappadokie stala římskou provincií.

207 princ *Britannicus* – Claudius Tiberius Britannicus Caesar (41 až 55 n. l.), syn císaře Claudia a Messaliny, poslední potomek claudiovského rodu, kterého ve věku 14 let otrávil Nero.

210 pramáti *Mariamné* – žena Herodesa Velikého (v. t.) 215 *Šammaj* – viz pozn. ke str. 111.

226 *Serapis* – božstvo, jehož kult přenesl do Egypta Ptolemaios I. Je to bůh podzemí, do jehož sféry spadá nemoc i smrt. Bývá často ztotožňován s Asklepiem (Aeskulapem). Jeho kult se rychle rozšířil do Evropy a měl zejména v Římě mnoho stoupenců.

227 *Psametich* (egypt. Psamtik) – sjednotitel Egypta, vládnoucí v Egyptě až do r. 610 před n. l. Ve vojsku dával přednost cizím žoldnéřům, takže se za jeho vlády prý vystěhovalo z Egypta do Etiopie na čtvrt milionu egyptských vojáků.

228 *Leontopolis* – egyptské město, kde r. 160 před n. l. postavil velekněz Onias IV. chrám podobný jeruzalémskému. Dnes Tell el Jehudie (na sever od Kaira).

230 *Apión* – přední představitel tzv. gramatické školy v Alexandrii, který cestoval po celém Řecku a přednášel o Homérovi. Obyvatelé Alexandrie ho zmocnili, aby u císaře Caliguly přednesl jejich obžalobu proti Židům. Na tuto žalobu odpověděl později hrdina naší trilogie Flavius Josephus svým spisem „Proti Apiónovi".

Apollonius Molo – žil na počátku našeho letopočtu, novopythagorejský filosof, prorok a divotvorce. V mnoha městech, zejména v Malé Asii a v Řecku, mu byly stavěny sochy i chrámy.

Manetho – egyptský kněz v Heliopolidě, který v polovině 3. století před n. l. napsal ve třech knihách řecky dějiny Egypta od nejstarších dob až do Časů Alexandra Velikého.

234 *Basté* – egyptská bohyně radosti, nazývaná Řeky Bubastis a ztotožněná u nich s Artemidou. Její jméno odvozeno od města Bast, řecky Bubastis, kde byla uctívána.

237 *terebinty Mamru* – terebintový háj v Palestině blízko Hebronu s jeskyní Machpelou, kde byli podle pověsti pochováni praotcové židovského národa Abrahám, Sára, Izák a Jákob.

266 *Jeremiáš* – hebrejský prorok v 7. století před n. l. Svým proroctvím o zkáze Jeruzaléma obrátil proti sobě nenávist nacionalistické strany a byl uvězněn. Po dobytí Jeruzaléma jej z vězení vysvobodil Nebukadnézar (v. t.), ale on raději zůstal v troskách zničeného Jeruzaléma, než aby odešel do Babylónu. Jeho proroctví je součástí Starého zákona.

271 *Antonius s Egypťankou* – s Kleopatrou. Marcus Antonius (82 až 30 před n. l.), blízký druh Caesarův, odpůrce Brutův. Zde se naráží na jeho poměr s Kleopatrou, která byla nepřímou příčinou jeho předčasné smrti, když po porážce od Octaviana (pozdějšího císaře Augusta) spáchal sebevraždu.

279 *Pelusium* – bývalý nilský přístav, dnes už zanesený, v ústí jednoho z nilských ramen. *Nikopolis* – město v Egyptě.

289 *svátek říjnového koně* – October equus, svátek díkůvzdání za žně, slavený o říjnových idách (15. října). Při slavnostech býval obětován kůň, který zvítězil při závodech na počest boha Marta, a to na starém Martově oltáři u Appiovy silnice. Tato oběť byla konána, aby dobře vzešla příští setba, „ob frugum eventum".

295 *beluský písek* – písek z řeky Belus v Palestině, která ústí do Středozemního moře. Tento proslulý písek se těžil v její deltě a byl podle pověsti Foiničanům hlavním podnětem k vynálezu skla.

298 *Medusa* – jedna ze tří sester Gorgón, dcer mořského boha Forkyda, strašných okřídlených bytostí, pod jejichž pohledem všechno zkamení. Podle řecké báje uťal Perseus Gorgóně hlavu, kterou pak nosila Athéna v aegidě svého štítu. Medusina hlava se pak stala rozšířeným symbolem, talismanem, ochraňujícím před neštěstím.

312 *murinské sklo* – sklo vyráběné z minerálu fluoritu (vasa murhina). *Tyros* – česky „skála“, vedle Sidonu nejdůležitější a nejbohatší foinický přístav. Dnes je někdejší přístav zanesen pískem.

Karmanie – ve starověku pobřeží při Perském zálivu s přístavním městem Hammozia. Jeho obyvateli byli Utiové.

Gilead – ve starověku lesnatá krajina v Palestině na východ od Jeruzaléma.

Basan – kraj tamtéž na východ od Jordánu, jižně od Hermonu.

341 *Pompeius* – Gnaeus Pompeius Magnus (106-48), přední římský vojevůdce a politik, druh J. Caesara a spolu s ním a Crassem člen prvního tzv. triumvirátu, nakonec, se s Caesarem rozešel. K rozhodující bitvě mezi nimi došlo u Farsalu, kde Caesar zvítězil. Na útěku lidé najatí egyptským králem Ptolemaiem Aleutem u Pelusia Pompeia úkladně zavraždili.

367 *Appiova silnice* – lat. via Appia, nejdelší a nejkrásnější silnice staré Itálie, byla 540 km dlouhá a 8 m široká. Její stavbu zahájil censor Appius Claudius Caecus v r. 312 před n. l. Po něm také dostala své jméno.

373 *Apis* – posvátný býk, kterého Egypťané uctívali v Memfidě. Byl považován za ztělesnění hlavního boha Ptaha. Řekové jej pokládali za ztělesněného Osirida.

383 *Vercingetorix* – arvernský hrdina, který se r. 52 před n. l. pokusil sjednotit všechny galské kmeny v boji proti Caesarovi. Podařilo se mu odrazit Caesarův útok na hlavní město Gergovii, ale pak byl v otevřené bitvě poražen. Aby zachránil ostatní, přemluvil své spolubojovníky, aby ho Caesarovi vydali. Vercingetorix byl veden v Římě r. 46 v triumfálním průvodu a pak byl popraven. *Jugurta* – numidský král, proti němuž vedli Římané válku v létech 1 1 1 - 106. Nakonec Římané zvítězili, Jugurta byl zajat a popraven.

387 *Hermann*, Arminius – kníže germánských Cherusků (srv. pozn. ke str. 370), který zvítězil nad Římany, vedenými Quintiliem Varem, v r. 9 n. l. v Teutoburském lese.

388 *Esquilinus* – další ze sedmi římských pahorků s dvěma výběžky zvanými Cispius a Opius. Mons Esquilinus čili Dubový pahorek má své jméno podle dubového lesa, který tam rostl.

OBSAH

3 PRVNÍ KNIHA
ŘÍM

63 DRUHÁ KNIHA
GALILEA

137 TŘETÍ KNIHA
CAESAREA

183 ČTVRTÁ KNIHA
ALEXANDRIE

235 PÁTÁ KNIHA
JERUZALÉM

LION
FEUCHTWANGER

ŽIDOVSKÁ VÁLKA

PRVNÍ DÍL TRILOGIE JOSEPHUS FLAVIUS

Z německého originálu Der Jüdische Krieg, vydaného nakladatelstvím Aufbau Verlag, Berlín 1959, přeložil a vysvětlivkami opatřil Valter Feldstein
Výtvarný doprovod Jaroslav Sůra Vydání III, Praha 1968 Vydalo nakladatelství Svoboda v Praze jako svou 2673. publikaci Odpovědná redaktorka Hana Volfová Technická redaktorka Helena Tomková Vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ústředního výboru KSČ, Praha AA 22,87, VA 23,69 D – 04*80060 Náklad 70 000 Tematická skupina 13/34

Členská knižnice

25 – 033– 68